FÜGGETLEN, SZABAD, DEMOKRATIKUS MAGYARORSZÁGOT! ÉLJEN AZ ANTIFASISZTA NÉPFRONT! * LE A HÁBORÚVAL! MUNKÁSEGYSÉG, MUNKÁS-PARASZT SZÖVETSÉG! * BÉKÉT, KENYERET, FÖLDET, SZABADSÁGOT! * LESZ MAGYAR ÚJJÁSZÜLETÉS! * NÉPI DEMOKRÁCIÁT! * ÉLJEN A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT! * FÜGGETLEN, SZABAD, DEMOKRATIKUS MAGYARORSZÁGOT! * ÉLJEN AZ ANTIFASISZTA NÉPFRONT! * LE A HÁBORÚVAL! * MUNKÁSEGYSÉG, MUNKÁS-PARASZT SZÖVETSÉG! * BÉKÉT, KENYERET, FÖLDET, SZABADSÁGOT! * LESZ MAGYAR ÚJJÁSZÜLETÉS! * NÉPI DEMOKRÁCIÁT! * ÉLJEN A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT! FÜGGETLEN, SZABAD, DEMOKRATIKUS MAGYARORSZÁGOT! ÉLJEN AZ ANTIFASISZTA NÉPFRONT! * LE A HÁBORÚVAL! MUNKÁSEGYSÉG, MUNKÁS-PARASZT SZÖVETSÉG! * BÉKÉT, KENYERET, FÖLDET, SZABADSÁGOT! * LESZ MAGYAR ÚJJÁSZÜLETÉS! * ÉLJEN A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT!

Kállai Gyula

A magyar függetlenségi mozgalom

1936—1945

Kállai Gyula

A magyar függetlenségi mozgalom

1936–1945

Kállai Gyula

A magyar függetlenségi mozgalom

1936—1945

Kállai Gyula

A magyar függetlenségi mozgalom

1936—1945

Ötödik,
átdolgozott kiadás

Kossuth Könyvkiadó

1965

Ez a könyv — első kiadásban — 1947-ben jelent meg. Megírásának gondolata olyan időben született, amikor még kemény politikai harcok folytak akörül, hogy milyen irányt vegyen hazánk társadalmi fejlődése.

A felszabadulás után, már a fasizmus maradványainak eltakarítása, az újjáépítés és a demokratikus államrend kialakítása során teljes leplezetlenséggel merült fel a kérdés: milyen társadalmi rend legyen az újjászülető Magyarországon: polgári vagy népi demokrácia?

Érthető, hogy erre a kérdésre más és más választ adtak azok a politikai pártok, amelyek a fasizmus és a háború ellen vívott küzdelemben együtt vagy egymás mellett haladtak ugyan, de különböző társadalmi osztályokat és rétegeket képviseltek.

A Független Kisgazdapárt — eltekintve a párt vezetésére ekkor még alapvető befolyást nem gyakorló balszárnyától —, továbbá a Szociáldemokrata Párt jobbszárnya, valamint a Nemzeti Parasztpártban levő jobboldali politikusok — mint amilyen például Kovács Imre volt —, a polgári demokrácia, illetve a kapitalista társadalmi rend védelmében léptek fel. A Magyar Kommunista Párt, a szociáldemokrata és a parasztpárti baloldal, velük együtt a leginkább következetes baloldali kisgazda politikusok a munkásosztály, a szegény- és kisparasztság, a haladó szellemű értelmiség képviseletében léptek fel, s a népi demokráciáért, a szocialista irányú fejlődésért harcoltak.

A kapitalista rend hívei nagy erővel folytatták a harcot a Magyar Kommunista Párt, a munkásosztály, a magyar nép ellen, s a demokrácia osztálytartalmát, az ország fejlődésének irányát ők akarták — a saját szájuk íze szerint — megszabni.

E céljukat oly módon is igyekeztek megközelíteni, hogy a háború alatti antifasiszta küzdelemnek, a magyar függetlenségi mozgalomnak a történetét eltorzították és ebből politikai tőkét akartak kovácsolni. A polgári pártok megszépítették a háború alatt folytatott politikájukat és szerepüket, igyekeztek lekicsinyelni és tagadni a munkásosztály és a Kommunista Párt szerepét a függetlenségi mozgalomban, ki akarták sajátítani, csakis a maguk számlájának javára szerették volna írni azt az antifasiszta küzdelmet, amelyet pedig a mi pártunk, a Kommunista Párt szervezett, irányított és vezetett, s amelyre őket is — kezdetben kevés, később több sikerrel — a mi pártunk ösztönözte.

A polgári pártoknak ez a törekvése nem valamiféle egyedülálló magyarországi jelenség volt. Számos európai országban igyekeztek a fasizmus legyőzésének érdemeit kisajátítani és az így nyert politikai fegyvert szembefordítani azokkal a népi erőkkel, amelyek a fasizmus ellen vívott harcban a legtöbbet tették, s amelyek a háború után új célok felé indultak, hogy végképp megszüntessék a fasizmus talaját: a kapitalista társadalmi rendet.

Első megjelenésekor tehát e könyv főleg azt kívánta szolgálni, hogy a történelmi igazságnak megfelelően ábrázolja a magyar nép antifasiszta erőinek harcát, bemutassa: milyen történelmi körülmények között bontakozott ki a magyar függetlenségi mozgalom. Igazolja, hogy nemzetünk legjobbjai a legféktelenebb fasiszta elnyomás és terror dühöngése idején is az emberiesség, a humánum, a szabadság, a függetlenség, a hazaszeretet, a haladás harcosai voltak.

A könyv megírásával szándékom az volt, hogy megmutassam a „másik", az igazi Magyarországot, amely töretlenül folytatta az ezeréves történelmi múlt haladó hagyományait; örököse és valóra váltója volt 1848 és 1919 eszményeinek; részletesen ismertessem a kommunista párt akkori politikáját, bizonyítsam a nyilvánvaló igazságot: ha sikerült volna hamarabb a munkásosztály, a Kommunista Párt köré tömöríteni az ország demokratikus erőit, kevesebb lett volna a háborús veszteség, s a háború befejeztével is gyorsabban térhettünk volna a felemelkedés útjára abból a mélységből, amelybe a 25 esztendős fasiszta uralom taszította Magyarországot. Hirdetni kívánta e könyv a jogos igaz-

ságot: akik a fasizmus, a háború elleni harc legnagyobb terheit vállalták, az ország jövőjének meghatározásában is azoknak kell a döntő szót kimondaniuk! Sugalmazni óhajtotta a nyilvánvaló tanulságot: az ország bajai és gondjai megoldásának, az újjáépítésnek, a nép érdekeit szolgáló rend megteremtésének, az anyagi felemelkedésnek, szellemi gazdagodásnak egyetlen lehetősége van, ez pedig a munkásosztály vezette nemzeti összefogás, amely a népi demokrácia útján halad, s a szocializmust tartja céljának.

A könyv újabb kiadását több tényező indokolja.

Az idén ünnepeljük hazánk felszabadulásának, az új Magyarország születésének huszadik évfordulóját. Lassan-lassan már a felnőttek tudatában is kezdenek elhomályosulni a régi világnak és az új világért folytatott harcnak az emlékei. Sőt, azóta felnőtt a következő generáció, amelynek már nincsenek közvetlen tapasztalatai a fasizmusról, a világháborúról s a magyar nép antifasiszta harcáról. Pedig eszmélésük, szocialista tudatuk kialakítása szükségessé teszi, hogy népünk életének, történetének e fontos szakaszát jól ismerjék. Örülnék, ha e könyv hozzájárulna a mai nemzedék szocialista neveléséhez is.

1947-ben, amikor „A magyar függetlenségi mozgalom" című könyv először megjelent, egyedüli olyan mű volt, amely az 1936-tól 1945-ig terjedő időszak legfontosabb politikai kérdéseiről értékelést adott. Azóta újabb dokumentumok kerültek napfényre, előrehaladt a történettudomány. A politikai és történeti irodalom sok könyve, tanulmánya és cikke szól az érintett korszakról, s derít fényt számos problémára. Sok kérdésben vitatkoznak is a történészek, s — mint az ilyenkor lenni szokott — vannak olyanok, akik szóban, de gyakran írásban is helytelen álláspontot védelmeznek. Egyes történészek és filozófusok — új és eredeti koncepciót keresve — kétségbe vonják, hogy a magyarországi ellenforradalmi rendszer a fasizmus válfaja volt; kételkednek a Kommunista Párt háború alatti stratégiájának és taktikájának helyességében, s lebecsülik az ellenállási mozgalmat, ennek hatásától és befolyásától elszakítják a Horthy-féle kiugrási kísérletet, s ezzel — akarva, nem akarva — ma is melengetik azt az illúziót, hogy Horthy a nép nélkül is kivezethette volna az országot a háborúból. Érdemes megjegyezni, hogy ilyen és ehhez hasonló álláspontot képviseltek 1945—1947 között a polgári pártok. Könyvem első kiadása fellépett e helytelen nézetek ellen. Remélem, hogy az újabb kiadás segítséget nyújt a helyes kép kialakításához.

A könyv eddig négy kiadást ért meg. Az első — mint említettem — a koalíciós pártharcokban született, hatott rá a küzdelem hevessége. A legutóbbi 1955-ben látott napvilágot. Ez, sajnos, magán viselte a személyi kultuszból eredő politikai és történeti torzulások nyomait, s ebből eredően néhány fontos kérdésben helytelen álláspontot tartalmazott.

Jelen kiadásban — pártunk helyes, az alkotó marxizmus—leninizmuson épülő politikájának és történettudományunk azóta elért pozitív eredményeinek fényében — több helyen a régi szöveget átdolgoztam és kiegészítettem. Ezek közül a leglényegesebbek: a Márciusi Front keletkezése; a Szociáldemokrata Párt tevékenységének és szerepének megítélése; névváltoztatások a Kommunista Párt történetében 1943-ban és 1944-ben; a népi demokratikus forradalom kibontakozása a felszabadított területeken.

A kötethez — függelékként — kissé rövidített formában csatoltam a háború idején írt néhány cikkemet. Ezek a könyvben tárgyalt politikai kérdésekhez kapcsolódnak, egy-egy problémakör összefoglalását is adják. A mai olvasónak természetesen figyelembe kell vennie, hogy ezek az írások — egy kivételével — a háborús cenzúra idején jelentek meg: szövegezésüknél arra kellett gondolnom és ügyelnem, hogy a mondanivalót úgy fogalmazzam meg, hogy „átcsússzék" a cenzúrán, s egyáltalán megjelenhessék. Ennek ellenére a cenzúra ezeket a cikkeket is megcsonkította, szövegezésüket sok helyen módosítani rendelte — ez volt megjelenhetésük feltétele.

*

A könyvben tárgyalt időszak (1936—1945) a magyar munkásmozgalom és a Kommunista Párt történetének tapasztalatokban rendkívül gazdag fejezete.

Pártunk ebben az időszakban helyes stratégiát és taktikát dolgozott ki és alkalmazott; a népfront, a nemzeti egységfront politikája alapján folytatta a fasizmus és a háború elleni forradalmi harcot; meghatározta a demokratikus és a szocialista forradalom összefüggéseit hazánk konkrét viszonyai között; megnövelte és jelentőssé tette politikai befolyását a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség soraiban; mindezek eredményeként még az illegalitás nehéz körülményei között is növelni tudta szervezeti erejét.

A nemzeti összefogás a fasizmus és a háború ellen vívott harcban a munkásosztály, a kommunisták vezetésével jött létre; a háború után — más történelmi körülmények, más feladatok, időleges visszaesések közepette, de mégis — az egész korszak fejlődésének alapvető tényezője maradt, s az ma is, a szocializmus teljes felépítéséért folytatott küzdelem idején. Ezért a nemzeti összefogás politikájának megvalósításában szerzett tapasztalataink rendkívül hasznosak a ma feladatainak megoldásáért végzett munkában is.

A magyarországi népfront-mozgalom sikerei és balsikerei egyaránt azt tanúsítják, hogy e mozgalom mindig akkor volt a legeredményesebb, amikor a munkásosztály mellett más társadalmi erők is elfogadták és magukévá tették a Kommunista Párt politikáját és vezetését. A Történelmi Emlékbizottság, a Magyar Front, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front — és napjainkban a Hazafias Népfront — tevékenységének alapja a munkásosztály forradalmi pártjának politikája. A Kommunista Pártnak a mozgalomban betöltött vezető szerepe nélkül nincs népfront — ez az immár harminc éves magyarországi népfront-mozgalom legfontosabb tanulsága.

A Kommunisták Magyarországi Pártja az ellenforradalmi Horthy-korszakban üldözött, föld alá szorított, illegális és — tagjainak számát tekintve — kis párt volt. Mégis képes volt arra, hogy szervező és mozgósító ereje legyen a nemzet legjobb, demokratikus erőinek, s létrehozza az antifasiszta egységfrontot. Pártunk mindig a munkásosztály, a parasztság, az értelmiség, a nép igazi érdekeit képviselte: ez adott számára erőt ahhoz, hogy olyan politikát dolgozzon ki és valósítson meg, amely már a második világháború idején is áthatotta az egész nemzet életét, s amelyet a felszabadulás után a dolgozó osztályok, a nemzet legjobb és legnagyobb erői a haza továbbfejlődése alapjának tekintettek.

Bár az illegalitás, a gyilkos terror, a gátlástalan antikommunista uszítás körülményei között a párt és a párt vezette Magyar Front önerejéből nem tudta kiszakítani az országot a Hitlerrel kötött szövetségből s Horthy karmaiból, mégis, a fasizmus ellen vívott áldozatos harcban megérlelődött a népi demokratikus forradalom számos feltétele, fejlődtek és megerősödtek azok a szubjektív erők, amelyek a háborút követő időkben helyesen tudták felhasználni a kedvező történelmi körülményeket arra, hogy az országot a népi demokratikus úton a szocializmushoz vezessék. A felszabadulás után a kommunisták bátran

támaszkodhattak a Horthy-korszakban és különösen a háború alatt folytatott küzdelmekben megszerzett politikai tekintélyükre, s eredményesen küzdöttek a munkásosztály társadalmi — és pártjának politikai — vezető szerepéért a nemzeti egységfrontban.

Ebben a küzdelemben igen nagy jelentőségű volt, hogy a Magyar Kommunista Párt és a szociáldemokrata baloldal együttes erőfeszítéseinek eredményeként 1948-ban a marxizmus—leninizmus elvi alapján egyesült a két munkáspárt. Az egyesülés megvalósításánál a munkásegységért folytatott közel félévszázados harc tapasztalataira, de különösen az 1919-es egyesülés és az 1936 óta az akcióegységért, majd a teljes politikai és szervezeti egységért következetesen folytatott küzdelem tapasztalataira — építettünk. Ezek a tapasztalatok arra intettek: nem lehet eredményes és tartós az olyan egység, amely nem elvi alapon jön létre, amely magában foglalja a jobboldali szociáldemokráciát, az opportunista reformizmust, amely vállalja ugyan a kapitalizmus megreformálását, de elutasítja a szocialista társadalom megteremtéséért folytatott harcot, elutasítja a proletárdiktatúrát, a munkásosztály hatalmát. Ilyen elvi meggondolások alapján, a jobboldali reformista nézetek képviselőinek kirekesztésével valósult meg a két párt között 1944. október 10-én megkötött egyezmény, mely megalapozta a munkásosztály egységes, marxista—leninista pártjának létrejöttét.

Ma pártunk tagságában és vezetőségében harmonikus egységben dolgoznak a kommunisták és a volt szociáldemokraták, akik szintén kommunisták lettek. A Magyar Szocialista Munkáspárt tevékenységében a munkásosztály szervezeti, világnézeti és politikai egysége, szilárd társadalmi vezető szerepe ölt testet. A párt politikai és eszmei irányító szerepe a népfrontban a szocialista nemzeti egységért folytatott harcban is töretlenül érvényesül.

Mivel a népfrontot a párt vezeti, az egész mozgalom szempontjából döntő jelentősége van a párt politikájának: ha ez helyes, akkor a nemzeti összefogás, a népfront-mozgalom egészségesen fejlődik, ha azonban torzulások és törések keletkeznek benne, a nemzeti egységfront is töredezik, a népfront-mozgalomban is torzulások jelentkeznek.

Amikor 1948 után pártunk politikáját eltorzította a személyi kultusz és a dogmatizmus, eltorzult a népfront tevékenysége is. Uralkodóvá vált az a helytelen nézet, hogy a népfront-mozgalomnak megvolt ugyan a maga szerepe és jelentősége annak idején a demokratikus, nemzeti feladatok megoldásában, de a szocialista társadalomért folytatott

harcban már nincs létjogosultsága. Súlyos tévedés volt ez, amely károsan hatott nemcsak a népfrontra, hanem általában a párt tömegkapcsolataira is: a párt és a tömegek kapcsolatai meglazultak. A népfront csak formálisan létezett, csak látszat életet élt, az alapvető társadalmi osztályok összefogása meggyengült.

Amikor 1953 után a párt politikájában a jobboldali, revizionista torzulás erősödött meg, a népfrontban a vezető szerepet a kialakuló revizionista csoportosulás vette át. Mindez törvényszerűen vezetett oda, hogy 1956-ban a népfront a népi demokratikus államrend megdöntésére spekuláló ellenforradalmi erők egyik gyülekező helye, politikai fóruma lett.

1956. november 4-ét követően a Magyar Szocialista Munkáspárt leszámolt a személyi kultusszal, a dogmatizmussal, s a revizionizmussal is. Az ellenük vívott kétfrontos harcban helyes politikai vonalat dolgozott ki, amelyet a szocializmushoz hű tömegek elfogadtak, magukévá tettek, és lelkesen dolgoznak valóra váltásán. A párt és a tömegek szoros kapcsolata helyreállt és helyes elvi alapon fejlődik tovább. A bal- és jobboldali torzításoktól megtisztított, alkotó marxista—leninista politika szellemében életre kelt és eredményesen fejlődik a Hazafias Népfront-mozgalom. A népfront — más szervek mellett — ma pártunk szövetségi politikája megvalósításának, a társadalmi osztályok összefogásának, valamint a párttagok és pártonkívüliek együttműködésének fontos eszköze.

A különböző társadalmi osztályok összefogását a népfront-mozgalomban politikai síkon hosszú ideig a demokratikus politikai pártok szövetsége testesítette meg. Számos szocialista országban a népfront, a hazafias front — itt nem az elnevezés a döntő — politikai pártok szövetségét is jelenti, amelyet a munkásosztály marxista—leninista pártja vezet. Nálunk viszont, különböző, e rövid előszóban nem elemezhető okok miatt, a volt koalíciós pártok végérvényesen megszűntek létezni. E pártok néphez hű vezetői és tagsága azonban megtalálta helyét a szocialista Magyarország építésében. Elfogadták a munkásosztály pártjának vezetését, a szocializmus és a béke programját, s a kommunistákkal együtt eredményesen dolgoznak a nép szolgálatában a Hazafias Népfront-mozgalomban. A többpártrendszer megszűnt, de a szövetségi politikához, a népfront-politikához hűek maradtunk és töretlenül érvényesítjük.

*

A párt vezette népfront és a nemzeti egységfront az adott történelmi szakaszban konkrét megnyilvánulása a marxista értelemben felfogott osztályszövetségnek a közös célok valóra váltásáért. A nemzeti egységfront politikája szoros összefüggésben volt és van az osztályharc fejlődésével, tartalmának és formáinak változásaival. Érdemes e kérdésről itt is megemlékezni, mert a magyar kommunista mozgalomban e kérdés körül nemegyszer folytak már viták. Így 1935—1936-ban a népfront-politika csak a helytelen nézetek leküzdésén keresztül juthatott érvényre; ilyen viták voltak sorainkban 1941—1942-ben, amikor a népfront-politikát a nemzeti függetlenségi front politikájává szélesítettük; a nemzeti függetlenségi mozgalom és az osztályharc összefüggéseinek feltárása, magyarázata s az ellenzők meggyőzése a párt munkájának fontos része volt 1944—1945-ben; s napjainkban is akadnak sorainkban olyanok, akik a szocialista nemzeti egység politikáját a proletárdiktatúra és az osztályharc feladásának tekintik.

Elméletileg ezek a nézetek a marxizmus—leninizmus lényegét alkotó elemek — az osztályharc és a proletariátus diktatúrája — teljes megnemértéséből és torz félremagyarázásából, gyakorlati síkon pedig abból a szűkkeblű, szubjektivista szemléletből erednek, amely nem hisz abban, hogy az ember mint társadalmi lény képes a fejlődésre, az átalakulásra, s aki tegnap még közömbös volt, az események hatására ma már elfogadja a szocialista társadalmi rendet, sőt tudatos szocialistává válik.

A marxista felfogásban az osztályharc nem valamely párt titkos csodafegyvere, s nem is öncél, hanem objektív társadalmi folyamat, amelynek végső eredménye az őt magát kiváltó eredendő oknak, a társadalom osztálytagozódásának a megszüntetése. Ebben a folyamatban döntő szerepe van a proletárdiktatúrának, amely azonban nem egy osztály uralmának megörökítése, hanem — éppen ellenkezőleg — az első reális lépés mindenféle osztályuralom megszüntetéséhez.

Lenin — aki továbbfejlesztette a proletárdiktatúráról elhangzott marxi utalásokat és a gyakorlati tapasztalatok alapján határozta meg annak lényegét — elsősorban azt mutatta ki, hogy a proletárdiktatúra a munkásosztálynak olyan hatalma, amely a legszélesebb *osztályszövetségen* nyugszik; hogy maga a proletariátus diktatúrája az osztályszövetség sajátos formája, amelynek gerincét a munkás-paraszt szövetség alkotja.

Az a népfront-politika, amelyet a kommunista pártok 1935-ben dolgoztak ki, és amely a magyar kommunista mozgalom politikájának

immár harminc éve a vezérlő elve, mindig hitvallásának tekintette a munkásosztály egységét és a munkás-paraszt szövetséget. Akárcsak a proletariátus diktatúrája, a népfront-politika is a munkás-paraszt szövetségre épül, s e szövetség köré tömöríti a társadalom többi rétegét: az értelmiséget, a városi kispolgárságot és másokat. Azonban világosan fel kell ismerni és meg kell érteni, hogy sem az osztályharcot, sem a népfrontot nem szabad merev, az idők és a körülmények változásait nem érzékelő, azoktól független tényezőként szemlélni. A munkásosztálynak a szocializmusért, majd a kommunizmusért vívott küzdelme folyamatosan halad előre; ennek megfelelően az osztályharc az adott helyzet diktálta feltételek közepette változhatik, s meg is változik a tartalma, ezzel együtt megváltoznak a feladatai, a módszerei és a formái is. Ennek megfelelően alakul a párt vezette népfront fejlődése is: változik a benne levő osztályok, rétegek összetétele, változnak feladatai, munkájának módszerei, de a lényeg közös és azonos marad: az alapvető társadalmi osztályok és rétegek összefogása a nagy nemzeti feladatok megoldására.

A háború alatt a nemzeti egységfront politikája elsődlegesen azt a célt tűzte ki, hogy az országot kiszakítsa a háborúból, a német fasizmussal kötött szövetségből. Pártunk ezért a célért igyekezett egységfrontba tömöríteni a munkásosztályt, a parasztságot, a városi kispolgárokat, a haladó értelmiséget s a burzsoázia németellenes részét is. A nemzeti egységfront éle a fasiszta rendszer ellen s a magyar burzsoázia és nagybirtokosság azon alapvető csoportja ellen irányult, amely e fasiszta rendben a hatalmat kézben tartotta, s az országot a német fasizmushoz kötötte.

A nemzeti egységfront politikáját a felszabadulást követő alapvetően más helyzetben és más típusú feladatok megoldására tovább folytattuk. Most már az ország társadalmi átalakításának kérdései kerültek előtérbe. A nemzeti összefogás osztálytartalma változott. Azok a társadalmi erők, amelyek — kisebb-nagyobb ingadozásokkal ugyan, de — együtthaladtak a munkásosztállyal a fasizmus és a háború ellen vívott harcban, de nem vállalták a népi hatalmat, a szocializmusért folytatott küzdelmet, törvényszerűen kiváltak a munkásosztály köré tömörülő nemzeti összefogásból, sőt szembekerültek vele. A munkásosztály vezette nemzeti összefogás, amely a dolgozó osztályokat tömörítette magában, ebben az időszakban az egész magyar burzsoázia, a kizsákmányolás ellen irányult.

Napjainkra társadalmunk osztályhelyzete gyökeresen megváltozott. Megszűntek a kizsákmányoló osztályok, társadalmunk valamennyi osztályának és alapvető rétegének érdekei egy célban: a szocializmus teljes felépítésében találkoznak. A nemzeti összefogás, az egyre inkább szocialistává váló nemzeti egység osztálytartalma ma: harc a szocialista rendszer védelméért és továbbfejlesztéséért, a szocializmus teljes felépítéséért, a békéért, a nemzeti függetlenség védelméért, küzdelem a nemzetközi imperializmus és a még meglevő belső ellenséges erők és tendenciák ellen. Ma — ami az ország belső életét illeti — a munkásosztály köré tömörülő nemzeti egység már nem irányul más osztályok ellen, hanem a baráti osztályok egységes fellépését szolgálja a szocializmus teljes felépítésének gazdasági, politikai és kulturális feladatai megoldására.

Ezen az úton — az osztályharc és a nemzeti összefogás útján — halad előre a nemzet fejlődése a polgári nemzettől, amelyet antagonisztikus osztályellentétek osztanak meg — a szocialista nemzetig, amelyben a munkásosztály, a parasztság és értelmiség harmonikus egységben dolgoznak, megvetve alapját az osztályok közötti lényeges különbségek eltűnésének, majd az osztály nélküli, kommunista társadalom megteremtésének. Mindez igazolja: a népfront a kommunisták számára nem taktikai fogás, hanem a stratégia lényege a jelenkori osztályharcban.

*

Pártunknak a népfrontért, majd a nemzeti egységfrontért vívott harcában jelentős szerepet játszott nemzeti történelmünk hagyományainak ápolása, a múlt tanulságainak felidézése. Különösen vonatkozik ez az 1848—1849-es nemzeti szabadságharcra és polgári forradalomra, amelynek legfontosabb kérdései valóban tudományos megvilágítást és értékelést először a kommunista vezetőktől kaptak — éppen a népfrontért, majd a nemzeti függetlenségi frontért vívott osztálycsaták időszakában.

A második világháború előtt és alatt 1848—1849-nek, Petőfi, Kossuth és Táncsics örökségének előtérbe helyezését nemcsak a cenzúra, a rendőrterror megkerülése, a legális munkában a feladatok „történelmi virágnyelven" való indokolásának szükségszerűsége hozta magával, hanem maga az objektív valóság, a magyar társadalom utolsó százéves fejlődésének megannyi sajátossága. Bár új helyzetben, új történelmi körülmények között, de a háború idején is napirenden volt a megakadt,

megrekedt és elsikkasztott polgári demokratikus forradalomnak és szabadságharcnak számos követelése, a feudális maradványokkal terhelt földbirtokviszonyok felszámolása, a demokratikus állami és társadalmi rend megteremtése, a nemzeti függetlenség kivívása. Ezért 1848—1849 programja alkalmas volt arra, hogy legális kiindulópontja és alapja legyen a kommunisták által vezetett antifasiszta nemzeti függetlenségi frontnak is. Ezért idéztük olyan gyakran sajtóban, röpcédulákon, gyűléseken Petőfit, Kossuthot, Táncsicsot, ezért hivatkoztunk oly sűrűn örökségükre, amelyet a megváltozott történelmi körülmények között a munkásosztály — és a vele szövetséges erők — hivatottak megvalósítani.

Ennek a 48-as programnak, a reá való hivatkozásnak a felszabadulás után is volt objektív alapja, amíg a harc a föld felosztásáért, a fasizmus maradványainak felszámolásáért, a köztársaság, a demokratikus államrend megteremtéséért és ezen az úton az újonnan visszanyert nemzeti függetlenség megszilárdításáért folyt.

Miután azonban ezeket a feladatokat megoldottuk, a 48-ra való hivatkozás önmagában véve már nem szolgálhatta többé a társadalom tényleges előrehaladását. Követelő szükségszerűség lett, hogy a 48-as hagyományokat — amelyek közül egyébként a radikális plebejus hagyományok, a pesti nép, Táncsics és Petőfi nézetei és követelései már túl is mutattak a polgári demokrácián — összekössük történelmünk szocialista hagyományaival, a Tanácsköztársaság emlékével, példájával, általában a szocialista munkásmozgalom örökségével. Hagyományaink értékelésében következetlenség volt: sok vonatkozásban jelszó maradt, hogy „Lobogónk Petőfi", más téren pedig megsértették azt a nemzeti érzést is, amely a XIX. századbeli nemzeti szabadságharc, de azt is, amely a XX. századbeli szocialista munkásmozgalom, a Tanácsköztársaság emlékeire, hagyományaira épült.

Ez a körülmény — ha okozója nem is volt, de — kétségtelenül közrejátszott abban, hogy az ellenforradalmi erők, a tömegek megtévesztése céljából, 1956-ban felemelhették ezt a „48-as" lobogót. Ez azonban az ő kezükben kalózlobogóvá vált.

Nemzeti múltunk, hagyományaink egyoldalú értékelésének és népszerűsítésének véget vetettünk; ma, amikor már megvalósítottuk a XIX. századi magyar polgári és plebejus forradalmárok örökségét, lényegében megvalósítottuk a magyarországi szocialista mozgalmak célkitűzéseit és a szocializmus teljes felépítésén fáradozunk, nincs semmi olyan, ami gátat vethetne annak, hogy legjobb nemzeti hagyománya-

ink a szocialista Magyarországon beteljesedjenek. A szocialista Magyarországon méltó megbecsülésben részesül múltunk minden haladó jelensége és eleme. A szocializmus, majd később a kommunizmus felépítése ezeréves történelmünk legjobb, legnemesebb törekvéseit koronázza meg.

*

Pártunk politikájának mindig alapvető jellemvonása volt, hogy kapcsolatot keresett és talált a világ haladó erőivel, amelyek magva a szocialista Szovjetunió. Az a politika, amelyet idehaza megvalósítottunk, legyen szó akár fasizmus elleni harcunkról, akár a szocializmus építéséről, védéséről vagy a háború elhárításáért folytatott küzdelemről, nem elszigetelt jelenség volt a világban, hanem hatalmas, világot formáló haladó erőkkel állott kapcsolatban, s azok szerves része volt. Népünk tevékenysége erősítette a világ haladó erőit, azok pedig — kölcsönhatásban — tovább gyarapították a béke, a demokrácia, a szocializmus hazai erőit. Minden tapasztalatunk megerősíti meggyőződésünket: kizárólag az a politika lehet helyes és eredményes, csak az a politika szolgálja egész népünk érdekeit, amely teljes összhangban van a világ haladó erőinek, a szocialista világrendszernek, azon belül a Szovjetuniónak a békét és az emberiség boldog jövőjét célzó politikájával.

*

Utaltam azokra a politikai megfontolásokra, amelyek 1947 legelején arra késztettek, hogy megírjam e könyvet a kommunistáknak az 1936—1945-ös időszakban az egységfrontért vívott harcairól. Azóta csaknem húsz év telt el. Az 1936—1945-ös időszak feladatait és az akkor kidolgozott programokat is megvalósítottuk.

Úgy vélem, hogy háború alatti küzdelmeink tanulságainak felelevenítése segít a szocialista Magyarország teljes felépítéséért, a nemzetközi békéért és biztonságért, a társadalmi haladásért, a demokráciáért, a szocializmus világméretű győzelméért folytatott munkánk mai feladatainak megoldásában is.

Ennek reményében bocsátom útjára „A magyar függetlenségi mozgalom 1936—1945" című könyvem új kiadását, bízva abban, hogy az olvasók szeretettel és érdeklődéssel fogadják.

Budapest, 1965. január 14.

I

FEJEZET

ANTIFASISZTA ERŐK ÉS NÉPFRONT-POLITIKA MAGYARORSZÁGON A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTT

1. *A Kommunista Internacionálé útmutatása a népfront-politikában. Az antifasiszta népfront-politika előfeltételei*

Az antifasiszta népfront-politika kialakulása Magyarországon hosszú és harcokkal teli történelmi fejlődés eredménye volt.

Annak a politikának az alapjait, amelyen e történelmi fejlődés eredményeként a magyar népi demokrácia épülete nyugszik, a Kommunisták Magyarországi Pártja teljes összefüggésében és részletességgel, mint közvetlen stratégiai tervet, az 1936—1939 közötti években dolgozta ki és rakta le. Az ipari munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség harcos egységének zászlaját tehát a párt akkor bontotta ki, amikor a Hitler-fasizmus még nem kezdte el véres merénylet-sorozatát az európai népek nemzeti függetlensége és szabadsága ellen, de a marxizmus—leninizmus már csalhatatlanul jelezte, hogy a béke csendjét nemsokára a fegyverek zaja váltja fel. És jelezte azt is, hogy a vérontás és a rablás fasiszta szennyáradatával szemben a szabadságszerető népek haladó gondolkozású és nemzeti, demokratikus érzésű tömegeinek harcos összefogása jelenti az egyetlen hatékony védelmet.

A Kommunista Internacionálé 1935-ben Moszkvában tartott VII.

kongresszusa minden ország kommunistái, munkásosztálya és nemzeti érzésű tömegei számára meghatározta a fasizmus és a háború elleni harc alapelveit és irányvonalát. A kongresszus elemezte a fasizmus németországi győzelmének okait, levonta az ezekből adódó tanulságokat, és valamennyi ország munkásosztálya és kommunista pártja közvetlen feladatává tette *„a finánctőke legreakciósabb, legsovinisztább, legimperialistább elemeinek nyílt terrorista diktatúrája"** elleni harcot: a fasizmus megfékezését, hatalomra jutásának megakadályozását, illetve uralmának megdöntését, az általa fenyegetett országok nemzeti függetlenségének és szabadságának megvédését, a demokratikus szabadságjogok védelmét.

„A dolgozó tömegeknek a fasizmus elleni harcra történő mozgósítása terén — hangoztatta Dimitrov elvtárs előadói beszédében — különösen fontos feladat a *széles körű antifasiszta népfront* megteremtése a *proletár-egységfront alapján*. A proletariátus egész harcának sikere szoros kapcsolatban van a proletariátus harci szövetségének létrejöttével, a dolgozó parasztsággal és a városi polgárság döntő tömegeivel, amelyek még az iparilag fejlett országokban is a lakosság többségét alkotják."**

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom új stratégiai célkitűzése volt ez.

Az egyes országok kommunista pártjaira várt az a történelmi feladat, hogy ezeket az általános irányelveket országuk sajátos viszonyainak megfelelően kidolgozzák és a gyakorlatban érvényesítsék.

A diadalmas spanyol népfrontnak és a három esztendeig tartó heroikus spanyol szabadságharcnak egyik éltető ereje a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusának határozata volt. E határozat nagyszerűségét és életrevalóságát bizonyította a francia népfront, mely „Mindent az antifasiszta népfrontért!" jelszóval csatasorba állította az ipari munkásság, parasztság, értelmiség és kispolgárság sokmilliós tömegeit, és megakadályozta, hogy a forradalmak és polgárháborúk klasszikus földjét elárassza a fasiszta szennyvíz. Hasonló törekvésekkel találkozunk Európának mindazokban az országaiban, melyek a fasiszta Németország, a Harmadik Birodalom politikai, gazdasági és szellemi térhódításának útjába estek. Ilyen törekvések érvényesültek Magyarországon is.

* *G. M. Dimitrov:* Válogatott cikkek és beszédek. Szikra 1952. 42. old.
** Ugyanott, 72. old.

A fasizmus európai térhódítása, az egyre növekvő háborús feszültség, a nemzeti függetlenségünket és szabadságunkat közvetlenül fenyegető német fasiszta agresszió s a hazai reakciónak a nyílt fasiszta diktatúra bevezetésére, a munkásság és a többi dolgozó fokozott elnyomására irányuló politikája ellen a Kommunisták Magyarországi Pártja már 1936—1937-ben csatasorba szólította a munkásság, a parasztság és az értelmiség tömegeit. Figyelmeztető és hívó szava, amint a későbbi események, sajnos, igazolták, nem volt vaklárma. A második világháború olyan vihar volt, melynél pusztítóbb még nem söpört végig a világon. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a vihar kitörését nem lehetett volna megakadályozni vagy útjában feltartóztatni. Rajtunk, magyarokon is múlott ez. De az ellenforradalmi Magyarország nem emelt védőfalat a készülő vihar elé. Ellenkezőleg: a magyar reakció maga is beállt a háborús gyújtogatók soraiba.

Vajon így kellett-e mindennek történnie?

Annak, hogy bármely országban az antifasiszta népfront-politika megvalósuljon, két döntő előfeltétele van.

Mindenekelőtt elengedhetetlen előfeltétele olyan történelmi és politikai helyzet kialakulása, melyben a különböző társadalmi osztályok és rétegek többségének érdekei egy fő kérdésben találkoznak, egy olyan alapvető és döntő kérdésben, amelynek minden más kérdést — még az osztályok és rétegek közötti ellentéteket is — alá lehet és alá is kell rendelni; a fasizmus elleni harc kérdésében. Közös érdekeik alapján különböző társadalmi osztályok s az azokat képviselő politikai pártok és csoportok közös nevezőre juthatnak és közös harci frontba tömörülhetnek. Ezek az antifasiszta népfront-politika megteremtésének objektív feltételei.

Az antifasiszta népfront-politika megvalósulásának másik elengedhetetlen feltétele, hogy ezek az osztályok és rétegek felismerjék közös érdekeiket, ebből adódó feladataikat, s a felismerés alapján készek és képesek legyenek a munkásosztály vezetésével a munkás-paraszt szövetség és az akörül kialakuló széles körű nemzeti összefogás megteremtéséért harcolni. Ezek az antifasiszta nemzeti egységfront-politika megteremtésének szubjektív feltételei.

Megvoltak-e nálunk az antifasiszta népfront kialakításának előfeltételei?

Az objektív előfeltétel kétségkívül megvolt. Az ország több mint egymilliós ipari munkássága és négy és félmilliós paraszti tömege, sok-

százezres értelmiségi, kisiparos és kiskereskedő dolgozója, sőt a magyar burzsoázia egy része sem volt érdekelve abban, hogy Magyarország a fasiszta Németország szövetségeseként a háborús gyújtogatók közé álljon. Ellenkezőleg: a dolgozó osztályok és rétegek érdekei azt kívánták, hogy ne legyen háború, mert ez békéjüket és boldogságukat, életüket és jövőjüket fenyegette. A háborús gyújtogatók a dolgozó tömegek számára csak a rabság és szolgaság újabb korszakát készítették elő.

Az antifasiszta népfront kialakításának másik döntő tényezője — szubjektív előfeltétele — azonban hiányzott nálunk. Az ebben az időszakban működő politikai pártok — a Kommunisták Magyarországi Pártja kivételével — nem ismerték fel idejében a nemzetet fenyegető veszélyt, s főleg nem ismerték fel a nemzet függetlenségét féltő és haladó gondolkodású tömegek összefogásának történelmi szükségességét. Ebből szervesen következett, hogy Magyarország legális pártjai, politikai mozgalmai és szellemi irányzatai, közöttük az ellenzéki pártok is, nem képviselték az alapvető dolgozó osztályok igazi érdekeit; a maguk külön párt- és csoportérdekeiket a nemzeti érdekek fölé helyezték; illúziókat tápláltak a kormány s a kormányzó iránt. Ezért ellenzékiségük nem fejlődött a nemzetvesztő politika és kormányzat elleni tudatos, szervezett fellépéssé, lényegében tehetetlenül nézték, hogyan sodorja a szakadék felé a háború forgószele az országot.

2. *A Horthy-rendszer mint a fasizmus magyar válfaja. A magyar fasizmus sajátosságai*

Mi volt az oka annak, hogy az ellenzéki pártok nem tudtak, jobboldali vezetőik pedig nem is nagyon akartak kialakítani erős és szilárd harci frontot a fasizmus előretörésével, az ország háborúba sodródásával szemben, ennélfogva nem tudták még az utolsó pillanatban sem visszarántani az országot a szakadék széléről?

Ennek legfőbb okai Horthy ellenforradalmi rendszerének jellegében és sajátosságaiban rejlettek.

Horthy fasiszta rendszere sajátos gazdasági és társadalmi struktúrára épült. A nagyburzsoázia, a monopoltőke uralma párosult a földbirtokos arisztokrácia hatalmával: szövetségük képezte a Horthy-rendszer alapját. Alig hét és félezer 100 holdon felüli birtokkal rendelkező

földbirtokos és bérlő tartotta kezében az ország földjének felét, s ezerhetven földbirtokos rendelkezett 1000 holdon felüli birtokkal, a földterület 30 százalékával. Az Eszterházy hercegek, Festetich grófok, Pallavicini őrgrófok egész országrészeket birtokoltak; a katolikus egyház 800 000 hold földet mondhatott magáénak. Kevés ország volt Európában, ahol a feudalizmusnak ilyen súlyos maradványai terhelték a gazdasági életet. A földbirtokos osztályból és leszármazottaiból, a középbirtokos dzsentriből került ki az államapparátus központi és vármegyei tisztségviselőinek, a hadsereg tisztikarának jó része.

Az ipari termelés, a hitel- és pénzügyi műveletek nagyobb része felett ellenőrzést gyakoroltak a Kereskedelmi Bank, valamint a Hitelbank köré tömörült finánctőkés csoportok. E két nagy csoport — amelyet báró Ullmann, Vida, Perényi, valamint a csepeli Weiss, Chorin, Dreher és Haggenmacher családok nevei „fémjeleztek" — kapcsolatban állott a külföldi tőkével, amely a magyar részvénytőke 25 százalékát alkotta.

A magyar társadalom alapvető elnyomott és kizsákmányolt osztálya, az ipari munkásság, a harmincas években már 650 000, családtagokkal együtt 1,3 millió főt számlált. Az ipari proletariátusnak több mint fele koncentráltan, a budapesti nagyüzemekben dolgozott.

Annak ellenére, hogy az ipari termelés nagyobb részét a monopolizált nagyüzemek adták, s a munkásosztály zöme a nagyüzemekben dolgozott, az országban jelentős számú közép- és kisüzem, műhely és üzlet működött. A városi kispolgárság a Horthy-rendszerben jelentős gazdasági és politikai tényező volt.

Az ország lakosságának több mint fele — négy és félmillió fő — a mezőgazdasági lakossághoz tartozott. 600 000 gazdasági cseléd, továbbá 1,2 millió — öt holdig terjedő földön gazdálkodó — törpebirtokos, valamint 1,2 millió nincstelen agrárproletár, napszámos, mezőgazdasági bérmunkás élt a falvakban és küszködött a feudálkapitalista elnyomás óriási súlya alatt.

A Horthy-korszak társadalmában megtalálható volt s éleződött a munkás és a tőkés, a paraszt és a nagybirtokos, az egész nép és az uralkodó osztályok kibékíthetetlen ellentéte. A monopoltőke profitjain, a nagybirtokos arisztokrácia és az egyházak hitbizományain, a feudális maradványokkal terhelt kapitalista társadalmi renden ott őrködött Horthy fasiszta politikai rendszere, amely természetesen a legreakciósabb hatalmaknál — a fasiszta Olaszországnál és Németországnál — keresett és talált támaszt és szövetséget.

Horthy ellenforradalmi rendszere a dicső Magyar Tanácsköztársaság véres eltiprásából született meg. Horthy Miklós — akinek neve „fémjelezte" az ellenforradalmi rendet Magyarországon — a lezüllő, elszegényedő s a gazdálkodást a katonatiszti állással felcserélő földbirtokosság soraiból származott. A monarchia idején Ferenc József császár szárnysegéde volt, majd ellentengernagy, a flotta parancsnoka lett. Életének nagyobb részét idegen földön töltötte. Becsületesen magyarul sem tudott. Katonatiszt volt. Az egyszerű sorkatonát és matrózt ugyanúgy gyűlölte és megvetette, mint a munkást, a parasztot. Nevét azzal tette első ízben hírhedtté, hogy vérbe fojtotta 1918 márciusában a cattarói tengerészek jogos felkelését. 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején, a Szegeden szervezkedő ellenforradalmi kormány katonai vezetője; az általa szervezett és irányított terrorista tiszti különítmények ártatlan munkások és parasztok ezreinek lemészárlásával „öregbítették" kenyéradó gazdájuk hírnevét. Horthy erőszakkal, fegyveres pucscsal jutott Magyarország élére: kormányzóvá választásához 1920-ban a parlamentet megszálló fegyveresei adtak nagyobb „nyomatékot". Gőgös, korlátozott képességű, politizálgató reakciós katonatiszt típusa volt, aki minden kérdés megoldása legjobb módjának a kíméletlen, fegyveres erőszakot tartotta. Az igazi „kékvérű" magyar arisztokraták és a nagytőkések is szívük mélyén lenézték, megvetették, minden „vitézségével" és „nagybányaiságával" együtt, de elismerték és támogatták, mert megmentette rendszerüket, mert katonai erőszakkal visszaállította a nagybirtok és nagytőke uralmát, mert a számukra szent tőke és a még szentebb nagybirtok védelmére fasiszta diktatúrát teremtett. A magyar uralkodó osztályok érdekeit és politikáját negyed századon keresztül ez a Horthy Miklós képviselte.

Az ellenforradalmi rendszer igyekezett a nép politikai aktivitását megtörni. Forradalmi pártját, hivatott politikai vezetőjét: a Kommunisták Magyarországi Pártját mélyen a föld alá kényszerítette, tagjait kíméletlenül üldözte. Ugyanakkor arra törekedett, hogy az ellenzéki pártok vezetőit — vagy azok többségét — a fennálló tőkés-nagybirtokos rendszer szolgálatába állítsa.

A Horthy-rendszer a népelnyomás fenntartása érdekében, a legvéresebb terror alkalmazása mellett igen nagy propagandamunkát is végzett. Propagandaszervei útján és az ellenzéki pártok segítségével igyekezett a magyar nép tömegeivel elhitetni, hogy a fennálló rendszer nem fasiszta diktatúra, hanem alkotmányos parlamentarizmus. A ma-

gyar reakciónak ez a csalása annál is megtévesztőbb volt, mert az időközben uralomra került olasz és német fasizmus a diktatúrának azt a válfaját képviselte, mely nem tűrt meg más pártokat, tehát nem tűrte meg a parlamentarizmust sem. Az olasz és a német fasizmus totális rendszerével, nyílt diktatúrájával szemben a magyar fasizmust a maga többpártrendszerével — a háború alatt többször hangoztatott megállapítás szerint — „az alkotmányosság és a parlamentarizmus Európaszerte egyedülálló szigetének" hirdette.

Ebből kiindulva érdemes és szükséges megvizsgálni a magyar fasizmus sajátosságait és jellemző vonásait.

A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusán, mely a fasizmus elleni harc alapelveit és módszereit kidolgozta, Dimitrov elvtárs, a magyar és az ahhoz hasonló „parlamentáris" kormányzati rendszerekre utalva, figyelmeztetett a fasiszta rendszerek közötti különbségekre.

„A fasizmus fejlődése és maga a fasiszta diktatúra a különböző országokban *különböző alakot* ölt, aszerint, hogy milyenek az illető ország történelmi, társadalmi és gazdasági viszonyai, nemzeti sajátosságai és nemzetközi helyzete. Egyes országokban, elsősorban ott, ahol a fasizmusnak nincsen kiterjedt tömegbázisa, és ahol magának a fasiszta burzsoáziának a táborában elég erős az egyes csoportok egymás elleni harca, a fasizmus nem szánja rá magát rögtön, hogy megszüntesse a parlamentet, s a többi burzsoá pártnak, valamint a szociáldemokrata pártnak bizonyos legalitást hagy meg."*

Magyarországon a fasizmusnak a Dimitrov által itt ismertetett válfaja uralkodott. A többpártrendszer, az „alkotmányosság" és a „parlamentarizmus" tehát nem azt jelentette, hogy Magyarországon nincs fasizmus, hanem csak azt, hogy voltak bizonyos különbségek a magyar, illetve az olasz és a német fasizmus között.

A Horthy-korszak jellegének eldöntésében koronatanúként idézhetjük az ellenforradalmi rendszer képviselőit.

Amikor a náci Németország a második világháború elején sikereket ért el és a fasiszta rablók már a zsákmány közeli felosztásáról ábrándoztak, a magyar reakció a legszemérmetlenebbül kérkedett azzal, hogy a fasizmus igazi szülőföldje tulajdonképpen Magyarország. A magyar reakció a sors mostoha kegyének tartotta, hogy mivel kis nép vagyunk, e világhódító gondolat nem a magyar katona bakancsa, hanem a német

* *G. M. Dimitrov:* Válogatott cikkek és beszédek. 43. old.

csizma nyomán diadalmaskodott Európa igen sok országában. Az úttörők dicsőségéről és a kezdeményezők elsőszülöttségi jogáról azonban a magyar reakció sohasem mondott le.

„Az a gondolat — mondotta Kállay Miklós miniszterelnök 1942. október 20-án elhangzott ungvári beszédében —, melynek mi voltunk a megteremtői, Európa uralkodó gondolatává lett. Mert tény és való, hogy mi, magyarok voltunk a megindítói és első harcosai annak a gondolatnak, amely ma Európában uralkodik, és meglátjátok, hogy uralkodó lesz az egész világon is. Ma el kell várnunk mindenütt annak elismerését, hogy ennek a gondolatnak kialakuló jövendőjében nekünk az első hely jár, nekünk az első helyet kell megadni, mert mi vagyunk az úttörők. A kialakuló új Európában az első vonalban kell lenniök azoknak — így nekünk —, akik ennek az igazságnak prófétái voltunk."

Mivel érdemelte ki a magyar ellenforradalmi rendszer a fasiszta úttörők babérkoszorúját? Mire voltak Horthy és társai oly határtalanul büszkék? Mivel kerültek az „új Európa" első vonalába?

Az ellenforradalmi rendszer első „történelmi" cselekedete az 1918—1919-es forradalmak véres megtorlása és a tőkések, a földbirtokosok kizsákmányoló, népelnyomó rendszerének visszaállítása volt. Horthy neve a magyar nép emlékezetében elválaszthatatlanul összeforrt Siófok és Orgovány nevével, s a magyar munkásság, parasztság és értelmiség legjobb fiai ellen elkövetett gyilkosságai nevét gyűlöltté tették a dolgozó nép előtt.

De a véres megtorlás, az orgoványi és siófoki tömegmészárlás csak a kezdet kezdete volt. Horthy országlásának 25 esztendeje a népelnyomás és a nemzetgyilkosság brutális tényeinek sorozata. Akkor is rendszeresen pusztította a magyar népet, amikor nem az orgoványi erdőben volt s nem a böllérbicska villogott a kezében.

Horthy és az általa képviselt magyar reakció mérhetetlenül félt a néptől, s állandóan egy új proletárdiktatúrától rettegett. Miután az áruló jobboldali szociáldemokrata vezérek segítségével az imperialista hatalmak leverték a dicső Magyar Tanácsköztársaságot, az ellenforradalmi rendszer az ipari munkásságot és a parasztságot történelmünk során minden addiginál súlyosabb bilincsekbe verte. Minthogy e rendszer politikai alátámasztására és megszilárdítására igazi fasiszta tömegbázist létrehozni nem tudott, a fehérterror zabolátlan vérengzését nemsokára az ellenforradalmi rendszer fasiszta diktatúrájának intézményes terrorjával váltotta fel.

Horthy a polgári ellenzéki pártokat nem oszlatta fel, hanem mint szükséges rosszat megtűrte, s vezetőiket paktumokkal, ígéretekkel, cselvetésekkel, vagy ha kellett, fenyegetésekkel igyekezett az ellenforradalmi rendszer szolgálatába állítani. A magyar „parlamentarizmus" ezen pártjainak csak látszat-jogai voltak: szabadon írniuk, szervezkedniük és gyülekezniük nem lehetett. A Bethlen—Nagyatádi-féle kézfogás megpróbálta a parasztság demokratikus mozgalmát leszerelni, s a parasztságot szembeállítani az ipari munkássággal. A Bethlen—Peyer-paktum a Szociáldemokrata Pártot kitiltotta a magyar falvakból, s azt a célt szolgálta, hogy a paraszti szövetségesétől megfosztott ipari munkásságot gúzsba kösse.

A Horthy-rendszer az ellenzéki pártok behódoló, áruló vezetőinek segítségével csapta be és vezette félre a dolgozó nép millióit. Az ellenzéki pártok jobboldali vezetői olyan politikát folytattak, hogy az pártjukat a rendszer hivatalos, kincstári ellenzékévé, az uralkodó osztályok segédcsapataivá tette a munkásosztály és a parasztság, illetve a kispolgárság soraiban. Ezekről a pártokról az ellenforradalmi rendszer képviselőinek is az volt a véleménye, hogy „ha nem volnának, meg kellene teremteni őket".

A magyar reakció a parasztság évszázados követelésének teljesítéséről, a nagybirtokok felosztásáról hallani sem akart. A Nagyatádi-féle földreformmal a parasztságot rútul becsapta, s a föld iránti vágyakozásából szemérmetlenül gúnyt űzött. Amikor a harmincas évek elején a parasztság földéhsége a nagybirtokos osztály számára kezdett fenyegetővé válni, Horthy párját ritkító „államférfiúi bölcsességgel" jelentette ki: Magyarországon nem lehet földreformot csinálni, mert ha az ország kilencmillió hold szántóterületét felosztanák a kilencmillió lakos között, minden egyes embernek csak egy hold föld jutna, amiből megélni lehetetlen.

Horthyék negyedszázados uralma nem csökkentette, ellenkezőleg, növelte a magyar nép nyomorát. A reakció a vesztett háború minden terhét a nép vállaira rakta. Az ország lakosságának tekintélyes része tengődött évi 300—350 pengő jövedelemből. Ha az elviselhetetlen nyomor elől a parasztság és az ipari munkásság százezreinek lett volna hova menekülniük, a kivándorlás a harmincas években sokkal ijesztőbb méreteket öltött volna, mint a századforduló idején. De a menekülés külföldi lehetőségei hiányoztak. A mezőgazdasági munkavállalók legfeljebb a porosz nagybirtokokra szegődhettek el idénymunkásoknak, s a

magyar reakció gondoskodott is róla, hogy minél többen menjenek Németországba. Ezt nemcsak a mezőgazdasági munkanélküliség csökkentése, hanem a fasiszta szellem terjesztése szempontjából is üdvösnek tartották.

A Horthy-rendszerben a születések száma állandóan csökkent, terjedt az egyke, s a „magyar betegségként" ismert tüdővész még bővebben szedte áldozatait.

Az ellenforradalmi rendszer a nép elégedetlenségének ellensúlyozására legfőbb orvosszernek a rendőri és csendőri intézkedéseket tekintette. A nép féken tartására az ország különböző helyein internáló táborokat állíttatott fel. A második világháború alatt bevezette a különleges munkásszázadoknak nevezett „mozgó vesztőhelyeket", ahová munkaszolgálatra kötelezett politikai foglyokat, zsidókat, bűnügyi eljárás alá sem vont írókat, politikusokat és tudósokat vonultatott be azzal a határozott utasítással, hogy közülük egynek sem szabad élve hazakerülnie.

Az ellenforradalmi rendszer fennállásának 25 éve alatt féktelen rágalom- és hazugsághadjáratot folytatott minden haladó gondolat ellen. Az uralkodó osztályok igyekeztek elhitetni a magyar néppel, hogy az emberiséget, a világ békéjét, a népek boldogulását és jövőjét egyetlen veszély fenyegeti, a Szovjetunió, idehaza pedig az ország rendjét és nyugalmát a Kommunisták Magyarországi Pártja. A Tanácsköztársaság idején — főleg a parasztkérdésben — elkövetett hibákat s a Kommunisták Magyarországi Pártja későbbi politikájának szektás hibáit kihasználva, féktelen rágalomhadjáratot folytattak a Szovjetunió és a magyar kommunista mozgalom ellen. A horthysta propaganda különösen kifogyhatatlannak mutatkozott a Tanácsköztársaság „bűneinek" felsorolásában. A kommunistákról mint szörnyetegekről, mint a társadalom, a kultúra és a civilizáció ellenségeiről írt és beszélt. Azt hirdette, hogy nem lesz addig béke és nyugalom a földön, amíg a „bolsevista mételyt" gyökerestül ki nem irtják. E felfogás gyakorlati megnyilvánulása többek között az volt, hogy az ellenforradalmi Magyarország az imperialista hatalmak minden Szovjetunió elleni intervenciós kísérletét aktívan támogatta.

Nem hiányzott a magyar ellenforradalmi rendszer kelléktárából a fasizmus olyan ismert fegyvere sem, mint a nemzeti, faji és vallási gyűlölet szítása. Az antiszemitizmust az ellenforradalmi rendszer kezdettől fogva felhasználta a dolgozó osztályok öntudatának elhomályosí-

tására. Kizsákmányolási területének kiszélesítése érdekében igyekezett a nép tömegeivel elhitetni, hogy a trianoni békediktátum az 1918—1919-es forradalmak miatt „csonkította" meg az országot, hogy népünk nyomorúságának, állandóan fokozódó elszegényedésének nem a rendszer, hanem a súlyos békeszerződés az oka. Imába foglaltatta, a templomok szószékeiről hirdette és az iskolák padjaiban imádkoztatta: „Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország." Ezzel a néptömegeknek a rendszer iránti ellenszenvét és elégedetlenségét igyekezett a szomszédos népek elleni gyűlöletté változtatni. Revíziós politikáját a szomszédos népek elleni legundorítóbb soviniszta uszítással támasztotta alá, s a faji és nemzeti gyűlölködés szításával iskolát teremtett egész Európában. A városi kispolgárság és értelmiség becsapására és félrevezetésére kiadta a „keresztény középosztály felemelkedésének" jelszavát, s számukra beharangozta a „keresztény kurzus" eljövetelét.

A magyar fasizmus sajátosságai közé tartozott az is, hogy az uralkodó osztályok táborán belül mindvégig elég erős volt az egyes csoportok egymás elleni harca. A burzsoázián belül, főleg Hitler világuralmi terjeszkedése idején, a német fasizmussal való szövetség kérdésében nem alakult ki egyöntetű állásfoglalás. A burzsoázia egy része jól tudta, mit jelentenek Hitlernek a német birodalmi gyűlés 1941. május 4-i ülésén elmondott szavai:

„Németország ipari állam, és élelmiszerre meg nyersanyagra van szüksége. A Balkán-államok mezőgazdasági és nyersanyagterületek, és ipari termékekre van szükségük. Ebből adódik a kölcsönös kapcsolatok rendkívül gyümölcsöző kiépítésének lehetősége."

A magyar burzsoázia egy része számon tartotta még Alfréd Rosenbergnek, a náci párt főideológusának több mint egy esztendővel előbb elhangzott sokkal nyíltabb és őszintébb szavait is:

„Európának a nemzetiszocialista elvek alkalmazásával kell berendezkednie" — mondotta 1940 decemberében. — Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy Németország gyarmatosítani akarja Európát.

Ez a nyílt és világos beszéd a magyar tőkésosztály egy részében bizonyos aggályokat keltett a német szövetséggel szemben. Az „új Európa" egyet jelentett az európai országok gyarmatosításával, ami a magyar ipar visszafejlesztését és Magyarország agrárországgá való átalakítását vonta volna maga után. Az első és a második bécsi döntés után a magyar uralkodó osztályok örömét egy kissé megkeserítette az

a tény, hogy Hitler az „oszd meg és uralkodj" elvét alkalmazva, a magyar revíziós követeléseknek csak egy részét elégítette ki. Ez az uralkodó osztályok egy részében csalódást keltett. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a viszonylag fejlett iparral, tehát gazdag profitszerzési lehetőséggel rendelkező magyar nagytőkés osztály egy része nem nézte jó szemmel a gazdasági kapcsolatoknak Hitler által ajánlott „rendkívül gyümölcsöző kiépítését", s inkább az angolok, franciák s részben az amerikaiak felé orientálódott. Mindazonáltal, a magyar uralkodó osztályok törzse németbarát volt, s a Horthy-rendszer kormányai a hitleri fasizmus uralomra jutása után szorosra fűzték kapcsolataikat Németországgal.

A német fasizmus uralomra jutása után a Harmadik Birodalom külpolitikai elszigeteltségét elsőnek a magyar reakció törte meg, amikor Gömbös Gyula miniszterelnök Magyarország sorsát a fasiszta Németországéhoz kötötte.

Horthy Magyarországának s Hitler Németországának ez az egymásra találása nem volt nehéz és nem is a véletlen műve volt.

A magyar ellenforradalom közel 15 esztendővel megelőzte a német fasizmus győzelmét. Horthy és rendszere mindvégig büszke volt arra, hogy a fasizmus bölcsője nem Berlinben vagy Rómában, hanem Szegeden ringott. Horthyt, a magyar ellenforradalom vezérét, maga Hitler is elismerte. Amikor 1932-ben az akkor burjánzó nyilas söpredék egyik csoportja küldöttségben járt Hitlernél, s a müncheni Barnaház bejárata fölött elolvasták a náci mozgalom jelszavát: „Deutschland erwache!" (Ébredj Németország!), Hitler elismerőleg jelentette ki: „Az »ébredj« szó és fogalom használatát önöktől tanultam." És megfordítva: ugyanilyen elismeréssel és őszinte csodálattal nyilatkozott Horthy a német fasizmusról; amikor 1938 augusztusában meglátogatta Hitlert Berlinben, boldogan jelentette ki: „Ha átlépjük a Német Birodalom határát, nem az az érzésünk, hogy idegen földön járunk." A nyilas lapok teljes joggal írták a háború kitörésekor: „A szegedi gondolattól egyenes út vezet a nyilas mozgalomhoz."

Természetes tehát, hogy Horthy a tengelyhatalmak minden gazságát támogatta. A Szovjetunió megtámadása után azonnal csatlakozott Hitler rablóháborújához, s még akkor is kitartott a németekkel való szövetség mellett, amikor a vazallus államok egymás után Hitler ellen fordították fegyvereiket.

A magyar reakció fő érve a Hitler-fasizmussal való szövetség

mellett a trianoni békeszerződés revíziója volt, amit a nép és a nemzet legszentebb érdekei ellen használt fel. Negyedszázadon keresztül a földreform, a szabadságjogok és a belső szociális átalakulás követeléseivel szemben egyetlen érve volt: Trianon. Érthető, hogy a magyar reakció az egyes csoportjaiban meglevő aggályok ellenére is két kézzel kapott az olyan országokkal való szövetség után, melyek a Párizs környéki békeszerződések megváltoztatásának örve alatt minden addiginál véresebb háborúra, más népek elnyomására és kifosztására készültek.

A magyarországi osztályellentétek kiéleződése is arra kényszerítette a Horthy-rendszert, hogy erős külső szövetségest keressen magának. A német fasizmussal kötött szövetségtől s rablóháborújában való részvételtől népelnyomó uralmának fenntartását és kiterjesztését remélte. Arra számított, hogy a Hitler-fasizmus nagyhangú világhódító ábrándjainak megvalósulása őt is az asztalfőre ülteti az „új Európában". Horthy egyik leghűségesebb lakája, Kállay Miklós, ezért tartotta a háború egész ideje alatt kinyújtva a tenyerét, miközben mániákusan ismételgette: „Mi voltunk e világhódító gondolat úttörői az egész világon, s ezért nekünk jutalom jár."

Ebből következett, hogy a hivatalos magyar külpolitika Magyarország nemzetközi érvényesülését azokkal az országokkal szövetségben látta, amelyek a „trianoni rabbilincset" egy új imperialista háború kirobbantásával akarták „széttörni".

A magyar uralkodó osztályok csak a nagy és erős fasiszta államokkal szövetségben remélhették imperialista céljaik megvalósítását. Az a körülmény, hogy Magyarország ezekkel az imperialista államokkal lépett szövetségre, azt jelentette, hogy a magyar fasizmus az olasz és a német fasizmusban erős külpolitikai támaszra talált. Ezért hirdették esztendőkön keresztül, hogy a belpolitikában lehetnek pártok és pártok között nézeteltérések, de az ország külpolitikai orientációjának tekintetében vitának és nézeteltérésnek nincs helye.

Az ellenzéki pártok, sajnos, sohasem szálltak szembe a Horthy-fasizmus külpolitikai orientációjával, nem leplezték le az uralkodó osztályoknak a „külpolitikai egység" jelszavával űzött szélhámosságait. Nem leplezték le, hogy a „külpolitikai egység" a belpolitikai nézeteltéréseket illúziókká, a belpolitikai kérdésekben való szabad véleménynyilvánítás „jogát" üres fecsegéssé és szalmacsépléssé változtatta, s végső soron a jobboldali belpolitikai „egység" megteremtését segítette elő és szolgálta.

Ezek voltak a magyar fasizmus sajátosságai.

Ezekben különbözött a magyar fasizmus a német és az olasz fasizmustól.

A magyar fasizmus sajátosságaiból adódó körülmények jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a nemzeti függetlenségi mozgalom nem 1936—1937-ben, hanem csak 1941 őszén jelentkezett mint tényleges, önálló erő az ország politikai életében.

3. *A Kommunisták Magyarországi Pártjának küzdelme a népfront megteremtéséért. A* Dolgozók Lapja *lerakja az antifasiszta népfront-politika alapjait*

A Horthy-rendszer, uralmának egész ideje alatt, vad gyűlölettel fordult a kommunisták ellen; az intézményesített terror módszereit a kommunistákkal szemben soha, egy pillanatra sem adta fel. Különösen fokozta a terrort a harmincas évek elején dühöngő nagy gazdasági és politikai válság idején. Előszeretettel hangoztatták, hogy az országban mutatkozó nyugtalanságnak nem az óriásira nőtt munkanélküli hadsereg, nem a paraszti kisgazdaságok földindulásszerű összeomlása s nem az értelmiség kilátástalan helyzete az oka, hanem a „kommunisták lelkiismeretlen és felelőtlen bujtogatása". A reakció, hogy a néptömegek hallatlan elkeseredését féken tartsa s a „rendet" és a nyugalmat biztosítsa, kihirdette a statáriumot, s a rendőrség és csendőrség számára biztosította az azonnali fegyverhasználat jogát. És hogy mindez nem volt írott malaszt, mutatta a pacsai és endrődi véres csendőrsortűz s a magyar kommunista mozgalom két vezetőjének, Sallai Imrének és Fürst Sándornak bestiális kivégzése.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának legjobb, legtapasztaltabb és legképzettebb tagjai vagy börtönben, vagy emigrációban voltak.

Hátráltatta a kommunisták munkáját ebben az időszakban az a körülmény is, hogy a fasizmus németországi győzelmével megnehezedett, Bécs és Prága német megszállása után pedig csaknem teljesen lehetetlenné vált számukra a külföldi kapcsolat. És mégis: az ezer sebből vérző, megtizedelt, legkipróbáltabb és legtapasztaltabb vezetőitől megfosztott, de töretlen forradalmi szellemű Kommunisták Magyar-

országi Pártjára várt az a nehéz történelmi feladat, hogy megindítsa, szervezze és vezesse a magyar nép szabadságharcát a fasizmus és a háború ellen.

A magyar kommunisták az emigrációban is, idehaza is — még a börtönök falai között is — a fasizmus ellen vívott harc élvonalában küzdöttek. A spanyolországi magyar zászlóalj — amelynek élén olyan kiváló férfiak harcoltak, mint Münnich Ferenc, Rajk László, Szalvai Mihály, Zalka Máté — a világ színe előtt fényes tanúbizonyságot tett a magyar nép törhetetlen szabadságszeretetéről, s 350 hősi halottjának kiontott vérével is mutatta az utat, amelyen Magyarországnak a világ többi szabadságszerető népeivel együtt haladnia kell.

Az ellenforradalmi rendszer vad terrorja a magyar kommunisták sorait megritkította ugyan, de a párt forradalmi szellemét, harci erejét és lendületét nem törte meg.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa után felülvizsgálta addigi — sok szektás vonást tartalmazó — politikáját, s megváltoztatta stratégiai célkitűzéseit. Megállapította, hogy a fasizmus németországi győzelme után, európai térhódítása közepette s a fasiszta háború fenyegető veszélye idején nem az új, a második tanácsköztársaság megvalósítása, nem a proletárdiktatúra kivívása, a szocializmus megteremtése a közvetlen feladat Magyarországon. A Kommunisták Magyarországi Pártja — anélkül, hogy a szocializmus megteremtéséről mint végső célról egy pillanatra is lemondott volna — közvetlen stratégiai célként és harci feladatként a fasizmus elleni küzdelmet, az ország demokratikus átalakítását, a munkások és parasztok demokratikus diktatúrájának kiharcolását tűzte napirendre. Ennek megvalósítása a munkásegység jelszavát és követelését méginkább kiemelte, az érte folyó harcot új módon vetette fel. A munkásegység alapján ugyanis egy széles demokratikus nemzeti egységfront létrehozására: az antifasiszta népfront megteremtésére volt szükség.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának Központi Bizottsága a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa után megkezdte új politikai irányvonalának kidolgozását. 1936 januárjában „elvtársi levelet" intézett a Kommunisták Magyarországi Pártja és a Kommunista Ifjúmunkás Szövetség szervezeteihez és tagjaihoz. A levél ismertette a VII. kongresszus határozatait, s a legdöntőbb kérdésről, a munkásegységről szólva a következőket írta:

„Meg kell mondanunk bolsevik őszinteséggel, hogy sok olyan hibát követtünk el, amelyek hátráltatták a szociáldemokrata munkásokkal, pártszervezeteikkel való közös cselekvés megteremtését. Sok olyan hibát követtünk el, amelyek megnehezítették a szociáldemokrata munkásoknak, hogy az akcióegységet mereven elutasító vezéreiket rákényszerítsék a proletárerőknek a fasiszta diktatúra elleni harcra való egyesítésére, viszont megkönnyítették a szociáldemokrácia reakciós vezéreinek, hogy a befolyásuk alatt álló tömegeket visszatartsák a kommunistákkal való közös akció szervezésétől."

Az „elvtársi levél" a munkásegység helyreállítása érdekében főleg a szakszervezeti munka gyökeres megváltoztatását sürgette:

„Meg kell szüntetni a szakszervezeti ellenzék szervezeti elkülönülését, és *szakszervezeti baloldallá* kell szélesíteni az ellenzéket és a politikájával rokonszenvező munkástábort... A szakszervezeten belüli önálló és elkülönülő ellenzéki szervezet megszüntetésével ki kell küszöbölni a szektariánus túlzások egyik legfőbb forrását, amely számos hibára és súrlódásra vezetett a szakszervezeti munkában... Éppen ezért haladéktalanul meg kell szűnni az ellenzék gyakorlatában rendszerré vált egységjavaslatozásnak a *saját* szervezethez, ami... tápot ad a nagy munkásharcok kifejlődését gátló külön szakszervezeti törekvésnek."

Részletesen foglalkozott az „elvtársi levél" az antifasiszta népfront megteremtésének második döntő kérdésével, a Horthy-fasizmus ellenzéki pártjainak szerepével és a Kommunisták Magyarországi Pártjának hozzájuk való viszonyával is. Helytelenítette és a párt szektás politikája következményének tekintette, hogy a Központi Bizottság korábban az ellenforradalmi rendszer összes ellenzéki pártját egyszerűen azonosította a fasizmussal!

„Amikor a népfront megteremtésének útját a dolgozó népmilliók mozgalmának a proletariátus vezetése alatt való kifejlesztésében jelöljük meg, nem becsüljük le és nem hagyjuk számításon kívül azt az erőt sem, amelyet a parlamenti pártok egyike vagy másika jelent a parancsuralomra készülő kormány elleni harcban. Ezért — ha e pártok parlamenti taktikájával és módszereivel nem is értünk egyet — támogatjuk őket küzdelmükben, ha e küzdelem valóban a fasizmus ellen irányul.

Támogatunk minden olyan pártot és törekvést, amely a polgári demokráciáért harcol és *demokratikus csoportosulást* akar létrehozni Magyarországon, mert azt tartjuk, hogy a proletariátus érdekében áll ma minden olyan szervezkedés, amely gyülekezteti a fasizmus ellensé-

ÁRA 10 FILLÉR

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESULJETEK!

DOLGOZÓK LAPJA

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA
(A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLE SZEKCIÓJA)
KÖZPONTI LAPJA

1. ÉVFOLYAM • 1. SZÁM

1937 ÁPRILIS

A „Dolgozók Lapja" irányelvei és feladatai.

A párt lapjának feladata a magyar munkásmozgalomban a kommunizmushoz hu elemeket összefogni és tanitani. A K.M.P. központi lapja, mint kollektiv szervezo, megismerteti az ország kommunistáit és forradalmi munkásait a Kommunista Internacionálé és a K.M.P. politikai vonalával.

A lap feladata a magyar nép minden dolgozó rétegét, az összes demokratikus elemeket felvilágositani arról, hogy csakis mindezen eroknek együttes fellépésével lehet eredményesen harcolni a reakciós-fasiszta Horthy uralom ellen. Csakis mindezen eroknek együttes fellépése akadályozhatja meg azt, hogy Magyarország háborúba sodródjék, hogy külföldi eroknek, a német és olasz fasizmusnak függvényévé váljék. A Dolgozók Lapja feladata megmagyarázni, hogy népfront nélkül lehetetlen a demokratikus Magyarország kiharcolása és az ország függetlenségének biztositása.

A lap feladata a munkásság nagy tömegét és különösen a szociáldemokrata munkásokat felvilágositani arról, hogy a proletáregységfront a gerince a békéért, szabadságért és kenyérért folyó harcnak és hogy minél egységesebb és harcképesebb a munkásosztály, annál gyorsabb és biztosabb Magyarország demokratikus eroinek összefogása.

A KMP montázs-csoportja által készített kisplakát. 1935

B. Juhász Pál
linóleummetszete. 1935

A *Tovább* röplapja
és a röplap kézirata. 1938

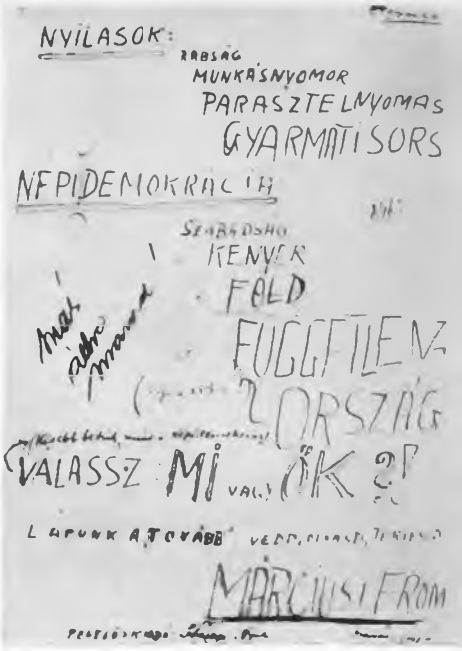

Népi demokrácia:

szabadság,
föld,
kenyér,
független ország

Nyilasok:

rabság,
parasztelnyomás,
munkásnyomor,
gyarmati sors

Válassz: **Mi** vagy **ŐK?!**

Lapunk a „**TOVÁBB**".
Vedd, olvasd, terjeszd

MÁRCIUSI FRONT.

A Szovjetunió baráti tette: a 48-as honvédzászlók újra Magyarországon

geit és kész harcolni a parancsuralmi törekvések ellen, a demokratikus követelésekért, valamint az imperialista háború ellen."

1936 tavaszán a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága, azzal a céllal, hogy megszüntesse azt a súlyos konspirációs válságot, amelynek kipróbált elvtársak nagy számban estek áldozatul, s meggyorsítsa a népfront-politika alkalmazását, leváltotta a Kommunisták Magyarországi Pártja Központi Bizottságának tagjait, s a pártmunka további irányításával külföldön működő új vezetőséget bízott meg. A párttagságot arra kötelezte, hogy lépjenek be a legális munkásszervezetekbe, az ottlevő tömegek között folytassanak propaganda- és szervezőmunkát a munkásegység és az antifasiszta népfront megteremtése érdekében.

1936—1937-ben a párt ideiglenes vezetősége — a Kommunista Internacionálé segítségével kidolgozta a párt új programját, amely antifasiszta, demokratikus rendszer megteremtését tűzte célul. E program ismertetésében, teljes és részletes kidolgozásában, megvalósításában nagy szerepe volt a pártsajtónak.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának központi lapja 1937—1938-ban a *Dolgozók Lapja* volt. A lapot Prágában nyomtatták, s illegálisan terjesztették Magyarországon. A lap a Kommunisták Magyarországi Pártja új politikai irányvonalának kidolgozása, az antifasiszta nemzeti egységfront-politika alapjainak lerakása és a párttagság, a dolgozó nép soraiban való ismertetése és népszerűsítése terén óriási munkát végzett. Első számában demokratikus nemzeti egységfront megteremtésére szólított fel, s a kommunisták legfőbb feladatát a nemzeti egységfront propagálásában, szervezésében és vezetésében jelölte meg.

„A lap feladata a magyar nép minden dolgozó rétegét, az összes demokratikus elemeket felvilágosítani arról, hogy csakis mindezen erőknek együttes fellépésével lehet eredményesen harcolni a reakciós-fasiszta Horthy-uralom ellen. Csakis mindezen erőknek együttes fellépése akadályozhatja meg azt, hogy Magyarország háborúba sodródjék, hogy külföldi erőknek, a német és olasz fasizmusnak függvényévé váljék."*

A *Dolgozók Lapjá*-nak ugyanez a száma a Kommunisták Magyarországi Pártjának legközvetlenebb feladatairól a következőket írta:

„Ma az a feladat vár ránk, hogy a fasizmus támadásának visszaverésére, erejének megtörésére *egyesítsük az egész munkásosztályt*,

* Dolgozók Lapja. Szikra 1955. 7. old.

hogy széles *demokratikus frontba* egyesítsük a magyar nép minden rétegét, melyet pusztít a tőke, pusztít a nagybirtok, mely ki akarja ragadni az ország ügyeinek vezetését a reakciós uralkodó osztályok kezéből, mely nem fasizmust, hanem szabadságot, nem véres háborút, hanem békét és jólétet kíván. A fasiszta diktatúra visszaverése és a béke megvédése, a munkásosztály egységének helyreállítása, a demokratikus Magyarországért harcoló népfront kialakítása az a nagy feladat, amelyért ma a Kommunisták Magyarországi Pártjának harcolnia kell . . . Csak egy igazán demokratikus Magyarország, melyet a munkásság, a parasztság és a dolgozó intelligencia együttes erőfeszítésével lehet csak kiharcolni, biztosíthatja a dolgozó rétegek jólétét . . ."*

A lap megállapítja azt is, hogy e nagy feladat megoldása során a munkásosztályra súlyos történelmi felelősség nehezedik az egész országért, a magyarság jövőjéért és a nemzet sorsáért.

A Kommunisták Magyarországi Pártja ugyanakkor leleplezte a Horthy-rendszert mint reakciós fasiszta rendszert, mint a munkásosztály és a dolgozó parasztság kizsákmányolásának és elnyomásának legbrutálisabb rendszerét.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a munkásegység jelszavát tovább fejlesztette.

A harmincas évek legelejének szektás politikájából adódott, hogy a párt a Szociáldemokrata Pártot sommásan — nem téve különbséget a párt tagságában és vezetőségében levő különböző áramlatok között — elítélte; szociálfasisztának nevezte. Ezzel most gyökeresen szakított, a szociálfasizmus terminusát elvetette, s a Szociáldemokrata Párt iránt differenciált magatartást tanúsított, helyes politikát folytatott: változatlanul fellépett a jobboldali vezetők áruló politikája vagy árulással határos opportunizmusa ellen, de támogatta a baloldaliakat, kereste velük a kapcsolatot, őszinte együttműködésre törekedett velük.

Korábban az egység megteremtése érdekében a kommunisták főleg egységokmányokkal ostromolták a szociáldemokrata vezetőket, amelyek megvalósítását azok következetesen elutasították.

Most az egységért folytatott harc alapvető módszereként a munkásszervezetekben levő tömegekhez fordultak, s *alulról*, a közös harcban kezdték el építeni a munkásegységet.

Bár a munkásegység főleg a két párt akcióegységét jelentette, a kommunisták az egység jelszavát szélesebben értelmezték, és nemcsak

* Ugyanott, 8—9., 13. old.

a szociáldemokrata pártszervezetekben, hanem a munkásosztály valamennyi legális szervezetében — a szakszervezetekben, kulturális szervezetekben, sportegyesületekben — megindították és következetesen folytatták érte a harcot.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a nemzetközi és a belpolitikai helyzetben bekövetkezett változásoknak és a munkásosztály előtt álló új feladatoknak megfelelően a munkásegység alapján széles demokratikus nemzeti antifasiszta népfront megteremtését tűzte célul maga elé.

A Kommunisták Magyarországi Pártja tisztázta azt az elméleti és gyakorlati kérdést is, hogy a közvetlenül napirenden levő demokratikus forradalmi átalakulás vezető és szervező ereje a munkásosztály és forradalmi pártja: a Kommunisták Magyarországi Pártja. A munkásosztály a fasizmus megdöntéséért és a demokratikus átalakulásért folytatott harcban szövetségre lép az egész parasztsággal, azonkívül a városi és falusi kispolgári rétegek és az értelmiség nagy tömegeivel.

A Kommunisták Magyarországi Pártja tehát felülvizsgálta és módosította addigi politikai irányvonalát: nem közvetlenül a proletárdiktatúra megteremtésére, hanem a Horthy-fasizmus megdöntése útján átmenetként a munkásosztály és a parasztság demokratikus diktatúrájának megteremtésére vett irányt.

A *Dolgozók Lapja* leleplezte a fenyegető fasiszta háborús veszélyt s az uralkodó osztályok népelnyomó, háborús politikáját is. Megmutatta, hogy 1938-ban, bár törvénybe iktatták a titkos választójogot, ez újabb jogfosztást jelentett. A titkos választójog törvénybe iktatását megelőzően életbe léptetett törvények a kormányzói jogkör kiterjesztéséről és a felsőház reformjáról a reakció hadállásait erősítették. Figyelmeztette a magyar népet arra is, hogy a Darányi-kormány által meghirdetett győri fegyverkezési program: országvesztő, nemzetgyilkos háborús program, s hogy a milliárdos győri beruházási programmal, melynek körülbelül a felét fegyverkezésre fordították, a magyar reakció nyíltan a háborúra való felkészülés útjára lépett.

Leleplezte a lap az uralkodó osztályok revizionista politikáját. Jó előre felhívta a figyelmet a magyar reakció zsoldos szerepére is, amelyet Hitler és Mussolini közelgő rablóháborújában kíván betölteni. Megmutatta, hogy ez a politika, a Hitlerrel kötött szövetség nem a trianoni békeszerződés „békés jóvátételének", hanem a véres imperialista háborúnak az útja. Rávilágított arra, hogy a trianoni békeszerződés

felrúgása Hitler oldalán nem a nemzet felemelkedését, hanem újabb katasztrófáját készíti elő, s általa még nemzeti függetlenségünket és szabadságunkat is elveszíthetjük.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának hivatalos lapja végül megmutatta Magyarország egyedül helyes külpolitikai orientációját is. A kormány Szovjetunió elleni uszításával és rágalomhadjáratával szemben ismertette a világ első proletárállamának a szocializmus építése terén elért nagy sikereit s a béke megvédéséért folytatott szívós és következetes harcát. Kifejtette: a magyarság érdekei a külpolitikában azt követelik, hogy Magyarország megnemtámadási szerződéseket kössön az őt körülvevő országokkal, mindenekelőtt a béke s a népek nemzeti függetlensége és szabadsága legkövetkezetesebb harcosával, a Szovjetunióval. Ez megvetné az alapját mindazon országok együttműködésének, amelyeknek függetlenségét a német fasizmus fenyegeti.

A Kommunisták Magyarországi Pártja e belpolitikai és külpolitikai célok megvalósítása érdekében sürgette a demokratikus antifasiszta egységfront kialakítását, a munkásság, parasztság és haladó értelmiség harcos összefogását.

Látjuk tehát, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja már 1936—1937-ben konkrétan és világosan vetette fel a fasizmus és a háború elleni, s ugyanakkor a demokratikus Magyarországért folyó harc alapvető kérdéseit is. Az akkor meghirdetett munkásegység és munkás-paraszt szövetség a második világháború egész ideje alatt alapját képezte a nemzeti függetlenségi mozgalomnak, a felszabadulás után pedig demokratikus fejlődésünk szilárd biztosítékát alkotta.

A párt új politikai irányvonala azonban nem vált egyszerre uralkodóvá a párttagság, sőt még a pártvezetőség soraiban sem. Sokan azt vallották, hogy a párt politikai irányvonalában nincs szükség alapvető változásra. A Kommunista Internacionálé VI. és VII. kongresszusán hozott határozatokkal szemben továbbra is azt vallották, hogy Magyarországon a fejlődés akkori szakaszában nem a demokratikus, hanem közvetlenül a szocialista forradalom van napirenden.

Fokozták a nehézségeket a pártba beépült frakciók (Demény, Weisshaus). Ezek baloldali demagóg jelszavakat hangoztattak, a proletárdiktatúráról, a szovjetekről és a szocializmusról szónokoltak, s a Kommunisták Magyarországi Pártját azzal rágalmazták, hogy új politikai vonalával letért az osztályharc és a forradalom útjáról.

Ellenséges és bomlasztó tevékenységük következményeként a

becsületes kommunisták soraiban is kételyek támadtak, s ellenvetések hangzottak el a népfront-politikával szemben. A legjelentékenyebb ellenvetés ezek között az volt, hogy a polgári és kispolgári pártokkal és tömegekkel nem lehet szövetségre lépni, mert ezek más ideológiát követnek, mint a kommunisták. Nem lehet velük szövetséget kötni például azért, mert ezek a pártok és tömegek a magántulajdon alapján állnak. A kommunisták, akik a Horthy-fasizmus első másfél évtizedében a „rideg" osztályharc alapján nyílt sisakkal és frontális támadásokkal rohamozták az ellenforradalmi rendszer fellegvárát, nem mindjárt és mindannyian értették meg, hogy az adott helyzetben a fasizmus és a háború jelenti az egész nemzetre a legfőbb veszélyt, és ezért az ellenük folytatott harcban nem azt kell nézni, ami a nemzet alapvető tömegeit elválasztja egymástól, hanem azt, ami egyesíti őket. Nem mindannyian értették meg, hogy az egységfront-politika nem az osztályharc feladása, hanem ellenkezőleg, az osztályharcnak az új helyzethez alkalmazkodó, egyedül következetes formája.

A párt — fellépve e helytelen nézetek ellen — abból a helyes és a kommunista pártok számára mindenütt és mindenkor kötelező alapelvből kiindulva, hogy a kommunistáknak ott kell dolgozniuk, ahol a tömegek vannak, komoly fordulatot hajtott végre szakszervezeti politikájában is. A párt új jelszót adott ki: „Be a szakszervezetekbe!" A szakszervezeti ellenzék megszűnése után a magukat „szakszervezeti baloldalnak" nevező kommunisták éles harcot folytattak a munkásság szervezkedési jogainak csorbítása ellen. A kommunisták a szakszervezetekben arra törekedtek, hogy alapvető érdekeik védelmére s mindennapi követeléseik kiharcolására a kommunista, szociáldemokrata, a keresztényszocialista és párton kívüli munkások között közös platformot teremtsenek.

Megkezdődött a harc a munkásegység tényleges kialakításáért.

A kommunisták évről évre a sztrájkok egész sorát szervezték meg. „Minden sztrájkot a szakszervezetek megerősítése jegyében kell folytatni" — írta a *Dolgozók Lapja* 1937 júniusi száma. És valóban: kezdve az 1935-ös budapesti nagy építőipari sztrájktól, az évenként megismétlődő és halálos áldozatokat is követelő bányászsztrájkok, a textil-, építő-, ruházati és vasiparban lefolytatott sztrájkok során a kommunisták a párt egységfront-politikáját alkalmazták, s ezzel nagy lépést tettek előre a munkásegység, az antifasiszta egységfront alapjának megteremtése felé.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának helyes szakszervezeti politikája és a szakszervezeteken belül a munkásegység megteremtéséért folytatott harca jelentősen megnövelte a kommunisták tekintélyét és befolyását a munkásosztályon belül. A kommunistákat a párton kívüli szervezett munkások széles gyűrűje vette körül. A kommunisták a munkások tömegeire gyakorolt befolyásukkal nem tudták ugyan megszüntetni a jobboldali szociáldemokraták áruló politikájának hatását, de csökkentették azt. A szociáldemokrata vezérkar pedig — sem feljelentésekkel, sem kizárásokkal — nem tudta megakadályozni a kommunisták tevékenységét a szakszervezetekben. Sőt, a kommunistáknak sok szervezetben olyan nagy volt a tekintélyük, hogy a munkások a vezető tisztségekre is őket választották meg.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának tagjai, új egységfronttaktikájuknak megfelelően, bementek az ipari munkásság legális tömegpártjába, a Szociáldemokrata Pártba is.

Amikor a Kommunista Ifjúmunkás Szövetség 1936-ban feloszlott, tagjai beléptek a Szociáldemokrata Párt Országos Ifjúsági Bizottsága által vezetett ifjúsági szervezetekbe, és sikerült azokat az ifjúmunkás egységfront bázisaivá tenniök. A kommunista ifjúmunkások és a Szociáldemokrata Párt Országos Ifjúsági Bizottsága között már 1935 őszén megállapodás jött létre közös fasiszta- és háborúellenes tüntetések szervezésére. Az akcióegység szervezője Rózsa Ferenc volt. Az ifjúmunkások a nyilasok provokációit több ízben bátran visszaverték, s a pártházak és munkásotthonok védelmére állandó munkásgárdát állítottak fel. A magyar munkásmozgalom egyik hősének, a később mártírhalált halt Ságvári Endrének s a vezetése alatt álló ifjúmunkásoknak bátor szembeszállása a Tompa utcai nyilasház provokátoraival csak egy eset volt a sok közül, mely azt mutatta, hogy a munkásosztály kész bátran felvenni a harcot a fasizmus sötét erőivel szemben.

Növekedett a Kommmunisták Magyarországi Pártjának befolyása a szociáldemokrata munkásság körében is. A kerületi és a Pest környéki pártszervezetekben a szociáldemokrata funkcionáriusok egy része nyíltan és őszintén együttműködött a kommunistákkal. A kommunisták a Szociáldemokrata Párt szervezeteiben a legszorosabban együttműködtek a szociáldemokrata munkástömegekkel, s ugyanakkor élesen bírálták a jobboldali szociáldemokrata vezetők áruló politikáját. A munkásság előtt leleplezték hazug, áruló és reakciós jelszavaikat (Békét

minden áron! Minden harctól tartózkodni kell!), leleplezték revizionista politikájukat s együttműködésüket az ellenforradalmi rendszerrel a kül- és belpolitika kérdéseiben.

Ezekben az években az a sajátos helyzet állott elő, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártjának politikai súlya, jelentősége és befolyása lényegesen nagyobb volt szervezeti erejénél. A pártot azonban szervezeti téren is tovább kellett erősíteni. Ezt lehetővé tette megnövekedett politikai befolyása is.

A konspirációs válság leküzdésére a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának említett 1936 májusi határozata utasításokat tartalmazott a párt szervezeti helyzetének megjavítására is.

Ma még nem tisztázott körülmények között a párt alapszerveit feloszlatták. 1937—1938-ban több kísérletet tettek új alapszervezetek létrehozására. 1938-ban idehaza létrejött a párt új vezető szerve, melynek tagjai Gács László, Kenéz István és Rózsa Ferenc lettek.

A kommunisták a munkásegységfront megteremtésére irányuló erőfeszítéseikkel a második világháború kitörése előtt komoly eredményeket értek el. A föld alá szorított, halálra keresett Kommunisták Magyarországi Pártja kidolgozta új stratégiai vonalát, amely történelmünk legnagyobb megpróbáltatásainak idején nemzetünk megmentésének egyedül helyes politikájává vált.

4. A munkásosztály legális tömegszervezetei: a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek. A peyeri politikai vezetés. A Szociáldemokrata Párt vezetőinek helytelen állásfoglalása a fasizmus kérdésében

A két világháború között a magyar dolgozók, elsősorban az ipari munkásság legális tömegpártja a Szociáldemokrata Párt volt. Történelmi múltú párt volt ez: a múlt században s a századforduló idején évtizedeken át nagy munkát végzett a munkások osztállyá szervezésében, gazdasági és politikai harcainak vezetésében. Azonban ez a párt is végigjárta a nemzetközi szociáldemokrácia fejlődésének ismeretes útját. Jobboldali vezetői az első világháború előtt és alatt a haza védelmének hazug jelszavával a nagytőkések és földbirtokosok oldalára álltak. Míg a

baloldali szociáldemokraták az 1917—1919-es nagy forradalmi fellendülés idején — a munkásosztály igazi érdekeit képviselve — eljutottak a kommunizmus igenléséig, együttműködtek a kommunistákkal és maguk is azokká váltak, addig a jobboldaliak a Tanácsköztársaság bukása idején segítettek visszaállítani a nagytőkések és földbirtokosok gyűlölt, népelnyomó uralmát. A párt vezetését 1919 augusztusa után, a két világháború között, szilárdan tartották kézben a jobboldaliak, a megalkuvók, az opportunisták.

A párt vezető politikai „egyénisége" ebben az időszakban Peyer Károly volt. Ő állt mint főtitkár a Szakszervezeti Tanács élén, de e pozíciójára támaszkodva a Szociáldemokrata Párt vezetését is kezében tudta tartani. Ő, s a párt más vezetői közül is többen nyíltan beálltak a fennálló rendszer kiszolgálói közé, s politikájuk számára kihasználták azt is, hogy a nép érdekeinek hű képviselői közül nem kevesen, kifáradva az eredménytelennek és kilátástalannak látszó harcokban, legfőbb feladatukat „szervezeteik és tömegeik átmentésében" látták. Ebben a tevékenységben Peyer mellett „kimagasló" szerepet játszott a párt főideológusa — vagy ahogy szociáldemokrata berkekben mondogatták —, „a párt esze", a Szociáldemokrata Párt főtitkára, majd a *Népszava* főszerkesztője: Mónus Illés.

Az áruló jobboldali politika mélyen hatalmába kerítette az egész pártvezetőséget. Peyernek és társainak neve az ellenforradalmi korszakban az osztálytudatos és a nemzeti érdekekhez hű munkásság előtt egyet jelentett az árulással.

„Egy harmada ország majd éhen gebed,
Az éhség s nyomor marja fel testedet,
Éhhalálra ítélt ez a rend.
Gégédre hurkolnak statáriumot,
És tapsolnak hozzá a rongy árulók,
Büchlerek, Propperek, Peyerek" ...

— így nyilvánítottak róluk véleményt a munkástömegek osztályharcos dalaikban.

Ilyen emberek tartották kézben a Szociáldemokrata Párt vezetését, ők játszottak döntő szerepet a magyar szociáldemokrácia hivatalos politikájának kialakításában.

Ámde más volt a helyzet a Szociáldemokrata Párt szervezeteiben és a szakszervezetekben, a szervezett munkásság tömegeinek körében.

Bármilyen is volt a felső politikai vezetés, a Szociáldemokrata Párt a munkásosztály egyetlen legális politikai osztályszervezete volt, ahol — akárhogyan is, de — a szocializmus eszméit propagálták, és fejlesztették a munkások osztálytudatát. A Horthy-fasizmus éppen ezért igyekezett a párt gerincét megtörni, ezért lebegtette a szakszervezetek fölött állandóan a betiltás Damoklész-kardját, ezért indította a párt és a szakszervezetek ellen a harmincas évek közepétől rohamra a nyilasmozgalmak pretoriánus hadseregét is.

Az ipari munkástömegek azonban a Horthy-fasizmus fenyegetései, börtönei és bitófái, a jobboldali szociáldemokraták „tanácsai" és utasításai hatására sem tagadhatták meg magukat és osztályérdekeiket, s ha lehetett, ütéssel válaszoltak Horthyék ütéseire.

Az ipari munkásság szervezeteiben híven őrizték a mozgalom forradalmi hagyományait, különösen a Tanácsköztársaság emlékét és eszméit. Horthy jogfosztó és népelnyomó rendszerével szemben a munkásság gyakran nyúlt a sztrájkok és tüntetések fegyveréhez. Harci szelleme megnyilvánult a nyilas söpredékkel szemben is, mely a szociáldemokrata pártházak, szakszervezeti otthonok, munkáskultúrházak, munkásüdülők és munkásmozgalmi vezetők ellen 1937—1938-ban egyre vakmerőbb terrortámadásokat, merényleteket kísérelt meg.

A szakszervezetek, a szociáldemokrata pártszervezetek és sajtójuk — annak ellenére, hogy a jobboldali vezetők tiltották és gyakran a rendőrséghez fordultak emiatt — legális lehetőségeket biztosítottak a kommunisták és a Kommunisták Magyarországi Pártja számára, hogy hirdessék politikájukat, s tömegeket mozgósíthassanak a fasiszta métely visszaszorítására, a demokratikus Magyarország megteremtésére.

Az ipari munkásság osztályharcos szellemének hatására, valamint a legális szervezetekben dolgozó kommunisták tevékenységének eredményeként a Szociáldemokrata Párt vezetésében is kezdtek kikristályosodni azok a baloldali erők, amelyeknek később nagy szerep jutott a munkásosztály egységének megteremtésében.

A kommunisták már a fasizmus nemzetközi előretörése s németországi uralomra jutása idején követelték, hogy a munkásosztály pártjai egymással szilárd harci szövetségben vegyék fel a harcot a fasiszta terjeszkedéssel szemben. A jobboldali szociáldemokraták a kommunistáknak ezzel a követelésével nem értettek egyet. Ez pedig azt eredményezte, hogy a párt a fasizmussal és az antifasiszta népfronttal szemben helytelen álláspontot foglalt el. Magatartásuk elméleti alátámasztására

és igazolására különböző káros és helytelen nézeteket találtak ki és terjesztettek a munkások között. Az ellenforradalmi burzsoáziát követve a jobboldali szociáldemokraták azt hirdették, hogy a fasizmus mindenütt a bolsevizmus reakciójaként jelentkezett: a fasizmus tehát a bolsevizmus törvényes szülötte. Amíg nem voltak kommunista pártok — mondották a burzsoá reakciósok és velük együtt a jobboldali szociáldemokraták —, nem volt fasizmus sem. Szerintük a fasizmus: zöld bolsevizmus. A jobboldali szociáldemokraták a fasizmus ellen nyíltan és következetesen nem léptek fel. Azt tartották, hogy a fasizmus elleni nyílt harc csak olaj a tűzre. Szerintük a fasizmust éppen az ellene irányuló harc növeli naggyá, ez jogosítja fel arra, hogy erőszakos rendszabályokhoz nyúljon a munkásosztály szervezeteivel szemben.

A jobboldali szociáldemokraták másik káros és hazug nézete az volt, hogy a szervezett szociáldemokrata munkásság közömbös a fasizmus mérgével szemben. A fasizmus — szerintük — csak a polgárságot, a kispolgári rétegeket, ezenkívül a mindenre kapható lumpenproletariátust fenyegeti. A német fasizmus uralomra jutásakor a Szociáldemokrata Párt vezetősége nem a fasiszta, hanem a „bolsevista veszélyre" hívta fel tagjai figyelmét. Hitler győzelmében „nagy szerepe van annak is — mondotta Mónus Illés 1933-ban Miskolcon tartott egyik előadásában —, hogy a kommunizmus züllesztette, bomlasztotta a Szociáldemokrata Pártot". „Nálunk egységfrontról még beszélni sem lehet, mert ezzel elismerjük a bolsevik párt létjogosultságát" — írta ugyanebben az időben Mónus a vidéki pártszervezetek vezetőihez küldött körlevelében.

Amikor 1936—1937-ben a Kommunisták Magyarországi Pártja kidolgozta új politikai és taktikai vonalát, s az antifasiszta népfront megteremtésére szólította fel a nemzetet, a népfront politikája Európa sok országában már hatalmas eredményeket ért el.

Spanyolországban az 1936 eleji választásokon a népfront kiharcolta a népköztársaságot, szociális reformokat valósított meg, majd Franco ellenforradalmi bandáival s a velük szövetséges német és olasz fasisztákkal szemben három éven át világraszóló dicsőséggel tartotta kézben s emelte magasra a nemzeti szabadságharc zászlaját.

Franciaországban a népfront az 1936. évi választásokon óriási győzelmet aratott, kormányt alakított, s megkezdte a nemzet ellenálló erejét megsokszorozó programjának kidolgozását és megvalósítását. Követelte a fasiszta szervezetek feloszlatását, a hadiipari üzemek államosítá-

sát, a hadianyagszállítások állami ellenőrzését, a francia—szovjet megnemtámadási szerződés példájára a barátsági szerződések kiterjesztését Európa többi országára, követelte a reakciós sajtótörvény hatályon kívül helyezését, a 40 órás munkahét bevezetését, a szakszervezetek jogainak elismerését, a dolgozó tömegek életszínvonalának emelését, a munkanélküliek állami támogatását, az öregségi biztosítás bevezetését, a mezőgazdasági termékek árainak új megállapítását és még egy sor jelentékeny rendszabály végrehajtását. Megvolt tehát a lehetősége annak, hogy a spanyol és a francia népfront nagyszerű lendülete Magyarországon is kedvezően éreztesse hatását a Horthy-fasizmus ellenzéki pártjainak magatartásában, elsősorban a Szociáldemokrata Pártnak, a munkásság egyetlen legális tömegpártjának politikájában.

5. *A Szociáldemokrata Párt vezetőségének álláspontja az antifasiszta népfront kérdésében. A* Népszava *és a* Magyar Nemzet *vitája. A jobboldali szociáldemokraták népfront-elméletének gyakorlati következménye a bel- és külpolitikában*

A Szociáldemokrata Párt, közvetlenül a spanyol polgárháború kitörése után 1936. július 26-án, a *Népszavá*-ban megjelent „Lehetséges-e népfront Magyarországon?" című cikkében fejtette ki először álláspontját a népfront kérdésében. A cikket Mónus Illés írta. És mit mond ez a cikk? Miben foglalta össze a Szociáldemokrata Párt vezetőségének álláspontját a népfront kérdésében?

A cikk szerint Magyarországon a demokratikus antifasiszta népfront lehetetlen, mert a kommunisták „konokul és ridegen visszautasították a Szociáldemokrata Párt részéről ajánlott megnemtámadási szerződéseket, és nem szüntették meg a Szociáldemokrata Párt elleni harcukat". A népfront-mozgalom megteremtését Magyarországon a kommunisták veszélyeztetik — „balról".

A cikk így folytatta: „Magyarországon sohasem voltak, ma sincsenek tradícióval rendelkező erős politikai pártok, amelyek a politikailag öntudatos polgárságot képviselnék. A mai Magyarországon kevés a város, következésképpen kevés a városi polgárság, amely a népfrontpolitika legfőbb alkotóeleme . . . Magyarországon tehát, sajnos, ez idő

szerint nincsenek meg a népfront-politika feltételei: hiányoznak a hozzávaló pártok és politikusok."

Ez volt a Szociáldemokrata Párt vezetőségének álláspontja az antifasiszta népfront kérdésében a népfront-politika első időszakában.

1937-ben azonban a spanyol és a francia népfront hatása alatt a Szociáldemokrata Párt vezetősége tovább ment egy lépéssel, s annyit elismert, hogy „a fasizmussal szemben való hatályos helytállás és a fasizmus legyőzése csak a polgárság és a munkásság együttes harcának eredményeként lehet sikeres"*.

Hol és miben sántítanak a Szociáldemokrata Párt vezetőségének az antifasiszta népfrontról vallott nézetei?

Először: A magyar kommunistákat nem szűkkeblű pártérdekek vezették, amikor a demokratikus nemzeti egységfront politikájáért síkraszálltak. Nem a pártversengés szempontja vezette őket, nem is az egyszerű tagtoborzás, a szociáldemokrata tömegek becsalogatása „a mi utcánkba", hanem a népfronttal a nemzet legégetőbb, élet-halál kérdéseire adták meg az egyedül helyes elvi és gyakorlati választ. A kommunisták népfront-politikájukban nem pártversengést, hanem nemzeti ügyet láttak. S amikor a kommunisták a népfront-politikáért folyó harcukban soraik ideológiai, politikai és szervezeti megerősítésére törekedtek, nem valamiféle szűk pártszempontoktól, hanem kifejezetten az egész nemzet érdekeitől vezettették magukat. Ebben is a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusának útmutatását követték.

„Amikor mi, kommunisták — állapította meg Dimitrov elvtárs —, minden erőnket megfeszítjük az egységfront megteremtésére, akkor ezt nem abból a szűkkeblű szempontból tesszük, hogy a kommunista pártokba új tagokat toborozzunk. Minden oldalról meg kell azonban erősítenünk a kommunista pártokat és taglétszámukat is növelnünk kell, *éppen azért*, mert komolyan kívánjuk az egységfront megerősödését. A kommunista pártok megerősítése nem szűk pártérdek, hanem az egész munkásosztály érdeke."**

A jobboldali szociáldemokrata vezetőknek az ellenforradalmi rendszer szolgálatában betöltött szerepéből következően nem ismerték el: a Szovjetunió a világ népei békéjének és biztonságának leghathatósabb támasza. Nem ismerték el azt sem, hogy a nemzeti demokratikus egy-

* Szocializmus, 1937. 1. sz.

** *G. M. Dimitrov:* Válogatott cikkek és beszédek. 120. old.

ségfrontért folyó harcban mindenütt a kommunisták járnak elöl. A kommunista pártok élharcos szerepéből következett, hogy az antifasiszta népfront létrejöttét a kommunisták se jobbról, se balról nem veszélyeztették. Nem veszélyeztették Magyarországon sem. Ellenkezőleg, a Kommunisták Magyarországi Pártja kezdeményező, szervező és vezető pártja volt a nemzeti egységfrontnak. Nem kerékkötője, hanem élharcosa, lelke és éltető ereje volt.

Másodszor: A *Népszavá*-nak az a nézete, hogy a népfront megteremtésének a Szociáldemokrata Párttal kötött megnemtámadási szerződés az alapja, a gyakorlati politikában azt jelentette volna, hogy a kommunisták az egység kedvéért szemet hunytak volna a jobboldali szociáldemokraták behódoló, Szovjetunió- és kommunistaellenes, sőt népfrontellenes politikája felett. Az akcióegység nem elvi egység lett volna. Az ilyen alapon létrejött egységkormányok értéktelen levéltári dokumentumok sorsára jutottak volna. A két munkáspárt közötti egységet nem megnemtámadási szerződésekkel, hanem a fasizmus és háború elleni közös harccal lehetett csak biztosítani, melynek során a Szociáldemokrata Pártban szükségszerűen kibontakozott volna a jobboldali elemek elleni bátor harc.

Harmadszor: A *Népszava* szerint „a városi polgárság ... a népfront-politika legfőbb alkotóeleme". Ez a nézet szintén alapjaiban téves és mint ilyen, súlyos gyakorlati következményeket vont maga után a magyarországi népfront-politika fejlődésében.

A polgárság a tőkés társadalmi rendnek uralkodó, de már régóta nem haladó osztálya. A társadalmi fejlődés és az emberi haladás ügyét a kapitalista társadalmi rendben már régóta az ipari munkásság és a vele szövetséges dolgozó parasztság képviseli. Ebből következik, hogy a népfront-politika talpköve a munkásegység alapján létrejött munkás-paraszt szövetség, osztálytartalma pedig e két nagy dolgozó osztály együttműködése a kispolgárság, a haladó értelmiség és a nemzeti érdekekhez hű polgárság tömegeivel.

És végül: súlyosan téves a *Népszavá*-nak az az állítása, hogy Magyarországon 1936—1937-ben nem voltak meg a népfront-politika megteremtésének előfeltételei, mert „hiányoztak a hozzávaló pártok és politikusok". A népfront-politika nem puszta választási kombináció, még csak nem is egyszerű parlamenti koalíció, nem a meglevő politikai erők számszerű összetétele, nem a „hozzávaló pártok és politikusok" kérdése, hanem a közös érdekeik tudatára ébredt és az azokért élni-

halni kész tömegek harci mozgósítása. A népfront-politika, mint a fejlődés minden egyes lépése, nem állapot, hanem folyamat. Népfront-politika éppen ezért ott is lehetséges, ahol nincsenek meg a „hozzávaló pártok és politikusok"; ebben az esetben a közös érdekeik tudatára ébredt nép menetközben teremti meg a harc sikeres megvívásához szükséges pártokat és termeli ki a hivatott vezetőket.

A *Népszava* 1939-es számaiban gyakran olvasható ez a jelszó: „Független Magyarországot kifelé, szabad Magyarországot befelé!"

Vajon ez a jelszó a népfront-politika harci riadója volt-e vagy a peyeri jobboldali politika folytatásának fügefalevele?

1939 nyarán e jelszó realizálására vita indult a *Népszava* és a polgári középosztály, az értelmiség s az angolszász orientációjú nagypolgári rétegek lapja, a *Magyar Nemzet* között. A Szociáldemokrata Párt számára is megkerülhetetlen népfront-politikáról volt szó. A vita középpontjában azonban még nem a munkásság, parasztság és értelmiség összefogása, hanem a munkásságnak és polgárságnak az összefogás „alapját" képező kézfogása állt. „Most van a történelmi pillanat az osztálytudatos polgár kézfogására a tömegeiben osztálytudatos munkássággal" — írta a *Magyar Nemzet* 1939. július 14-i számában az „aggódó szociáldemokrata". A hónapokig tartó hírlapi vita újabb és újabb érveinek bevetésénél mindkét fél következetesen hangsúlyozta, hogy a hadicél: a szellemi mozgósítás. Nagyobb hadicél elérését, nagyobb harci feladat megoldását egyik fél sem mert vagy akart e kézfogásra bízni.

És ez a szellemi mozgósítás is mire vagy ki ellen irányult?

Millok Sándor, az „aggódó szociáldemokrata", a *Népszava* 1939. augusztus 6-i számában megjelent „Szellemi mozgósítást!" című cikkében a kézfogás célját a következőkben jelölte meg:

„A vita folyamán kiderült, hogy mindkét oldalon rettegve gondolnak arra: a szláv és germán áradat ellen emelt gátjaink nemcsak alacsonyak és gyengék, hanem számosan vannak, akik ezeket a gyenge gátakat is rongálják."

És valóban, ez a rettegés mindkét oldalon megnyilvánult. Az „osztálytudatos polgár" részéről természetesen még fokozottabb mértékben. Ez a polgár nemcsak a „szláv és germán áradattól" félt, hanem magától a szociáldemokrata munkásságtól is. Kiderült, hogy ez az osztálytudatosnak nevezett polgár csak abban az esetben hajlandó összefogni az ipari munkássággal, ha az kirúgja lába alól politikai léte alapját:

a marxizmust. A *Magyar Nemzet* publicistája, Szidor (Szilágyi Sándor), az „aggódó szociáldemokratának" adott válaszában kertelés nélkül kijelentette:

„És csak azért szövetkezni ma a végcéljában diktátori törekvésű Szociáldemokrata Párttal, hogy pillanatnyilag gyengítsük a nyilasokat, annyi lenne, mint elhárítani egy diktatúrát, hogy a másik hasonló törekvés erőre kapottan annál nyugodtabban szervezkedhessék."*

A *Magyar Nemzet* osztálytudatos polgára irtózik a tömeguralomtól, irtózik a „diktáló tömegtől". Szerinte a veszedelem tüzében meg kell puhítani a marxizmus „merev és kíméletlen tanait", mert „kevés vigasztalót találna abban, ha nem nyilaskereszttel, hanem sarlóval és kalapáccsal csapnák agyon".

Ez az „osztálytudatos polgár" csak akkor nyugodott meg kissé, amikor az „aggódó szociáldemokrata" állításai mellett döntő érvként Garami Ernő szavait sorakoztatta fel: „A német és a szláv néptenger között összemorzsolódik ez az ország, ha idejekorán nem változtatják meg az uralkodó osztályok politikájukat, vagy ha a parasztság, intellektuelek és munkásság nem találnak egymásra."** Véglegesen pedig csak akkor békélt meg, amikor az „aggódó szociáldemokrata" sértődötten utasította vissza, hogy az ő közeledésére az „osztálytudatos polgár" mindig a „szovjet főzeléket" rakja a tányérjára.

Mit mutatott ez a *Népszava* elvei alapján elképzelt „népfront-politika"?

Azt mutatta, hogy a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetősége hajlandónak mutatkozott a kézfogásra a polgársággal, de nem a fasizmus és a háború ellen, hanem a fasizmus ellen is, meg a Szovjetunió ellen is. Azt mutatta, hogy a jobboldali szociáldemokraták az összefogást a bárhonnan fenyegető veszedelemmel szemben, tehát a „szláv és germán áradat ellen" akarták megvalósítani. Azt mutatta, hogy ez a „népfront-politika" ugyanolyan erővel küzdött a világbéke és a népjogok egyetlen szilárd bástyája, a Szovjetunió és a népfront legkövetkezetesebb harcosai, a kommunisták ellen, mint a háborús gyújtogatás tűzfészke, a náci Németország és a népek áldz ellensége, a fasizmus ellen. Azt mutatta, hogy a jobboldali szociáldemokrácia szerint a bolsevizmus és a fasizmus ugyanazt a veszélyt jelenti a békés népek számára — csak más színezetben.

* Magyar Nemzet, 1939. július 21.
** Ugyanott, 1939. július 27.

A jobboldali szociáldemokrácia népfront-elgondolása formálisan és szavakban két fronton küzdött, a valóságban és végső következményeiben azonban csak egy felé ütött: balra. Ez a „népfront" nemcsak hogy kirekesztette soraiból az ipari munkásság legosztálytudatosabb és legharcosabb részét, a kommunistákat, hanem még frontot is nyitott ellenük. Ebben a „népfrontban" nem volt helye a népfront-mozgalom nélkülözhetetlen derékhadának, a parasztságnak. Ebben a „népfrontban" a parasztság legföljebb csak mint jelszó szerepelt. Ez a „népfront-politika" tehát végső következményeiben munkás- és parasztellenes politika volt.

A jobboldali szociáldemokraták az új helyzetnek megfelelően korszerű fegyverrel, „népfront-politikával" küzdöttek a munkásság és a parasztság ellen. Bár ez változatlanul az osztályegyüttműködés politikája volt, de jelezte, hogy a fasizmus előretörésével beállott új helyzetben a népfront gondolata és politikája elől a Szociáldemokrata Párt sem térhetett ki, s legalább szavakban, elképzelésekben nekik is szólaniuk kellett róla.

Ilyen volt a Szociáldemokrata Párt vezetősége 1936—1939-ben kidolgozott népfront-teóriája a belpolitikában.

De volt ennek a „népfront-politikának" egy nagyon fontos külpolitikai következménye is.

A hitleri Harmadik Birodalom a versailles-i bilincs széttörésének ürügyén indult el hódító útjára. Márpedig Magyarország éppúgy „vesztes" ország volt, mint Németország. A német—magyar szövetséget az uralkodó osztályok Trianonnal indokolták. Magyarország „azért" szövetkezett Hitler Németországával, hogy segítségével „könnyebben törje szét a trianoni békediktátum bilincseit", a valóságban viszont azért tették ezt, hogy elnyomó és kizsákmányoló uralmukat kiterjesszék a szomszédos népekre. A revíziós politika tehát, Hitlerrel szövetségben, imperialista, rabló, gyújtogató, háborús politika volt, amely a szomszédos országok és a Szovjetunió ellen irányult, bár a Szovjetunió volt az egyetlen nagyhatalom, mely kezdettől fogva elítélte és elutasította a versailles-i imperialista békeszerződést. A magyar kommunisták már 1938-ban leleplezték az uralkodó osztályok revíziós, soviniszta politikáját, s megállapították, hogy ez a német imperializmus világuralmi terveit szolgálja, Magyarországot pedig a fasiszta Németország vazallusává teszi.

A Szociáldemokrata Párt ezen a téren nem a kommunistákkal,

hanem a Horthy-rendszerrel helyezkedett közös platformra. Nem leplezte le a revíziós politika háborús, imperialista jellegét, amely szállítani akarta a néptömegeket a kormány hivatalos külpolitikájának alátámasztására. Ez az ellenforradalmi rendszer külpolitikája előtti behódolás politikája volt.

Egyértelműen kiderül ez a *Népszava* 1939. augusztus 17-i számának vezércikkéből, amely az ipari munkásság és „osztálytudatos polgárság" kézfogásából születő szellemi mozgósításról szólva megállapítja, hogy „nem tenné lehetetlenné és nem nehezítené meg a kormány hivatalos külpolitikájának érvényesítését sem, hiszen ennek a hivatalos külpolitikának számot kell vetni az ország közhangulatával is, a nép érzelmi megnyilatkozásával és az ország rideg érdekeivel".

A jobboldali szociáldemokraták a többségében magyarlakta területeknek Hitler jóvoltából Magyarországhoz történő csatolásában „egyetemes nemzeti érdeket", az egész nemzet számára „örömteljes nagy eseményt" láttak. Még azt a jobboldali és szélsőjobboldali hetvenkedést is a leghatározottabban visszautasították, mintha ez csak az ő „világszemléletük hódító erejének lenne az eredménye", s lelkes helyesléssel csatlakoztak az „országgyarapításhoz". A komáromi tárgyalások megkezdése előtt a *Népszava* október 6-i száma vezércikkben foglalkozott Dél-Szlovákia kérdésével.

„Az ország történetében — írta az ünnepi cikk — erőteljesen hangsúlyozódik tehát október 6-a. Két nagy dátumot és két történelmi sorsfordulót jelent. Az egyik a gyásznak, a habsburgi reakció tombolásának véres dátuma, a másik a régen várt, a régen joggal követelt felszabadulásé és jóvátételé. Arad az elsüllyedést jelentette, a császári abszolutizmus sötét uralmának kezdetét — Komáromnak a fölemelkedést kell megindítania, minden elkövetett igazságtalanság jóvátételét és a szabadság jótékony és teremtő uralmát."

Ennek a vezércikknek a címe is nagyon jellemző volt: „Az első állomás — hazafelé."

A jobboldali szociáldemokraták Dél-Szlovákia Magyarországhoz csatolását a felemelkedés útján fontos határkőnek tekintették. Október 7-én rendkívüli ülésre hívták össze a Szociáldemokrata Párt választmányát, hogy a „nagy várakozásnak és örömnek" méltó kifejezést adjanak. Peyer ezen az ülésen az alábbi emlékezetes szavakat mondotta:

„Elérkezett tehát a békeszerződés békés revíziójának a lehetősége, amit mi mindig hirdettünk, mindig szükségesnek vallottunk, szemben

azokkal, akik azt hangoztatták, hogy békés revízió pedig nincsen, nem lehet. De hogy elérkeztünk ehhez a békés revízióhoz, az parancsolóan szükségessé teszi, hogy egyelőre tegyük félre azokat a kétségtelenül mély ellentéteket, melyek itt egyes pártokat, egyes társadalmi rétegeket egymástól elválasztanak. Ehelyett egyesítsük addig, amíg a megoldásra váró nagy feladatok meg nem oldódnak, minden erőnket arra, hogy a magyar nép jövője és boldogulása számára minél több eredményt tudjunk biztosítani a nagy európai elrendeződésnél."

Hogy a revíziós politika Hitlerrel szövetségben mennyire imperialista, tehát háborús politika volt, mutatja Peyer beszéde is, mely arra hivatkozik, hogy „a nagy európai elrendeződésnél minél több eredményt" kell elérni. A jobboldali szociáldemokraták revíziós politikája a végén már a kis népek „jogos" igényeiről beszélt a világ újrafelosztásánál. Ennek a „jogos" igénynek adott kifejezést a *Népszava* 1938. október 7-i száma, amikor megállapította: „A nagyhatalmak osztozkodásánál a kis népek nem érhetik be a lerágott csontokkal."

Amint látjuk, a Szociáldemokrata Párt 1936—1939-ben kidolgozott népfront-teóriája, Peyer Károly vezérletével, végső következményeiben a fasiszta hatalmaknak való nyílt behódolás politikája volt. Ez volt a jobboldali szociáldemokraták „népfront-politikájának" gyakorlati eredménye a külpolitikában.

6. *Az 1939. évi választások és a Szociáldemokrata Párt*

A Horthy-fasizmus a Szociáldemokrata Párt és a többi ellenzéki párt vezetőinek behódoló politikájával nem elégedett meg. Népellenes, háborús céljainak megvalósításához más biztosítékokra is szüksége volt. Ezért a dolgozó néptömegek kíméletlen elnyomása mellett mindent elkövetett, hogy ellenforradalmi politikájának alátámasztására a parlamentben biztosítsa a jobboldali erők túlsúlyát. Ennek elérésére 1939 áprilisában meglepetésszerűen, kormányzói kézirattal feloszlatta az országgyűlést és választásokat írt ki.

A Szociáldemokrata Párt vezetősége tiltakozott az országgyűlés tervezett feloszlatása ellen.

1939-ben, amikor a magyar reakció az új választások kiírásával a törvényhozó testület jobboldali erőinek lényeges megerősítésére töre-

kedett, a házfeloszlatás ellen tiltakozni helyes volt. De nem volt helyes és a néptől való félelemre vallott az a mód, ahogyan a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetősége ezt a különben helyes állásfoglalását megindokolta.

„A képviselők mandátuma csak egy év múlva járna le — írta a *Népszava* 1939. április 26-i számában —, de úgy lehet, már a jövő héten feloszlatják a Házat. Ez más országokban is megtörténik. Igaz, hogy csak abban az esetben, ha a képviselőház és a kormány között olyan ellentét támad, amelyben a választókhoz kell fordulni döntésért... Nálunk nincs ilyen ellentét és nincs olyan politikai kérdés sem, amelyben a választók döntését kellene kikérni."

Abban az időben vallotta ezt a nézetet a jobboldali szociáldemokrácia, amikor Ausztria és Csehszlovákia megszállása után a német szuronyok erdeje már közvetlenül a határainkon sorakozott fel. Akkor vallotta ezt, amikor a fasizmus és a háború elleni harc az összes népi demokratikus erők mozgósítását tűzte napirendre, s minden percnyi késedelem beláthatatlan következményekkel fenyegetett.

Az 1939-es országgyűlési képviselői választásokon a reakció nem is csalódott várakozásában: a kormány „agyongyőzte magát". A nyilasok 49 mandátummal az ország második legnagyobb parlamenti csoportjává rukkoltak elő. A Független Kisgazdapárt 14, a Szociáldemokrata Párt pedig mindössze 5 mandátumot szerzett. Az ellenzék lesújtó vereséget szenvedett.

Ez a választási eredmény elkeseredéssel és elégedetlenséggel töltötte el a szociáldemokrata párttagságot. A vereséget annál súlyosabbnak látták, mert a magyar szociáldemokrácia külföldi testvérpártjaihoz hasonlóan hosszú idő óta az osztályellenség elleni harcnak csak parlamenti formáit ismerte, és most ezen a területen is vereséget szenvedett. A munkásság öntudatos rétegei világosan látták, hogy a választásokon csak az antifasiszta és háborúellenes népfront politikájával és programjával lehetett volna győzni. Emlékeztek arra, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja évekkel előbb megállapította, hogy a harc az új imperialista világháború előestéjén nem közvetlenül a proletariátus diktatúrájáért, nem a szocializmusért, hanem a meglevő szabadságjogok biztosításán s az újabb jogok kiharcolásán keresztül a burzsoázia legembertelenebb diktatúrája, a fékevesztett fasizmus és az imperialista háború ellen folyik. A szociáldemokrácia behódoló politikájából következett, hogy számára a történelem nem ezt a feladatot tűzte napirendre.

A közvetlen, aktuális harci feladatok megoldását az opportunizmus régi nemzetközi hagyományai szerint a túllicitálás módszerével kerülték meg. „Hirdetjük és valljuk: csak a szocializmus teremthet új és boldogabb világot... Ennek a szép és emberséges célnak áll a szolgálatában a mi mostani nehéz választási harcunk is" — mondta a Szociáldemokrata Párt május 5-én megjelent választási felhívása. „Nincs más kivezető út, csak a demokratikus szocializmus" — írta a választások után a *Népszava*.

A Szociáldemokrata Párt szocializmus-követelése a fasiszta gonosztevők és háborús bujtogatók elleni harc idején nem organizáló, hanem dezorganizáló tényező volt. Demagóg jelszó volt, mely konkrét harci feladatokat nem tűzött a nép alapvető rétegei elé. A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetőségének ez a jelszava igyekezett elszigetelni az ipari munkásságot természetes és legmegbízhatóbb szövetségesétől, a parasztságtól, a kispolgárság és polgárság haladó rétegeitől. Ugyanakkor a jobboldali szociáldemokraták a Horthy-rendszerrel való paktumaikkal és megalkuvó politikájukkal a kevésbé öntudatos munkások és parasztok ezreit és tízezreit szolgáltatták ki a nyilas mozgalom féktelen demagógiájának.

A választások után a szociáldemokrata vezetőség úgy érezte, hogy nem mehet el szó nélkül a pártban uralkodó felháborodás, elkeseredés és vereséghangulat mellett. Ezért műfájdalomba csukló hangon beismerte, hogy a választási harcban összeomlott a Szociáldemokrata Párt egész addigi politikája és most mindent elölről kell kezdeni. „De nem mentegetődzünk — írta a *Népszava* június 14-én —, inkább arról beszéljünk, hogyan kezdjük a munkát elölről, újra."

A beígért újrakezdés azonban nem következett be. A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetői eltávolodtak a néptől, még mindig a kommunistákban látták a veszélyt, ahelyett, hogy bennük látták volna a legszilárdabb támaszt a fasizmus elleni harcban.

A Szociáldemokrata Párt vezetősége még a választásoknál is két fronton küzdött. „A Szociáldemokrata Párt, csakúgy, mint a szakszervezetek, az elmúlt 20 esztendő alatt körömszakadtáig küzdött azok ellen a bolsevisták ellen, akik most a nyilas táborból öltögetik felénk nyelvüket" — írta az „aggódó szociáldemokrata" a *Magyar Nemzet* 1939. július 14-i számában. A választási vereség után ugyan kijelentették: „Harcunk most már a szélsőjobboldal ellen van", de mit ért ez a fogadkozás, amikor éveken át elmulasztották a fasiszta veszélyre felhívni a

munkásság figyelmét, és azt a hazug és alapjaiban téves nézetet vallották, hogy az öntudatos, szervezett szociáldemokrata munkásság a fasizmus mérgével szemben közömbös, és hogy a fasizmus elleni harc tulajdonképpen a kommunisták magánügye.

Hiába hangoztatták a választások után sajtójukban és népgyűléseiken egyre nyomatékosabban azt is, hogy „fel kell világosítani a munkásságot arról, hogy a szociáldemokrácia és a nemzetiszocializmus között nincs közösség". A munkásság felvilágosításához nem ünnepélyes határozatokra és nyilatkozatokra lett volna szükség, hanem mindazoknak az osztályoknak és rétegeknek harci mozgósítására, amelyeket kizsákmányolt és elnyomott a tőke, akiknek vérét és verejtékét egyre mohóbban követelte a háborús készülődés. Az egész nép csatasorba állítására lett volna szükség, nemcsak a nyilasokkal, hanem a Horthy-ellenforradalom egész rendszerével szemben, mely kül- és belpolitikájában szolgai módon követte a német fasizmus fejlődését, s életre hívta és nagyra növelte a magyarországi nemzetiszocialista mozgalmat.

Jellemző volt, hogy a Szociáldemokrata Párt a fasizmus elleni harcban még a választási vereség után sem a népre, hanem a kormányra akart támaszkodni. „A kormányon a sor, össze tudja-e fogni a társadalom valamennyi erőit a veszély elhárítására?" — mondották.

A jobboldali szociáldemokraták attól a kormánytól várták a nemzeti erők összefogását, mely azzal akarta a szelet kifogni a szélsőjobboldal vitorláiból, hogy a zsidókérdéstől a szakszervezetek feloszlatásáig minden követelésüket magáévá tette. A Horthy-rendszertől és kormányától várni a fasizmus elleni harc megindítását nem fordulat, hanem a behódoló politika nyílt és egyenes folytatása.

Nem vonta le a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetősége a szükséges következtetéseket az „újrakezdés" során külpolitikájában sem.

Továbbra is kitartóan tagadta, hogy a revíziós politika a fasiszta hatalmak zsoldjában tulajdonképpen háborús politika. Peyer még 1940 novemberében elmondott képviselőházi beszédében is megnyugtatta a kormányt: „Megértem, hogy e rendkívüli idők rendkívüli intézkedések életbe léptetésére késztetik a kormányt, és az ország külpolitikai érdekeit és a hadviselés érdekeit érintő kérdéseket nem is kívánom bírálat tárgyává tenni." S a jobboldali vezetőség egyhangúlag osztotta Peyer nézeteit. Mi más ez, ha nem a behódolás politikájának nyílt és egyenes folytatása?

A jobboldali szociáldemokraták ugyanekkor a párt külpolitikai irányvonalának felülvizsgálása helyett, a fasizmus és a háború elleni helyes elvi és gyakorlati állásfoglalás helyett, a munkásság, parasztság és kispolgári tömegek harcra mozgósítása helyett tudatosan a kishitűség, a reménytelenség, a kiszolgáltatottság és kilátástalanság nyomasztó érzését igyekezett a tömegekbe plántálni. Farizeuskodó álszenteskedéssel a tehetetlen kispolgári pacifizmus eszméit terjesztette a munkások között.

„Elviselhetetlen érzés — írta 1939. augusztus 20-án a *Népszava* —, hogy nem tudunk segíteni és nem tudjuk megelőzni, elhárítani a katasztrófát. Tehetetlenek, kétségbeesetten tehetetlenek vagyunk a háború eshetőségével szemben... Nem lehetünk háborús pártiak! Helyünk a béke frontján van."

Tehát: Békét — minden áron! Ez volt a szociáldemokrata pártvezetőség jelszava a világtörténelem legvéresebb háborújának előestéjén. Ez a pacifizmus sem más, mint a jobboldali behódoló politika szerves és egyenes folytatása.

Amint látjuk, a jobboldali politikai vezetés a Szociáldemokrata Pártot két évtizeden keresztül állandó megalkuvásra, a burzsoáziától való függésre, a Horthy-reakcióval való állandó egyezkedésre és a forradalmi munkássággal való szembehelyezkedésre kényszerítette. Ez a politikai vezetés a Szociáldemokrata Pártot közvetlenül a háború kitörésének előestéjén a belpolitikában és a külpolitikában egyaránt a legsúlyosabb politikai csőd szélére sodorta.

Ez ellen az áruló politika ellen kellett a legális munkásszervezetekbe tömörült öntudatos, harcos, forradalmi érzésű munkásoknak haladéktalanul felvenni a harcot.

A feladat adva volt: felülvizsgálni a Szociáldemokrata Párt egész ideológiáját és kétévtizedes politikai gyakorlatát. Az ehhez vezető út is adva volt: akcióegység a kommunistákkal, harc a jobboldali behódolás és osztályárulás politikája ellen, harc a munkásosztály egységes forradalmi fellépéséért a fasizmus immár tűzvészszerű terjedése s a robbanásig fokozódott háborús veszély ellen. A választóvíz a szociáldemokrácia jobboldali, opportunista vezetősége s az osztálytudatos és az egyre inkább forradalmasodó munkástömegek között az antifasiszta népfront-politika volt.

A megújulás erőinek a párt tömegeiből kellett feltörnie. A kérdés az volt: van-e a szociáldemokrata munkástömegekben annyi erő, hogy

le tudják rázni magukról az áruló jobboldali politika szennyét, hogy belülről vegyék fel a harcot a jobboldali opportunisták ellen, vállalva az együttműködést a kommunistákkal, s megtudják-e nyitni a Szociáldemokrata Párt fejlődésének új irányát?

A Szociáldemokrata Párt tömegeiben a csaknem kétévtizedes peyeri politika ellenére is voltak a háború kitörésének előestéjén friss, egészséges politikai erők.

Az ipari munkástömegek Horthy fenyegetései, börtönei és bitófái s a jobboldali szociáldemokraták árulása, a munkások sorait bomlasztó és demoralizáló tevékenysége és állandó rendőrségi besúgó szolgálata ellenére sem tagadták meg magukat és osztályérdekeiket. A második világháború kitörését megelőző tíz esztendőben az ipari munkásság gyakran nyúlt a sztrájkok és tüntetések tömegfegyveréhez Horthy jogfosztó és népelnyomó rendszerével szemben. Megnyilvánult az ipari munkásság forradalmi harci szelleme a nyilas söpredékkel szemben is, mely a szociáldemokrata pártházak, szakszervezeti otthonok, munkáskultúrházak, munkásüdülők és munkásmozgalmi vezetők ellen egyre vakmerőbb terrortámadásokat és merényleteket kísérelt meg.

A harcos baloldali erők fellépése a Szociáldemokrata Pártban észrevehető módon jelentkezett már az 1939 tavaszán megtartott XXXII. pártkongresszuson, ahol igen sokan — főleg az alsó- és középszervek funkcionáriusai — adtak hangot elégedetlenségüknek a pártvezetés politikájával szemben, és több felszólaló a Kommunista Párt politikáját népszerűsítette. Az alulról jövő osztályharcos szellem erősödésének következménye volt az is, hogy a kongresszus főtitkárrá baloldali szociáldemokratát, Szakasits Árpádot választotta, aki egyben a *Népszava* főszerkesztője is lett.

Az 1939-es választási kudarc újabb lökést adott a baloldali erők tömörülésének. 1940 tavaszán a *Népszava* szerkesztőségébe bevontak belső és külső munkatársként kommunista újságírókat. A *Népszavá*nál dolgozó kommunistákból alakult meg a Kommunisták Magyarországi Pártja Központi Bizottságának propagandabizottsága, amely irányította a párt legális propagandamunkáját, népszerűsítette a népfront, majd a Nemzeti Függetlenségi Front politikáját. A *Népszavá*nál dolgozó kommunisták közvetlen kapcsolatot teremtettek és maguk köré tömörítették a baloldali szociáldemokratákat. Jelenlétük és tevékenységük a szerkesztőségben azt eredményezte, hogy a lap a háború egész időszakában hol több, hol kevesebb következetességgel — füg-

gően a konkrét erőviszonyoktól, a konkrét helyzettől s a cenzúra kötöttségeitől — a népfront-politika, a nemzeti függetlenségi politika legfontosabb legális szócsöve lett.

Hosszú idő — a Tanácsköztársaság leverése — után először, a munkástömegek erősödő nyomása, a Kommunista Párt helyes politikája s a *Népszava* szerkesztőségében dolgozó kommunista újságírók tevékenységének eredményeként a Szociáldemokrata Párt vezetésében is kezdett kikristályosodni az osztályharcos szellemű baloldal és az a felismerés, hogy a kommunistákkal való együttműködés történelmi szükségszerűség.

7. *A Független Kisgazdapárt vezetőinek népfrontellenes bel- és külpolitikája*

A Horthy-reakció fennállásának egész ideje alatt arra törekedett, hogy elmélyítse befolyását a magyar parasztság és értelmiség tömegeiben.

A fasizmusnak is szüksége volt tömegbázisra. Ezt csak úgy szerezhette meg, ha minél szélesebb néptömegeket sikerül hazug jelszavakkal, megtévesztő agitációval, az ellenzéki pártok és mozgalmak vezetőinek megvásárlásával bevonni a jobboldali „nemzeti egységfrontba". Nem véletlen, hogy a magyar ellenforradalmi korszak kormányzó pártjai a „nemzeti egységre" való törekvést nevükben is kifejezésre juttatták: Egységes Párt, Nemzeti Egység Pártja, Magyar Élet Pártja. Ebben a „nemzeti egységben" a Horthy-reakció jelentékeny helyet szánt a magyar parasztságnak és az értelmiségnek: az ellenforradalmi rendszer tömegbázisaként akarta felhasználni őket.

Az 1929-ben megkezdődött gazdasági válság elkeseredett hangulatot teremtett a magyar falvakban, s izzóvá fokozta a parasztság gyűlöletét a nagybirtokkal, a nagytőkével és a harácsoló bankokkal szemben. A parasztságban kavargó elégedetlenség kivezető utat keresett, de nem a jobboldali „nemzeti egység", hanem az ellenforradalmi rendszer elleni harc irányában. A kormány a súlyos helyzetre való tekintettel megpróbálta falun is felhasználni a szociáldemokráciát mint a forradalom villámhárítóját, s a Bethlen—Peyer-paktumnak a szociáldemokraták falusi szervezkedésére vonatkozó tilalmát egy időre felfüggesztette.

A Szociáldemokrata Párt — vezetői egy részének akarata ellenére — rövid idő alatt igen nagy sikereket ért el a falvakban. A reakció ebben természetesen súlyos veszedelmet látott. Az ellenforradalmi rendszer egy hírhedt vezető publicistája, Milotay István, ennek a riadalomnak adott hangot a „Marxék falun" című cikksorozatában. A Szociáldemokrata Párt falusi szervezkedését ismét betiltották, illetve csak néhány helyen — és ott is csak hatósági gyámkodással — engedélyezték.

A gazdasági válság idején alakította meg Bajcsy-Zsilinszky Endre a Nemzeti Radikális Pártot. Ez a párt a szegényparasztság képviseletében lépett fel, s programjában a radikális földreformért szállt síkra. A pártnak azonban nem voltak élő szervezetei. Csekély számú hívével a *Szabadság* című hetilap útján tartotta fenn a kapcsolatot.

A két világháború közötti időszakban a magyar parasztság egyetlen nagy tömegpártja: a Független Kisgazda, Földmunkás- és Polgári Agrárpárt, röviden: a Független Kisgazdapárt volt.

A Kisgazdapártot egy dunántúli kulákparaszt, Nagyatádi Szabó István alapította még az első világháború előtt. Ez a párt tulajdonképpen az 1918—1919-es forradalmi események következtében nőtt országos jelentőségű parasztpárttá. Nagyatádi parasztmozgalmának nagy jelentőségét a reakció is felismerte, s nem szétverésére, hanem megnyerésére törekedett. Ez sikerült is. Nagyatádi jóvoltából a földbirtokos és tőkésosztály képviselői tömegesen tódultak be a pártba, elfoglalták a vezető pozíciókat, s végül magukhoz ragadták a vezetést is. A nagybirtokos osztály képviselőjének és az ellenforradalmi rendszer vezető politikusának, gróf Bethlen Istvánnak és Nagyatádinak emlékezetes kézfogása alku volt a magyar parasztság, de ezen túl az ipari munkásság és az egész magyar nép bőrére. Nagyatádi elárulta a paraszti érdekeket: a parasztságot az ellenforradalmi rendszer számára nélkülözhetetlen jobboldali egységfront szolgálatába igyekezett állítani.

A Független Kisgazdapártot 1930-ban Tildy Zoltán, Szijj Bálint, Nagy Ferenc és néhány bihari, illetve békési kisgazda újjászervezte. A párt vezére nemsokára egy konzervatív balatonboglári nagybirtokos, Gaál Gaszton, majd az ő közeli halála után az ellenforradalmi idők egyik hírhedt alakja, Eckhardt Tibor lett. Vezetése alatt az új Kisgazdapárt nem a népi felemelkedés, a szociális megújhodás, a nemzeti függetlenség és a szabadság paraszti erőforrása lett, hanem az ellenforradalmi rendszer tartalékereje éppúgy, mint Nagyatádi idejében.

A Független Kisgazdapárt nyílt behódolása a reakciónak különö-

sen a Gömbös-kormány idején mutatkozott meg. Eckhardt, aki egykor Gömbös tiszttársa volt, már 1931-ben titkos szövetségre lépett vele, s Gömbös kormányra jutása után sietett kijelenteni, hogy az ígért reformok alapján bizalommal van a kormány politikája iránt. Eckhardt tehát lábhoz tett fegyverrel állt, s az elégedetlen parasztság nevében „türelmi időt" adott Gömbösnek. De nemcsak ezt tette. Közvetlen segítséget is nyújtott Gömbösnek a nép jogainak megnyirbálásához. 1934-ben az Eckhardt vezette Kisgazdapárt nyílt politikai szövetségre lépett Gömbössel és a választójogi törvényre vonatkozólag paktumot kötött vele. A megegyezés lényege: megvonni a választójogot mindazoktól, akik nem tudtak három évig egy helyben lakást igazolni, vagy akik állami vagy bármilyen más hatósági támogatásban részesültek. Ezzel a paktummal Gömbös és Eckhardt megakadályozta, hogy a legszegényebb néprétegek részt vehessenek a választásokon, s Eckhardt komoly segítséget nyújtott Gömbösnek ahhoz, hogy a bethleni „csáklyás" parlament helyén megteremtse a neki megfelelő „dacos téglahordók" parlamentjét. Gömbösnek és Eckhardtnak ezt a megegyezését az 1935-ös választások idején az endrődi sortűz hét földmunkás áldozatának kiontott vére pecsételte meg.

Eckhardt ettől az időtől kezdve az egymást gyorsan követő, s mindinkább jobbra tolódó kormányok mindegyikének bizalmat szavazott. Valamennyi iránt megértésre és türelemre szólította fel a parasztságot. Még Imrédy Béla iránt is, aki pedig bejelentette, hogy „a tengely politikájához való ragaszkodásunk még teljesebbé válik", hogy „fajvédő politikát kell folytatni", hogy „a földbirtok-politika során a középosztály fennállását, gazdasági megalapozottságát, a földdel való kapcsolatát nem szabad felborítani", hogy az országban „tekintélytiszteletnek" kell lennie. Hogyne szavazott volna bizalmat Eckhardt, amikor ellenforradalmár lelkének annyira tetsző hangot ütött meg Imrédy, aki kijelentette, hogy el kell pusztulniuk mindazoknak, akik „nem átallanák ezt az országot a feltámadás felé vezető útján elgáncsolni, a frontot megbontani, és akár öntudatlanul is a csatornák mélyén leselkedő, véresen vörös destrukciónak utolsó erőlködésében a kezére dolgozni".

Eckhardt „ellenzéki" politikájának legfőbb jellemzője az volt, hogy hallani sem akart a parasztpolitika egyedül lehetséges alapjáról: a földreformról. Azt az elvet vallotta, hogy: „Senkitől sem szabad elvenni azt, ami az övé." „A földbirtokos osztály tényleg vezető szerepre

van hivatva a falu népével kapcsolatban" — mondotta 1936 decemberében. Álláspontja a földkérdésben csak akkor „változott meg", amikor megalkuvó politikája súlyos válságot idézett elő a Független Kisgazdapártban is. Ekkor, 1938-ban hirdette meg Kaposvárott — tisztán parasztfogásból —, a hárommillió katasztrális hold felosztására irányuló tervezetét. Olyan időben állt elő Eckhardt földreform tervével, amikor a viszonyok — ahogy a reakció szokta volt mondani — már nem voltak alkalmasak ilyen nagy fontosságú kérdés megoldására.

Ez volt a Független Kisgazdapárt vezetőinek politikája a parasztság és az egész magyar demokrácia legdöntőbb kérdésében: a földkérdésben. Ez a magyar reakció, s benne a földbirtokos úri osztály politikája volt.

Hasonló szellem jellemezte Eckhardt külpolitikáját.

Teljes mértékben osztotta a reakciónak azt a megtévesztő és káros nézetét, hogy a belpolitikában lehetnek pártok és pártok között nézeteltérések, de a külpolitika kérdéseiben a „nemzet nagy érdekeire való tekintettel" mindenkinek egyet kell értenie.

Eckhardt annyira magáénak vallotta ezt az elvet, hogy az ellenforradalom legdühösebb agitátoraival is versenyre kelt a német és az olasz fasizmus dicsőítésében. A fasizmus szerinte „jogos" és „indokolt", mert gát a kommunista világveszedelemmel szemben, mert akadályozza „egy nemzetellenes irányzat érvényre juttatását". A trianoni békeszerződés rendelkezései ellen, mint a Revíziós Liga alelnöke is, dühösen csörtette kardját. Célja: „az új európai konstrukció, az érdekek józan mérlegelése alapján". Ezt az új európai konstrukciót azonban csak Hitler és Mussolini vezetésével tudta elképzelni. A fasizmus európai térhódítása szerinte Magyarország számára „csak előnyt és hasznot jelent, mert az állandó szorongatottságból átvezet bennünket egy nyugodtabb, biztonságosabb, békés állapotba". Tagadta, hogy a német fasizmus és az általa teremtett „új európai konstrukció" bármiféle veszélyt jelentene Magyarország számára.

1938 őszén, Dél-Szlovákia Magyarországhoz csatolásakor Eckhardt boldogan és büszkén jelentette ki: „Győzött a mi politikánk!" Eckhardt a maga külpolitikai vonalvezetésével a revizionizmus és a sovinizmus nagyhangú ügynöke lett a Független Kisgazdapárton belül és a fasizmus veszedelmes szálláscsinálója a parasztság soraiban.

Jellemző Eckhardt „demokratizmusára" az ipari munkássághoz való viszonya is. A fasizmus „nemzeti egysége" egy percig sem tűri,

hogy az ipari munkásság a parasztsággal szövetségre lépjen. A fasizmus, ellenkezőleg, épp arra törekszik, hogy a parasztság erejét munkásellenes erővé változtassa át, az ipari munkásság forradalmi erejét pedig megtörje.

Eckhardt, elveihez híven, állandóan szemben állt a „nemzeti létet fenyegető" munkásmozgalommal. Úri neveltetésénél s ellenforradalmi múltjánál fogva viszolygott a munkásoknak még a látásától is. Az ipari munkások közül embernek legfeljebb csak a munkásarisztokratákat tekintette. A kapitalizmus válsága következtében utcára került vagy egyik helyről a másikra vándorló munkások szerinte „közönséges csavargók". Ebből a szemléletből következett, hogy a rendszer munkásnyúzó és munkásüldöző politikája ellen soha nem volt egyetlenegy tiltakozó szava sem. Nem tiltakozott Gömbösnek a szakszervezetek felszámolására irányuló merénylettervei ellen, sőt mint csendestárs, hallgatásával még támogatta is azokat. Ez nem is csoda, hiszen Eckhardt az ipari munkásság mozgalmával állandóan a felfordulás és az anarchia rémképét társította. Legfőbb feladatát abban látta, hogy mint „hivatalos ellenzék" segítsen Horthyéknak e „felforgató törekvéseket" eltiporni.

Persze, Eckhardt véleménye az ipari munkásságról és mozgalmáról, legalábbis hangban és formában, nem maradhatott mindig ilyen merev és elutasító.

A háború előtti politikai válság elmélyülése komoly erjedést idézett elő a Független Kisgazdapártban is. A párt súlyos belső válsága elsősorban abban nyilvánult meg, hogy az eckhardti politikai vezetés eltaszította a párttól a parasztság legöntudatosabb és legharcosabb rétegét, a szegényparasztságot, sőt még a középparasztság egy részét is, s a Független Kisgazdapárt osztálybázisát a jobbmódú és kulákparasztság viszonylag szűk rétegére korlátozta. A magyar reakciónak azonban közvetlenül a háború kitörése előtt egy széles alapokon nyugvó jobboldali nemzeti egységre nagyobb szüksége volt, mint addig bármikor, s ha ezt a régi alapon fenntartani nem lehetett, meg kellett teremtenie az új helyzetnek megfelelő új alapon.

A fasizmus elleni fellépés szükségszerűsége persze nem maradt hatás nélkül a Független Kisgazdapártra sem. Közvetlenül a háború kitörése előtt a Kisgazdapárt is felvetette az együttműködés gondolatát, de a Szociáldemokrata Pártot illetően lényeges kikötésekkel. Eckhardt az együttműködésért igen súlyos árat akart fizettetni az ipari munkás-

sággal. Nem kisebb áldozatot kívánt tőle, mint azt, hogy tagadja meg egész forradalmi múltját, ideológiáját, s lépjen az ellenforradalom „nemzeti egységének" útjára.

„A marxizmus Magyarországon levizsgázott, és megbukott a vizsgán — mondotta Eckhardt 1939. augusztus 20-án, a Kisgazdapárt nagyválasztmányi ülésén elhangzott beszédében. — De hozzátehetem azt is, hogy nemcsak Magyarországon, hanem az egész világon megbukott a marxizmus... A munkásmozgalom fejlődésének helyes útja: el a marxizmustól és vissza a nemzeti összefogás felé. Az, amit most mondottam, általánosságban vonatkozik a marxizmusra. De örömmel állapítom meg, hogy a magyarországi munkások és vezetőik, iparosok és mezőgazdaságiak egyaránt, túlnyomó többségükben hazafias, tisztességes magyar emberek. Ma még az választja el tőlünk, hogy a marxista beidegződéstől a munkástömegek jelentős része nem tudta és nem tudja magát fölszabadítani. De én látom munkájukból, látom politikai vezetőik tevékenységéből, hogy lényegükben becsületes magyar munkások, és nemzeti összefogást szeretnének csinálni, de a marxizmus megakadályozza őket, hogy ezt a munkát maguk is úgy végezzék el, ahogy szívük szerint szeretnék. Én innen azt a kérést intézem ezek felé a magyar emberek felé, rázzák le magukról a múltat és a mai időkben már nem illő ideológiát, és keressék meg a marxizmus félredobásával a nemzeti szolidaritáshoz való visszatérés útját, és mi örömmel és boldogan fogjuk ezt a választást fogadni."

A Független Kisgazdapárt az 1939-es választások előtt nem harcolt a fasizmus ellen, s leplezetlenül örült a szociáldemokraták előre beharangozott vereségének, mondván: „Azok a marxi elvek, amelyekkel még két-három évtizeddel ezelőtt hódítani lehetett, már rég a múlthoz tartoznak, s többé feltámadni sohasem fognak."

Az ipari munkásságtól és parasztságtól való félelmében Eckhardt az ország fasizálódásának minden egyes lépését helyeselte. 1939. május 16-án elmondott makói kortesbeszédében az önérzetében megsértett ember dühös kifakadásával jelentette ki: „Azt hallom, hogy itt azt beszélik, hogy én a zsidótörvényt nem szavaztam meg. Aki ilyent mond, az hazudik!"

A párt vezetésében mélyen begyökeredzett áruló és behódoló politika volt az oka annak is, hogy a Független Kisgazdapárt még a választások kudarca után is a legnagyobb nyilvánosság előtt elmarasztaló ítéletet mondott Dózsa György és Áchim András fölött, s meg-

bélyegezte a „népi írókat" mint veszedelmes, felforgató elemeket. A nép érdekeinek teljes semmibevevése volt az oka annak, hogy Eckhardt a választások után a párt nagyválasztmánya előtt a megcsalt sértődöttségével jelentette ki:

„De nem vállalkozunk tovább a nyilasok elleni harcra sem, nem azért, mintha felfogásunk ebben a kérdésben egy hajszálnyit is megváltozott volna, hanem mert azt tapasztaltuk, hogy amikor mi vállaltuk a kormány helyett a nyilasok ellen való harcot, akkor a kormánypárt hátba támadott bennünket, és befolyásos vezető embereken keresztül tartotta az összeköttetést a nyilasokkal."

Így akarta a Független Kisgazdapárt vezetősége az új helyzetben a jobboldali nemzeti összefogás megvalósításával szállítani a dolgozó népmilliókat Horthy ellenforradalmi rendszere számára és a közeledő háború minden addiginál véresebbnek ígérkező vágóhídjára.

Az Eckhardt-féle politikai vezetésnek természetesen szintén csődöt kellett mondania a néptömegek követeléseivel és vitathatatlan életérdekeivel szemben.

Az elkerülhetetlen politikai csőd az 1939-es választásokon be is következett. A Független Kisgazdapárt ezen a választáson éppoly megsemmisítő vereséget szenvedett, mint a Szociáldemokrata Párt. 120 jelöltjéből mindössze 14 jutott be a parlamentbe. Az a nyomasztó jobboldali parlamenti többség, amelyre támaszkodva a kormányzat háborús terveit megvalósította, nagyrészt a Független Kisgazdapárt behódoló politikájának következménye. Ez a politikai vezetés felelős azért, hogy a parasztság egy része az ország életének legsúlyosabb napjaiban a nyilas demagógia áldozatául esett, s nem sorakozhatott fel a fasizmus- és a háborúellenes demokratikus nemzeti egységfront arcvonalán. A Független Kisgazdapárt politikai vezetése felelős azért, hogy a parasztság kifosztva, kirabolva, reményeiben csalódva, tehetetlenül nézett szembe a közelgő tragédiával: a háborúval, amelyről tudta, hogy mérhetetlen bőségben elsősorban az ő vérét és életét követeli áldozatul.

A Független Kisgazdapárt politikai vezetésében is változásra lett volna szükség, hogy a parasztság elárulásával elkövetett bűne egy részét jóvá tegye.

A kivezető út a Független Kisgazdapárt válságából: a parasztság legharcosabb rétegére, a szegényparasztságra s általában a parasztság demokratikus tömegeire támaszkodva egységfront az ipari munkássággal, a Horthy-rendszer népelnyomó és nemzetvesztő politikája

ellen, egységfront, közös fellépés az ipari munkássággal a fasizmus és a háború ellen.

Ahhoz azonban, hogy a Független Kisgazdapárt erre az útra lépjen, vezetőségének felül kellett volna vizsgálnia pártja ideológiáját és egész addigi politikai gyakorlatát. Ehhez nagy erkölcsi erőre, politikai felelősségérzetre s a nép mérhetetlen szeretetére lett volna szükség, ami a Független Kisgazdapárt jobboldali vezetőiből teljesen hiányzott.

Eckhardttól nem is várta senki Magyarországon a Független Kisgazdapárt politikájának megváltoztatását. Ő maga sem ígérte ezt a fordulatot. Eckhardt nem akart semmit sem újra, sem előlről kezdeni. Ő csak folytatni akarta azt, amit elkezdett. Politikája azonban teljesen csődbe jutott, s ő maga elvesztette minden hitelét. A választások után Horthy is úgy látta, hogy Eckhardt idehaza teljesen betöltötte „hivatását". Miután a magyar népet segített védtelenül kiszolgáltatni a fasizmusnak s a közeledő háború pusztításainak, egy szép napon itthagyta az országot. Horthy megbízólevelével a zsebében s a Nemzeti Bank aranyrúdjaival a táskájában hajóra szállt, hogy még a Csatornán és az Óceánon túl is az ellenforradalmi rendszer megmentésének — a Hitler-fasizmus összeomlása esetére tartogatott — második vasát tartsa a tűzben.

8. *Az antifasiszta népfront kialakulásának új tényezője: a szegényparaszti törekvéseknek hangot adó „népi írók" és a Márciusi Front*

Az Eckhardt-féle áruló parasztpolitikának csak egyik következménye volt az, hogy a szegényparasztság egy része áldozatul esett a nyilasok féktelen demagógiájának, s a Tiszántúl nagy agrárproletár gócaiban már kiegyenesített kaszákkal készült a hatalom átvételére. A másik következménye ennek a politikának az volt, hogy a parasztság legjobbjai hátat fordítottak a Független Kisgazdapártnak, de nem jobbra, hanem balfelé vették az irányt.

A magyar parasztság mozgalmával kapcsolatban is kiderült, hogy a vezetők lelkiismeretlen árulása a tömegek igazi érdekeiért folyó harcot egy időre megbéníthatja, de a nép forradalmi erejét nem feltétlenül töri meg, sőt sok esetben megacélozza. A pacsai és endrődi parasztok kion-

tott vére és a sorozatos jogfosztás a parasztságot nemes bosszúra és harcra ösztönözte. S minthogy a rendszer ellen a Független Kisgazdapárton keresztül harcolni lehetetlen volt, a parasztság radikalizmusa más utat keresett magának.

A parasztság elégedetlenségének, rendszerrel való szembenállásának adtak hangot a háború kitörése előtt az úgynevezett „népi írók". Mozgalmuk társadalmi hátterét a parasztság, főleg az úgynevezett hárommillió koldus embertelenül súlyos szociális helyzete képezte. A falukutató írók célja a politikai képviselet nélkül maradt parasztság vezetése és felszabadítása volt. Programjukban az első helyet a radikális földreform foglalta el s végeredményben a parasztdemokrácia kiharcolására s a parasztország megteremtésére törekedtek.

Feltárták a falu anyagi és kulturális elesettségét, a szegényparasztság rettenetes kizsákmányoltságát és nyomorát. Műveik — közöttük Darvas József: „Egy parasztcsalád története"; Erdei Ferenc: „Futóhomok"; Féja Géza: „Viharsarok"; Illyés Gyula: „Puszták népe"; Kovács Imre: „Néma forradalom"; Szabó Zoltán: „A tardi helyzet" című könyvei — mindegyike kíméletlen vádirat az elmaradott nagybirtokrendszer ellen. Cikkeiket, tanulmányaikat a *Válasz* és a *Híd* című folyóiratok közölték.

A „népi írók" hatalmas anyaggyűjtése a Kommunisták Magyarországi Pártjának új tényeket, adatokat, szempontokat szolgáltattak politikai irányvonalának még szélesebb elméleti alátámasztásához és megindokolásához. E könyvek által feltárt tények világánál még élesebben láthatóvá vált, hogy a magyar fejlődés még nem vette le végleg a napirendről az egész parasztság harcát a nagybirtok ellen, s nemcsak lehetséges, hanem szükséges is, hogy a munkásság együtt küzdjön az egész parasztsággal egy átmeneti, demokratikus megoldásért: a munkásság és parasztság demokratikus diktatúrájáért.

A Kommunisták Magyarországi Pártja élénk figyelemmel kísérte a „népi írók" mozgalmát.

A párt — egyes tagjain keresztül — közvetlen szervezeti kapcsolatot is teremtett a „népi írók" mozgalmával. A párt befolyására a „népi írók" mozgalma, amely kezdetben szellemi mozgalom volt, egyre inkább politikai mozgalommá vált. A kommunisták ösztönzésére 1937. március 15-én megalakították a Márciusi Frontot. Ez nem csupán a „népi írók" mozgalma, hanem a kommunisták részvétele folytán az antifasiszta front megjelenésének első formája volt Magyarországon.

A Márciusi Front 12 pontból álló programja radikális földreformot, szólás-, sajtó-, gyülekezési és szervezkedési szabadságot s általános, egyenlő, titkos választójogot követelt. Határozott állásfoglalás a földreform kérdésében; kiállás a demokratikus szabadságjogok mellett; a fasiszta faji demagógia elutasítása, szembenállás a német imperializmussal; a dunai népek összefogásának hirdetése — ezek voltak a „népi írói" mozgalom lényeges vonásai a Márciusi Front időszakában.

A Márciusi Front legradikálisabb szárnyát a debreceni fiatalok csoportja képezte. Ez a csoport kommunisták kezdeményezésére jött létre, s a legszorosabban együttműködött a Kommunista Párttal. Lapjuk, a *Tovább* — amelyből mindössze három szám jelenhetett meg —, antifasiszta nemzeti egységfrontot hirdetett, s röpcéduláikon először jelent meg a későbbi idők általánosan elfogadott tömegjelszava: „Föld, kenyér, szabadság!", valamint a további fejlődés irányát mutató követelés: a népi demokrácia.

A „népi írók" mozgalmának erejét gyengítette, hogy ideológiájuk sok hamis, harmadikutas és nacionalista elemre épült. Tevékenységük alapvetően pozitív volt, de emellett mozgalmuknak sarkalatos hibái is voltak.

A magyar parasztság felszabadításának korszakalkotó művét nem az ipari munkássággal szövetségben akarták végrehajtani. A falukutató írók az ipari munkásság történelmi küldetésében már nem hittek. Szerintük az ipari munkásság az 1918—1919-es forradalmak idején eljátszotta történelmi szerepét, s az akkor elszenvedett vereség következtében „a történelemformálástól végérvényesen elesett". Úgy gondolták: a parasztságon a sor, hogy a magyar nép felszabadulásáért folyó nehéz küzdelem élére álljon.

A „népi írók" a parasztság földért folyó harcát sok tekintetben a sajátos helyzettől elvonatkoztatva szemlélték.

Nem vették észre, hogy a fasizmus terjeszkedése és a háború közvetlen kitörése pillanatában a földkérdés nem mint önálló, független kérdés jelentkezik, hanem szorosan alá van rendelve a fasizmus és a háború elleni harc legfőbb követelményének. És mert ezt nem vették észre, közülük sokan a radikális földreform helyett az agrárforradalom szükségességét hangoztatták. A kossuthi szabadságharc eszméje helyett Dózsa György parasztforradalmának tüzét élesztgették a szegényparasztságban. Márpedig polgárháborút hirdetni akkor, amikor a történelem a nemzeti élet fejlődésének napirendjére a szabadságharcot tűzi

ki — ez nem szélesíti, hanem szűkíti a nemzeti erők összefogásának alapját.

A „népi írók" közül többen a „paraszt-szocializmus" hívei voltak; sokan közülük nem ismerték el az ipari munkásságnak a szocializmushoz való elsőszülöttségi jogát. Az ipari munkásság „levitézlett" szocializmusával szemben a „népi írók" a parasztság „magyar szocializmusára" hivatkoztak. Ezzel a szocializmust el akarták szakítani reális osztálybázisától, s olyan rétegek sorsával akarták összekötni, amelyek a társadalmi termelésben elfoglalt helyzetüknél fogva nem lehetnek a szocializmus igazi hordozói. A „népi írók" kezén a szocializmus osztályfeletti erővé vált, s ez a gyakorlati munkában súlyos ingadozásokhoz, egyeseknél pedig a fasizmus felé való veszedelmes közeledéshez vezetett.

A „népi írók" közül sokan nem hittek már a parasztság forradalmi erejében sem. Ez a hitetlenség az ipari munkásság és parasztság erejében, valamint a szocializmus osztályfeletti felfogása oda vezetett, hogy a falukutató írók egy része nem bízott a népi erők történelemformáló erejében. Sokan közülük a népi felszabadulást és a nemzeti megújhodást nem a néptömegek cselekvő megmozdulásától várták, hanem az uralkodó osztályok felülről elindított reformtevékenységétől. A „népi íróknak" ez a felfogása a magyar megújhodás hajtóerői kérdésében a gyakorlati politikában szintén sok bizonytalanság és ingadozás forrásává lett.

A „népi írók" tábora korántsem volt egységes. Ideológiai gyengeségeik elősegítették a differenciálódást. A harmincas évek végén az erősödő kormányterror, a bírói ítéletek, a fasizmus hazai és nemzetközi előretörése következtében a mozgalom több csoportra oszlott, a Márciusi Front felbomlott. Egyesek a kormány, mások a szélsőjobboldali pártok mellé álltak, többen „visszavonultak" az irodalom „fellegvárába". A „népi írók" baloldala azonban — közöttük Darvas József, Erdei Ferenc, Szabó Pál, Veres Péter —, ki több, ki kevesebb következetességgel a munkásmozgalom, a munkásosztály oldalán folytatta irodalmi és politikai tevékenységét.

A „népi írók" tevékenysége, a Márciusi Front-mozgalom — hibás ideológiájuk ellenére is — politikailag komoly pozitívum volt. A „népi írókkal" az a parasztmozgalom jelentkezett Magyarországon, amely a fennálló viszonyok gyökeres megváltoztatására, a parasztság felszabadítására s az ország demokratizálására törekedett. Nemzeti egység-

frontra törekedő céltudatos politika mellett ennek a mozgalomnak a szellemi mozgalom szűk területéről a politikai mozgalom tágas mezejére, az uralkodó osztályokkal való együttműködés vagy éppen a fasizmussal rokon elgondolások területéről mindinkább a dolgozó osztályok, az ipari munkások, a parasztok és a haladó értelmiségiek nemzeti frontjának területére kellett lépnie. Az ipari munkásság „levitézlett szerepéről" vallott felfogásuknak előbb-utóbb át kellett adnia a helyét az ipari munkásság és a parasztság munkásosztály vezette szövetsége forradalmi gondolatának.

Ennek a fejlődésnek körvonalai már a második világháború előtt kezdtek megmutatkozni. Különösen fontos dátuma e fejlődésnek 1939 júliusa, amikor néhány baloldali „népi író" s a Független Kisgazdapárt megalkuvó politikájával szembeforduló parasztvezető — a csendőri üldözés miatt a Maros vizén, egy motoroshajón — megalakította a szegényparasztság harcos, demokratikus pártját: a Nemzeti Parasztpártot.

9. *A „szellemi honvédelem". A „birodalmi gondolat" mint a magyar imperializmus megnyilvánulása. Pethőék „kézfogása" az ipari munkássággal*

Az antifasiszta demokratikus nemzeti egységfront kialakítása szempontjából foglalkoznunk kell egy másik irányzattal, az úgynevezett „szellemi honvédelem" mozgalommal is.

Ez a mozgalom persze egy percig sem volt csak szellemi irányzat, egy percig sem volt csak az „eszmék harca". A legkifejezettebben politikai irányzat, s mint ilyen, ízig-vérig aktuális napi politika volt. A mozgalom célja, ahogyan Szabó Zoltán, a „szellemi honvédelem" egyik ideológusa kifejezte: „a magyarság lelki önvédelme az idegenség ellen". Kétségtelen, hogy Szabó Zoltán „idegenség" alatt a fasizmust is értette. De kiderült, hogy nemcsak a fasizmusra gondolt.

A „szellemi honvédelem" atyja és fő ideológusa, Pethő Sándor, Szabó Zoltánnál is nyíltabban és őszintébben beszélt két „idegenség" „eszmei rokonságáról", s nemzeti függetlenségünket és szabadságunkat egyaránt fenyegető jellegéről.

„1919-ben — írta a *Magyar Nemzet* 1939. augusztus 8-i számában — Szeged jelentette a magyarságnak a forradalom által megszaggatott életfolytonosságnak a restaurálását, jelentette az archimedesi pontot, ahonnan ki lehetett vetni a sarkaiból a vörös világot. Szeged nem fogadta el se az őszirózsát, se a márciusban kipattant kommunista vörhenyt. Szeged ma, a vörös és zöld tántorgás között, a nemzet stabilitása és biztonsága. A szegedi gondolat erejét kiinkarnálva látjuk a nemzet jobbik részének határozott magatartásában, nemcsak bolsevikok, de a nyilas forradalom ellen is. A kettő között ugyanis csak annyi a különbség, hogy az idegen maszlag tűzpirosból méregzöldre kaméleonozta át magát, noha ugyanaz a kutya, csak más nyakörvvel."

Itt persze nem egyszerűen csak arról van szó, hogy Pethő Sándor esetleg politikailag színvak volt. Sokkal inkább szó volt arról, hogy Pethő ezerszerte jobban félt a Szovjetuniótól, mint Hitler Németországától, sőt a Szovjetuniótól félt csak igazán. Pethő lapjának, a *Magyar Nemzet*-nek homlokán a szellemi honvédelem azon büszke célkitűzése állott, hogy „Magyarország Magyarország maradjon". Ha ez a jelszó a nemzeti függetlenség védelmét jelentette, szükség volt reá. De ki veszélyeztette ezt? Kivel szemben kellett Magyarország függetlenségét és szabadságát megvédelmezni? Ki ellen kellett a magyarság nemzeti önvédelmi harcát megszervezni?

Pethő a fasizmussal és a bolsevizmussal szemben egyaránt vallotta a nemzeti önvédelem programját. De csak látszólag. Ha közelebbről megnézzük a „szellemi honvédelem" ideológiai magvát, kiderül, hogy ez a program nem is annyira „a két pogány közt egy hazáért" folyó önvédelmi harc programja, hanem kimondottan imperialista program, s mint ilyen, a hitleri Harmadik Birodalomra is sandít, de ütni csak a Szovjetunióra, itthon pedig az ipari munkásságra és parasztságra üt.

Pethő a „szellemi honvédelem" programját a Szent Istvántól napjainkig elpusztíthatatlanul élő „örök" magyar program, a „birodalmi gondolat" korszerű megnyilvánulásának tekintette. Szerinte a magyar népnek „európai hivatása" volt. Ez az „európai hivatás" természetesen nemcsak abból állott, hogy védjük a nyugati civilizációt, hogy szilárd bástya vagyunk a germán és szláv terjeszkedéssel szemben, hogy egyensúlyozó szerepünkkel híd vagyunk a németség és szlávság között. Pethő szerint „a magyarnak kis nép létére nagy nemzetté kell növekednie, hogy egyáltalán élhessen". Vagy más megfogalmazásban: a magyar „birodalmi gondolatot" mindenekelőtt az jellemzi, hogy „el-

sorvaszthatatlan hivatástudatunkban mindig nagyobb birodalomnak a képe lebegett szemünk előtt, mintsem saját népiségünk térfogata".

Mi következett a Pethő-féle „birodalmi gondolatból"?

Mindenekelőtt az, hogy mivel a Kárpátok medencéjében mi vagyunk az egyedüli „államalkotó" nép, s mint ilyen, egyedül mi vagyunk hivatottak a Duna-medence népeinek összefogására és vezetésére, ezért nemzeti kötelességünk, sőt európai hivatásunk a magyar „birodalmi gondolatot" a Kárpát-medence népeire kiterjeszteni, azaz az itt élő népek fölött uralkodni. Így lett Pethő „birodalmi gondolata" a magyar imperializmus ideológiájává.

Egy olyan viszonylag gyenge burzsoázia, mint a magyar, imperialista céljait azonban csak akkor tudja megvalósítani, ha ebben a törekvésében egy imperialista nagyhatalomra támaszkodik. A német fasizmus hajlandó is volt ezt a támogatást megadni, de hamarosan kiderült, hogy Hitler a nyújtott segítség fejében Magyarországot is német élettérré akarta változtatni.

Pethő „birodalmi gondolata" a német imperializmussal szövetségben nem érvényesülhetett. A magyarság a németekkel szövetségben nem teljesíthette „európai hivatását". A magyar „birodalmi gondolatnak" tehát más külpolitikai támaszra volt szüksége. Olyan imperialista hatalmak támogatására, amelyek nem pályáztak a magyarság „életterére", sőt azt szerették volna, ha a magyar „élettér" erős, szilárd és megingathatatlan fal lehetne Kelet és Nyugat nagyhatalmai között.

Ennek a falnak keleti oldalán azonban Pethőék szerint nem egy haladó, a népek barátsága és a nemzetek függetlensége, szabadsága iránt megértő és azért harcoló nép áll, hanem a legsötétebb Ázsia, a félelmetes „bolsevista rém". Ez ellen a „rém" ellen nemcsak a „birodalmi gondolat" nevében kellett föllépni, hanem a nemzeti lét vagy nemlét kikerülhetetlen parancsa nevében is. A „fenyegető pánszlávizmus" ugyanis — szerintük — Magyarországot nem egyszerűen egy nagyobb élettérbe akarta beolvasztani, mint ahogy a német nemzetiszocializmus szerette volna, hanem egyenesen a magyar államiság alapjait és nemzeti létünk éltető gyökereit veszélyeztette. A „birodalmi gondolat" és a magyarság „európai hivatása" Pethőék szellemi honvédelmében kiindulópontja lett annak a külpolitikai orientációnak, mely azt a feladatot írta elő a magyarság számára, hogy a nagy nyugati kapitalista országoknak, a konzervatív polgári demokráciáknak, a nemzetközi reakció „második vonalának", Amerikának, Angliának és

Franciaországnak előretolt bástyája és felvonulási terepe legyen a Szovjetunióval szemben.

Mint minden politikának, a „birodalmi gondolatnak" is tömegbázisra volt szüksége. Tudta ezt Pethő is. „A magyar állam csak akkor állhat szilárdan — írta a *Magyar Nemzet* 1940. január 6-i számában megjelent vezércikkében —, ha a magyarság hatalmi gondolatát és missziós tudatát a szegények kenyerévé tesszük." Pethő a „birodalmi gondolat" számára igyekezett az ipari munkásságot is megnyerni, felhasználva annak fasisztaellenes politikai beállítottságát. Tudta, hogy a Szovjetunió ellen imperialista politikát folytatni csak úgy lehet, ha a „magyarság hatalmi gondolatát" a munkásság „kenyerévé" teszi, ha az ipari munkásságot szembeállítja a szocializmussal.

Pethőéknek ezt az elképzelését szolgálta a *Magyar Nemzet* és a *Népszava* között 1939 nyarán megindult, már ismertetett vita. Ezt szolgálta Pethőnek a miskolci szervezett munkásság előtt 1939 végén tartott előadása is. Ettől a politikai koncepciótól vezettetve követelte Pethő szóban és írásban, hogy az ipari munkásság dobja el magától a marxizmus „öreg dogmáit" és „megbukott teóriáját".

„A Szociáldemokrata Pártnak végzetes hibája és mulasztása volt — írta a *Magyar Nemzet* 1939. június 1-i száma — észre nem venni, hogy az idők átkocsikáztak a feje fölött. És mégis állt merev imagépként egy csaknem nyolcvanéves nemzetietlen, gazdaságilag régen megbukott teória mellett, forradalmi párt, amely megöregedett és nem vette észre, hogy ugrásra készen kövesedett meg a levegőben, ahelyett, hogy megfürdött volna a nemzeti és népi eszmék megfiatalító fürdőjében, és hozta volna a maga szervezett tömegeit még idejekorán a vitán felüli magyar táborba."

Tudjuk, hogy Pethőék hívó szavára a Szociáldemokrata Párt nem válaszolt határozott elutasítással.

A jobboldali szociáldemokrata vezetők nem is gondoltak arra, hogy leleplezzék a „birodalmi gondolatot" mint a magyar imperializmus eszméjét. Meg sem kísérelték azt, hogy a szocializmus nemzeti jellegét és mélyrenyúló népi gyökereit feltárják. Politikájuk „nemzeti" és „népi" jellegének kidomborítására legnyomósabb érvük az volt, hogy a „Szociáldemokrata Párt, csakúgy mint a szakszervezetek, az elmúlt húsz esztendő alatt körömszakadtáig harcoltak a bolsevisták ellen". Olyan indokolás volt ez, amellyel a „birodalmi gondolat" legfanatikusabb hívei is a legnagyobb mértékben meg lehettek elégedve. Hiszen

Pethőék az együttműködést éppen az ipari munkásságnak a marxizmustól való eltávolodásától s a Szovjetunióval való szembefordulásától tették függővé, s amikor 1940. január 22-én a Szakszervezeti Tanács — amelynek főtitkára Peyer volt — emlékezetes hűségnyilatkozata a kormány iránt megjelent, világossá vált, hogy a jobboldali szociáldemokrácia ezúttal nemcsak „a nemzeti és népi eszmék megfiatalító fürdőjében" frissült fel, hanem beállt abba a körbe, amely a Hitler-fasizmus bukása esetén a nyugati imperialista hatalmak reakciós erőire támaszkodva akarta megőrizni a kapitalista társadalmi rendet Magyarországon.

A „birodalmi gondolat" 1939-es jelentkezése: a „szellemi honvédelem" kétségkívül imperialista politika volt. Ez a politika azonban 1939-ben nem futhatta ki magát. Mindenekelőtt azért nem, mert a német imperializmus mellett szó sem lehetett az önálló magyar imperializmus érvényesüléséről. De nem futhatta ki magát azért sem, mert a magyar imperializmus számára szükséges tömegbázist nem sikerült megteremtenie. Peyer rendkívül fogékony volt az ilyen csábításokra, az ipari munkásság öntudatosabb része azonban nem. A parasztságot viszont a „birodalmi gondolat" apostolai meg sem kérdezték, vele az eckhardti „parasztpolitika" jóvoltából úgy számoltak, mint aki se nem oszt, se nem szoroz, azt csinálja, amit parancsolnak neki. De az úgynevezett középosztállyal és az értelmiséggel sem mentek valami messzire, jóllehet mozgalmuk ezeknél a rétegeknél talált a legkomolyabb visszhangra.

Pethő a számukra nem kielégítő eredményt annak tulajdonította, hogy a középosztály és az értelmiség szellemileg visszaesett, s bennük „csak töredékesen lüktet a magyar élet- és helyzetérzés". A magyar „birodalmi gondolat" tehát elvesztette külpolitikai és belpolitikai támaszát, elvesztette az imperialista politika nélkülözhetetlen dinamizmusát. Nem maradt más választás számára, mint az, hogy a Hitler vonzási körében levő hivatalos magyar imperializmus kiszolgálójává szegődjék: vállalja a zsoldos szerepét a zsoldosok hadseregében.

Legfőbb feladata ettől az időtől kezdve már nem az volt, hogy a tömegeket harcra hívja a pánszlávizmus ellen, hanem hogy megbénítsa a fasizmus és a háború elleni népi szabadságharc tömegeit. A mozgalom fő sajátossága ettől az időtől kezdve már nem a tömegek mozgósítása, hanem a politikai köldöknézés és szellemidézés volt. Nem aktív harc, hanem passzív rezisztencia. Ettől kezdve a mozgalom „az objektív

reményt a jövőre, a magyar öntudat ébredéséhez s a felcsapó lángok összefogásához" fűzte. Helyesen fordult szembe a „szellemi honvédelemnek" ezzel a passzivitásával Bajcsy-Zsilinszky Endre, mondván: „A passzív rezisztencia mindig csak segédeszközként jelentkezett akkor, amikor az aktív ellenállásból kifogytunk. Ezeréves távlatból nézve a magyar aktív önvédelem az igazi magyar magatartás."*

A „szellemi honvédelem" azonban mindezzel a magyar nép függetlenségi harca szempontjából elveszítette azt a csekély jelentőségét is, amellyel mint aktív „antifasiszta" erő korábban rendelkezett. Bár a szellemi honvédelem sokak számára akkor a németellenesség elfogadható formája volt és hívei között voltak olyanok, akik később továbbléptek és aktív antifasiszták lettek, maga az irányzat az ellenforradalmi rendszer munkás- és parasztellenes politikájának, majd később Kállay Miklós hintapolitikájának továbbra is jelentős ideológiai támasza maradt, főleg a középosztály soraiban.

Peyer kétévtizedes „körömszakadtáig" folytatott antibolsevista politikája, Eckhardt Horthy-rendszert fedező „utóvédharca" és Pethő imperialista „birodalmi gondolata" így találkozott az emberiség legvéresebb és legnépellenesebb háborújának előestéjén egy olyan külpolitikai koncepcióban, amely Horthyék tengelybarát politikája mellett a magyar ellenforradalmi rendszer, a kapitalista társadalmi rend megmentésének „második védelmi vonalává" lépett elő.

10. A népfront különböző típusai

A fasizmus és a háború ellen Európában kialakult népfront-mozgalmak között jelentős különbségek voltak az egyes országok sajátos történelmi, társadalmi és politikai viszonyainak megfelelően. Abban, hogy a magyar népfront sajátosságait tisztán lássuk, segít, ha az Európában ismert népfrontok két jellemző típusát közelebbről megvizsgáljuk.

A népfront-politika egyik típusának szinte klasszikus példája a francia népfront — az 1935—1938-as években.

Franciaország polgári demokratikus állam volt, melynek alapjait

* Magyar Nemzet, 1939. szeptember 26.

még a nagy francia forradalom rakta le. A szabadságot és a függetlenséget rajongásig szerető francia nép a nagy forradalom polgári vívmányait véres polgárháborúkban és dicsőséges forradalmakban védelmezte meg és állandóan gyarapította. A világ népei Franciaországra úgy tekintettek, mint a forradalmak és a demokratikus szabadságjogok klasszikus földjére.

A francia népfront a polgári demokratikus köztársaság talaján s a demokratikus szabadságjogok védelmében született meg. Ennek a népfrontnak a lelke a munkásosztály és annak élcsapata, a Francia Kommunista Párt volt, mely a marxizmus—leninizmus nagy tanítómestereitől megtanulta, hogy a proletariátus számára a kapitalizmusban a legjobb és harcainak legkedvezőbb államforma a parlamentáris demokratikus köztársaság. A francia népfront ennek megfelelően védte a köztársaságot, a demokrácia intézményeit és a nép alapvető jogait. Tevékenysége azonban nem merült ki a puszta védelemben. Nemcsak azért harcolt, hogy a demokratikus köztársaságot és a népjogokat elsöpréssel fenyegető fasiszta hullámot megtörje, hanem azért is, hogy a népfrontban kedvező kiindulópontot teremtsen a további politikai és szociális fejlődés számára.

A francia népfront az ország antifasiszta pártjainak és szervezeteinek harci szövetsége volt. Ezek a pártok és szervezetek, felismerve a közös érdekeiket egyaránt fenyegető veszélyt, egységokmányokban is megpecsételt szövetségre léptek egymással: parlamenti és kormányzati koalícióba tömörültek. A francia népfrontban kommunisták, szocialisták, radikálisok, régi köztársasági harcosok, az Általános Munkásszövetség, a Népi Segély, az Emberi Jogok Ligája, a parasztok, a kispolgárok és a katolikus munkások sorakoztak fel a fasizmus és a háború elleni harcra. A népfrontnak ez a típusa tehát az összes antifasiszta erőket a polgári demokrácia talaján, egységokmányokkal is megerősített parlamenti és kormányzati koalícióban fogta össze.

A francia népfronttól lényegesen különbözik az a típus, amelynek klasszikus példájaként a jugoszláv népfrontot említhetjük — az 1941—1944-es években.

A népfrontnak ez a típusa egy reakciós rendszer állami, közigazgatási, katonai és rendőri szerveinek szétzúzása közben született meg. A jugoszláv népfront megalakulását megelőzte az ország reakciós vezetőinek gyalázatos árulása a néppel szemben, és gyáva behódolása a fasizmus előtt. Megelőzte az ország teljes katonai megszállása, a falvak

és a városok kifosztása, a jugoszláv nép legjobb fiainak embertelen lemészárlása. Jugoszláviában „a fegyveres népfelkelés megkezdése előtt — írta Tito — nem volt a pártok között semmiféle koalíció, mert a régi pártok vezetőinek egy része a megszálló fasiszták szolgálatába szegődött, más vezető politikusok pedig tétlenül várták a fejleményeket"*. A jugoszláv népfront tehát nem a meglevő demokratikus szabadságjogok talaján, a meglevő demokratikus pártok és szervezetek parlamenti és kormányzati koalíciója útján jött létre, hanem nyílt harcban az ország elnyomóival és azok hazai ügynökeivel.

A magyar függetlenségi mozgalom lényegesen különbözött a népfrontnak mind az első, mind a második típusától.

Magyarország államformája a Horthy-korszakban nem a polgári demokrácia köztársasági államformája volt. A Horthy-korszakban az „alkotmányosság" és a „parlamentarizmus" nem a népjogok biztosítéka, hanem a magyar fasizmus fügefalevele volt. Az ország legális ellenzéki pártjai vagy az ellenforradalmi rendszer szánalmas kreatúrái és kitartottjai voltak, vagy forradalmi szellemükben megtört pártok, de semmi esetre sem a néptömegek politikai harci szervei. A Horthy-fasizmus s az ellenzéki pártok megalkuvó, behódoló és áruló politikája volt az oka annak, hogy Magyarországon a második világháború előtt nem tudott kialakulni a demokratikus erők parlamenti és kormányzati koalíciója és harci frontja a fasizmus és a háború ellen.

De nem fejlődhetett a magyar függetlenségi mozgalom az antifasiszta népfront második típusa irányában sem. Ennek hosszú ideig hiányoztak az objektív és szubjektív előfeltételei. Magyarországot a németek a háború kezdetén formailag nem szállták meg. Ez a körülmény újabb ürügyet szolgáltatott az ellenzéki pártok vezetőinek a tömegekben erjedő fasisztaellenes nemzeti szabadságharc szabotálására, s egyben sok hamis látszatot és veszedelmes illúziót keltett magukban a tömegekben is.

Az antifasiszta népfront ismertetett két típusa, s a magyar függetlenségi mozgalom között más lényegbevágó különbségek is adódtak.

Franciaországban az 1940. június 22-i fegyverletétel után az ország demokratikus erői a föld alá kényszerültek.

Magyarországon alapvetően más volt a helyzet. A Kommunisták Magyarországi Pártja a Horthy-korszakban mindvégig „törvényen

* Társadalmi Szemle, 1946 november.

kívül" állott, s a legmélyebb illegalitásban harcolt; ezzel szemben az ellenzéki pártok csak 1944 márciusában kényszerültek a föld alá. Ebből a helyzetből a népfront-politika alakulása szempontjából az következett, hogy a legális ellenzéki pártok vezetői magatartásuk igazolására állandó ürügyként hozhatták fel, hogy a „törvényen kívül" álló, mélyen a föld alá kényszerített Kommunisták Magyarországi Pártja és a törvényesség alapján álló ellenzéki pártok között politikai harci koalíció lehetetlen.

Kétségtelen, annak a ténynek, hogy a magyar demokratikus erők fő ereje, a Kommunista Párt illegalitásban, s a többi erők legalitásban voltak, volt némi szerepe abban, hogy Magyarországon hosszú ideig a pártok szövetsége és közös fellépése alapján nem alakult ki olyan antifasiszta koalíció, mint 1934-ben Franciaországban, s akadályozta azt is, hogy Magyarországon a háború alatt a demokratikus erőknek olyan szilárd harci frontja alakuljon ki, mint a németek által megszállt országokban. Része volt ennek abban is, hogy Magyarországon a két munkáspárt nem közös harcai kezdetén, hanem csak a háború legvégén pecsételte meg egységokmánnyal harci szövetségét.

A magyar függetlenségi mozgalom tehát más típusú népfront lehetett csak. Olyan ország népfrontja, ahol a reakció sértetlen hatalmi ereje birtokában mindvégig uralmon maradt, s melynek uralkodó osztályai a külpolitikában az európai fasizmus fő erőire, a belpolitikában az ellenzéki pártok lakájpolitikusaira támaszkodtak az emberi jogok és saját népük szabadságának eltiprására. Olyan ország népfrontja, melynek uralkodó osztályai féktelen demagógiával a tömegek jó részével el tudták hitetni, hogy rendszerük nem fasizmus, hanem alkotmányos és parlamentáris rend.

A mi népfront-mozgalmunk, mint csepp a tengert, tükrözte mind a demokratikus erők fejlődésének, mind a magyar fasizmusnak összes sajátosságait.

II. Harc a munkásegységért.
A jobboldali szociáldemokraták nézeteinek leleplezése.
A Kommunisták Magyarországi Pártja
a munkásosztály élén
— a munkásosztály a nemzeti szabadságharc vezetője

A Kommunisták Magyarországi Pártja már 1937 áprilisában megállapította:

„A fasiszta diktatúra visszaverése és a béke megvédése, a munkásosztály egységének helyreállítása, a demokratikus Magyarországért harcoló népfront kialakítása az a nagy feladat, amelyért ma a Kommunisták Magyarországi Pártjának harcolnia kell."*

E feladat megvalósítása felé az első gyakorlati lépés a munkásegység megteremtése volt.

1939-ben, amikor Európa népei valamennyien a háborús feszültség fojtogató légkörében éltek, halaszthatatlanul szükségessé vált a Kommunisták Magyarországi Pártja szervezeti hálózatának további kiépítése.

A Horthy-rendszer fokozódó támadásai a munkásosztály ellen, a nyilas agitáció növekedése, az ellenzéki pártok tehetetlensége vagy éppen aktív behódoló politikája — mindez előre jelezte azt, hogy ha idejekorán nem történik semmi a helyzet megváltoztatására, a Horthy-rendszer olyan lejtőre viszi az országot, amelyen feltartóztathatatlanul zuhanunk a pusztulásba.

Ebben az időben a kommunisták előtt álló feladat a munkásság meglevő legális tömegszervezeteinek politikai és szervezeti megerősítése volt. A kommunistáknak arra kellett törekedniük, hogy a demokratikus erők további felmorzsolódását megakadályozzák, hogy a demokratikus erőket a reakció tömegbefolyása alól kivonják s széles egységfrontban tömörítsék a fasizmus és a háború elleni harcra.

Ezek a teendők határozták meg a párt szervezeti felépítését.

A Kommunisták Magyarországi Pártja igyekezett az összes legális lehetőségeket a legmesszebbmenően kihasználni. Bátran és mind több területen kezdte alkalmazni a legális és az illegális munka kombinációját. A legális munkásszervezetekben: a Szociáldemokrata Párt kerületi szervezeteiben, az Országos Ifjúsági Bizottságban és csoportjaiban,

* Dolgozók Lapja. 9. old.

a szakszervezetekben, a *Népszava* szerkesztőségében, a munkás kultúr- és sportegyesületekben új alapszervezeteket alakított.

Ez meglehetősen nehéz és bonyolult munka volt.

A rendőrség politikai osztálya a párt két évtizede folytatott illegális harca során a régi vezető kommunistákat személy szerint ismerte, fényképeiket a bűnügyi nyilvántartóban őrizte. A legalitásra törekvő nemzeti egységfront-politika folytatásához a pártnak olyan káderekre volt szüksége, akiket a rendőrség még nem ismert. Az eredményes munka azonban feltétlenül megkövetelte azt is, hogy a Szociáldemokrata Pártban, a szakszervezetekben és a különböző munkásegyletekben a párt politikai irányvonalát olyan mozgalmi emberek képviseljék, akik szervezeteikbe mélyen be vannak ágyazva, akiknek a munkásság előtt súlya és tekintélye van.

A magyar kommunisták a legális és illegális munka kombinációját nem most alkalmazták először. A háború kitörése előtt egymást követő szociáldemokrata agitációs kampányok, tagtoborzások és *Népszava* előfizetésgyűjtések irányítói és legaktívabb résztvevői kommunisták vagy kommunisták mozgósította szociáldemokrata munkások voltak.

A harc a háború kitörésének előestéjén a Szociáldemokrata Párton, a szakszervezeteken és a különböző munkásegyesületeken belül a munkásság egységes, forradalmi fellépéséért: a munkásegység kialakításáért folyt. Ehhez azonban a megalkuvó, behódoló, a reakcióval együttműködő jobboldali szociáldemokraták politikai vezetése ellen folytatott kíméletlen harcon keresztül vezetett az út.

1939 második felében, a szovjet—német megnemtámadási szerződés megkötése után, a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek jobboldali vezetői csatlakoztak ahhoz a nemzetközi kampányhoz, amelynek célja a Szovjetunió befeketítése és megrágalmazása volt a világ munkássága előtt. A kerületi pártnapokon s a szakszervezeti politikai beszámolókon az előadók egy része szovjetellenes uszító beszédeket tartott. „A Szovjetunió elárulta a munkásosztályt!", „A Szovjetunió külpolitikája a vörös imperializmus" — ezek voltak jelszavaik. A nemzetközi reakció magyar szekértolói a munkásosztályban szovjetellenes hangulatot akartak szítani.

A Kommunisták Magyarországi Pártja felismerte a jobboldali szociáldemokraták újabb manőverét, és harcot indított ellene. A pártnapi és szakszervezeti beszámolókat követő vitákban a kommunisták ellentámadásba mentek át. Gyakran előfordult, hogy egyszerűen

elkergették a Szovjetuniót rágalmazó jobboldali szociáldemokrata szónokokat. A pártnapokon és szakszervezeti üléseken a kommunisták kifejtették és a munkássággal megérttették, hogy a Németországgal kötött megnemtámadási egyezménnyel a Szovjetunió keresztülhúzta a nyugati kapitalista köröknek, az angol és francia reakciónak azt a számítását, hogy a háborút a Szovjetunió elleni intervenciós háborúvá változtassák át. A kommunisták megérttették a munkássággal, hogy — a kialakult helyzetben, amikor a nyugati imperialista hatalmak következetesen visszautasították a Szovjetunió által ajánlott kollektív biztonság elvét, az együttes fellépést a fasizmus ellen, s minden igyekezetükkel Keletre igyekeztek terelni a fasiszta agressziót — nemcsak a Szovjetunió, hanem a világ összes dolgozóinak az érdekei is azt kívánják, hogy a Szovjetunió kívül maradjon a háborún és felkészülhessen az imperialista hatalmak későbbi támadásainak visszaverésére.

A kommunistáknak a szovjet—német megnemtámadási szerződés kapcsán szembe kellett szállniuk a Szociáldemokrata Párton és a szakszervezeteken belül egy másik veszélyes, reakciós hírkeltéssel is.

A reakció munkáspárti ügynökei az öntudatlan és a fasiszta ideológia felé hajló munkásrétegeknek a szovjet—német megnemtámadási szerződést úgy magyarázták, mintha az a fasizmus és a kommunizmus eszmei szövetségét jelentené, mintha ez a két ideológia ugyanazon cél megvalósítására törekedne — csak más utakon. A kommunistáknak meg kellett győzniük a munkásságot arról, hogy a szocializmus és a fasizmus kiengesztelhetetlen ellenségei egymásnak.

A szovjet—finn háború kitörése a Szociáldemokrata Pártban és a szakszervezetekben újabb szovjetellenes hullámot indított el. A reakció ügynökei ekkor a háború kitörésének okait elhallgatva vagy tudatosan elferdítve, a munkásságnak ezt mondották: „Íme, igazunk volt! A Szovjetunió előtt még a demokratikus államforma sem szent, nem kíméli a kis népek szabadságát és függetlenségét sem!" A szociáldemokrata párttagság és a szakszervezeti munkásság azonban már okult a korábbi rágalomhadjáratokból, s nem ült fel az újabb szovjetellenes szólamoknak, sőt egyenesen szembeszállt velük.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a szovjet—német megnemtámadási szerződést nemcsak a Szovjetunió szempontjából tartotta nagy jelentőségű lépésnek, hanem Magyarország szempontjából is. A párt már 1937-ben megállapította, hogy a magyar békepolitika

egyetlen járható útja: barátsági és megnemtámadási szerződés a Dunamedence népeivel és mindenekelőtt az európai béke és biztonság bástyájával, a Szovjetunióval. Ha Délkelet-Európa népei ekkor szakítottak volna a tengelyhatalmakkal, szövetségre léptek volna egymással s a Szovjetunió köré csoportosulva támogatták volna annak következetes békepolitikáját, megakadályozhatták volna, hogy a háborús tűzvész Európának ezt a részét is lángba borítsa.

A Kommunisták Magyarországi Pártja, kihasználva a szovjet—magyar diplomáciai kapcsolat megteremtésével kialakult kedvezőbb légkört, komoly, tervszerű munkát fejtett ki a szovjet—magyar barátság érdekében, s ez jelentősen fokozta azt a nagy érdeklődést, amely a Szovjetunió iránt a magyar közvéleményben mutatkozott. A baloldali írókkal és újságírókkal meglevő kapcsolatai révén a párt elérte, hogy a napisajtóban és a folyóiratokban cikkek és tanulmányok jelentek meg, amelyek ismertették a szovjet ipar fejlődését, a Szovjetunió katonai felkészültségét, a bolsevik párt nemzetközi politikáját, a szovjet értelmiség helyzetét s a tudományos és kulturális élet eredményeit. A szovjet szépirodalom néhány nagy alkotását is kiadták magyar nyelven — például Panfjorov „Ég a Volga", Gladkov „Cement", Solohov „Csendes Don" című műveit. Ezek a cikkek, kiadványok és szépirodalmi művek széles tömegekben keltették fel az érdeklődést a Szovjetunió nagy forradalma és békepolitikája iránt.

A Kommunisták Magyarországi Pártja azonban a tömegek felvilágosításának és mozgósításának nemcsak a legális lehetőségeit használta ki, hanem megteremtette ennek az illegális eszközeit is. 1940-ben több információs anyagot adott ki. Ezekben ismertette a Szovjetunió békepolitikáját. Elemezte a belpolitikai és a nemzetközi helyzetet, s kijelölte azt az utat, amelyen a magyar dolgozóknak a béke megmentéséért folyó küzdelemben haladniuk kell.

„Magyarország csak úgy menekülhet meg a háborútól — írta a párt egyik ilyen anyaga —, ha függetleníti magát az imperialista hatalmaktól és külpolitikájában a Szovjetunióra támaszkodik, mely egyedül biztosítja számára a békét. A mai reakciós kormányzat Magyarországon nem biztosítéka ennek az igazi békepolitikának. Ellenkezőleg, a »semlegesség« jelszava alatt Magyarország bevonását készítik elő a háborúba."

Az információs anyagokban a párt rámutatott arra, hogy milyen óriási jelentősége van a szovjet—magyar gazdasági kapcsolatok meg-

teremtésének mind a magyar ipar önálló fejlesztése, mind pedig a dolgozó tömegek életszínvonalának megjavítása szempontjából.

A Kommunisták Magyarországi Pártja szervezeti megerősödését azonban erősen hátráltatta az állandó rendőrségi üldözés. 1940 tavaszán tömegesen tartóztatták le a párt tagjait, s hurcolták az alagi csendőrségi laktanya kínzókamráiba. Ekkor tartóztatták le Kulich Gyulát, a fiatal szabómunkást, a kommunista ifjúmunkások később mártírhalált halt egyik vezetőjét. Tömeges letartóztatások voltak az idecsatolt Dél-Szlovákiában és Észak-Erdélyben. Súlyos réseket ütöttek a párt sorain az egymást követő katonai behívások is.

A párt azonban a rendőrségi üldözés és a katonai behívások ellenére is tovább folytatta a munkát. A munkásság béremelésre és ellátásának javítására irányuló követeléseit egybekapcsolta a fasizmus elleni harccal. Ebben az időben egyre több ipari üzemet és gyárat nyilvánítottak hadiüzemmé, s helyezték katonai parancsnokok felügyelete alá. A párt befolyása alatt álló gyárak és üzemek munkássága tiltakozott a hadiüzemmé való nyilvánítás ellen, s ahol ennek keresztülvitelét nem tudták megakadályozni, követelték az üzemi ellátás biztosítását. Ezekenkívül a sztrájkjog és a demokratikus szabadságjogok kiharcolására szólították fel a munkásságot. „Békét, kenyeret, szabadságot!" — ezek voltak a munkásság jelszavai 1940-ben az üzemekben.

1940 szeptemberében töltötte ki a szegedi Csillag-börtönben a Magyar Tanácsköztársaság volt népbiztosa, a magyar kommunista mozgalom egyik vezetője, Rákosi Mátyás, büntetésének tizenötödik évét.

A Kommunisták Magyarországi Pártja 1940 júniusában széles körű kampányt indított, hogy a tizenöt év letöltésével Rákosi Mátyás büntetését szakítsák meg és bocsássák szabadon. A munkásság az akció mellé állt. A Szociáldemokrata Párt ifjúsági csoportjaiban, valamint a szakszervezetekben rajzoló-csoportok alakultak, s Budapest utcáin megjelentek a feliratok: Bocsássák szabadon Rákosit! Amnesztiát Rákosi Mátyásnak!

A Szovjetunió kormánya, kihasználva a Magyarországgal meglevő diplomáciai viszonyt, javaslatot tett a magyar kormánynak, hogy engedje ki Rákosi Mátyást a Szovjetunióba. A szovjet kormány fellépése, a nemzetközi és a magyar munkásság követelése arra kényszerítette a magyar kormányt, hogy Rákosit szabadlábra helyezze, kiengedje a Szovjetunióba. Rákosi Mátyás Moszkvába érkezése után bekapcsolódott a moszkvai magyar kommunista emigráció munkájába.

A magyar nép 1941 tavaszán két ízben is fényes tanúbizonyságát adta a Szovjetunió iránti baráti érzületének.

A baráti érzés kinyilvánítására az egyik alkalom az 1848-as szabadságzászlók visszaadása volt. Az antifasiszta magyar tömegek a Szovjetuniónak ezt a lépését úgy értékelték, mint Magyarország függetlenségének és szabadságának teljes elismerését. Bajcsy-Zsilinszky Endre az orosz gesztust vezércikkben állította követendő példaként a többi nagyhatalom elé. A zászlók Budapestre érkezésének napját a munkásság lelkesedése valóságos ünnepnappá avatta. A katonai díszszázadot, mely a Keleti pályaudvarról a magyar nép szabadságszeretetének élő szimbólumait a Várba vitte, Budapest dolgozói lelkes, örömteli hangulatban követték, s a hosszú útvonalon melegen tüntettek a magyar—szovjet barátság mellett. A Tanácsköztársaság bukása óta ekkor csendültek fel először Magyarországon nyilvánosan az Internacionálé hangjai.

Ennél is nagyobb hatású tüntetésre került sor a Szovjetunió mellett az év májusában a Budapesti Nemzetközi Vásáron. A szovjet pavilon iránt óriási érdeklődés mutatkozott. Budapest és Pest-környék munkássága szervezetten vonult fel a kiállítás megtekintésére. A főváros és a vidék dolgozói, haladó intelligenciája és kispolgári elemei — a kiállítás tartama alatt több mint egymillió ember — hosszú sorokban vonultak a szovjet pavilon elé, hogy a magyar nép szeretetét, barátságát és megbecsülését kifejezzék a Szovjetunió kormánya és népei iránt. Nem riasztotta el őket a lesben álló titkosrendőrök hada sem. Ez a zarándoklat sokkal több volt egyszerű szimpátia-tüntetésnél. Kiállás volt ez a béke mellett, tiltakozás volt ez a hitlerizmus galád háborús tervei ellen, s félreérthetetlen kinyilvánítása volt annak, hogy a magyar nép kikkel akar egy úton haladni.

A Kommunisták Magyarországi Pártja az 1936-tól 1941-ig terjedő időben nagy és felelősségteljes munkát végzett az antifasiszta háborúellenes front megteremtése érdekében.

1. Politikájában gyökeres fordulatot hajtott végre. Elvetette korábbi helytelen stratégiai célkitűzését, amelyből sok szektás politikai döntés eredt. A nemzetközi és a hazai helyzet alapos tanulmányozása után, támaszkodva a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusának világtörténelmi jelentőségű határozataira és a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának konkrét, Magyarországra vonatkozó ajánlásaira, kidolgozta új politikai irányvonalát, a fasizmus elleni harc stratégiáját és taktikáját. Ennek a politikának a gerince az anti-

fasiszta népfront megteremtése, az ország demokratikus átalakítása, a munkásosztály és a parasztság demokratikus uralmának kivívása volt.

2. Mivel az antifasiszta népfront elképzelhetetlen a munkásosztály egysége nélkül, a párt az 1936—1941 között eltelt időben következetesen harcolt a munkásegység megteremtéséért. A Kommunisták Magyarországi Pártja állandóan kezdeményezte és napirenden tartotta az egység megvalósítását, az egységes fellépést a Szociáldemokrata Párttal. Teljes mértékben elvetette a Szociáldemokrata Párt korábbi sommás, általánosító megítélését, elvetette a „szociálfasizmus" káros jelszavát. Fenntartva a jobboldali opportunista szociáldemokrata vezetők iránti kritikáját, leleplezte Szovjetunió-ellenes uszításaikat és reakcióval való kapcsolataikat, de a szociáldemokrata tömegekkel és a munkásság becsületes vezetőivel őszinte együttműködésre törekedett.

A párt beküldte tagjait a Szociáldemokrata Pártba, a szakszervezetekbe és a különböző munkásegyesületekbe. A kommunisták megértették a munkássággal, hogy nem ellenzékieskedés céljából mennek be a legális munkásszervezetekbe, hanem azért, hogy azokat szervezetileg és politikailag megerősítsék és előkészítsék a munkásosztályt az egységes forradalmi fellépésre a fasizmus és a háború ellen. A dolgozók s egyben az egész ország legégetőbb kérdéseinek megoldásáért, a munkásság mindennapi követeléseiért folytatott harcukkal a kommunisták mély gyökeret vertek a legális munkásszervezetekben. Alig volt olyan szakszervezet, amelynek vezetőségében a kommunisták ne lettek volna szép számmal képviselve. Több szakszervezet titkára is kommunista volt.

A Kommunisták Magyarországi Pártja ezekben az években meghatározta a munkásosztály új történelmi feladatait, s szívós, következetes harcával megteremtette a magyar nép szabadságharcának előfeltételét: lerakta a munkásegység első alapköveit.

3. A háború kitörését megelőző években a Kommunisták Magyarországi Pártja nemcsak a munkásegység, hanem a demokratikus nemzeti egységfront alapjait is igyekezett megteremteni. Ennek érdekében határozottan törekedett a munkás-paraszt szövetség létrehozására. Összeköttetést teremtett az elnyomott, szolgasorban élő parasztság legöntudatosabb képviselőivel. A Márciusi Front keretében kapcsolatba lépett a parasztság vágyait megszólaltató falukutató írók csoportjával, segítette és támogatta a baloldali „népi írók" eszmei-politikai fejlődését, ösztönözte a szegényparasztság érdekeit képviselni hivatott párt, a Nemzeti Parasztpárt megteremtését.

4. A párt kapcsolatokat keresett és épített ki az értelmiség és a polgári rétegek antifasiszta elemeivel is.

5. A Kommunisták Magyarországi Pártját a Horthy-fasizmus teljes rendőri-csendőri apparátusa, besúgó- és spicli-hálózata üldözte. A kommunistáknak állandóan számolniuk kellett azzal, hogy bármely pillanatban börtön és bitófa vár reájuk. Az illegalitás és a példátlan rendőri üldöztetés súlyos szervezeti helyzetet teremtett a pártban. Hogy a további letartóztatásokat elkerüljék, 1936-ban előbb felfüggesztették a párt alapszerveinek munkáját, majd feloszlatták az alapszerveket. 1938-tól kezdve a párt fokozatosan létrehozta sejtjeit a szakszervezetekben, a Szociáldemokrata Párt kerületi szerveiben, általában a legális munkásszervezetekben, kulturális és sportegyesületekben, a munkássajtónál. Létrejöttek a Kommunisták Magyarországi Pártjának illegális nagybudapesti, észak-magyarországi, észak-erdélyi területi bizottságai. 1940-ben idehaza létrejött az illegális Központi Bizottság, amelynek tagjai Gács László, Rózsa Ferenc, Schönherz Zoltán, Skolnik József és Szekeres Sándor voltak, és a Titkárság, amelynek élén 1940-től Skolnik József állott.

A párt szervezeti újjáépítése az 1936—1941-es időben befejeződött. Ez a nemzeti függetlenségi mozgalom fejlődése szempontjából döntő fontosságú tényező volt.

6. A régi szektás szellem maradványainak hatására a párttagság és a munkások egy része nem mindjárt ismerte fel a polgári pártokkal, társadalmi és kulturális egyesületekkel való kapcsolatok szükségességét, nem ismerte fel a demokratikus erőkkel való együttműködés forradalmi jellegét. Ahhoz, hogy ezt megértsék, ismertetni kellett előttük a magyar nép nemzeti függetlenségi harcainak történetét. Be kellett bizonyítani előttük, hogy az ország szabadságáért és függetlenségéért folytatott harc mindig a legszorosabban összefüggött az elnyomott néprétegek felszabadító küzdelmével. A felvilágosító munkában nagy segítséget jelentettek Révai Józsefnek Kölcseyről, Adyról és a magyar népiesekről szóló tanulmányai, amelyek vagy kéziratban, vagy a Moszkvában megjelenő *Új Hang* című folyóirat útján váltak idehaza ismeretesekké.

A Kommunisták Magyarországi Pártja 1936—1941 között folytatott harcával a magyar nép küzdelmének élére került. Megteremtette a magyar függetlenségi mozgalom sikerének előfeltételét: előkészítette a munkásosztályt a nemzeti szabadságharc vezetésére.

II

FEJEZET

A MAGYAR FÜGGETLENSÉGI MOZGALOM A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉTŐL MAGYARORSZÁG NÉMET MEGSZÁLLÁSÁIG

1. *A hitleri Németország megtámadja a Szovjetuniót. A második világháború jellege. A Horthy-rendszer háborúba dönti az országot*

Hitler 1941 áprilisában megtámadta Jugoszláviát, s rabló hadait Magyarországon keresztül vonultatta fel Jugoszlávia ellen. A háború a Balkán felé fordult.

Ebből két következtetést lehetett és kellett levonni. Az egyik: a Jugoszlávia ellen megindított támadás arra mutatott, hogy a világháború nemsokára átterjed Európa keleti felére is, a németek Szovjetunió elleni háborújának kitörése — amelynek előkészületei jóval előbb megkezdődtek — már csak rövid idő kérdése.

A másik: Magyarország a németek átvonulási terepe lett, s ezzel a magyar ipar, a magyar hadsereg és a magyar nép mindennapi kenyere veszélybe került. Magyarország háborús katasztrófája fenyegetően előrevetette árnyékát.

A dolgozó magyar népnek semmi néven nevezendő érdeke nem fűződött a háborúhoz. Az ország népe békét akart. Több mint 20 év véres elnyomatása után békére és felemelkedésre vágyakozott. A dolgozó magyar nép csak a Szovjetuniótól és a Duna-völgyi népekkel

való szoros barátságtól várhatta és remélhette, hogy Magyarországot nem fogja a háború lángba és vérbe borítani.

A Horthy-rendszer azonban nem az ország és nem a nép, hanem a reakció érdekeitől vezettette magát, márpedig ezek kibékíthetetlen ellentétben állottak a nép érdekeivel. A Horthy-rendszer nem a Szovjetunióban, hanem a Harmadik Birodalomban kereste külpolitikai támaszát. Nem békét, hanem háborút akart. Azt remélte, hogy a fasizmus európai győzelme a sokat emlegetett „új ezredév" perspektíváit nyitja meg a magyar reakció előtt. A magyar uralkodó osztályok elérkezettnek látták az időt imperialista céljaik megvalósítására, a „magyar birodalom" helyreállítására, a nemzeti kisebbségek feletti kizsákmányoló uralmuk visszaállítására, a munkás- és parasztttömegek jogainak teljes megsemmisítésére és a nemzetközi munkásmozgalom erődje, a szocialista Szovjetunió elleni orvtámadásra. Horthy és a Hitler-barát katonai klikk már nem rendkívüli fegyvergyakorlatokra és díszsisakos bevonulásokra, hanem háborúra, s — ahogyan Werth Henrik vezérkari főnöknek a Szovjetunió elleni hadbalépést jó előre követelő memoranduma mondotta — a növekvő belpolitikai válság „véres levezetésére" vágyakozott.

1941 tavaszán a magyar reakció a „véres levezetésnek" erre a régóta vágyott, szennyes és nemzetgyilkos útjára lépett. 1940 decemberében Teleki Pál miniszterelnök örökbarátsági szerződést kötött ugyan Jugoszláviával, amelynek okmányait 1941. február 27-én ünnepélyesen kicserélték, s ezzel a „szerződés életbe lépett", de hat hét múlva, 1941. április 11-én, Horthy új miniszterelnöke, Bárdossy László útján, a sokat emlegetett alkotmányosság példátlan megsértésével, az országgyűlés megkérdezése nélkül, utasítást adott Jugoszlávia megtámadására, s kiadta első hadparancsát: „Előre a déli határokig!" Közben azonban Teleki Pál miniszterelnök levonta politikájának következtetéseit, és öngyilkos lett.

A magyar uralkodó osztályok nem foglaltak el egységes és egyértelmű álláspontot az ország külpolitikai orientációja és a háború kérdésében. Kétségtelen, hogy a Horthy-rendszer a német fasizmust mindvégig eszményképének tekintette, és imperialista rablócéljainak megvalósítását elsősorban a fasiszta államokkal való szövetségtől remélte. Ezért csatlakozott a Berlin—Róma-tengelyhez, majd pedig az antikomintern paktumhoz. Ezért vett részt Csehszlovákia feldarabolásában, ezért fogadta el Hitler kezéből Észak-Erdélyt, s ezért indította meg csapatait Jugoszlávia ellen. Mindebben és főleg a Szovjet-

unió ellen készülő német agresszió támogatásában a legteljesebb mértékben egyetértettek.

A magyar uralkodó osztályok egy része azonban látta a németekkel való szövetség árnyoldalait is.

Magyarország gazdaságilag már jóval a háború kitörése előtt nagymértékben függött Németországtól, s ez a függés az évek során állandóan fokozódott. A német fasizmus nem is leplezte azt a célkitűzését, hogy Magyarországot a Harmadik Birodalom életterévé akarja változtatni. Hitleréknek Magyarországra elsősorban mint mezőgazdasági cikkeket termelő és exportáló gyarmatterületre volt szükségük. A fasiszta Németország további gazdasági terjeszkedése tehát létében fenyegette a magyar ipar önálló fejlődését, és egyben a magyarországi angol, francia és amerikai tőkeérdekeltségeket. Ez a körülmény aggályokat keltett a magyar uralkodó osztályok bizonyos köreiben a fasiszta Németországgal való szövetséget illetően.

Amíg azonban a magyar uralkodó körök abban reménykedtek, hogy létrejön az imperialista nagyhatalmak — Anglia, Franciaország, az Amerikai Egyesült Államok és Németország — világkoalíciója a Szovjetunió ellen, ezeknek az aggályoknak, nézeteltéréseknek és ellentéteknek nem volt komolyabb szerepük a magyar reakció politikájában. A magyar uralkodó osztályok azonban alaposan csalódtak számításaikban. A Szovjetunió céltudatos külpolitikájának eredményeként a nemzetközi helyzet végül is úgy alakult, hogy nem az imperialista nagyhatalmak világkoalíciója jött létre a Szovjetunió ellen, hanem ellenkezőleg: Anglia, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió lépett szövetségre a fasiszta Németország, Olaszország és Japán ellen.

A nemzetközi helyzet e váratlan fordulata megzavarta a magyar uralkodó osztályokat. Ők a Szovjetunió elleni intervenciós háborúra készültek, s íme: a Szovjetunió a háború kezdetén kívül állt a háborún, az imperialista nagyhatalmak pedig egymás ellen harcoltak. A magyar kormány a háborúnak ebben a szakaszában semlegesnek vallotta magát, s várakozó álláspontra helyezkedett.

Ez a „semlegességi" politika azonban nem tarthatott sokáig. A magyar ellenforradalmi rendszer az első és második bécsi döntéssel a szomszéd országoktól elszakított területekkel teljesen elkötelezte magát Hitlernek. Ugyanakkor a nyilasmozgalom terjedése, a Volksbund megalakulása és egyre fokozódó tevékenysége, a zsidó nagytőke és nagybirtok likvidálását követelő antiszemitizmus, az „országgyarapítással"

űzött demagógia jelentős munkás, paraszt, kispolgári és értelmiségi tömegeket tévesztett meg, vezetett félre és csapott be.

A háborús konjunktúra következtében az iparban csökkent a munkanélküliség. A falvakban mezőgazdasági munkásokat toboroztak németországi munkára. A kispolgárság, a közalkalmazottak és az értelmiség egy részét a zsidók ingó és ingatlan vagyonában való részesedés ígérgetésével korrumpálták. Mindez a lakosság egyes rétegeiben kedvező hangulatot, helyzetet és légkört teremtett a németekkel való szövetség mellett. A Horthy-rendszer jobboldali tömegbázisa a háború kezdetén kétségkívül növekedett.

Amikor Németország háborút indított Jugoszlávia ellen, a magyar reakció látta, hogy a fasiszta háború előbb-utóbb mégiscsak a számára kívánatos irányba, a Szovjetunió ellen fordul. A Szovjetunió és a kommunisták elleni engesztelhetetlen gyűlöletben pedig a magyar uralkodó osztályok egésze egységes volt.

A nemzetközi és a belpolitikai helyzet az uralkodó osztályokon belül a nyílt németbarát elemeket helyezte előtérbe. Teleki öngyilkossága után 24 órával a kormányzó Bárdossy Lászlót ültette a miniszterelnöki székbe, azt az embert, aki mint bukaresti magyar követ a legszorosabban együttműködött a német és a román fasisztákkal, s akiben Hitler is száz százalékig megbízott.

Jugoszlávia szégyenletes megtámadása csak az első lépés volt a „véres levezetés" útján, de már ez is magában rejtette nemzeti katasztrófánk összes viharmagvait. Jugoszlávia megtámadásával Magyarország a tengelyhatalmak első számú fegyvertársa és csatlós állama lett. Jugoszlávia megtámadása ellenséges lépés volt a Szovjetunióval szemben is, amely a jugoszláv—magyar örökbarátsági szerződés megkötése után kölcsönös segélynyújtási egyezményt kötött Jugoszláviával. A Jugoszlávia ellen megindított magyar katonai akció lényegében felkészülés volt a Szovjetunió elleni rablóháborúban való részvételre.

A fasiszta Németország 1941 nyarán ország-világ előtt bebizonyította, hogy semmibe veszi a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeit. 1941. június 22-én galád és hitszegő módon felrúgta a szovjet—német megnemtámadási szerződést, s megindította rablóhadait a Szovjetunió ellen.

A Szovjetunió kényszerű hadba lépése döntő fordulatot jelentett a második világháború történetében. Megkezdődött a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja.

A marxizmus—leninizmus, amikor különbséget tesz igazságos és igazságtalan háború között, mindig az adott háború jellegét meghatározó lényeget dönti el. Arra a kérdésre ad választ, hogy valamely adott háború rabló, fosztogató, más népek nemzeti függetlenségét és szabadságát lábbal tipró háború-e vagy pedig az elnyomatással szemben életre-halálra küzdő népi, nemzeti szabadságharc. És a megkülönböztetés, a helyes értékelés nem mindig könnyű feladat.

A háború jellegének meghatározásánál semmi esetre sem fogadhatjuk el irányadónak azokat az ideológiai és politikai szempontokat, amelyekkel az egyes kapitalista hadviselő felek háborús szándékaikat megindokolják. Az osztálytársadalom természetéből folyik, hogy a legvérszomjasabb imperialista kalandor is a „szabadság" jelszavával és zászlajával indul hódító útjára, s a „szabadság védelme", a „béke biztosítása", a „kis népek önrendelkezése", a „civilizáció megmentése" ürügyén tiporja lábbal más országok nemzeti függetlenségét, fosztja meg más országok népeit kivívott jogaiktól és dönti őket a jogfosztottság és kizsákmányolás legembertelenebb rabszolgaságába.

Nem lehet a háború jellegének meghatározásánál irányadó szempont az sem, hogy ki indította meg a háborút, hogy ki támadt rá a másikra. Ha ezen az alapon próbálnánk eldönteni a kérdést, az első világháború hadviselő feleit a háborút megindító központi hatalmak kivételével mind fel kellene menteni a háborús, imperialista politika vádja alól, jóllehet az antanthatalmak ugyanúgy a világ újrafelosztásáért, más népek elnyomásáért és kifosztásáért harcoltak, mint Németország és az Osztrák—Magyar Monarchia, s háborújukkal valóban meg is kaparintották Németország összes gyarmatbirtokait.

És végül a háború jellegének megállapításánál annak a körülménynek sem lehet semmi szerepe, hogy melyik ország területén dúl a háború. Hitler háborúja rabló, fosztogató háború volt, amikor hordái Lengyelországban, Dániában, Norvégiában, Belgiumban, Hollandiában, Franciaországban, Jugoszláviában és a Szovjetunióban pusztítottak, és az volt akkor is, amikor Berlin falai alatt védekeztek.

A háború jellegének eldöntésénél tehát más alapból kell kiindulni. Ezt Lenin fogalmazta meg. Megállapítása szerint a háború jellegét az határozza meg, hogy milyen osztály viseli a háborút, és milyen politikának a folytatása az adott háború.

„A dialektika alaptétele ... a háborúkra alkalmazva az, hogy a »*háború egyszerűen a politika folytatása más*« (mégpedig erőszakos)

»*eszközökkel*«. Ez . . . volt mindig Marx és Engels álláspontja is, akik *minden* háborút az adott, érdekelt hatalmak — és azokon belül a *különböző osztályok* — adott időben követett politikájának *folytatásaként* fogtak fel"* — írta Lenin.

A második világháború a kapitalizmus általános válságának talaján keletkezett. A fasiszta tömb részéről ez a háború elejétől végéig igazságtalan, imperialista, a világ feletti uralomért folytatott rablóháború volt. A hitleri fasizmus a finánctőke legreakciósabb körei véres, terrorista diktatúrájának bevezetésével, az elemi emberi szabadságjogok teljes megsemmisítésével, a „nem teljes értékű" népek fizikai kiirtásával fenyegette a föld népeit.

Anglia és Franciaország uralkodó osztályainak „háborúja" 1939-ben és 1940 elején Németország ellen szintén imperialista rablóháború volt: ők nem a fasizmus ellen, nem az agresszió sújtotta népek, hanem saját imperialista érdekeik védelmében léptek „harcba". Ebben az időben tényleges hadműveleteket a hitleri Németország ellen nem folytattak, hanem továbbra is keresték vele a megegyezés lehetőségeit, hogy imperialista ellentéteiket a szocialista Szovjetunió rovására oldják meg, szovjetellenes egységfrontot hozzanak létre.

Joggal állapította meg a Kommunista Internacionálé a háború kitörése után: „Anglia, Franciaország és Németország uralkodó osztályai háborút viselnek a világuralomért. Ez a háború a kapitalizmus táborában több éve tartó viaskodás folytatása. Ez az igazi értelme ennek az igazságtalan, reakciós és imperialista háborúnak".

A fasiszta agresszió áldozatául esett népek azonban — annak ellenére, hogy uralkodó osztályaik cserbenhagyták őket s elárulták nemzeti érdekeiket vagy megfutottak a küzdőtérről — kibontották az igazságos, antifasiszta harc zászlaját.

A csehszlovák, a lengyel, a norvég, a görög, a jugoszláv, az albán, a francia néptömegek ellenállása és kibontakozó fegyveres harca jelentette az igazságos, felszabadító háború első forrásait, s arra utalt, hogy ez a háború menetközben igazságos, antifasiszta, népi háborúvá változik át. Ez a folyamat észrevehetően megerősödött 1940 nyarától kezdve, miután Franciaország összeomlott, s amikor a tömegek nyomása távozásra késztette a münchenista Chamberlain-kormányt Angliában. A Szovjetuniónak a fasizmus ellen vívott felszabadító háborúja betetőzte ezt a folyamatot.

* *Lenin* Művei. 21. köt. Szikra 1951. 214. old.

Kialakult az antifasiszta koalíció; a második világháború a nagy szovjet nép vezetésével a demokratikus szabadságszerető népek igazságos, felszabadító háborúja lett a rabló, fasiszta államok tömbje ellen.

A magyar reakció jó előre tudott Hitlernek a Szovjetunió elleni merénylettervéről, s megtett minden intézkedést, hogy a német lépést azonnal nyomon követhesse a megfelelő magyar lépés. A német orvtámadást követő magyar hadüzenet menetrendszerű pontossága és filmszerű gyorsasága csak azzal magyarázható, hogy Horthyék eldöntötték: a Szovjetunió elleni háborúban feltétlenül részt vesznek.

A magyar uralkodó osztályok háborús felelősségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy szinte *kikövetelték* maguknak a szovjetellenes háborúban való részvétel jogát. Hitler a Szovjetunió ellen intézett rablótámadás idején még nem igényelte Magyarország részvételét a hadműveletekben. Terveinek jobban megfelelt volna, ha Magyarország élelmiszer- és nyersanyagforrásként, illetve felvonulási területként szolgálja a német hadigépezetet. A magyar reakció azonban nem akart hiányozni a könnyűnek ígérkező zsákmány megszerzésénél, attól félt, hogy esetleg megrövidítik majd az osztozkodásnál.

A háborúba való beavatkozásra saját maguk teremtettek megfelelő ürügyet: 1941. június 26-án magyar és német vezérkari tisztek összejátszásával német repülőgépek provokációs bombatámadást intéztek az akkor Magyarországhoz tartozott Kassa városa ellen.

A magyar reakció aljasságát és rabló szándékait mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Magyarországot sem nemzetközi egyezmények, sem katonai vagy politikai okok nem kényszerítették a háborúban való részvételre. A háromhatalmi egyezmény Magyarország számára semmiféle kötelezettséget nem írt elő, minthogy a támadó fél Németország volt.

De nem indokolta Magyarország beavatkozását a háborúba a Szovjetunió magatartása sem. A Szovjetunió nem provokálta az ellenséges magyar lépést, ellenkezőleg, mindent megtett, hogy Magyarország kívül maradjon a háborún. Molotov külügyminiszter még a kassai provokáció előtt magához kérette Kristóffy József moszkvai magyar követet, s hivatalosan közölte vele, hogy a szovjet kormánynak nincs semmiféle követelése vagy támadó szándéka Magyarországgal szemben; ha Magyarország semleges marad, a Szovjetunió garantálja határait. Kristóffy követ táviratát azonban, melyben a szovjet kormány álláspontjáról adott jelentést, Bárdossy, mint a kormány eredeti tervét

zavaró dokumentumot, elsikkasztotta. Bárdossy vígan elengedte a füle mellett a magyar hazafiak figyelmeztetését is. Nem használt semmit Bajcsy-Zsilinszky Endre intő szava sem: a németekkel szövetségben „olyan hullákhoz kötjük magunkat, amellyel együtt mi is elrothadunk".

Horthy, akinek szeme már akkor is vérben forgott, ha valaki a Szovjetunió nevét kiejtette előtte, leplezetlenül örült a háborúnak. Horthyt, vérszomjas és nagyrészt német származású katonai klikkjét, az uralkodó osztályok vezető csoportjait és az ország németbérenc miniszterelnökét egyáltalán nem érdekelték a Szovjetunió baráti lépései és a magyar hazafiak józan érvei. A német hitszegés és árulás után Horthy áradozó hangú levelet intézett Hitlerhez, az „európai civilizáció megmentőjéhez", s a többi között ezeket írta: „Az Oroszország elleni háború a legőszintébb elégtétel és öröm érzését keltette bennem."

A katonai klikk könnyen szerzett győzelmi babérokra vágyott. A minisztertanács június 23-i ülésén a háborús katonai klikk szakvéleményét Bartha Károly honvédelmi miniszter a minisztertanácsi jegyzőkönyv szerint a következőkben foglalta össze:

„Miután a németek a lengyeleket három hét alatt győzték le, a franciákkal is körülbelül ennyi idő alatt végeztek, miután a jugoszláv hadsereget 12 nap alatt leverték és három hét alatt az egész Balkánt elfoglalták, úgy gondolom, hogy hat hét alatt a németek Moszkvában lesznek, és teljesen leverik Oroszországot."

Könnyű sikerre azonban nemcsak a németbarát tábornokok számítottak, hanem maga Horthy is.

„Az államfő meggyőződése az volt — vallotta Bárdossy a népbírósági tárgyaláson —, hogy a német—orosz háború kedvezően fog eldőlni a németek számára, s ebből nem maradhat ki ő, akinek személye az ellenforradalomból emelkedett ki."

Bárdossy ebben az egy mondatban összefoglalta az egész ellenforradalmi korszak lényegét. Ezt a találó jellemzést már csak árnyalatilag színezi Horthynak a kassai bombázás után tett kijelentése: „Lesülne arcomról a bőr, ha a bombázásra nem válaszolnánk."

És a válasz valóban egy percig sem váratott magára.

Németország 1941. június 22-én hajnali 4 órakor jelentette be a hadiállapotot a Szovjetunióval. Bárdossy június 22-én 10 órakor a minisztertanácsban keresztülvitte, hogy Magyarország szakítsa meg diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval. Június 26-án pedig, alig 80 perccel a kassai provokációs bombázás után, együtt ült a rendkívüli

minisztertanács. Bárdossy közölte a vezérkar jelentését, amely azt tartalmazta, hogy három szovjet gép bombázta a kassai repülőteret. Ezzel az indokkal Bárdossy elfogadtatta a Szovjetunió elleni hadba lépést. Másnap reggelre megérkezett a kassai repülőtér parancsnokának jelentése is, amely közölte, hogy a szóban forgó gépek németek voltak. De ki törődött akkor már az urak közül ezzel a „csekélyke" különbséggel? A hadba lépés kérdése már eldőlt, s ezt 27-én reggel Bárdossy a képviselőházban, napirend előtt, egyszerűen bejelentette — anélkül, hogy ezellen bárki is tiltakozott volna.

Bárdossy ezzel másodszor követett el a magyar történelemben példátlanul álló alkotmánysértést.

Alig fél évvel később Magyarország hadiállapotba került Angliával és az Amerikai Egyesült Államokkal is.

Ezek a hatalmak arra spekuláltak, hogy a szocialista Szovjetunió és a fasiszta Németország a háború folyamán kölcsönösen legyengíti egymást, s a háború végén majd ők diktálhatják a legyengült hadviselő feleknek az érdekeiknek megfelelő békefeltételeket. E politikai elképzelésükhöz híven a háború kezdetétől fogva szabotálták a Németország elleni második front megteremtését. Ebből a politikai elgondolásból következett az is, hogy a magyar reakció politikájával szemben megértő magatartást tanúsítottak, ami megkönnyítette Magyarországnak a Szovjetunió elleni háborúhoz való csatlakozását. Az angolszász hatalmak éppen ezért a szovjet—német háború kitörése s a magyar hadbalépés után nem üzentek mindjárt hadat Magyarországnak. Erre a lépésre az év decemberében, illetve a következő év júniusában, s akkor is csak a Szovjetunió kormányának határozott követelésére került sor. Ezzel a kilencmillió lakosú Magyarország a három legnagyobb világhatalommal került szembe Hitler rablóbandájával szövetségben.

2. *A Kommunisták Magyarországi Pártjának 1941. évi programja. A párt és a munkásosztály előtt álló feladatok. Kapcsolat a kommunisták és a baloldali szociáldemokraták között*

1941 áprilisának első napjaiban még tartott a német csapatok felvonulása Budapesten keresztül Jugoszlávia ellen, amikor a Kommunisták Magyarországi Pártjának Központi Bizottsága megállapította, hogy a Bárdossy-kormány megalakulása Magyarország Hitler előtti teljes behódolását jelenti. Azt jelenti, hogy a magyar nehézipart átszervezik és kiszolgáltatják a német hadigépezetnek, azt jelenti, hogy a magyar hadsereget esztelenül feláldozzák a német fasiszták rablóháborújának céljaira.

A Kommunisták Magyarországi Pártja megállapította azt is, hogy Magyarország függetlenségének és szabadságának megvédése céljából a nagy tömegekre támaszkodó függetlenségi politikát kell folytatni. Az országban jelentős fasisztaellenes erők vannak, amelyek különböző utakon, egymástól elszigetelten működnek. A legfontosabb feladat tehát a különböző vonalakon mozgó németellenes, antifasiszta erők összefogása. A Kommunisták Magyarországi Pártjának stratégiai jelszava a nemzeti demokratikus erők összefogása és a független, szabad, demokratikus Magyarország követelése volt.

A párt 1936-tól követett antifasiszta népfront-politikájának középpontjába — az új helyzetnek megfelelően — a nemzeti függetlenség védelme került. Az antifasiszta népfront célja most az antifasiszta nemzeti függetlenségi front célkitűzésévé szélesült. Ezt tükrözte a jelszó is: „Független, szabad, demokratikus Magyarországot!" E követelés alkalmas volt arra, hogy az összes németellenes nemzeti erőket összefogja.

Ez a jelszó rendkívül gyorsan népszerűvé vált a tömegek között. Ennek tulajdonítható, hogy már ekkor is minden oldalról igyekeztek kisajátítani. A kormányférfiak, a hercegprímás, a vezérkari főnök és az ország minden rendű és rangú reakciósa az ország függetlenségéről és szabadságáról szónokolt.

Növelte a zavart, hogy e jelszót a politikai pártok is teljesen a maguk szája íze szerint magyarázták. A legitimisták előtt a független, szabad monarchia képe lebegett. Az imrédysták a tengelyhatalmak

tömbjén belüli független, szabad, nemzetiszocialista Magyarországról fecsegtek. A munkások egy része — tájékozatlansága vagy pedig az egyes frakciók agitációja következtében — a független, szabad Tanács-Magyarországra gondolt.

Az ideológiai zavart és a jelszó kisajátításának lehetőségét meg kellett szüntetni. Fel kellett világosítani a dolgozókat, hogy a párt jelszava milyen szociális tartalommal képviseli valóságos érdekeiket.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a jelszónak konkrét tartalmat adott a Központi Bizottság 1941 áprilisában megtartott ülésén, ahol kidolgozták a párt függetlenségi politikájának konkrét programját.

Belpolitikai téren a párt követelte: a magyar állami és társadalmi rend demokratizálását, az alapvető szabadságjogok biztosítását, az általános és titkos választójog bevezetését, a dolgozó parasztság földhöz juttatását; a hadsereg, az iskolák, a bíróságok demokratizálását, népbíróságok létesítését, szociális intézmények széles körű kiépítését; a magyar ipar továbbfejlesztését a német tőkeérdekeltségek kivonásával; a nemzetiségi kérdés megoldását a teljes egyenjogúság alapján.

Külpolitikai téren a párt követelte: azonnali szakítást Hitlerrel és a tengelyhatalmakkal; becsületes, baráti viszonyt, gazdasági kapcsolatok kiépítését a Szovjetunióval és a Duna-völgyi államokkal. A program elutasította az uralkodó osztályok revíziós politikáját, nem ismerte el a bécsi döntéseket s követelte, hogy a területi kérdést az önrendelkezési jog alapján az érintett népek szabad és békés megállapodásán, a magyar nép és a szomszéd népek demokratikus antifasiszta összefogásának útján oldják meg.

Ezek a követelések képezték Jugoszlávia megtámadása után a független, szabad, demokratikus Magyarország jelszavának belső, szociális tartalmát.

Hogy e jelszót még félreérthetetlenebbé tegye, s hogy a bekövetkezett szégyenletes eseményekkel kapcsolatban álláspontját leszögezze, a Kommunisták Magyarországi Pártja a Szovjetunió elleni hadüzenet után körlevelet bocsátott ki, amelyet postán megküldött a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt és a szakszervezetek vezetőinek, a kormány tagjainak és a magyar közélet vezető férfiainak.

E körlevél megállapította: miután Magyarország belépett a fasiszta hatalmak háborújába, a magyar ipar, a magyar föld, a magyar hadsereg súlyos veszélybe került. A Hitler oldalán vállalt zsoldos szolgálat az ország függetlenségének és szabadságának teljes elvesztését

jelentheti. A magyar nép és nemzet becsületét csak úgy menthetjük meg, ha haladéktalanul szakítunk Hitlerrel, s kilépünk a háborúból.

A Kommunisták Magyarországi Pártja ekkor két újabb jelszót adott ki: „Le a Bárdossy-kormánnyal! Különbékét!"

Magyarország hadba lépése a Szovjetunió ellen új helyzet és új feladatok elé állította a magyar ipari munkásságot.

Horthyék csak úgy viselhettek háborút a Szovjetunió ellen, ha ugyanakkor a legkíméletlenebb terrort alkalmazzák a magyar néppel szemben. Sajtójukban, rádiójukban, a templomok szószékeiről új keresztes hadjáratra szólították fel az embereket a Szovjetunió ellen. Az ideológiai harccal együtt járt a dolgozó magyar nép fokozott gazdasági kifosztása és politikai gúzsbakötése. A magyar hadiipar és a vasút a németek közvetlen irányítása alá került, megkezdődött a hadifontosságú üzemek fejlesztése. Mindez a német fasiszták érdekét szolgálta, a magyar tőkések profitját növelte. A munkafeltételek egyre súlyosbodtak. Az üzemek élére katonai parancsnokokat neveztek ki. A textiliparban bevezették a 70—80 órás, a húsiparban a 80—90 órás munkahetet. Az üzemi balesetek száma ijesztően növekedett: 1938-hoz képest 1942-ben 180 százalékkal emelkedett. A munkásság ellátása állandóan rosszabbodott. Újabb és újabb élelmicikkekre vezették be a jegyrendszert, a fejadagot csökkentették, a hústalan napok számát növelték. Virágzásnak indult a feketepiac, amelynek rendkívül magas árait a dolgozók természetesen nem tudták megfizetni. 1939 augusztusa és 1943 júliusa között az általános létfenntartási költség 68 százalékkal emelkedett, az átlagos reálbér 30 százalékkal csökkent.

Nagyjában és egészében ugyanez volt a helyzet a mezőgazdaságban is, melynek „termékfeleslegeit" olyan bőségben szállították Németországba, hogy az ottani élelmiszer-fejadagok 30—40 százalékkal nagyobbak voltak, mint az itthoniak. A falvakban bevezették a mezőgazdasági munkakényszert.

Az egyre növekvő gazdasági kizsákmányolás, a fokozódó terror, az állandó katonai behívások és a súlyos háborús veszteségek növelték a tömegek ellenállását Hitler és Horthy rablóháborújával szemben.

A magyar kommunisták történelmünk e sorsdöntő időszakában a nemzet leghűségesebb, legodaadóbb és legáldozatkészebb fiainak bizonyultak, akik semmiféle áldozattól nem riadtak vissza, ha az ország, a nép és a nemzet életéről volt szó. A párt Központi Bizottsága 1941. június 28-i ülésén hozott határozatában kimondotta:

„Minthogy a németek önkényuralma Magyarországon az összes néprétegek legfőbb veszedelmévé nőtt és a szovjetellenes háborúnak a megszüntetése a nemzet egyetemének érdeke, a Kommunista Párt Központi Bizottsága elhatározta, hogy minden munkáját és akcióját a jelenleg döntő feladat alá rendeli: úgy mint Magyarország felszabadítása a német imperializmus igája alól, a német hadsereg eltávolítása az országból, a Szovjetunió elleni indokolatlan háború megszüntetése."

A Kommunisták Magyarországi Pártja tehát a hadbalépés után a háborúból való kiválásra, a Hitlerrel való szakításra és a különbéke kiharcolására mozgósította a tömegeket.

Fentebb vázoltuk már azt az áldozatos harcot, melyet a Kommunisták Magyarországi Pártja 1936-tól kezdve a munkásegység megteremtéséért folytatott. Ez a fáradságot nem ismerő munka és szívós, következetes erőfeszítés nem volt hiábavaló: a világpolitika minden egyes eseménye a kommunista politika előrelátását és helyességét igazolta. Az egymást követő események fényénél az ipari dolgozók egyre szélesebb tömegei ismerték fel a munkásegység s a nemzeti demokratikus egységfront szükségességét.

A Kommunisták Magyarországi Pártja előtt az a történelmi feladat állt, hogy megteremtse a munkásosztály egységét, létrehozza a munkás-paraszt szövetséget s jelentősen kiszélesítse a függetlenségi mozgalom tömegbázisát.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a hadbalépés után megállapította, hogy a szervezett munkásságra gyakorolt politikai befolyásának elmélyítésére olyan akciókat kell szervezni, amelyek a munkástömegek mindennapi érdekeiért szállnak síkra, gyengítik a fasiszta rendszert, s egyben szimpátiát és érdeklődést keltenek a kommunisták politikája iránt a szervezett és szervezetlen munkásság soraiban egyaránt.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a munkásság szociális követeléseit már ebben az időben egybekapcsolta a függetlenségi mozgalom jelszavaival, rámutatva arra, hogy a fasizmus a dolgozókat embertelenül elnyomja és kizsákmányolja, s a háború minden terhét a dolgozók vállaira rakja. Ezt a munkásosztálynak meg kell akadályoznia! A Kommunisták Magyarországi Pártja a szakszervezetekben a munkásosztály helyzetének megjavítására széles körű munkát folytatott.

A párt mindenekelőtt az életszínvonal további süllyedése ellen lépett fel. Harcot indított azért, hogy a munkásság kenyérfejadagját

emeljék fel, és a nehéz testi munkás kategóriába újabb szakmákat soroljanak be. Tiltakozó akciókat és küldöttségeket szervezett a drágaság ellen, különösen az asszonyok között. A bérharcokba, a drágaság ellen és az élelmezés javításáért megindított mozgalmakba igyekezett bevonni a keresztényszocialista és nyilas munkásokat is.

Az 1942 elején megtartott szakszervezeti kongresszus ezeket a követeléseket magáévá tette. A munkásság követelésére a kormány kénytelen volt újabb munkásrétegeket besorolni a nagyobb kenyérfejadagot biztosító nehéz testi munkás kategóriába. Ezzel a munkásság életszínvonala némileg javult.

A Kommunisták Magyarországi Pártja fellépett azért is, hogy vidéki városaink megfelelő kenyérgabona-készleteket tároljanak, s télen biztosítva legyen a lakosság ellátása akkor is, ha vagonhiány vagy más akadály merül fel.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a szakszervezetekben dolgozó pártcsoportjai útján alapot létesített a hadba vonult szervezett munkások családtagjainak segélyezésére. Ez növelte a szakszervezetek tömegbefolyását. A bevonult szakszervezeti tagok és a szervezett munkások családtagjai között a kapcsolat nemcsak hogy fennmaradt, hanem el is mélyült.

Harcot indított a párt a hadiipari termelésre való áttérés következtében egyes iparágakban előállott munkanélküliség ellen is.

A háború kitörése után az anyaghiány miatt a bőripari munkások jelentős része az utcára került. A párt kezdeményezésére a bőripari munkások küldöttséget menesztettek az iparügyi miniszterhez, s a szakma részére nyersanyag-kiutalást követeltek. A Kommunisták Magyarországi Pártja felhívta a szakszervezetekben dolgozó elvtársakat, hogy ezekkel az akciókkal párhuzamosan indítsanak harcot a munkásság bér- és egészségügyi követeléseiért és az üzemi ellátás bevezetéséért.

A kommunisták e határozatok végrehajtása során komoly eredményeket értek el. Közép- és alsókádereik száma jelentős mértékben megnövekedett, s befolyásukat a munkásság tömegeire kiterjesztették. Az üzemekben és a gyárakban a közös érdekekért folytatott harcokban a kommunista és szociáldemokrata dolgozók egymásra találtak s szövetségre léptek egymással. A munkásság egységfrontja széles alapokon kezdett kibontakozni — *alulról.*

A kommunista és szociáldemokrata munkások mindjobban acélosodó egységfrontja természetesen kedvező hatással volt a szociálde-

mokrata szakszervezeti és pártszervezeti vezetők egy részének magatartására is. A szakszervezetek vezető funkciói egyes szakszervezetekben (vegyipari munkások, kereskedelmi alkalmazottak, budapesti közlekedési alkalmazottak, építőipari munkások, bőripari munkások) a kommunisták kezébe kerültek. A Szociáldemokrata Párt több kerületi szervezetének vezetőségébe kommunistákat is beválasztottak, sőt nem egy helyen a titkár is kommunista volt. Az Országos Ifjúsági Bizottság a kommunisták befolyása alá került, s a függetlenségi mozgalom előharcosává vált.

A munkásegységért folyó harc során elkerülhetetlenné, de nélkülözhetetlenül szükségessé is vált, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja felvegye a közvetlen kapcsolatot a Szociáldemokrata Párt vezetőségével.

Azok a jobboldali szociáldemokrata vezetők, akiknek két évtizeden keresztül a megalkuvás és a behódolás volt a kenyerük, a két párt közötti közvetlen kapcsolat megteremtése szempontjából természetesen nem jöhettek számításba.

A munkásegységért folytatott harc során azonban kiderült, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetősége nemcsak Peyer Károlyokból állt. Kiderült, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetőségében az erőteljes peyeri politika sem tudja teljesen elnyomni az egészséges demokratikus forradalmi szellemet. Peyer mellett, akinek csak a felülről jövő hangok számára volt füle, olyan férfiak is voltak a párt vezetésében, akik a néptömegek hangjára figyeltek.

Ezek közé tartozott a baloldali szociáldemokraták vezető alakja, a párt akkori főtitkára, Szakasits Árpád. A Szovjetunió ellen intézett hitszegő német támadás másnapján, 1941. június 23-án a Szociáldemokrata Pártban szokásos kerületi elnöki-titkári értekezleten Szakasits Árpád kijelentette, hogy meggyőződése szerint a háborúból a Szovjetunió kerül ki győztesen, s ez a magyar munkásosztály érdeke is, mert közelebb hozza felszabadulásának napját. Ennek érdekében a kommunistákkal való együttműködés mellett szállt síkra.

A baloldali szociáldemokraták és a kommunisták a fasizmus és a háború elleni közös akciók megbeszélésére 1941 őszén találkozót szerveztek, amelyen Szakasits Árpád, a Kommunisták Magyarországi Pártjának képviseletében pedig Horváth Márton vett részt.

A baloldali szociáldemokraták alapjaiban elfogadták a nemzeti függetlenségi politikát, egyetértettek a kommunisták és szocialisták

együttes fellépésének szükségességével. Egyetértettek abban is, hogy törekedni kell e politika köré tömöríteni a parasztságot, a középrétegeket, minden lehetséges antifasiszta erőt, s ennek érdekében a szociáldemokrata baloldalnak latba kell vetnie befolyását.

Néhány lényeges kérdésben azonban nem alakult ki közös álláspont. A baloldali szociáldemokraták elfogadhatatlannak tartották a tömegakciók szervezését és a harc illegális módszereit. Ettől pártjuk legalitását féltették. Ennek ellenére a találkozó lépés volt előre a munkásegység megteremtése felé, amelynek eredményei hamarosan mutatkoztak a nemzeti függetlenségi mozgalomban.

3. *A munkás-paraszt szövetség elvi alapjai. A kommunista és „népi írók" vitája. A munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség részvétele az antifasiszta függetlenségi mozgalomban*

A magyar nép függetlenségi harcában lényeges szerep várt a parasztságra.

Az ipari munkásság antifasiszta népfront megteremtéséért folytatott harcának sikere főleg attól függött: sikerül-e szoros harci szövetségre lépnie a másik nagy dolgozó osztállyal, a parasztsággal. Az a szilárd politikai erő, ami köré az összes antifasiszta erőknek csoportosulniuk kellett, az ipari munkásság és a parasztság szövetsége volt.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a demokratikus nemzeti egységfront politikájának meghirdetése óta egyik legfőbb feladatának tartotta, hogy a parasztság minél szélesebb tömegeit vonja be a függetlenségi mozgalomba. Ezen a téren természetesen óriási nehézségek álltak a párt előtt.

A Szociáldemokrata Pártnak a Bethlen—Peyer-paktum megkötése óta csak néhány parasztvárosban voltak földmunkás szervezetei. Az 1939-es választások után a magyar reakció lassan, de biztosan elsorvasztotta a Független Kisgazdapárt falusi szervezeteit is. A reakció véleménye szerint az akkori idők nem voltak alkalmasak arra, hogy az ellenzéki pártok a falvakban szervezkedjenek. A parasztság teljesen ki volt szolgáltatva a Magyar Élet Pártja és a különböző nyilas mozgalmak demagógiájának.

A Kommunisták Magyarországi Pártja ilyen súlyos körülmények között is megtalálta a módját annak, hogy kapcsolatot teremtsen a parasztsággal. A Független Kisgazdapárt Eckhardt Tibor vezetése alatt — amint láttuk — nem volt alkalmas partner a két nagy dolgozó osztály szövetségének megteremtésére. Eckhardt azt kívánta az ipari munkásságtól, hogy vesse el a marxizmust, és lépjen szövetségre a nagybirtokkal és a nagytőkével. A háború kitörésének napjaiban azonban a magyar parasztságnak már voltak jóhiszemű, becsületes és bátor szószólói is. A Független Kisgazdapárt 1939-es választási veresége után a parasztság haladó része — minthogy a Nemzeti Parasztpárt a felszabadulásig szervezeti életet egyáltalán nem élt — a falukutató írók hetilapja, a *Szabad Szó* felé fordult.

A Kommunisták Magyarországi Pártja jelentkezésének első pillanatában felismerte a falukutató mozgalomban rejlő haladó erőket, és segítette a „népi írókat" abban, hogy túljussanak a parasztromantika bűvkörén, s elvi eltévelyedéseiket és tisztázatlanságaikat mielőbb levethessék. A *Gondolat* című legális kommunista folyóirat állandó építő kritikával kísérte munkájukat. Ezeknél a cikkeknél azonban sokkal mélyebb hatást gyakorolt a „népi írók" további fejlődésére Révai Józsefnek 1938-ban az emigrációban írt s illegális úton hazaküldött könyve: a „Marxizmus és népiesség". Révai elvtárs a marxizmus kritikai módszerével világította meg a népi mozgalom szükségszerű fejlődési útját, s különösen az ipari munkásság és a parasztság egymáshoz való viszonyát elemezte a felszabadulásért folyó küzdelemben.

„A mai munkásmozgalom talán elsősorban abban különbözik a háború előttitől, hogy a maga szocialista osztálycéljait sokkal szervesebben, sokkal elevenebben tudja összekapcsolni az egész nemzeti élet új fejlődési útjaiért való harccal, hogy az egész nép alaptörekvéseinek szószólójává tud lenni, a nemzeti élet vezetéséért tud harcolni. A szocialista munkásmozgalomnak és a népi sorsközösségnek *szembeállítása* a népiesek legnagyobb hibája, amely végzetessé is válhat. A reakció kegyetlen fegyvere, a fasizmus épp arra való, hogy tűzzel és vassal, terrorral és hazugsággal elválassza a szocializmust a munkásságtól és ezzel lehetetlenné tegye a szocialista munkásmozgalomnak a népi sorsközösség megteremtésén való fáradozását. A hűség a proletárszocializmushoz tehát nem akadálya, hanem előfeltétele az egész nép egységének, a nemzeti fejlődés új útjai elé tornyosuló akadályok leküzdéséért folytatott vállvetett harcnak. *Ezt* a régi közösséget ugyanis vagy a szoci-

alista munkásság teremti meg, vagy senki... Mert a paraszti népiesség, a paraszti demokrácia erői nem fognak tudni helytállni a fasizmus totális rabszolgaságával szemben a *proletár-népiességre* való tudatos támaszkodás, a proletariátusban rejlő népi erők támogatása, a vele való szövetkezés nélkül. A proletár-népiességgel szövetkezni azonban csak úgy lehet, hogy elismerik és elfogadják külön sajátosságait. Legkiemelkedőbb és legnagyszerűbb sajátossága pedig a hűség a marxizmushoz, a kitartás a proletárszocializmus mellett. Aki ezt a hűséget akarja kikezdeni, az árt a paraszti népiességnek is."*

Révai József könyvének komoly szerepe volt abban, hogy a „népi írók" legjobbjai megszabadultak az „örök paraszt" egyoldalú szemléletétől, s a háború kitörésekor nem tévedtek — ahogy Darvas József írta — „a másodvirágzását élő parasztromantika zsákutcájába", hanem megtalálták a népi közösség vezető harcosát: az ipari munkást. Ezzel a találkozással a falukutató írók legnagyobb része a fejlődésnek arra az útjára lépett, amely mozgalmukat az ipari munkásság pártjai mellett a magyar nemzeti függetlenségi mozgalom legdöntőbb és legjelentősebb tényezőjévé tette.

Közvetlenül Jugoszlávia megtámadása után a *Népszava* húsvéti számában Darvas József, Kállai Gyula és Kovács Imre tollából cikkek jelentek meg a munkás-paraszt szövetség történelmi gondolatáról. A Szovjetunió megtámadása után e téma a sajtóban ismét napirendre került. A kommunisták álláspontját a *Népszava* hasábjain Darvas József, Földes Ferenc, Kállai Gyula és Mód Aladár fejtette ki. Megállapították, hogy a nemzeti felszabadító harc időszakában a munkás-paraszt szövetség elkerülhetetlen történelmi parancs, a nemzeti lét vagy nemlét elodázhatatlan kérdése. Megállapították, hogy a munkás-paraszt szövetség nemcsak a parasztság legszegényebb részére, a forradalmi agrárproletariátusra épít, hanem a középparaszt, sőt az adott helyzetben a módos paraszt részvételére is.

A kommunista írók a vita során rámutattak a nemzeti és osztályérdekek összefüggéseire. Kifejtették, hogy a dolgozó osztályok, elsősorban a munkásosztály érdekei egybevágnak a nemzeti érdekekkel. Bebizonyították, hogy a társadalmi fejlődés jelenlegi szakaszában elválaszthatatlanul egybekapcsolódik a dolgozó és haladó osztályok érdekeinek érvényesülése és az egész nemzet érdeke.

* *Révai József:* Marxizmus, népiesség, magyarság. Szikra 1955. 403., 410. old.

A kommunista írók hivatkoztak arra is, hogy a nemzeti erők összefogása az ország szabadsága és függetlensége érdekében a legnemesebb történelmi hagyomány Magyarországon. Kossuth Lajos a középnemesség és a nép összefogásából kovácsolt erőt történelmünk legdicsőbb szabadságharcának megvívásához. A kommunista írók rámutattak arra, hogy ebben a harcban az ipari munkásságé a kezdeményező és vezető szerep. Az ipari munkásság van hivatva a magyar társadalom haladó erőit összefogni az ország szabadsága és függetlensége, nemzeti létünk fennmaradása érdekében.

A munkás-paraszt szövetség elvi kérdéseinek tisztázása hosszan tartó politikai harcban történt. Kovács Imre, a *Szabad Szó* szerkesztője — aki a felszabadulás után a népi demokrácia ellensége lett és az Egyesült Államokat „választotta" működése színhelyéül — három alapvető kérdésben nem értett egyet a kommunisták álláspontjával, s téves nézeteit kitartóan védelmezte a *Szabad Szó* hasábjain.

Az első: az ipari munkásság történelmi hivatásának és vezető szerepének kérdése az antifasiszta nemzeti mozgalomban.

Kovács az akkori politikai helyzetben kénytelen volt elismerni a munkás-paraszt szövetség szükségességét, azt azonban már tagadta, hogy e szövetségen belül az ipari munkásság a vezető erő. Narodnyik álláspontjával sok zavart és bizonytalanságot vitt mindjárt a kezdet kezdetén a függetlenségi mozgalomba.

A második: a parasztság egységes fellépésének, a paraszti egységnek a kérdése.

Kovács a parasztkérdést nem az ország problémáinak összességében, nem azok fejlődésében és változásaiban szemlélte, hanem az össznemzeti problémák tömegéből kiszakítva, a hazai és a nemzetközi helyzet általános fejlődési irányától elvonatkoztatva.

„Bárhogy nézzük is a parasztegységet — írta a *Népszava* 1941. augusztus 10-i számában —, csakis a saját földjüket megművelő kisparasztok, a más földjén dolgozó mezőgazdasági munkások, sommások és gazdasági cselédek jöhetnek számításba. Ez a tábor a parasztság 80 százalékát alkotja, s elég erős ahhoz, hogy céljait az első kedvező alkalommal megvalósítsa."

Kovács ezzel az állásfoglalásával elárulta, hogy nem hajlandó a nemzeti függetlenségi mozgalom tényleges megteremtéséért dolgozni. Nem volt hajlandó elismerni, hogy a függetlenségi mozgalom a nemzet legszélesebb tömegeinek egységes harci fellépése, önkéntesen vállalt

szövetsége, ahol a „felvételnek" egyetlen egy feltétele van: hajlandó-e, képes-e valamely osztály vagy réteg a nemzet élet-halál küzdelmében a nemzet becsületéért és fennmaradásáért harcolni. A függetlenségi mozgalomban a közép- és módos parasztok nemcsak számításba jöhetnek, hanem a nemzeti szabadságharc sikere egyenesen attól függ, hogy ezek a rétegek az ipari munkássággal szövetkeznek-e, és szövetségükkel megteremtik-e az alapját annak a valóban széles nemzeti frontnak, amely a polgárság, kispolgárság, sőt még a tőkésosztály egy részét is egyesíti a nagy nemzeti feladatok megoldására.

Kovács akkor akart merev válaszfalat emelni a parasztság szegény és birtokos rétegei közé, amikor a parasztság egységes fellépésének szervezésében kettős célt kellett elérni: a munkásosztály vezető szerepének elfogadtatását, továbbá a fasizmus és a háború elleni szabadságharc igenlését. Amikor tehát Kovács Imre a közép- és módos parasztot ki akarta tessékelni a paraszti egységfrontból, nem a szegényparasztság érdekeit képviselte, hanem a nagybirtokos osztályét, mert a nemzeti egységfront tömegbázisát szűkítette, s így végeredményben a nemzeti egységfront ellen foglalt állást.

A harmadik kérdés, amelyben Kovács nem értett egyet a kommunistákkal, Magyarország politikai fejlődésének perspektívája volt. A függetlenségi mozgalmat demagóg jelszavakkal „baloldalról" támadta, s programját radikális követelésekkel igyekezett túllicitálni.

„Nem tudom — írta Kovács előbb említett cikkében az agrárproletariátus egységét hangsúlyozva —, helyénvaló-e vagy célszerű-e a pillanatnyi szituáció kedvéért lemondani erről (ti. az agrárforradalomról), és egy nagyobb egység keretébe illeszteni programunkat."

Kovács a nemzeti függetlenségi mozgalom kialakításában tehát nem történelmi szükségszerűséget látott, hanem „pillanatnyi szituáció" által teremtett kényszerhelyzetet, ideig-óráig tartó szükségmegoldást. Ez a kijelentése világosan mutatja, hogy élesen szembenállt a Kommunisták Magyarországi Pártjának egész politikai stratégiájával. A nemzeti függetlenségi mozgalom kiszélesítése szerinte „lemondás" azokról az „eredeti elgondolásokról", melyeket a szegényparasztság az „első kedvező alkalommal" meg fog valósítani. Kovács demagóg módon a magyar szegényparasztság forradalmi fellépését, a földkérdés Dózsa György-féle megoldását hirdette, természetesen nem azonnal, hanem majd egyszer, „az első kedvező alkalommal".

A magyar kommunisták már ekkor hangsúlyozták, hogy nemzeti

összefogást hirdető politikájuk nem ügyes taktikai fogás — mint ahogyan a reakció állította —, hanem egész történelmi korszakot betöltő stratégiai célkitűzés. A kommunisták már ekkor hirdették, hogy ez a történelmi korszak nem zárul le a háború befejezésével, hanem mélyen átnyúlik a háború utáni békés újjáépítés időszakára is, s a népi demokrácia politikai alapja lesz. Kovács azonban ezt is kétségbe vonta. A demokratikus nemzeti egységfront távolabbi perspektíváit tagadva diszkreditálni akarta az ipari munkásság, a parasztság és a kispolgárság előtt e függetlenségi mozgalom vezetőjét: a Kommunista Pártot.

Kovács cikkeiben állandóan visszatérő momentum a „váratlan fordulat" s az „első adandó alkalom", az úgynevezett „történelmi ötperc" teóriája is.

Kovács nem akart harcolni a fasizmus és a magyar reakció ellen, hanem nyíltan a bűnös kivárási politika hívének vallotta magát. A parasztság felszabadítását nem a következetes harctól, hanem „az első kedvező alkalomtól" várta. Helyesen adta meg erre a választ Darvas József:

„Hiába lenne eltelve a munkás- és parasztréteg minden egyes tagja az összefogás szükségességével, és hiába hangoztatná ezt a jelszót mindegyik külön-külön és együtt, az összefogás még ezzel egyáltalán nem valósulna meg. Ehhez a belátás és közös elhatározás csak a legelső lépés — a többi már a közös munka dolga... A jövendőt nem valami csodatevő pillanat szüli, hanem a minden nappal számoló szívós munka."

Az elvi kérdések tisztázása mellett a Kommunisták Magyarországi Pártja mindent megtett a munkás-paraszt szövetség tényleges megteremtéséért.

1939—1940-ben a munkás- és parasztttömegek közti közvetlen kapcsolat főként a Szociáldemokrata Párt Országos Ifjúsági Bizottságán keresztül jött létre. Az Országos Ifjúsági Bizottság minden évben Szent István-napkor konferenciára hívta össze az ország szocialista parasztifjait, azonkívül évenként többször párhetes szemináriumot tartott a parasztfiatalok számára Budapesten. Ezeken a konferenciákon és szemináriumokon az Országos Ifjúsági Bizottság kommunista vezetői fiatal parasztkádereket neveltek a Kommunisták Magyarországi Pártja és a függetlenségi mozgalom számára.

A Kommunisták Magyarországi Pártja azonban a parasztsághoz nemcsak ezen az egy úton keresztül jutott el.

A második legfontosabb terület, ahol a parasztság mozgósítására tér és lehetőség nyílott, a Nemzeti Parasztpárt hetilapja, a *Szabad Szó* volt, amelynek szerkesztőségében kommunista újságírók is dolgoztak. E lap felhasználásával a Kommunisták Magyarországi Pártja két irányban fejtett ki tevékenységet. Az egyik a parasztság ideológiai nevelése, a másik a parasztsággal való közvetlen szervezeti kapcsolat megteremtése volt.

Attól az időtől kezdve, hogy a *Népszava* 1941 húsvéti számában cikksorozat jelent meg a munkás-paraszt szövetség kérdéséről, a *Szabad Szó* a magyar demokratikus erők egyik legjelentékenyebb legális sajtóorgánumává vált. A lap nemcsak magáévá tette a munkás-paraszt szövetség gondolatát, nemcsak felhívta a két nagy dolgozó osztály együttműködésére a parasztság figyelmét, hanem szervezte is a munkás-paraszt szövetséget. A magyar szegényparasztság nagy lelkesedéssel állt az ipari munkássággal való együttműködés és fegyverbarátság gondolata mellé. A *Szabad Szó* a falvakból tömegével kapta a leveleket, amelyekben a parasztság csoportosan jelentette be, hogy csatlakozik a függetlenségi mozgalomhoz. A falvakban a parasztlevelezők *Szabad Szó*-köröket alakítottak. A *Szabad Szó* nemcsak a parasztok leveleit közölte, hanem az ipari munkások válaszait is. A lap hasábjain a két dolgozó osztály valóban egymásra talált. Megvitatták közös problémáikat, s a parasztság előtt tisztázták a nemzeti függetlenségi harc feladatait. 1941 tavasza óta a *Szabad Szó* a magyar függetlenségi mozgalom félhivatalos lapjaként szerepelt.

A függetlenségi mozgalom paraszti tömegbázisának megteremtését ezeknél a cikkeknél is sokkal jobban elősegítették a *Szabad Szó* konferenciái.

Ezek a konferenciák a Kommunisták Magyarországi Pártjának kezdeményezésére jöttek létre. Évenként többször — március 15-én, Szent Istvánkor és ahogy a helyzet megkívánta — a *Szabad Szó* szerkesztősége többnapos konferenciára hívta össze a lap levelező- és írógárdáját. A konferenciákra a Tiszántúlról, Dél-Szlovákiából, a Dunántúlról, sőt még Észak-Erdélyből is Budapestre utaztak a parasztság legkitűnőbb képviselői. A megbeszéléseken a Kommunisták Magyarországi Pártjának tagjai is részt vettek. A kommunisták megszervezték a *Szabad Szó*-konferenciákra felutazott parasztok és a budapesti munkások találkozóit és eszmecseréit. Ezen alkalmakkor az építőipari, bőripari és más szakszervezetekben termékeny megbeszélések folytak a

két nagy dolgozó osztály képviselői között. A *Szabad Szó*-konferenciáknak a parasztság politikai nevelése és az ipari munkássággal való szervezeti együttműködés megteremtése szempontjából igen nagy jelentőségük volt.

A parasztság mozgósítására 1941 nyarától kezdve újabb lehetőség kínálkozott a Parasztszövetségen keresztül.

A Parasztszövetség tulajdonképpen a reakció sugallatára született meg. Szellemi atyja Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, megteremtője pedig Nagy Ferenc, a Független Kisgazdapárt főtitkára volt. A szövetség megalakításának legfőbb — de hallgatólagos — célja a függetlenségi mozgalom ellensúlyozása volt. A reakció számítása az volt, hogy a Parasztszövetséggel mint gazdasági, kulturális és erkölcsi érdekeket szolgáló szervezettel a parasztság figyelmét eltereli a napi- és a pártpolitikától, és távol tartja a függetlenségi mozgalomtól. A Parasztszövetséget a magyar reakció gátnak szánta, amelynek feladata „a rendnek és békének bármily irányú felforgató törekvéssel szemben a megvédelmezése".

A Kommunisták Magyarországi Pártja azonban, mint később látni fogjuk, a Parasztszövetséget is felhasználta befolyása növelésére s az antifasiszta népfront tömegbázisának kiszélesítésére.

A *Népszavá*-ban és a *Szabad Szó*-ban vitatott kérdések visszhangra találtak a polgári sajtóban is.

A *Független Magyarország* megállapította, hogy a nemzeti szabadságharc nem „egyik vagy másik társadalmi réteg ügye vagy éppen kiváltsága, hanem az egész nemzeté", s a polgárság nevében helyet kért a nemzeti függetlenségi frontban. A *Független Magyarország* példáját egész sor polgári lap — *Magyar Nemzet*, *Kis Újság*, *Újság* stb. — követte. A magyar függetlenségi mozgalom kialakítása a magyar sajtó jelentékeny részének központi kérdése lett. A nemzeti függetlenségi mozgalom gondolata visszhangra talált a magyar értelmiség soraiban. Írók, művészek, tudósok elég széles tömegét ébresztette annak tudatára, hogy nekik ebben a harcban a munkásokkal, parasztokkal együtt kell részt venniük.

4. Tömegtüntetések a háború ellen. A munkásság kulturális szerveinek tömegagitációs tevékenysége. A Kossuth rádió

Az üzemekben folyó bérharcok, a munkásság mindennapi követeléseiért indított akciók, a kommunista befolyás növekedése a szakszervezetekben és a Szociáldemokrata Párt szervezeteiben jelentősen megerősítették a munkásosztály politikai és szervezeti egységét. A harcok egyelőre csak a munkásság részkövetéseiért folytak; korántsem jelentették még a munkásosztály erejének és harcának teljes kibontakozását. A háborúból való kilépésért, a különbéke kiharcolásáért a tömegek még nem léptek fel nyíltan. A háború ellen folyó közvetlen tömegharc megszervezése még hátra volt. Erre az első lépések 1941 őszén történtek.

A munkásifjúság október 6-án megkoszorúzta a Batthyány-emlékművet és tüntetést rendezett az ország függetlensége és szabadsága mellett. Ezt az akciót, amelyen mintegy 250 ifjúmunkás és diák vett részt, a Szociáldemokrata Párt kommunista vezetésű Országos Ifjúsági Bizottsága szervezte, s az ifjúság antifasiszta egységének jegyében zajlott le. A rendőrség a tüntetést feloszlatta, s az ifjúság koszorúját az emlékműről eltávolította.

Méreteiben és jelentőségében sokkal nagyobb szabású volt az a tüntetés, mely 1941. november 1-én a Kerepesi temetőben a Kommunisták Magyarországi Pártjának kezdeményezésére és vezetése alatt zajlott le. Kommunisták, szociáldemokrata, kisgazda- és nemzeti parasztpárti politikusok, írók és a munkás-, paraszt- és értelmiségi ifjúság küldöttei — közöttük a Győrffy Kollégium tagjai — megkoszorúzták a magyar szabadság két nagy harcosának, Kossuth Lajosnak és Táncsics Mihálynak a sírját. A koszorúzásra ötezer főnyi tömeg gyűlt össze, s lelkes hangulatú tüntetést rendezett Magyarországnak a háborúból való kilépése és a különbéke mellett.

A háború kitörése óta ez volt az első alkalom, amikor a különböző pártállású politikusok és tömegek közösen, együttesen léptek fel a nemzeti függetlenségi mozgalom jegyében.

A nyilas lapok a tüntetés után veszett dühvel fordultak a függetlenségi mozgalom ellen. A szélsőjobboldali hangorkánból Milotay István hangja vált ki a legélesebben, aki az *Új Magyarság* 1941.

november 7-i számában megjelent „Októberi mécsesek" című vezércikkében elrettentő képet festett a munkásság és a baloldali érzelmű politikusok béketüntetéséről.

„Táncsics neve nekik csak takaró jelszó szörnyű más nevek elrejtésére, amelyek egy világ-Táncsicsság nevében Európát lángba borítják, s akiknek uralma ott Keleten, a német fegyverek jóvoltából, most omlik össze, tűzbe, lángba, vérbe, hamuesőbe fúlva, egy apokaliptikus pusztulás rémképei között."

A munkásosztály vezető szerepének hirdetésében és a tömegeknek a nemzeti függetlenségi harcra való mozgósításában kimagasló szerepük volt a munkásság kulturális szerveinek: a munkás színjátszók, a munkásdalosok és a szocialista képzőművészek csoportjainak.

A Horthy-fasizmus hosszú ideje alatt a munkásság kulturális csoportjai a szigorú rendőri cenzúra miatt többnyire csak bejelentetlenül, illegálisan tartották előadásaikat. Ennek természetes velejárója volt, hogy az előadások szűkkörűek, a reális élettől és az eleven politikai harctól távol állóak, sokszor szektajellegűek voltak. Ezen a helyzeten a háború elleni demokratikus nemzeti tömegmozgalom érdekében változtatni kellett. A kulturális csoportoknak a munkásosztály és az egész dolgozó nép politikai szükségleteit, legmagasabb emberi törekvéseit és nemzeti eszményeit kellett kifejezniük. Tevékenységüket a nemzeti függetlenségi harc szolgálatába kellett állítaniuk.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a baloldali szociáldemokrata munkásokkal karöltve ezt a feladatot is sikerrel megoldotta. Egymás után alakultak meg a vasas-, a bőrös- és a cukrászszakszervezet színjátszó csoportjai, amelyek a magyar klasszikusok műveit — többek között a „Bánk bán"-t, a „Ludas Matyi"-t — adták elő. A munkáskórusok magyar népdalokat, Bartók és Kodály műveit és klasszikus magyar költők, Berzsenyi, Csokonai, Petőfi, Ady és József Attila megzenésített verseit szólaltatták meg műsoraikban.

A munkás színjátszók és a munkásdalosok szereplését a polgári sajtó is élénk érdeklődéssel kísérte. A polgári sajtó kénytelen volt elismerni, hogy az ipari munkásság a nemzeti kultúra elvitathatatlan része-se, hordozója és továbbfejlesztője. A munkásosztály a kultúra területén is a függetlenségi mozgalom élére állt.

A néptömegeket nagy hatással buzdította a németellenes szabadságharcra való felsorakozásban az az előadássorozat, amelyet 1941 őszétől 1942 tavaszáig Hont Ferenc rendezett a Vigadó nagytermében

„Egy ezredévi szenvedés" és „Hazádnak rendületlenül" összefoglaló címmel. Haladó írók, politikusok és publicisták — Bajcsy-Zsilinszky Endre, Darvas József, Joó Tibor, Kállai Gyula, Móricz Zsigmond, Parragi György — ismertették ezeken az irodalmi estéken a magyar nép szabadságharcának tanulságait, s kiváló előadóművészek — Ascher Oszkár, Basilides Mária, Bánki Zsuzsa, Gábor Miklós, Gellért Endre, Gobbi Hilda, Hont Erzsi, Horváth Ferenc, Major Tamás — Petőfi, Ady és József Attila forradalmi verseit szólaltatták meg. Az előadássorozat József Attila hitvallását választotta jelmondatául:

„Adj emberséget az embernek
Adj magyarságot a magyarnak"

A vers harmadik sorát — „Hogy mi ne legyünk német gyarmat" — akkor nem lehetett kimondani, de a tömegek szívében annál elevenebben élt ez a követelés. Ezeknek az előadásoknak igen nagy politikai tömegagitációs jelentőségük volt.

A függetlenségi mozgalom toborzó, tömegagitációs munkájából jelentősen kivette részét a szocialista képzőművészek csoportja.

1934-es megalakulásától kezdve a csoport munkáját az ott tevékenykedő kommunisták mindvégig a munkásegység szellemében irányították, és ennek eredményeként a csoport már 1936 őszén haladó polgári művészek bevonásával a népfront-politika szellemében rendezett kiállítást. Ennél sokkal jelentősebbek voltak azok a jelentkezései, amelyekkel a háború kitörése után, 1940 szeptemberében, októberében és 1941 februárjában, majd ugyanez év októberében lépett a nyilvánosság elé.

A függetlenségi mozgalom szempontjából a képzőművész-csoport legjelentősebb kiállítása az volt, amelyet a vasmunkások Magdolna utcai székházában rendezett, ahol a *Népszava* „Szabadság és Nép" című freskópályázatára beküldött pályaműveket mutatta be. A pályázaton haladó polgári művészek is nagy számban vettek részt. Mindennek igen élénk sajtóvisszhangja volt. A nyilas lapok denunciálására és a németek állítólagos közbelépésére a rendőrség a megnyitást követő harmadik napon a kiállítást betiltotta.

A szocialista képzőművészek csoportja és a velük együtt kiállítók — Bán Béla, Berda Ernő, Bokros-Biermann Dezső, Derkovits Gyula, Dési-Huber István, Farkas Aladár, Fehér György, Fenyő A. Endre,

Goldmann György, Háy Károly László, B. Juhász Pál, Kondor György, Kurucz D. István, Mészáros László, Ránki Roxi József, Sugár Andor, Szabó István és mások — hittek abban, hogy műveikkel hatnak a valóságra, s művészetükkel a nép nagy ügyét szolgálják. Harcos, a néppel összeforrott, agitatív erejű művészet volt ez. — Nem véletlen, hogy a szocialista képzőművészek csoportjának anyagából húsz évvel az ország felszabadulása után — 1964-ben — megrendezett kiállítás eleven, friss erővel hatott, áradt belőle a korszerűség szelleme. Igazolta, hogy a nép legnemesebb törekvéseivel egybeforrott művészet soha nem évül el!

A magyar függetlenségi mozgalom ebben az időben területileg jelentősen kiszélesedett. A Kommunisták Magyarországi Pártja kiépítette kapcsolatait a Magyarországhoz csatolt területek: Kárpát-Ukrajna és Észak-Erdély kommunista mozgalmával, ami a nemzeti ellenállást megerősítette. A kommunisták vezetése alatt a magyar nép és az országban élő elnyomott nemzetiségek kezet nyújtottak egymásnak, s együttesen léptek fel közös elnyomóik ellen.

A függetlenségi mozgalom 1941 őszén nemcsak idehaza kezdett kibontakozni, hanem a külföldi magyarság körében is. Az a sok tíz- és százezer magyar, akiket Horthy ellenforradalmi rendszere kiűzött az országból, hazafiúi kötelességének érezte, hogy a Horthy és Hitler igájában sínylődő magyarság felszabadító harcát támogassa. Nem kevésbé kötelességének érezte azt is, hogy a világ demokratikus és szabadságszerető népei előtt a magyar nép igazi érdekeit képviselje. A külföldi magyarok legjobbjai a világ minden táján bekapcsolódtak a fasizmus elleni küzdelembe, s röpcédulákkal és újságokkal, élőszóval és fegyverrel harcoltak a szabadságszerető népek közös elnyomói ellen.

A magyar nép antifasiszta felszabadító harcának szervezésében és vezetésében kiemelkedő része volt a Szovjetunióban élő magyar kommunista emigrációnak. A moszkvai emigráció a háború kitörésének első percétől kezdve segítséget nyújtott a magyar függetlenségi mozgalom pártjainak, az egész magyar népnek a németellenes szabadságharcra és a nemzet megmentésére.

A segítségnyújtás leghatékonyabb eszköze az 1941 szeptemberében megszervezett Kossuth rádió volt. A Kossuth rádión keresztül a moszkvai magyar kommunista emigráció a háború egész ideje alatt naponta többször szólt a nemzethez.

A Kossuth rádió rámutatott arra, hogy a fasiszta barbárság leküz-

désére a nemzet összes becsületes, haladó, demokratikus erőinek az összefogására van szükség. 1942 végén ismertette a magyar néppel a függetlenségi mozgalom harci programját. Ez lényegében a független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtésének ugyanazokat az alapelveit és követeléseit tartalmazta, amelyeket a Központi Bizottság 1941 áprilisi és júniusi ülései dolgoztak ki. A párt programjának és követeléseinek ismertetésében a Kossuth rádiónak nagy szerepe volt.

A Kossuth rádió elszánt harcot folytatott azért, hogy Magyarország szakítsa meg szövetségi viszonyát a fasiszta hatalmakkal. Figyelmeztette a nemzetet, hogy az ország a németek oldalán a biztos pusztulásba rohan. A magyar nép fasiszta propagandától félrevezetett tömegeit igyekezett felvilágosítani arról, hogy a Szovjetunió az elnyomott európai népek harcostársa és barátja, s nemzeti függetlenségünket és szabadságunkat csak a Szovjetunió népeivel, a szövetséges hatalmakkal egységfrontban vívott felszabadító harccal vívhatjuk ki és biztosíthatjuk.

A Kossuth rádió elszánt harcot folytatott a magyar hadsereg megmentéséért. Központi jelszava volt: „Hozzák haza honvédeinket!" Adatokkal bizonyította a magyar nép előtt, hogy a német hadvezetés csak megalázó szolgaszerepet juttat a magyar népnek, s a rosszul felfegyverzett magyar hadosztályokat a németek csak utóvédként használják, a legreménytelenebb vállalkozásokba kényszerítik.

Állandó témája volt a Kossuth rádiónak Magyarország gazdasági kifosztása. Konkrét esetek felsorolásával tárta a magyar nép elé azt a szomorú tényt, hogy a Harmadik Birodalom országunkat német élettérré alakítja át, s gazdaságilag teljesen tönkreteszi. Sokat foglalkozott a parasztság embertelen kifosztásával.

A Kossuth rádió mindennapos harcot folytatott azért, hogy a magyar néptömegek németellenes harcát minél szélesebb alapokra fektesse. Kifejtette, hogy Magyarországon a nagy dolgozó osztályokon kívül jelentős antifasiszta erők vannak. Ebből a felismerésből kiindulva adásaiban súlyt helyezett a tömegek németellenes harcának megszervezésére és kiszélesítésére. Leleplezte és ostorozta a reakciós uralkodó körök hintapolitikáját. Leleplezte és ostorozta a kivárás politikáját. Ennek során nemcsak arra mutatott rá, hogy az uralkodó reakció becstelen spekulációival milyen súlyos veszélybe dönti a nemzetet, hanem figyelmeztetett arra is, hogy a magyar ellenzéki pártoknak, elsősorban a Szociáldemokrata Pártnak és a Kisgazdapártnak, gyorsan és

határozottan szakítaniuk kell a kivárás bűnös politikájával, gyorsan és határozottan cselekedniük kell.

És mindezeken túl, működésének első percétől kezdve sokat foglalkozott a Kossuth rádió a szabotázs- és partizánakciók szervezésének fontosságával. Adásaiban partizániskolát létesített. A munkástömegeket szakszerűen kioktatta, hogyan csökkenthetik a gyárak és üzemek háborús termelését. A parasztságot felszólította, hogy földjét hagyja parlagon, terményeit rejtse el. Az ipari munkásságnak és parasztságnak megmagyarázta, hogy a magyar hazafiak és csoportok szabotázsakciói nem „egyéni akciók", hanem a nép akaratának megnyilvánulásai, amelyek elősegítik Hitler vereségét és siettetik a háború befejezését. A szabotázsakciók és partizánharcok népünk függetlenségi harcának legélesebb fegyverei.

Miközben a magyar reakció arról üvöltözött, hogy a magyar nép a keleti fronton „európai küldetését" teljesíti, a kommunisták megmagyarázták, hogy a magyar népnek valóban van európai küldetése, de ez semmi esetre sem a német rablók zsoldosszolgálata. Arra a kérdésre, hogy miben is áll a magyarság különleges történelmi szerepe, kifejtették, hogy Magyarországnak belülről át kell szakítania a német imperializmus vazallus államainak frontját. Ezzel a cselekedettel Magyarország nemcsak lemosná magáról a gyalázatot, amelyet Hitlerék és bűnös uralkodó osztályai kentek rá, hanem kis nép létére újra az európai haladás élenjáró nagy nemzeteinek sorába emelkedhetne.

Volt tehát kivezető út! A Szovjetunió elleni galád hadüzenettel még nem veszett el minden!

A cél: elszakadni Hitlertől, megdönteni az ország németbérenc kormányát, létrehozni a dolgozó nép érdekeit képviselő nemzeti kormányt, biztosítani a demokratikus politikai szabadságjogokat, végrehajtani a földreformot és a teljes jogegyenlőség alapján jószomszédi viszonyt teremteni a környező népekkel.

Eddig a munkásosztály a fasizmus magyarországi térhódítása és a reakció háborús tervei ellen mozgósította a nemzet haladó erőit. A hadbalépés után a munkásosztály az előtt az új feladat előtt állott, hogy a nemzeti demokratikus erők élén kiragadja az országot a háborúból, és a magyar népet a fasizmus segédcsapatából a népek szabadságharcának egyik élenjáró harcosává tegye. Az ipari munkásságra, a magyar nép harcos tömegeire várt a feladat, hogy megmentsék a nemzet becsületét és jövőjét.

5. *Változások a pártok egymáshoz való viszonyában. Kül- és belpolitikai tényezők hatása az ellenzéki pártok állásfoglalására*

A Szovjetunió elleni hadüzenet Magyarország politikai életében lényeges változásokat idézett elő. E változások a pártok egymáshoz való viszonyában, a háborúval kapcsolatos állásfoglalásaiban és a néptömegek politikai aktivitásában nyilvánultak meg.

A Szovjetunió elleni hadüzenet után mindenekelőtt megváltozott a nemzetiszocialista pártok viszonya a háborús kormányhoz.

1939-ben a nyilasok még azzal törtek előre a választásokon, hogy a kormány „ellenzéke" voltak. A Szovjetunió elleni hadüzenet után azonban „ellenzékieskedésük" módosult. A nyilas képviselők egy tekintélyes csoportja kivált a Nyilaskeresztes Pártból. A disszidensek elítélték a Szálasi-féle „totális megoldást", a „hatalom megragadását" és a szociális demagógia módszereit, s az Imrédy Béla és a gróf Pálffy Fidél vezetése alatt álló csoportokkal szövetségre lépve megteremtették „a magyarok nemzetiszocializmusát" képviselő új fasiszta pártot. Az utcai demagógiáról áttértek a szalóndemagógiára. A frontáttörés helyett készenlétbe helyezték erőiket a remélt alkotmányos kormányra jutás esetére. A cél a tömegekkel való frontális támadás helyett a vezető rétegekkel való kompromisszum lett. Pálffy Fidél a *Magyarság* című lapban nyíltan meg is mondta, miért volt szükség erre a taktikai fordulatra:

„. . . egy ilyen áttörés és az ezzel járó megrázkódtatás nem állna érdekében annak a hatalomnak, amely ma egész Európát a bolsevizmustól véres és áldozatos harccal védi meg. A mai időkben a termelésnek akár csak egyheti megakadása, illetőleg abban beálló zavar mérhetetlen károkat okozhat . . . Az alkotmányos úton kívül tehát más kibontakozást nem látunk."

Az Imrédy—Pálffy-féle nemzetiszocialista pártszövetséggel szemben Szálasi Nyilaskeresztes Pártja háttérbe szorult, s Imrédyék hangja a kormánypárt felé lényegesen megváltozott. Nem támadták többé a kormányt, hanem kijelentették: voltaképpen nem akarnak mást, mint hangsúlyozottan jobboldali kormányzatot. Az új nyilas front elítélte a hatalom átvételének erőszakos módszerét, hitet tett az alkotmány mellett, egyszóval felkínálkozott egy szélső jobboldali koalíció számára.

A Szovjetunió elleni háború megindulása után erősödött a jobbol-

dali és fasiszta erők együttműködése, növekedett a magyar reakció egysége.

A megváltozott helyzetben a polgári ellenzéki pártok vezetői is kezdték felismerni, hogy politikájukban bizonyos változásokra van szükség. E pártok vezetői azonban nem azt kifogásolták, hogy Magyarország részt vesz a Szovjetunió elleni háborúban. Azt kifogásolták, hogy teljesen lekötik magukat Hitler mellett, aki az országot gyarmatosítani akarja, s akinek győzelmében különben sem hittek. Szerintük a magyar imperialista célkitűzések megvalósításának egyetlen járható útja az angolszász orientáció.

Az ellenzéki pártok politikájában az egység bizonyos fokú megteremtése irányában hatott az a körülmény is, hogy létrejött a Szovjetunió és az angolszász hatalmak koalíciója. Ez a körülmény az ellenzéki pártokra, amelyek kapcsolatban állottak az angolszász hatalmakkal, természetesen nem maradhatott hatás nélkül, s már egymagában is bizonyos kötelezettségeket rótt rájuk. Taktikai megfontolásokból a Szovjetunió és a kommunisták ellen addig folytatott rágalomhadjáratot és nyílt uszítást be kellett szüntetniük. Nem térhettek ki azelől sem, hogy a nemzeti függetlenségi politika szükségességét — legalábbis szavakban — elismerjék. Nem térhettek ki ezelől azért sem, mert a tömegek a fasizmus és a háború elleni harcban egyre inkább aktivizálódtak, s nem akarták tömegbefolyásukat elveszíteni, nem akartak teljesen elszigetelődni. Az ellenzéki pártok, bár nagyon enyhe formában, de kritizálni kezdték a kormány háborús politikáját. Bajcsy-Zsilinszky Endre 1941. november 21-én a parlamentben kijelentette: „Ha valaha a magyar nemzetet másokat szolgáló csatlósszerepre akarná bárki felhasználni a nagy német nép ellen, én éppúgy ellene fordulnék, mint ahogy ellene vagyok minden gondolatnak és elképzelésnek, amely a németek mellett kívánná csatlósszerepre szorítani a magyart, bárki ellen." Amikor Bárdossy bejelentette a parlamentben a hadiállapot beálltát Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok között, a független kisgazdapárti képviselők tiltakozásuk jeléül kivonultak az ülésteremből.

A Szociáldemokrata Pártban a szovjet—német háború kitörése után a tagság soraiban komoly balratolódás következett be. Erősödött a forradalmi baloldal kialakulásának folyamata.

A fenti körülmények együttes hatására a Szociáldemokrata Párt vezetősége is kénytelen volt a kommunisták javaslataival szemben

tanúsított addigi mereven elutasító álláspontján változtatni, bizonyos engedményeket tenni, s legalább szavakban elismerni az antifasiszta nemzeti függetlenségi népfront helyességét és szükségességét. Ennek jeléül és egyben eredményeként a párt vezetésében erősödtek a baloldali erők.

6. *A* Népszava *1941-es karácsonyi száma. A munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség első közös fellépése*

A magyar nemzeti függetlenségi mozgalom fejlődésének egyik fontos határköve volt a *Népszava* 1941-es karácsonyi száma.

Valóban: a *Népszavá*-nak ez a száma történelmi jelentőségű cselekedet volt. A népfrontos karácsonyi szám a Kommunisták Magyarországi Pártjának kezdeményezésére a két munkáspárt vezető tagjai között létrejött tárgyalásnak és a *Népszava* szerkesztőségében dolgozó baloldali szociáldemokrata és kommunista újságírók vállvetett munkájának eredménye volt. A lap teljesen a nemzeti demokratikus erők együttműködése, a nemzeti függetlenség és a népszabadság gondolatának szentelte sorait. Hasábjain a kommunistákon kívül megszólaltak a legkülönbözőbb antifasiszta irányzatok képviselői, köztük Bajcsy-Zsilinszky Endre, Darvas József, Móricz Zsigmond, Szekfü Gyula, szociáldemokrata és kisgazdapárti vezetők, haladó polgári írók és újságírók.

Miben is volt a *Népszava* 1941-es karácsonyi számának igazi történelmi jelentősége? Mi tette a *Népszavá*-nak ezt a számát a magyar függetlenségi mozgalom kiemelkedő eseményévé?

Nagy jelentősége volt a *Népszava* e számának mindenekelőtt azért, mert ekkor lépett fel először önállóan a Szociáldemokrata Párt balszárnya, amely a peyeri politikai vezetés addigi korlátlan uralmával szemben megjelölte a szociáldemokrata mozgalom lehetséges új fejlődési irányát és szakaszát.

A *Népszava* karácsonyi száma a peyeri kommunistaellenes politikával szemben éles fordulatot jelentett. *1919 óta ez volt a Kommunisták Magyarországi Pártjának és a Szociáldemokrata Pártnak az első, közös megállapodás alapján végrehajtott akciója.*

Nagy jelentősége volt a *Népszava* karácsonyi számának azért is, mert a balszárny fellépése következtében a Szociáldemokrata Párt kénytelen volt nyilvánosan elismerni, hogy legfőbb feladat a demokratikus nemzeti egységfront megteremtése, amelynek nélkülözhetetlen részei a munkásegység, a munkás-paraszt szövetség és a munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség összefogása.

Nagy jelentősége volt a *Népszava* karácsonyi számának azért is, mert nyilvánosan lerakta a széles nemzeti összefogás politikájának ideológiai alapjait, s lehetővé tette, hogy a nemzeti összefogásnak addig a szakszervezetekben, a pártszervezetekben és a munkásság kulturális és sportegyesületeiben illegálisan vagy csak félig legálisan folytatott politikája legalizálódjék, a legszélesebb néptömegek háborúellenes politikai irányvonalává, a nemzeti szabadságharc éltető elemévé váljék.

„Kitártuk ezt az ünnepi számunkat a nemzeti önállóság és függetlenség nagy gondolata, a népszabadság örök eszméje és a szociális haladás történelmi szükségességének követelő hangja számára — írta Szakasits Árpád „A mi földünk: a mi életünk" című cikkében. — A nemzeti önállóság és függetlenség gondolata nem pártkérdés, ezért idehívtuk azokat a férfiakat, írókat, politikusokat, gondolkodókat, akik nem vallják ugyan a szocializmus programját, de tiszta szándékkal akarják, hogy országunk önálló legyen, függetlenségben élje életét, s függetlenül szabja meg a maga útját, amelyen haladnia kell!"

A konzervatív Szekfü Gyula például így indokolta meg a nemzeti összefogás politikájának szükségességét:

„Nagy elemi csapások idején, felhőszakadás után, árvízveszedelemben senki nem tud négy fal között maradni, mindenki az utcára tódul és fölfedezi, hogy emberek közt van a helye, ő is ember, nem pedig valamely zárt életforma önkéntes rabja, mert ilyen veszedelmek idején senki sem segíthet önmagán, mindenki másokra, a többiekre van utalva. Ilyen viharban élünk ma is, s már nem arról van szó, hogy milyen négy fal közül léptünk ki és térünk vissza, hanem bizonyos lényeges dolgokban kell értenünk egymást, mert különben egyenként, különválva még könnyebb az elpusztulás, mintha sokan, nagyon sokan megértik egymás szavát."

Bajcsy-Zsilinszky Endre, a nemzeti függetlenségi politikának ez a bátor harcosa, „Kossuth és a magyar külpolitika" című cikkében megjelölte a függetlenségi mozgalom célját, s a kossuthi fegyveres szabad-

ságharc nagy tanulságát idézte az ország függetlenségét veszélyeztető túlerővel szemben is:

„Ez a mi szegény — igen szegény — nemzedékünk nem felejtheti el, hogy Kossuth Lajos, az ő szép, bölcs, hagyományt és korszellemet zseniálisan összeolvasztott alkotmányreformja, az ő külpolitikai tisztánlátása, az ő nagy szociális reformja a jobbágyság eltörléséről és a magyar parasztság földtulajdonba helyezéséről, az ő messzetekintő nemzetiségi és a Duna-völgyi népeket összebékíteni kívánó európai politikája és mindenekfölött az ő életmentő nagy merészsége, hogy a nemzet örök életéért, az ország függetlenségéért és integritásáért fegyverre szólította a Szent István-i birodalom fiait, a lángeszű ihlet, mely megérezte, hogy bármennyire is bizonytalan a harc kimenetele, de nem hozhat végleges bukást egy nagylelkű és bátor nemzet számára, ha minden erejével kiáll nála sokszorta hatalmasabb erőkkel szemben is . . ."

A *Népszava* 1941-es karácsonyi számának jelentősége megmutatkozott abban is, hogy újabb kedvező feltételeket teremtett a Szociáldemokrata Párton belül a jobboldali politika további visszaszorítására és teljes elszigetelésére. Kedvező alkalom és lehetőség nyílt arra, hogy az ipari munkásság erejét két évtizede sorvasztó peyerizmus ellen megindulhon a nyílt és kíméletlen harc. E harc kedvező kimenetele annál is bizonyosabbnak látszott, mert a nemzeti szabadságharcban az ipari munkásság mellett a parasztság és az értelmiség tömegei is az egységbontó, áruló peyeri politika ellen sorakoztak fel.

A *Népszava* karácsonyi számával a kommunisták politikai súlya és tömegbefolyása ugrásszerűen megnövekedett. A karácsonyi szám megjelenését hetekig tartó viták követték a szakszervezetekben és a pártszervezetekben. Ezekben a vitákban a kommunisták az ipari munkásság még nagyobb tömegeit győzték meg arról, hogy az adott történelmi helyzetben, a konkrét magyar viszonyok alapján a nemzet megmentésének ez az egyetlen útja és lehetősége. A jobboldali szociáldemokraták azonban továbbra is a régi nótát fújták: a *Népszava* karácsonyi száma szembefordult a munkássággal, letért a szocializmus és az osztályharc következetes útjáról, s a tányérsapkásokkal, a zavaros fejű „népi írókkal" és a karrierista polgári elemekkel szövetkezett. A kommunisták leleplezték a munkásság előtt a jobboldali szociáldemokraták szavakban radikális, lényegében reakciós demagógiáját: a további megalkuvást, behódolást és árulást.

És végül, de nem utolsósorban: a *Népszava* 1941-es karácsonyi

számának nagy jelentősége abban volt, hogy a nemzet vezető osztályát, az ipari munkásságot segített kiemelni politikai elszigeteltségének és erőtlenségének addigi siralmas állapotából, amelybe nagyrészt a jobboldali szociáldemokrata vezetés taszította.

A Gömbös-kormány megalakulása óta a Független Kisgazdapárttól a kormánypárton keresztül egészen a nyilas pártokig a magyar politikai élet minden területén úgy beszéltek a magyar ipari munkásságról, mint amely idegen test a nemzeten belül; politikai és kulturális megmozdulásairól mint kivénhedt, erejét vesztett mozgalomról; szervezeteiről mint a múlt kísérteteiről, amelyeknek napjai meg vannak számlálva, s maguk is csak a halálos ítélet kimondását várják, hogy végképp eltűnjenek a történelem színteréről. Az, hogy a magyar politikai élet pártjai ilyen szemérmetlenül rágalmazhatták a magyar munkásosztályt, nemcsak a Horthy-rendszer fasiszta jellegében lelte magyarázatát, hanem a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetőinek politikájában is. A *Népszava* karácsonyi száma súlyos csapást mért azokra a becstelen számítgatásokra és szemérmetlen jósolgatásokra, amelyek a marxista munkásmozgalom közeli halálára vonatkoztak.

A nyilas lapok a döbbenet és meglepetés hangján írtak a „jól sikerült ankétról", s a „hazaáruló" népfronttal szemben a kormány erőteljes közbelépését követelték. A polgári lapok félelemmel vegyes tisztelettel írtak a magyar újságírás történetében szinte egyedülálló harcos kiállásról és az ipari munkásság történelmi jelentőségű fellépéséről. A *Népszava* szerkesztőségébe pedig áradtak a levelek, amelyekben munkások, parasztok, értelmiségiek fejezték ki elismerésüket és nyilvánították félreérthetetlen óhajukat: tovább a független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtését célzó politika útján!

Ennek a politikának, amelyet a Kommunisták Magyarországi Pártja már 1936—1939-ben kidolgozott és azóta fáradhatatlanul képviselt a munkásegység és a nemzeti egységfront kérdésében, első nyilvános vállalása magát a Szociáldemokrata Pártot is komoly politikai tényezővé tette, s az ország sorsának további alakulása szempontjából igen fontos feladat elé állította. A párton, a párt vezetőségén múlott, vállalja-e és be tudja-e tölteni ezt a fontos történelmi szerepet.

7. *Hitler első veresége a keleti fronton. Politikai válság kialakulása Magyarországon. A Kommunisták Magyarországi Pártjának harca a Bárdossy-kormány ellen. Megjelenik a* Szabad Nép

1941—1942 telén a Horthy-fasizmus katasztrófapolitikájának jelei minden vonalon kezdtek megmutatkozni. Nyilvánvaló volt, hogy a Bárdossy-kormány hazaáruló politikája előbb-utóbb teljes válságba sodorja az országot.

A magyar háborús politika válságának első jelei akkor mutatkoztak, amikor Hitler nagy hangon beharangozott keleti villámháborúja teljes csődöt mondott.

Hitler már megcsináltatta a „győzelmi emlékérmeket", a magyar kormányférfiak és a nyilas vezérek zsebében már júliusban ott volt a német birodalmi kormány meghívója a fasiszta hordák moszkvai bevonulására, s íme, a fasiszták ünnepélyes bevonulás helyett véres fejjel menekültek Moszkva falai alól, s a moszkva—rigai vonalon több mint 400 kilométerrel vonultak vissza. A náci hadsereg decemberben Rosztovnál is súlyos vereséget szenvedett. Ezzel már a szovjet—német háború első fél esztendejében megdőlt a hitleri hordák verhetetlenségéről szóló reakciós legenda. A németek a tél folyamán a hosszú szovjet arcvonal minden szakaszán megkezdték a frontok „kiegyenesítését", s „kedvezőbb állásokba" vonultak vissza.

Hitler a Szovjetunióban elszenvedett vereségeit egy időre Japán hadba lépésével és a távol-keleti front sikereivel igyekezett ellensúlyozni. Közben azonban lázasan készült a nagy hangon beharangozott tavaszi offenzívára. Ez a készülődés elsősorban azt jelentette, hogy igyekezett a csatlós államok összes élelmiszerraktárait kifosztani, hadianyaggyáraik termelését elrabolni s minél több hadosztályukat vágóhídra hajtani.

Ez volt a terve Magyarországgal is.

1942 januárjában Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter és Keitel vezérkari főnök Budapestre látogattak, s Bárdossyval titkos katonai szerződést kötöttek, amely szerint Magyarország a tavasz és a nyár folyamán a 2. magyar hadsereget a szovjet frontra küldi.

Elősegítette a magyar belpolitikai élet kiéleződését a súlyos gazdasági helyzet is.

A német lapok 1941—1942 telén büszkén emlegették, hogy

Európában százmillió számra robotolnak a német hadiipari termelés szolgálatában. Kimutatásaik szerint a tízmilliós magyar nép sorrendben az ötödik helyet foglalta el, a valóságban viszont a második vagy a harmadik helyet. Az ország kirablása mindjárt a háború kitörése után megkezdődött. Országunk a német csapatok átvonulási terepe, tehát szabad kizsákmányolási és vadászterülete volt. A németek még a búzát és más élelmiszert szállító magyar vasúti szerelvényeket sem igen engedték vissza, hanem hadigépezetük szolgálatába állították. A kereskedelmi egyezmények keretében szállított iparcikkek ellenértékével adósok maradtak, s legfeljebb játékszerekkel és be nem váltott ígéretekkel fizettek. A szén- és vagonhiány miatt a közlekedésben súlyos zavarok álltak elő.

Az ország háborúba lépésével a magyar dolgozók életszínvonala süllyedt. A pengő kezdett elértéktelenedni. Maximálták a kenyér, a zsír és a hús fejadagját, s a legfontosabb élelmiszerekre bevezették a jegyrendszert. Jellemző, hogy a fejadagok Magyarországon átlagban 30—40 százalékkal alacsonyabbak voltak, mint Németországban. A kormány elrendelte a parasztság kötelező terménybeszolgáltatását, s aki a rendelet előírásainak nem tett eleget, háromévi fegyházbüntetésre ítélték. A háborúba lépéssel Magyarország gazdaságilag is Németország gyarmatterülete lett.

A Bárdossy-kormány egyik legfőbb gondja a szervezett ipari munkásság erejének megtörése volt. Bárdossy miniszterelnöksége alatt a reakciós Nemzeti Munkaközpont és a sztrájktörő Hivatásszervezet fokozott jelentőségre tett szert, s még szabadabban garázdálkodhatott. A szakszervezeteket a kormány állandóan betiltással fenyegette. A munkásság és a parasztság elégedetlenségének elfojtására növelte a karhatalmi erők létszámát, és jogkörüket kiterjesztette. „A csendőr a magyar jövő dajkája" — írták a lapok 1942 februárjában a csendőr- és rendőrnapon.

A belpolitikai válság kiéleződéséhez nagyban hozzájárult a kormány hírhedt nemzetiségi politikája, amely a népek önrendelkezésének és egyenjogúságának teljes kicsúfolása volt. Ennek a nemzetiségi politikának alapelve: az ország területén élő népek elnyomása és kirablása.

A kormány a bécsi döntések alapján Magyarországhoz csatolt vagy fegyveresen elfoglalt területek népei számára semmiféle lehetőséget nem adott sorsuk önálló intézésére. Ezeken a területeken még képviselő-választásokat sem tartottak. A kormány a nép megkérdezése nélkül

NÉPSZAVA
A MI FÖLDÜNK: A MI ÉLETÜNK
A kiegyezés és az új Magyarország születése
Írta: Mód Aladár
RÁKÓCZI
SZABADSÁG ÉS POLITIKA
A SZABADSÁG FOGALMA
SZABADSÁG ÉS NÉP
Az önálló államalapítás
KOSSUTH
és a magyar külpolitika
Petőfi a politikai jel
Az oligarchától a nemzeti államig
Gyarmati sorban

A *Népszava* 1941. évi karácsonyi számának cikkeiből

SZABAD NÉP

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA
(A K.M.P. [illegible]) HIVATALOS LAPJA
I. évfolyam, 1. szám.   Budapest, 1942. II. 1.

SZABAD NÉP – SZABAD ORSZÁGBAN.

Pártlapunk neve jelképezi azt a történelmi feladatot, amely elé a politikai fejlődés a magyar népet és annak hivatott vezetőjét – a K.M.P.-t – állította. Ezt a történelmi feladatot Sztálin elvtárs ismertette és foglalta össze előnek, amikor a német–szovjet háború kitörésekor bejelentette, hogy most Európa elnyomott nemzeteinek szabadságharca következik a hitleri elnyomás, a fasiszta reakció ellen. A reakció [illegible] az előbbinek szabaddá teszi az utat Európa demokratikus fejlődésének, [illegible] a kontinensen végleg kiküszöböli a népek rabszolgai elnyomását és a háborút.

A K.M.P. Sztálin elvtárs útmutatása alapján felismerte azt a feladatot és megragadta azt a történelmi pillanatot, amely az egész nemzetet egyesítheti a munkásság vezetése alatt, évszázados történelmi feladatának a megvalósítására: a

FÜGGETLEN, SZABAD, DEMOKRATIKUS MAGYARORSZÁG
megteremtésére.

Ennek a nagy történelmi feladatnak a szolgálatába állítjuk a "Szabad Népet", pártunk hivatalos lapját. A háború és a reakció [illegible] [illegible] a "Szabad Nép"-nek, mint a szabadság [illegible] kell megszólalnia. A "Szabad Népnek" kell azokat az eszméket kialakítania, amelyek a magyar nép felszabadító harcának az útját bevilágítják.

De a "Szabad Nép" csak akkor felelhet meg rendeltetésének, ha nagy és erős pártra támaszkodhatik. Olyan pártra van szükség, amelyik ideológiailag felkészült, egységes és fegyelmezett, amelynek szervezetei [illegible] jelen vannak. Egy ilyen felkészült párt vezetni tudja osztályának széles tömegeit, napi harcaiba be tudja vonni a széles néprétegeket is a [illegible] folytatott harcba, aktív tényezője a politikai életnek.

Pártunk jelenleg még nem elég erős sem szervezetileg, sem ideológiailag ahhoz, hogy vezető szerepet vigyen a politikai életben. A "Szabad Nép" [illegible] fordítja munkáját [illegible] [illegible] szervezetileg erősödjék és ideológiailag felkészültebb vezető szerepére. A "Szabad Nép" a külföldi és magyarországi aktuális politikai eseményeinek [illegible] a marxizmus–leninizmus éles megvilágításába helyezi, támpontot ad elvtársainknak az összes aktuális politikai eseményekben és [illegible] a napi munkában való felhasználására.

A "Szabad Nép" [illegible] csak a pártszervezetek [illegible] olyan mértékben erősödik pártunk szervezetileg és ideológiailag olyan mértékben válik lehetővé, hogy a "Szabad Nép" az összes dolgozóknak, a magyar népnek szóljon.

Gyorsítsátok meg ezt a folyamatot elvtársak azzal, hogy a "Szabad Nép" cikkeit figyelemmel olvassátok és megvitatjátok és napi munkátokban felhasználjátok!

A Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívása

Nagy történelmi évfordulók felé közeledünk!

Az elkövetkezendő napok, hetek, hónapok és évek mindmegannyi százéves évforduló.

A sajtóban hetek óta cikkek jelennek meg, amelyek a hagyományok ápolására s az országban mindenütt gondozatlanul kallódó ereklyék összegyűjtésére hívják fel a magyar társadalom figyelmét. Ezek a cikkek máris igen nagy visszhangot keltettek a történelmi hagyományokhoz ragaszkodó társadalmi rétegekben. Ezért szükségesnek tartottuk egy olyan országos társadalmi megmozdulás életrehívását, amely életképes keretet adhat a különféle egyéni kezdeményezéseknek. Így született meg a Magyar Történelmi Emlékbizottság.

A bizottság nem önmagában és nem önmagáért akar élni. Szükség van az egész magyar társadalom megmozdulására.

Álljanak sorainkban mindazok, akik tisztán őrzik magukban a történelmi hagyományt és hiszik, hogy e nagyszerű örökség ápolása és elmélyítése fontos nemzeti feladat. Jelentkezzenek magánosok, egyesületek és intézmények, hogy hol, kinél, milyen emléktárgyak és írásos dokumentumok találhatók. A bizottság gondoskodik arról, hogy a beérkezett levelek, cikkek és beszámolók a sajtó útján nyilvánosságra kerüljenek. Gondoskodik az emléktárgyak összegyűjtéséről és kiállításáról is.

A bizottság címe: Budapest V, Mária Valéria ucca 10.

Várjuk a nemzeti eszmékhez és a történelmi hagyományokhoz ragaszkodó társadalom megmozdulását.

A Magyar Történelmi Emlékbizottság

Bajcsy-Zsilinszky Endre, Barankovics István, Bernáth Aurél, Darvas József, Gáspár Zoltán, Baráti Huszár Aladár, Illyes Gyula, Joó Tibor, Kállai Gyula, Karpáti Aurél, Katona János, Katona Jenő, Kovács Imre, Krenner Miklós (Spectator), Mihályfi Ernő, Nagy Ferenc, Nagy István, Parragi György, Patzay Pál, Raics István, Somogyi Miklós, Szakasits Árpád, Szentimrei Jenő, Szőnyi István, Tildy Zoltán, Varga Béla, Veres Péter, Veress Sándor.

Pátzay Pál Petőfi-jelvénye

Az 1942. március 15-i tüntetés

majdnem kivétel nélkül olyan képviselőket hívott be az országgyűlésbe, akik mint ismert spiclik, kémek, dezertőrök és renegátok gyűlöletesek voltak a nép előtt. Észak-Erdély 46 behívott képviselője közül többen a Volksbund tagjai voltak, és még véletlenül sem akadt közöttük egyetlenegy román nemzetiségű sem.

Észak-Erdélyben úgynevezett tisztogató bizottságok folytattak véres tevékenységet. A Kárpát-Ukrajna népének kilátásba helyezett autonómia üres ígéret maradt. Az önkormányzat és a képviselői választások helyett a legvéresebb terror szakadt a kárpátukrán népre: a népgyűlölő jegyzők, basáskodó szolgabírák és szadista csendőrök rémuralma.

Kárpát-Ukrajnában és Délvidéken partizáncsapatok alakultak, s a nép bátran szembeszállt Horthy brutális nemzetiségi politikájával, fegyverrel a kezében védte legelemibb jogait. A magyar kormány válasza az elnyomott és üldözött nemzetiségek jogos önvédelmi harcára a terror fokozása volt. A nemzetiségi vidékeken egymást érték a letartóztatások és kivégzések.

A nemzetiségekkel szemben elkövetett gazságok és brutalitások hosszú és véres sorozatából is magasan kiemelkedik a szégyenletes újvidéki gaztett. 1942 januárjában három nap alatt a magyar csendőrök és katonák fasiszta tisztjeik vezetésével, a kormány és a vezérkari főnök tudtával 3309 polgári személyt, köztük 144 csecsemőt és 294 aggot mészároltak le Újvidéken, Zsablyán, Csurogon és Titelen. A minden jogalapot nélkülöző, szabadrablással, fosztogatással egybekötött tömegmészárlás után a magyar reakció „törvényes alapon" folytatta a tisztogatást. A friss vérszagra és a könnyű zsákmány hírére a hírhedt defenzív osztály és a vezérkari főnök különbírósága szállt ki Délvidékre, s 323 szerb hazafit juttatott bitófára.

Végül elősegítette a belpolitikai válság kiéleződését az a körülmény is, hogy Magyarország és közvetlen szomszédai között a viszony rendkívül elmérgesedett.

Hitler taktikája az volt, hogy egyik Duna-völgyi népet a másikkal tartsa sakkban. Ezt a veszedelmes módszert különösen Magyarország és Románia között alkalmazta eredményesen. Ha érdekei úgy kívánták, Magyarországtól román fenyegetésekkel csikart ki engedményeket és fordítva. 1941 őszén, a bécsi döntés évfordulóján, a román reakció lapjai nyíltan uszítottak Magyarország ellen, és nemcsak Észak-Erdélyt követelték vissza, hanem Románia nyugati határát a Tiszáig akarták ki-

terjeszteni. Ugyanebben az időben a szlovák lapok arról cikkeztek, hogy Romániának és Szlovákiának egy közös ellensége van: Magyarország. A hitleri „felszabadító" politika és a magyar reakció veszett nemzetiségi politikája jóvoltából Magyarország körül egy új, hitlerista kisantant gyűrű kezdett kialakulni.

Mindezek a tényezők a magyar belpolitikai válság kiéleződését kétségkívül elősegítették és növelték.

A Kommunisták Magyarországi Pártja éles harcot folytatott a hazaáruló, tömeggyilkos Bárdossy-kormány ellen; leleplezte bűneit és gazságait. Megállapította, hogy a háborúért a hazaáruló kormányt terheli a felelősség, s harcra szólította fel a magyar népet az ellenforradalmi rendszer megdöntésére.

A délvidéki tömeggyilkossággal kapcsolatban a Kommunisták Magyarországi Pártja 1942 februárjában aláírással ellátott, nyomdai úton előállított röpcédulát adott ki.

A röpcédula ismertette az Újvidéken, Zsablyán és Csurogon lejátszódott szörnyű vérengzést. Megállapította, hogy a nemzetiségi kérdés „megoldásának" ehhez hasonló brutális módszereivel a magyar történelemben sehol sem találkozunk. Az újvidéki példátlan gazság azért következhetett be, mert a magyar nép Hitler és Horthy igájában nyög. A magyar népnek azonban le kell vonnia e szégyenletes gaztett tanulságait, és véget kell vetnie a kormány nemzetvesztő politikájának. A magyar népnek ki kell vívnia szabadságjogait, s biztosítania kell az itt élő népek teljes egyenjogúságát. Ezt azonban csak úgy lehet elérni, ha a magyar nép bátor tömegmegmozdulásaival elsöpri helyéről a Bárdossy-kormányt, szakít Hitlerrel, s véget vet a szabadságszerető és békés állam, a Szovjetunió elleni háborúnak.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának az újvidéki vérfürdővel foglalkozó röpcédulája ezekkel a jelszavakkal végződött: „Azonnali különbékét! Ki a háromhatalmi szövetségből! Egy magyar katonát se Hitlernek! Bíróság elé a délvidéki vérengzés bűnöseit! Önrendelkezést és egyenjogúságot a velünk élő nemzeteknek! Magyar búzát a magyar népnek! Le a drágasággal! Több bért! Földosztást! A parasztok adóhátralékának és bankadósságainak elengedését! Hozzák haza honvédeinket! Független, szabad, demokratikus Magyarországot!"

A magyar nép mozgósítása és a függetlenségi mozgalom kialakítása terén 1942 első hónapjaiban nagy munkát végzett a Kossuth rádió is. Feltárta az országban uralkodó való helyzetet, és megmutatta

az egyetlen kivezető utat: a Horthy-rendszer elleni bátor, kíméletet nem ismerő forradalmi tömegharcra szólított fel minden hazájához hű és igaz magyart.

A kommunistáknak ezek a felhívásai nem maradtak hatás nélkül.

1942 első hónapjaiban a politikai életben új helyzet alakult ki, melynek fő sajátosságai, tömör összefoglalásban, a következők voltak:

1. A Bárdossy-kormány nem tudott megfelelő tömegbázist teremteni háborús politikájának alátámasztására, illetve ez a bázis egyre szűkült. Az országban nem a háborús, hanem a háborúellenes hangulat erősödött.

2. Bárdossy nem tudott szilárd, a háború folytatásához feltétlenül szükséges jobboldali kormányzati blokkot kialakítani. Ennek erőszakolása miatt még a Horthy-csoport egy részével is szembekerült, amely politikai és gazdasági vezető szerepét féltette Bárdossy feltétel nélkül behódoló politikájától. Horthy és Bárdossy között személyes ellentétek is keletkeztek, mert Bárdossy nem helyeselte, hogy Horthy fiát kormányzóhelyettesnek válasszák meg.

3. A független, szabad, demokratikus Magyarország jelszava általánosan ismert jelszóvá és követeléssé vált. A tömeghangulat Bárdossy és háborús kormánya ellen fordult. A Kommunisták Magyarországi Pártján kívül a Szociáldemokrata Párt baloldali elemei, a *Szabad Szó* körül csoportosult paraszti vezetők és írók s az értelmiség legjobb képviselői nyilatkozatokban, beszédekben és cikkekben tettek hitet a független, szabad, demokratikus Magyarország mellett. A függetlenségi mozgalom népi mozgalommá kezdett szélesedni.

4. A magyar reakció megkezdte kísérleteit arra, hogy a függetlenségi mozgalom vezetését az ellenzéki pártok jobboldali, megalkuvó vezetőinek kezére játssza át.

A Bárdossy-kormányban helyet foglaló politikusoknak az a csoportja, amely a kormányon belül a magyar nagytőke bizonyos „ellenzéki" tagjainak érdekeit képviselte, már ekkor abban az irányban kezdett tevékenykedni, hogy a függetlenségi mozgalom jobbszárnyát képező németellenes erőkkel szorosabb kapcsolatot teremtsen, vagy — amennyiben ezek a kormány nyílt támogatására nem vállalkoznának — a függetlenségi mozgalmat a saját vezetése alá vonja. A reakció igyekezett mindazokat a tartalékerőket maga köré gyűjteni, amelyek a fasiszta háborúban való részvétellel még nem kompromittálták magukat, s ennélfogva háborúvesztés esetén alkalmasak lehetnek arra, hogy

a rendszert átmentsék, a reakció osztálykiváltságait a háború elvesztésével bekövetkezett új helyzetben is biztosítsák.

A Kommunisták Magyarországi Pártja megállapította, hogy a németbérenc Bárdossy-kormányt megbuktatni és a magyar politikai élet esedékes fordulatát létrehozni csak abban az esetben lehet, ha a függetlenségi mozgalom vezetése szilárdan a balszárny kezében van, ha a munkásosztály még szélesebb tömegeit mozgósítják, és a balszárnyon belül a munkásosztály és annak élcsapata, a Kommunisták Magyarországi Pártja vezető szerepe érvényesül. Ennek eléréséhez feltétlenül szükség volt egyrészt a Kommunisták Magyarországi Pártjának szervezeti és politikai megerősítésére, a párt politikájának a tömegekkel való még alaposabb megismertetésére és a tömegeknek a párt köré csoportosítására, másrészt szükség volt az összes németellenes erő közvetlen harci mozgósítására.

Ennek érdekében a párt meggyorsította az illegális pártszervezetek kiépítését. Azt az utasítást adta tagjainak, hogy munkahelyükön vegyék körül magukat szimpatizánsokkal, s bevonásukkal, segítségükkel kezdeményezzenek akciókat a munkásság követeléseiért és a háború ellen.

A fokozódó rendőrségi terror miatt a tagfelvételeknél óvatosabban és körültekintőbben kellett eljárni, emiatt bevezették a tagjelölt rendszert. A párt hűségre, fegyelemre, helytállásra tanította tagjait. Ami szervezeti erejét illeti, továbbra is hiányosság maradt, hogy az új pártszervezeteket főleg a szakszervezetekben és a Szociáldemokrata Párt kerületi szervezeteiben hozták létre, s nem sikerült számottevően előrehaladni a gyári nagyüzemi sejtek szervezésében.

A párt szervezeti és politikai megerősödését, valamint a függetlenségi mozgalom kibontakoztatását nagyban elősegítette, hogy megjelent a szabad sajtó egyetlen képviselője, a Kommunisták Magyarországi Pártjának illegális nyomdájában előállított központi lapja: a *Szabad Nép*.

A *Szabad Nép* első száma 1942. február 1-én jelent meg Rózsa Ferenc szerkesztésében.

Az első szám vezércikkét Schönherz Zoltán írta. A vezércikk kifejtette: a munkásosztály és a Kommunisták Magyarországi Pártja előtt az a történelmi feladat áll, hogy megteremtse a független, szabad, demokratikus Magyarországot. A lap fő feladata, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártját ideológiailag és szervezetileg megerősítse, s a

munkásosztályt nagy történelmi hivatása betöltésére előkészítse. Sokat foglalkozott a lap a pártegység, a pártfegyelem és a kommunista helytállás kérdéseivel is. Tagjait a rendőrséggel és az osztályellenséggel folytatott harcban bátorságra és hősiességre nevelte.

„Elő kell készíteni a párt egész tagságát az osztályellenség fokozott támadására, a rendőrség, csendőrség, katonaság alkalmazására minden osztályharcos, demokratikus vagy háborúellenes mozgalom ellen. Elvtársainknak, akik ezeket a mozgalmakat vezetik, meg kell állniok a helyüket a rendőrség, a bíróság, de még a hóhér előtt is! A párttagokat olyan erős szellemi és erkölcsi fegyverzettel kell ellátni, hogy ne roppanjanak össze a rendőrségi kínzások alatt, ne árulják el a pártot és a kapcsolatokat, amikről tudomásuk van. *Semmilyen kínzás sem mentség a pártárulásra!*"

Ezt írta Rózsa Ferenc a *Szabad Nép* 1942. február 1-én megjelent számában. S amikor később a Horthy-rendőrség kínzókamráiba került, saját példájával tanúsította hitvallásának igazát.

A *Szabad Nép* rendszeresen foglalkozott a háború kérdéseivel. A legális magyar sajtó koholmányaival és hazugságaival szemben felsorakoztatta a való tényeket. Rendszeresen közölte a szovjet hadsereg főparancsnokának napiparancsait, amelyek kifejtették, hogy a Szovjetunió igazságos háborút folytat, hogy a Nagy Honvédő Háború a Szovjetunió népeinek hősies és dicsőséges felszabadító szabadságharca, hogy a Szovjetunió területfeladása csak átmeneti jellegű, s a Vörös Hadsereg feltétlenül megsemmisíti a német hordákat.

A *Szabad Nép* állandóan foglalkozott a munkásegység kérdéseivel is. Kifejtette, hogy a munkásosztály vezető szerepének előfeltétele akcióegységének biztosítása. A kommunisták lelkére kötötte, hogy a munkásosztály közös érdekeiért folyó harcba vonják be a párton kívüli, sőt még a különböző jobboldali szervezetekben levő munkásokat is.

Sokat foglalkozott a *Szabad Nép* az antifasiszta nemzeti egységfront elvi és gyakorlati kérdéseivel. Kifejtette, hogy az antifasiszta felszabadító nemzeti harc vezető ereje a munkásosztály. Foglalkozott a munkás-paraszt szövetséggel mint az antifasiszta népfront politikai alapjával. A munkásosztályban tudatosította, hogy a nemzeti függetlenségért és a demokratikus követelésekért folyó harc nem lemondás a szocialista célkitűzésekről, hanem fordítva: út a szocializmus felé. Felfedte az osztályharc és a nemzeti függetlenségi harc összefüggéseit.

A *Szabad Nép* állandóan napirenden tartotta az ország egyik leg-

döntőbb problémáját: a nemzetiségi kérdést. Leleplezte a reakció hírhedt nemzetiségi politikáját, s közös elnyomójuk ellen folytatandó közös harcra szólította fel a Magyarországon élő összes nemzetiségeket.

A *Szabad Nép* cikkeinek jó része munkáslevelekből állt, amelyekben a dolgozók az üzemi akciók sikereiről, a mozgalmi élet tapasztalatairól, a hadiüzemek katonai parancsnokainak brutalitásairól, a dolgozók életszínvonalának fokozatos süllyedéséről és a tanoncok elrettentő szociális viszonyairól, embertelen kizsákmányoltságáról számoltak be.

1942 tavaszán a *Szabad Nép*-nek összesen négy száma jelent meg. Az ötödik, a május 1-i szám is elkészült, de a közben megkezdődött letartóztatások miatt terjeszteni már nem lehetett.

A *Szabad Nép* megjelenése nemcsak a Kommunisták Magyarországi Pártja, hanem a függetlenségi mozgalom életében is igen fontos esemény volt. A párt tagjai megszerették, s nevelő hatását igen nagyra értékelték. A *Szabad Nép* cikkei az életből, a dolgozók mindennapi harcaiból vették témájukat, és a háború mocsarából tisztán mutatták a kivezető utat. A munkások azt mondották: a *Szabad Nép* olyan érveket sorakoztat fel, amelyeket a gyűléseken és a vitákban hasznosítani tudnak.

8. *A Magyar Történelmi Emlékbizottság. Az 1942. március 15-i tüntetés és tanulságai*

Az 1942 első hónapjaiban kibontakozott politikai válság idején a Kommunisták Magyarországi Pártjának politikai és szervezeti megerősítése mellett a legfontosabb feladata a németellenes erők mozgósítása, a Bárdossy-kormány megbuktatása és a különbéke kiharcolása volt. A tömegek mozgósítására a párt a közelgő március 15-ét akarta felhasználni.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának az volt a véleménye, hogy március 15-ét a munkásság, a parasztság és a demokratikus értelmiség közös ünnepévé kell tenni, s meg kell találni a módját annak is, hogy az ország demokratikus erői közösen készíthessék elő március 15-e méltó megünneplését. Ehhez olyan legális szerv megteremtésére volt szükség, amely az összes demokratikus erőt összefogja, és amely az adott történelmi helyzetben a függetlenségi mozgalom központi

irányító szerve lehet. Így alakult meg a Kommunisták Magyarországi Pártjának kezdeményezésére a nemzeti eszméhez és a függetlenségi gondolathoz hű írók, újságírók, politikusok, tudósok és más közéleti férfiak — Bajcsy-Zsilinszky Endre, Bernáth Aurél, Darvas József, Dessewffy Gyula, Földes Ferenc, Illyés Gyula, Joó Tibor, Kállai Gyula, Kárpáti Aurél, Katona János, Kodály Zoltán, Kovács Imre, Mihályfi Ernő, Nagy Ferenc, Nagy István, Parragi György, Pátzay Pál, Somogyi Miklós, Szakasits Árpád, Szekfü Gyula, Szőnyi István, Tildy Zoltán, Veres Péter — részvételével 1942 február végén a Magyar Történelmi Emlékbizottság mint a függetlenségi mozgalom legális vezető szerve. A bizottság bevallott célja az volt, hogy az 1848—1849-es forradalom és szabadságharc ereklyéinek gyűjtésére mozgalmat szervezzen, s ez emléktárgyak kiállításával és előadásokon keresztül hazafiságra és nemzeti öntudatra nevelje a népet.

„Álljanak sorainkba mindazok — mondotta a Történelmi Emlékbizottság felhívása —, akik tisztán őrzik magukban a történelmi hagyományt és hiszik, hogy e nagyszerű örökség ápolása és elmélyítése fontos nemzeti feladat."

Mi tette március 15-e megünneplésén túl szükségessé egy olyan bizottság megalakítását, amely a függetlenségi mozgalmat legálisan képviseli?

Mindenekelőtt az, hogy a függetlenségi politika — mint már mondottuk — a tömegekben élénk visszhangra talált; a független, szabad, demokratikus Magyarország követelése nagy tömegeket mozgatott meg. A nemzetközi és belpolitikai helyzet ugyanakkor azt követelte, hogy a függetlenségi mozgalmat az addigi kereteknél szélesebb, legális területre vigyék át.

Szükségessé tette a központi szerv megalakítását az is, hogy függetlenségi politikáról egyre több párt és csoport beszélt, sőt maga a reakció is azt hirdette, hogy „függetlenségi politikát" folytat. Szükség volt tehát arra, hogy a mozgalom elhatárolja magát a reakciótól, s olyan központi vezető szervet hozzon létre, amelyben a munkásosztály vezető szerepe biztosítva van.

És végül: szükség volt a Történelmi Emlékbizottság megalakítására azért is, mert a függetlenségi mozgalom elérkezett konkrét harci feladatai megoldásának időszakához. A különböző németellenes erőket összefogni, tevékenységüket a harcban egységesen irányítani — összefogó, központi szerv nélkül nem lehetett.

A Történelmi Emlékbizottság megalakulásával kapcsolatban külön ki kell emelni, hogy e bizottságok tevékenysége révén találkozott először egymással Magyarország és Észak-Erdély függetlenségi mozgalma. Kolozsvárott már a Történelmi Emlékbizottság megalakulása előtt működött egy ereklye-bizottság, amely 1848—1849 emléktárgyainak összegyűjtésével, kiállításával és előadások tartásával igyekezett élesztgetni a szabadságharc szellemét.

Kolozsvárott a munkásság, parasztság és értelmiség épp olyan lázasan készült március 15-e megünneplésére, mint Budapesten. Ebben nagy része volt annak, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja Észak-Erdély Magyarországhoz csatolása után azonnal kapcsolatot teremtett az ottani kommunista és haladó mozgalommal. Ez jórészt a *Korunk* című folyóirat baloldali, marxista szerkesztőségi gárdája — Balogh Edgár, Gaál Gábor, Jordáky Lajos, Kovács-Katona Jenő, Nagy István és mások — közreműködésével és segítségével történt. Az erdélyi kommunisták képviselői — Balogh Edgár, Józsa Béla, Nagy István — a budapesti lapokban, főleg a *Szabad Szó*-ban írtak cikkeket az antifasiszta nemzeti függetlenségi mozgalom jegyében. Akik korábban a Román Kommunista Párt soraiban küzdöttek Antonescu diktatúrája ellen, azok most a Kommunisták Magyarországi Pártjával együtt léptek fel Horthy diktatúrájával, nemzetvesztő háborújával és politikájával szemben. Így szolgálták a magyar és román nép közös érdekeit, az igazi magyar—román barátságot.

A Történelmi Emlékbizottság — kommunista tagjainak kezdeményezésére és irányításával — megkezdte a március 15-i tüntetés előkészítését és megszervezését. Kibocsátotta Pátzay Pál szobrászművész plakettjét: a Petőfi-jelvényt, amelyet az antifasiszta munkások, parasztok és értelmiségiek tüntetőleg viseltek. „Petőfi útján" címmel könyvet jelentetett meg, amelyben a haladó írók és publicisták 1848 élő hagyományait méltatták, s kifejezték azt a reményüket, hogy — Szekfü Gyula szavaival élve — „az ipari és agrármunkásság a függetlenségi harcban a nemzeti hagyományok követője lesz, olyan nagy magyarokat utánozand, akik valamikor koruk társadalmi berendezésétől forradalmi hévvel fordultak el, de sohasem tagadták meg az ezeréves nemzetet, s annak a függetlenségért harcoló vitézi múltját."

Ekkor azonban már mindenki tudta, hogy a függetlenségi mozgalom szervezői és vezetői a kommunisták. A rendőrség a Szociáldemokrata Párt és a Szakszervezeti Tanács vezetőségét figyelmeztette, hogy a

mozgalomtól tartsák távol magukat. A függetlenségi mozgalom polgári szárnyán is megtorpanás, sőt bizonyos meghátrálás volt észlelhető. A Történelmi Emlékbizottság kiáltványát sokan — köztük a Független Kisgazdapárt reakciós vezető emberei — csak azután írták alá, amikor ehhez a lépésükhöz a munkásgyilkos Keresztes-Fischer belügyminiszter jóváhagyását megkapták.

A március 15-i tüntetésben való részvétel kérdésében a Szociáldemokrata Párt vezetőségén belül is ellentétek merültek fel. A munkásság feltétlenül az akció mellett volt. A munkásság nyomására a Szociáldemokrata Párt a március 9-i elnöki-titkári értekezleten határozatot hozott: hozzájárul ahhoz, hogy szervezetei a március 15-i ünnepségen részt vegyenek. A rendőrség azonban közölte a pártvezetőséggel, hogy megengedhetetlennek tartja a kommunistákkal való közös fellépést. Peyer a rendőrség közbelépése után megtámadta a párttitkárságot, s a pártvezetőségnél olyan döntést provokált ki, amely szerint a Szociáldemokrata Párt és a Szakszervezeti Tanács vezetősége megtiltja, hogy a szervezett munkásság a tervezett március 15-i tüntetésen részt vegyen.

A *Népszava* március 14-i száma a pártvezetőségnek ezt a határozatát le is közölte, a következő indokolással: „. . . több oldalról kapott biztos értesülés szerint szélsőjobboldali elemek arra készülnek, hogy ezt a szép és kegyeletes ünnepséget provokációval és rendbontással megzavarják. Március 15-ének, a magyar szabadság ünnepének tiszta képét meg kell óvni, és ezért a szabadság egyetlen híve, egyetlen szervezett munkás sem engedheti meg és magatartásával nem is járulhat hozzá ahhoz, hogy a március 15-ét megszentségtelenítő terv sikerüljön."

A munkásság hetek óta készült március 15-e méltó megünneplésére. A Kommunisták Magyarországi Pártja hetek óta folytatta a toborzást a március 15-i tüntetésre. A terv az volt, hogy a munkások szervezeteikben gyülekeznek és onnan csoportosan vonulnak fel a tüntetés színhelyére, a Petőfi-szoborhoz. A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetőinek árulása ezt a tervet már nem tudta keresztülhúzni. A *Szabad Nép* márciusi számában a munkásosztályt 1848 forradalmi örökösének nevezte, s a németek és hazai bérenceik ellen törhetetlen szabadságharcra hívott fel. A Kommunisták Magyarországi Pártjának röpcédulái is erre buzdítottak. A kerületi pártszervezeteket, szakszervezeteket, munkás kultúr- és sportegyesületeket elkapta a forradalmi március hevülete. Az üzemekben már hetekkel előbb gyűjtést indí-

tottak a koszorúk megvásárlására. A kommunisták mindenütt tüntetésre és harcra toboroztak. A munkások legjobbjai zászlókat, transzparenseket, jelszavas táblákat, Kossuth-, Petőfi-, Táncsics-, Ady és József Attila-képeket készítettek.

A készülődés heve azonban nemcsak a munkásokat hatotta át. A magyar politikai élet levegőjében is érezni lehetett, hogy most más március következik. A magyar sajtó tele volt Petőfi forradalmi örökségét idéző cikkekkel. A március 15-re készült Petőfi-jelvényt az öntöde nem tudta elég gyorsan megfelelő mennyiségben elkészíteni, mert a munkások ezer- és tízezer számra jegyezték elő a párt- és szakszervezetekben. Március 15-én az antifasiszták ezzel a jelvénnyel gomblyukukban akartak kilépni az utcára. Március 15-e előtt néhány nappal Bajcsy-Zsilinszky Endre ezzel a jelvénnyel jelent meg a képviselőházban.

Persze, a március 15-e előtti napokat nemcsak ez a lázas készülődés jellemezte, hanem a provokáció és árulás számos megnyilvánulása is. Az utcákon, villamosokon, kirándulóhelyeken és sétatereken kínos jelenetek játszódtak le. A reakció elhíresztelte, hogy a Petőfi-jelvény Lenin arcképét ábrázolja. Nyilas pártszolgálatosok, fasiszta katonatisztek és Horthy rendőrkopói lecibálták a magyar hazafiak gomblyukából a Petőfi-jelvényt, miközben nem egyszer verekedésre és előállításokra került sor.

A polgári ellenzéki pártok már ekkor észrevették, hogy a készülő március 15-i tüntetés más lesz, mint amivel ők ez ideig találkoztak. A munkásszervezetekből a spiclik és frakciósok útján érkező hírek, a kommunisták felhívásai és az utcai verekedések már jelezték, hogy a mostani készülődés viharmagvakat rejt magában. A jobboldali elemek úgy érezték, hogy választaniuk kell a fennálló rendszer és az ellene most kibontakozó aktív forradalmi harc között. És választottak. Peyer, Nagy Ferenc és társaik nyíltan szembefordultak a készülő tüntetéssel. A Történelmi Emlékbizottság tagjai közül többen azzal a gondolattal foglalkoztak, ne vonják-e vissza a bizottság kiáltványa alól névaláírásukat. A legsúlyosabb a jobboldali szociáldemokraták árulása volt, amelylyel komoly zavart keltettek, de a tüntetést megakadályozni már nem tudták. A munkásság nem rájuk, hanem a kommunistákra hallgatott, akik kiadták a jelszót: És mégis tüntetünk!

Március 14-én este a Vigadóban „Talpra magyar!" címmel forró hangulatú Petőfi-est volt, amely előjátékul szolgált a másnapi tüntetéshez.

Március 15-én délután a Történelmi Emlékbizottság tagjai a Modern kávéház előtt gyülekeztek. A tüntetésen megjelentek a parasztság képviselői és egy székely küldöttség is. A munkások szervezeteikből kisebb csoportokban vonultak a Petőfi tér körüli utcákba. Pontosan három órakor indultak el kettős sorokban a Történelmi Emlékbizottság tagjai a Petőfi-szobor felé. A tömeg a szomszédos utcákból a térre zúdult. A szobor talapzatára az ipari munkásság nevében Katona János bőripari munkás és Somogyi Miklós építőmunkás, a Független Kisgazdapárt nevében Bajcsy-Zsilinszky Endre, a Nemzeti Parasztpárt nevében Kovács Imre, az értelmiség képviseletében Bernáth Aurél festőművész helyezett koszorút.

Az eredeti terv az volt, hogy a Petőfi-szobornál lezajlott néma tüntetés után a tömeg a Kossuth-szoborhoz vonul, s a transzparenseket, jelszavas táblákat, képeket és zászlókat csak ott bontják ki, s tüntetést rendeznek a háború ellen. A hangulat azonban nagyon izzó volt. Valaki elkiáltotta magát: Le a háborúval! Elemi erejű, hangos tüntetés robbant ki. A kabátok alól előkerültek a jelszavas táblák, a transzparensek és a magyar szabadságharc nagy hőseinek arcképei. Jelszavas tábla, transzparens, kép és zászlódísz borította a teret majdnem úgy, mint felszabadulás utáni népgyűléseinken. A tömeg a háború ellen tüntetett, s németellenes jelszavakat hangoztatott: Vesszen Hitler! Vesszen a háború! Különbékét! Munkásegység! Munkás-paraszt szövetség! Független, szabad, demokratikus Magyarország! Szovjet—magyar barátság! Ezeket a jelszavakat hangoztatták a hirtelen megalakult szavalókórusok.

Azután megindult a tüntető menet a Kossuth-szobor felé. A Történelmi Emlékbizottság jobboldali tagjai, gróf Dessewffy Gyula és Kovács Imre megijedtek a tüntetéstől, s azt javasolták, hogy a bizottság tagjai menjenek be a Carlton kávéházba egy feketére. Igazi márciusi tüntetés nincs kávéház nélkül — gondolták —, de elfelejtették, hogy Petőfiék számára a Pilvax a forradalom előkészítésének főhadiszállása volt, nem pedig búvóhely a tömegek forradalmi szabadságharcos hangulata elől. Ezért történt, hogy a forrongó, a szabadságharc tüzétől fűtött, hangosan tüntető tömeget egyedül a kommunisták vezették, mikor elindult a Mária Valéria utcán a Kossuth-szobor felé.

A tömeg menetközben egyre nőtt, az elemi erejű tüntetés magával ragadta az utcai járókelőket is. A jelszavak egymást követték: Le a háborúval! Le Hitlerrel! Éljen a független, szabad, demokratikus

Magyarország! A tömeg hangulatát csak hevítette, hogy a Duna-parti luxusszállodák ablakaiból ijedt rémülettel hitlerista katonatisztek bámultak a tüntetőkre.

A Ferencz József térre érve már körülbelül nyolc-tízezer főnyi tömeg tüntetett. A főkapitányság épülete előtt a tüntetőket riadóautón követő rendőrök a menet elé vágtak, s a főkapitányság épületéből is gumibotos rendőrök rohantak elő. A rendőrattak nyomására a tömeg a mellékutcákba tódult. Több száz tüntetőt a főkapitányság épületébe tereltek, ahol késő éjszakáig folytak az igazoltatások és kihallgatások.

A rendőrség a Kommunisták Magyarországi Pártját kereste. Mindenkinek följegyezték személyi adatait, azután a priuszosok kivételével elbocsátották őket. De vajon elbocsátották-e? Ettől az időtől kezdve minden igazoltatott kommunista nyomába két-három rendőrkopó szegődött. A jobboldali szociáldemokraták újabb árulásukkal Horthy rendőreit a kommunisták nyomára vezették, s a kommunista funkcionáriusokat és forradalmi érzésű szociáldemokrata munkásokat kiszolgáltatták a rendőrségnek.

1942. március 15-e a függetlenségi mozgalom történetének nevezetes dátuma. Ez a nap a hazafias dolgozók seregszemléje és harci mozgósítása volt. Az ellenforradalom két évtizede alatt először ünnepelték március 15-ét eredeti szellemének csorbítatlanságában. 1942. március 15-e a magyar antifasiszta erők ünnepe és lelkesítő demonstrációja volt. Azoknak az igaz magyaroknak a seregszemléje, akik égtek a vágytól, hogy minél előbb lerázzák a nemzet testéről az élősködő fasiszta tetveket.

A március 15-i tüntetés igen fontos tanulsága, hogy a magyar nép forradalmi szellemét Horthy negyedszázados uralma sem tudta megtörni. A magyar népben a csaknem 25 éves ellenforradalmi korszak ellenére is elevenen élt a szabadságharc szelleme és magasra csapott a szabadságharc tüze. Magyarország szociális viszonyai: a végletekig kizsákmányolt egymillió ipari munkás és a rabszolgasorban tartott hárommilliós agrárproletariátus kimeríthetetlen erőforrása volt a nemzeti szabadságharcnak. Ezt a hatalmas tömegerőt csak össze kellett fogni, formába kellett önteni, s forradalmi lendületének irányt kellett szabni. A nemzeti szabadságharc széles tömegeit szervezni és vezetni kellett!

Ezt vállalta magára és ezt tette a munkásosztály és az egész magyar nép forradalmi élcsapata: a Kommunisták Magyarországi Pártja.

Március 15-én kiderült, hogy a néptömegeket Horthy negyed-

századon keresztül kifejtett verejtékes erőfeszítése, undorító gyalázkodása és hazug propagandája sem tudta szembeállítani a Kommunisták Magyarországi Pártjával. Ez a magyarázata, hogyan tudott a kis taglétszámú, mélyen föld alá szorított és a legkíméletlenebb terrorral üldözött Kommunista Párt a tömegek nemzeti harcának élére állni, s annak vezetője lenni. 1942. március 15-e bebizonyította a Kommunisták Magyarországi Pártjának erejét és vezető szerepét a függetlenségi mozgalomban, s azt is, hogy az illegális Kommunista Párt és a legális ellenzéki pártok közti különbség sem lehet akadálya annak, hogy a szabadságharcos népi erők a harc közös frontján találkozzanak.

1942. március 15-e kiindulópontja lehetett volna a magyar nép bátor, fegyveres szabadságharcának. Magyarország népe ezen a napon ráléphetett volna arra az útra, amelyen Európa sok szabadságszerető népe járt már akkor is: csatlakozhatott volna a szabadságukért fegyveresen küzdő népek harci közösségéhez. Sajnos, nem így történt.

A március 15-i tüntetésnek a függetlenségi mozgalom további alakulása szempontjából komoly tanulságai voltak.

Ezek között az első és legfontosabb az volt, hogy a magyar reakció ekkor kísérelte meg először a függetlenségi mozgalom jobbszárnyát szembefordítani a mozgalom balszárnyával, elsősorban a kommunistákkal. Tudjuk, nem eredménytelenül.

A március 15-i tüntetés tanulságai között igen nagy fontosságú az a tény, hogy a jobboldali szociáldemokraták a közelmúlt eseményeiből semmit sem tanultak. Március 15-én, a munkások, parasztok és haladó értelmiségiek háború elleni fellépésének első nagy erőpróbáján, ismét cserben hagyták a munkásságot, a népet, és nyíltan a reakció oldalára álltak. Árulásuk palástolására bárgyú mesét találtak ki: az állítólagos nyilas provokációt és rendbontást. De még, ha igaz is lett volna ez a Sombor-Schweinitzertől kapott érv, nem sokkal inkább úgy „óvták" volna-e meg „a szabadság ünnepének tiszta képét", ha szembeszállnak a fasizmussal, a reakcióval és az esetleges nyilas provokátorokkal? Mintha bizony 1848 márciusa nem a zsarnokság és elnyomás ellen fellépő magyarok bátor forradalmi cselekedete lett volna! Mintha bizony Petőfiék behódolással, a reakció előtt való meghátrálással, nem pedig a reakció elleni kíméletlen és megalkuvás nélküli harccal tették volna március 15-ét a szabadság ünnepének tiszta képévé.

Fontos tanulsága a március 15-i tüntetésnek az is, hogy a szociáldemokrata balszárny — bár elfogadta az akcióegységet és vállalta a

függetlenségi mozgalom célkitűzéseit — még ekkor sem volt képes a párt politikájának egészét meghatározó fellépésre. Azt a kedvező helyzetet, amelyet a *Népszava* 1941-es karácsonyi száma a függetlenségi mozgalom számára az egész magyar közvéleményben teremtett és azt a kedvező hangulatot, sőt harci kedvet, ami a munkásságot eltöltötte, a szociáldemokrata balszárny nem használta ki a peyeri irányvonal elszigetelésére és szétzúzására. A Szociáldemokrata Párt balszárnya március 15-én harc nélkül fogadta el Peyer „érveit", holott — főleg 1941 karácsonya óta — minden feltétele megvolt annak, hogy a kétévtizedes jobboldali politikának tovább egy centiméternyi engedményt se tegyenek, ellenkezőleg: magában a Szociáldemokrata Pártban és a szakszervezetekben levő igazi baloldali munkásokra, a munkástömegek harcos erejére és a közvéleményre támaszkodva végképp hadat üzenjenek ennek a politikának.

A jobboldali szociáldemokraták áruló politikájának következménye az volt, hogy a március 15-i tüntetés munkás tömegbázisa leszűkült. Az akcióban főleg kommunisták és a kommunistákkal rokonszenvező szociáldemokrata munkások vettek részt. A rendőrségi igazoltatások során a kommunisták jelentékeny részének, valamint a függetlenségi politika legkövetkezetesebb szociáldemokrata képviselőinek névsora a rendőrség kezébe került. Ennek az év nyarán bekövetkezett letartóztatásokban igen nagy szerepe volt.

A Szociáldemokrata Pártban a március 15-i tüntetés után újra felülkerekedtek a jobboldali erők, s a rendőrségi nyomásra hivatkozva harcot indítottak a baloldaliak ellen, hogy eltávolítsák őket funkcióikból. Ennek lett a következménye az, hogy 1942 nyarán Peyer keresztülvitte akaratát a pártvezetőségben: Szakasits Árpádot leváltották főtitkári tisztségéből. Helyére Szeder Ferenc, a jobboldal képviselője került.

A peyeri politika újabb érvényesülésének súlyos következménye volt az is, hogy a magyar reakció, amelynek politikai vezetése a Bárdossy-kormány utolsó hónapjaiban bizonytalanná és ingadozóvá vált, ismét magára talált. Peyer újabb behódolása és a függetlenségi mozgalom jobbszárnyának ingadozása megmutatta a baloldali erők összefogásának gyengéit, és visszaadta a reakció önbizalmát és fölényét. A reakció látta, hogy lehet építeni a függetlenségi mozgalom jobbszárnyára, s ismét felbátorodott. Az irányt vesztett reakció ismét magára talált. Látta azt is, hogy helyes taktikával, az ellenzéki erők ügyes csoportosí-

tásával és felhasználásával a mozgalom fő erejének, a kommunistáknak az elszigetelése és az ellenük irányuló irtóháború nem lehetetlen.

A reakció eme új taktikai irányvonalának kidolgozása azonban már az új háborús kabinetre, Kállay Miklós kormányára várt.

9. *A politikai válság reakciós megoldása. A Kállay-kormány hintapolitikája*

Magyarország 1942. március 10-től, a Kállay-kormány megalakulásától 1944. március 19-ig, a német megszállás napjáig terjedő két esztendejét a történetírás legtalálóbban a hintapolitika időszakának nevezi.

Említettük már azokat az okokat, melyek 1942 első hónapjaiban súlyos politikai válságot idéztek elő az országban. A válságot előidéző okok között a legnyomósabbak a háború menetében bekövetkezett változások voltak.

1941 decemberében a németek Moszkva alatt súlyos vereséget szenvedtek. A villámháború csődöt mondott, s a németek legyőzhetetlenségének legendája szertefoszlott. A háború az összes frontokon gyógyíthatatlan sebeket ejtett a fasiszta rendszereken. Az elnyomott népek szabadságmozgalmai aláaknázták Hitler bevehetetlennek hirdetett „Európa-erődjét". A magyar reakció háborús politikájának összes számításait a frontokon elszenvedett vereségek húzták keresztül. A nyílt németbarát politika katasztrófával fenyegetett.

Kétségtelen, hogy a magyar uralkodó osztályok vezető köreinek egy része nem értett mindenben egyet Hitlerrel. A horthysta reakció másképp képzelte el az „új európai rendben" a helyét, mint Hitler. Szemük előtt az „önálló és független" magyar fasizmus képe lebegett, amelynek „joga" van más népeket elnyomni, és amelyet nem foszt meg a maga külön imperialista céljainak megvalósításától egy nála erősebb fasizmus. Mélyen sértette őket, hogy Hitler nem akarta elismerni a magyar fasizmus önálló jellegét és a magyar uralkodó osztályok külön érdekein nyugvó politikáját. Nem akarta elismerni a magyar fasizmus egyenrangúságát a némettel, ellenkezőleg, azt a német világuralmi törekvések puszta eszközévé akarta tenni. De Horthyék úgy ítélték meg, hogy rendszerük nem akármilyen, nem újsütetű, nem konjunk-

túra-fasizmus, hanem a legrégibb fasiszta rendszer, amelynek Európában példamutató és úttörő szerepe volt.

Ezenkívül: a magyar ellenforradalmi rendszer fennállásának ideje alatt új „nemzeti" öntudatot és büszkeséget fejlesztett ki, sőt már új „nemzeti" hagyományokat is. A magyar fasizmus elsőszülöttségi jogánál fogva — ahogy Kállay mondta — „ennek a gondolatnak jövőjében az első hely illeti meg". Nos, Hitler éppen ezt az első helyet tette alaposan kétségessé. Ez volt az, ami az ellenforradalmi rendszer vezetőinek örömébe ürömöt kevert.

Horthy és Hitler „nézeteltérései" tehát nem abból fakadtak, mintha a fennálló magyar és német uralmi rendszer között alapvető ellentétek lettek volna, hanem megfordítva: a két rendszer alapjaiban azonos voltából.

A fasizmus a legvadabb imperializmus, s mint ilyen, nemcsak a nemzeti élet keretein belül, hanem nemzetközi viszonylatban is egyeduralomra, vagy ha elég erős, éppenséggel világuralomra tör. A fasizmus mindig hódítani és rabolni akar. Ez a legközvetlenebb oka annak, hogy a különböző országok fasiszta rendszerei nem tudtak tartósan egy gyékényen árulni. Az erősebb elnyomja, kirabolja és a végén felfalja a gyengébbeket. Ez magyarázza meg azt is, miért voltak a második világháború alatt Hitlernek — a közte és szövetséges társai között fennálló érdekközösség ellenére is — csupa megbízhatatlan szövetségesei. A Horthy és a Hitler közötti „ellentét" lényegében a banditák nézeteltérése volt, akik a rablást közösen hajtják végre, az osztozkodásnál azonban hajbakapnak, esetleg pisztolyt szegeznek egymás mellének.

Ez a kétségtelenül fennálló ellentét azonban a magyar ellenzék nagy részének és a közvélemény jelentős részének elegendő volt arra, hogy úgy lássa: a magyar ellenforradalmi korszak rendszere alapvetően más, mint Hitler fasizmusa. Elegendő volt arra is, hogy Horthy politikája sokak előtt a „németellenesség" színében tetszelegjen.

A Bárdossy-kormány bukását a magyar függetlenségi mozgalom minden igaz híve komoly sikerként könyvelte el, és az is volt. Ebben a sikerben része volt a magyar nép fasizmus- és háborúellenes fellépésének. A kialakult helyzet a magyar reakciót erőinek átcsoportosítására és új taktikai irányelvek kidolgozására kényszerítette. A Bárdossy-kormány bukása azt mutatta, hogy a népmozgalom útja elvezethet a célhoz: a tömegek harcának erősítésével és kiszélesítésével újabb és újabb, egyre mélyebb, az ellenforradalmi rendszer szerkezetét őrlő, a

rendszer éltető gyökereit alapjaiban pusztító válságokat lehet felidézni, s a Horthy-rendszert meg lehet dönteni. De megmutatta azt is, hogy a rendszert megdönteni csak egy feltétellel lehet: sokkal erősebb, szilárdabb, elszántabb harccal.

A politikai válság megoldása azonban elsősorban osztályharc kérdése. Ha a munkásosztály és a dolgozó tömegek nem ismerik fel érdekeiket, s nem szállnak szembe az osztályellenséggel, az objektíve legkedvezőbb helyzetből és a legsúlyosabb válságból sem lesz politikai fordulat; az uralkodó osztály a politikai válságot a maga érdekeinek megfelelően igyekszik megoldani.

A Bárdossy-kormány bukását kikényszerítő politikai válságot a magyar uralkodó osztályok igyekeztek a maguk javára előnyösen megoldani. Az új kormány kinevezésénél és az új kormányprogram taktikai irányelveinek kidolgozásánál az alapvető szempont az volt, hogy a nép minden megmozdulását csírájában elfojtsák, újabb politikai válságok kirobbanását megakadályozzák, hogy a reakció zavartalanul folytathassa rablóhadjáratát és meghosszabbíthassa véres népelnyomó uralmát.

Amikor Kállay Miklós elfoglalta a miniszterelnöki széket, a politikai életben nem volt ismeretlen ember. A Bethlen-kormányban kereskedelemügyi államtitkár, a Gömbös-kormányban földművelésügyi miniszter volt. Később a miniszteri bársonyszéket az Öntözésügyi Hivatal elnöki székével cserélte fel.

A kormányzónak jó barátja, vadásztársa és bridzspartnere volt. A honfoglaló vezérekig visszanyúló ezeréves családfájára dölyfösen büszke volt. Hogy ősei valamennyien csalhatatlanul urak voltak, mutatja az is, hogy a szabolcsi családi birtokot kártyacsatákon többször elherdálták. Kállay Miklós is úgy kezdte politikai pályafutását, hogy eladósodott családi birtokán kívül nem volt semmije. De mire való az úri politika? Ahogy Kállay Miklós rangban és politikai befolyásban emelkedett, úgy csökkentek a szabolcsi birtokra betáblázott terhek.

Miniszterelnöksége idején újra meggazdagodott, s a háború alatt rendezett költséges ebédei és fényes fogadásai a megbotránkozó közbeszéd tárgyai voltak. Igaz, hogy harácsoló, korrupt embernek tartották, de ez édeskeveset számított, hiszen ez az igazi magyar úrnak mindig lényeges vonása volt. Liberális gondolkodású ember hírében állott, amit szűkebb környezete fejlett üzleti érzékével magyarázott. Ugyanez az érv magyarázta meg „zsidóbarátságát" is. Politikáját baráti köre is egyszerűen kötéltáncosnak, őt magát sviháknak nevezte.

A „művelt magyar úri osztályok" tagjai műveletlennek, szűk látókörű embernek, kis kaliberű szolgabírónak tartották. De bármennyire is igaz volt mind e megállapítás, a magyar reakció alkalmasnak találta arra, hogy a nemzet életének legsúlyosabb napjaiban rábízza az ország vezetését. Sőt, igazán csak őt találta erre alkalmasnak! Ősmagyarsága, sviháksága, ravaszsága, korlátoltsága, a kártyacsatákban kifejlődött hazardírozása és nem utolsósorban „liberalizmusa" a reakció szemében mind-mind pótolhatatlan államférfiúi jellemvonásoknak tűntek. Kállay Miklós Horthy országlásának nélkülözhetetlen embere lett.

Mire vállalkozott ez az ember, s mi volt hintapolitikájának lényege?

Kállay Miklós nemcsak súlyos nemzetközi, és a függetlenségi mozgalom erőteljes fejlődése nyomán a reakció számára nehézzé vált belpolitikai helyzetben vette át a kormányzást, hanem átvette a Bárdossy-kormány által vállalt háborús kötelezettségeket is: a németek kiszolgálását, a magyar iparnak a német hadigépezetbe való beállítását, az élelmezési szerződések teljesítését és a katonaság részvételét a németek háborújában.

Az adott helyzetben Kállaynak kettős feladata volt.

Belpolitikai téren az, hogy az egyre súlyosabb háborús gazdálkodást Magyarország rablóháborúban való önálló részvételének hangsúlyozásával elfogadtassa, a háború folytatásához szükséges jobboldali „nemzeti" egységet kialakítsa, a függetlenségi mozgalmat a maga befolyása alá vonja. Ennek megfelelően a függetlenségi mozgalom balszárnyát tűzzel-vassal irtotta, tagjait kivégeztette, bebörtönöztette, internáltatta, jobbszárnyát viszont igyekezett megnyerni reakciós politikája alátámasztására.

Ugyanezt csinálta Kállay külpolitikai téren is. Hitlerrel szemben néhány kérdésben védte a magyar fasizmus külön érdekeit, de ugyanakkor tudta, hogy a magyar fasizmus csak Hitlerre támaszkodva biztosíthatja fennmaradását, s ezért mindenben kiszolgálta Németországot. Ez azonban nem zárta ki azt, hogy ügynökei — politikai megbízottak és angolszász orientációjú követek kiküldése és kinevezése — útján kapcsolatot építsen ki az angolszász hatalmakkal. Meg volt győződve arról, hogy a magyar reakció számára Hitler esetleges veresége után is van a válságból kivezető út, mert az angolszászok előbb-utóbb szembefordulnak a Szovjetunióval, s Magyarországnak nemcsak megbocsáta-

nak a Hitler oldalán viselt rablóháborújáért, hanem még külön köszönetet is mondanak érte.

Kállay tehát nem más politikát folytatott, hanem csak másképpen folytatta ugyanazt a politikát, melyet már Bárdossy is követett. A kormányzat nem stratégiai célkitűzéseit, hanem csak taktikai módszereit változtatta meg.

Kállay Miklós mindjárt bemutatkozó beszédében nyíltan kiállt Bárdossy és politikája mellett. Hangsúlyozta, hogy Bárdossy programját magára nézve kötelezőnek tartja, majd a legteljesebb részvét hangján jelentette ki: „Sajnos, a kabinet nem teljes. Két ember hiányzik közülünk: Bárdossy László, a miniszterelnök, és Bárdossy László, a külügyminiszter."

Bárdossyt, aki rövid háromnegyed év alatt háborúba sodorta Magyarországot Jugoszláviával, a Szovjetunióval, Angliával és az Egyesült Államokkal, és aki az újvidéki tömegmészárlással a magyar néven letörölhetetlen szégyenfoltot ejtett, Kállay nélkülözhetetlen nemzeti értéknek tartotta.

„Bárdossy, sajnos, aránylag rövid ideig vett részt az itthoni magyar politikai életben — mondotta —, de ez alatt a rövid idő alatt is olyan fokára emelkedett nemzeti értékeinknek, hogy őt többé nemzeti életünkben nélkülözni nem lehet."

És mi volt Kállay véleménye a Bárdossy által megindított háborúról?

„Az első — mondotta bemutatkozó beszédében —, amit le kell szögeznem, az, hogy mi, akik bemutatkozunk, háborús kabinet vagyunk." Majd: „Nem kényszerből megyünk háborúba, nem is sodródunk abba bele, hanem tudatosan vállaljuk, mert egyszer már megértük, hogy rólunk nélkülünk határoztak." Vagy: „Ebben a harcban nekünk az utolsó erőnkig részt kell vennünk." Végül: „Vérben, munkában, búzában minden tőlünk telhetőt áldozunk, ami ennek a háborúnak a megnyeréséhez szükséges."

Kállay Miklós egy kis történelemhamisításért sem ment a szomszédba:

„Háborúba szállt az egész nemzet: a mi háborúnkba megyünk. Mert régi idő óta, 1848 óta most viselünk újra magyar háborút. Magyar háborúba viszem én a magyar katonát, mert más háborúba, olyanba, amelyet nem magyar érdek kíván, sem én, sem senki más ebben az országban fiainkat, véreinket nem engedheti."

„Elébe megyünk az ellenségnek — mondotta július 4-én Kecskeméten. — A romlás és pusztítás átkát nem engedjük határainkhoz, odakünn kell megvívnunk vele a csatát, még mielőtt a mételyt, a teljes megsemmisülést idehoznák közénk."

És ugyancsak ő mondotta:

„Minden eszközt igénybe fogok venni, hogy ennek a kitűzött célnak szabotálói, ellenzői vagy elgáncsolói ne lehessenek. Akik nem lesznek segítőtársak, pusztulniuk kell ebből az országból!"

Majd lírai hangon így folytatta:

„Nem tudom elhinni, hogy a magyar munkásság más legyen gondolkodásban, mint én vagyok, hogy gyermekének ne ugyanazt a jövőt akarja, mint én az én gyermekeimnek: életet, boldogulást, nagy, szabad, független és gazdag Magyarországot."

Végül pedig magabiztosan kijelentette:

„Nyíltan hirdetem és vállalom a felelősséget ezért a háborúért, mert tudom, miért kell harcolni."

Kállay Miklós szavai világosak és félreérthetetlenek. Szerinte a világ legtermészetesebb dolga, hogy Magyarország, mely „megindítója és előharcosa volt a ma Európában uralkodó gondolatnak", részt vesz a Szovjetunió, a „romlás" és a „pusztítás" elleni keresztes hadjáratban. Ebben részt venni „magyar érdek", tehát nemzeti érdek diktálta követelmény. Magyarországot nem is támadta meg senki, a háborúra az égvilágon senki nem kényszerítette. A magyar nép „megelőző háborút" folytat. S minthogy a háború folytatása „nemzeti érdek", pusztulniuk kell mindazoknak, akik azt ellenzik, és abban a részvételt szabotálni akarják.

Kállay Miklós politikájának s a háború továbbfolytatásának alátámasztására két jelszót hangoztatott. Az egyik: Magyarországon nincs feudalizmus. A másik: Nem lesz még egyszer 1918!

Az első jelszóval a függetlenségi mozgalom egyik fő követeléséről, a magyar parasztság évszázados harcainak célkitűzéséről: a földkérdésről akarta elterelni a figyelmet. El akarta homályosítani a magyar parasztság és a nép tudatában azt az egyre erősödő felismerést, hogy az igazi magyar és igazi nemzeti érdek a nagybirtokrendszer felszámolása. Végeredményben azt mondta, hogy a nagybirtokrendszerhez nem lehet hozzányúlni, s a magyar parasztság évszázadok óta földre szegezett tekintetét egy hazug, valójában csak a nagybirtok és nagytőke közös ügyét szolgáló „nemzeti érdekre", a Szovjetunió elleni háborúra akarta irányítani.

A másik jelszóval — Nem lesz még egyszer 1918! — a magyar reakció végeredményben azt mondotta, hogy ellentétben az első világháború végével, amikor az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlásával a magyar csapatok is „cserben hagyták" a német szövetségest, Vilmos császárt, most Hitler mellett tűzön-vízen keresztül ki fognak tartani. A magyar reakció minden áron el akarta kerülni, hogy a nemzeti erők elsöpörhessék az útból a nemzetgyilkos Horthy-rendszert, elszakítsák az országot a hitleri Harmadik Birodalomtól, szembeforduljanak a fasiszták háborújával, s Magyarország népét a haladó, szabadságszerető népek oldalára állítsák.

E jelszó azt jelentette: az uralkodó osztályok el akarják kerülni, hogy Magyarország még egyszer demokratikus köztársaság legyen, hogy a nép általános, egyenlő, titkos választójog alapján válassza meg képviselőit, hogy a szervezkedési, gyülekezési és szólásszabadság a nép legalapvetőbb jogai legyenek, hogy Magyarország demokratizálódjék.

És végül: e két jelszó nyílt hadüzenet volt a függetlenségi mozgalomnak, mely kifelé a Hitlerrel való azonnali szakítást, befelé a Horthy-rendszer elsöprését s az ország demokratizálódását követelte.

10. *Törekvés a „nemzeti egység" felülről való létrehozására. Készülődés a május 1-i tömegtüntetésre. A Kállay-kormány irtóhadjárata a kommunisták ellen. Rózsa Ferenc és Schönherz Zoltán mártírhalála*

A reakciós és fasiszta rendszerek háborús politikájuk folytatásához általában igyekeztek minél szélesebb „nemzeti egységet" létrehozni.

Hazárdabb játékot azonban jelszóval még nem űztek, mint Kállay Miklós a „nemzeti egység" jelszavával. Aljasabb és szemforgatóbb módon, sunyibb ravaszsággal a független, szabad Magyarország követelését még nem gúnyolták ki, mint ahogyan Kállay tette: „Az egész nemzet lelkére van szükség ahhoz, hogy fenntarthassuk és megingathatatlanná tegyük az igazi magyar rendet" — mondotta a Nemzetvédelmi Egyesület gyűlésén 1942. július 28-án. „A mi belpolitikánk legfontosabb, legnagyobb követelménye és abszolút célja az, hogy a belső békét fenntartsuk." Vagy: „Az a nemzet nyeri meg a háborút, amelyik kezében tudja tartani és meg tudja tartani saját népe feletti

uralmát." Pontosan ezt így fogalmazta meg: „Annak, hogy jól jöjjünk ki a háborúból, alapfeltétele: a belső rend egy pillanatra meg ne inogjon."

A „nemzeti egység" megteremtése érdekében Kállay Miklós legfőbb feladata a magyar uralkodó osztályok különböző csoportjainak összefogása volt. És valóban, a magyar arisztokrácia, a nagybirtok és a nagytőke képviselőinek java része az ő miniszterelnöksége alatt biztosítva látta belpolitikai érdekeik megfelelő vezetését, és ugyanakkor azt is, hogy a német fasizmus hatalmi érdekei ne veszélyeztessék vezető szerepüket a magyar gazdasági életben.

A Kállay-kormány másik fő feladata az volt, hogy a függetlenségi mozgalom tömegeit elszakítsa annak éltető erejétől: a Kommunisták Magyarországi Pártjától.

Kállay nem mert s nem is akart nyíltan szembeszállni a függetlenségi mozgalommal. Tudta, hogy ez esetben a tömegekkel kerülne szembe. A nyílt színen maga is a „függetlenségi politikus" fehér tógájában jelent meg, s a független, szabad, erős és gazdag Magyarországról szónokolt. Kállay szövetkezni akart a függetlenségi mozgalom jobbszárnyával, ugyanakkor igyekezett annak balszárnyát politikailag elszigetelni, karhatalmi szervein keresztül felszámolni.

Antal István nemzetvédelmi és propagandaminiszter legfőbb tevékenysége ez idő tájt a kommunisták rágalmazása volt. A habzószájú „magyar Goebbels" úton-útfélen azt kiabálta, hogy a függetlenségi mozgalom a hazaáruló kommunisták műve. Ezzel akarta a tömegeket és a függetlenségi mozgalomban részt vevő polgári pártokat és politikusokat a közös fellépéstől elriasztani.

A reakció ugyanekkor szemérmetlenül azt állította, hogy Kállay politikája az egyetlen helyes magyar politika, hogy az adott helyzetben más politikát folytatni nem is lehet. De Kállay tudta, hogy a függetlenségi mozgalom balszárnyát elszigetelni, a vezetést a jobbszárny kezére átjátszani csak úgy lehet, ha a Kommunisták Magyarországi Pártját megsemmisíti.

Kállay utasítására a politikai rendőrség nyomban meg is kezdte a hajszát a nemzeti függetlenség legbátrabb harcosai, a kommunisták ellen.

A munkásmozgalom ismert vezetőinél házkutatásokat tartottak, a rendőrségi nyilvántartásokban szereplő kommunistákat letartóztatták és megkínozták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük: összeköttetés-

ben állanak-e a Kommunisták Magyarországi Pártjával? Megindult a hajsza a párt vezetőségének és nyomdájának felkutatására.

A Szociáldemokrata Pártban működő frakciósokat és besúgókat felszólították, hogy a szervezeteikben dolgozó kommunistákat szolgáltassák ki a rendőrségnek. A baloldali szakszervezeti vezetőket munkásszázadokba hívták be s a frontra hurcolták, hogy ott elpusztítsák őket. A Kommunisták Magyarországi Pártja, a szimpatizánsok és a baloldali szociáldemokraták ellen általános hajsza indult.

A Kállay-kormány megalakulása után a Kommunisták Magyarországi Pártja a következőket állapította meg: a reakció a demokratikus nemzeti egységfront ellen mozgósította erejét és támadását, s a független, szabad Magyarország jelszavát imperialista célokra használja fel. A kormány újabb hadsereget küld a frontra és újabb élelmiszer-szállítmányokat Németországba. A magyar ipar a német hadigépezet háborús céljait szolgálja. A kormány Hitlerék legközvetlenebb kiszolgálója, behódoló politikája nyílt hazaárulássá süllyedt. A háború nem magyar érdekekért, hanem a nép érdekei ellen folyik, és éppen ezért az egész népnek a nemzeti függetlenségi frontban a helye. A hazaáruló németbérenc kormányt a legszélesebb tömegek függetlenségi harcának el kell söpörnie a helyéről, meg kell teremteni a nép őszinte és mély bizalmát élvező nemzeti kormányt. A Kommunisták Magyarországi Pártja határozatban mondotta ki: fő ellenségének a kapituláns, hazaáruló Kállay-kormányt tekinti, s a harcot megbuktatására irányítja.

A legfőbb feladat tehát, ami a Kállay-kormány megalakulása után a függetlenségi mozgalomra várt, hogy sorait kiszélesítse, s németellenes harcát fokozza. Meg kellett akadályozni, hogy a magyar katonákat a háború vágóhídjára hurcolják. Meg kellett akadályozni a magyar ipar teljes kiszolgáltatását és a magyar paraszt teljes kifosztását. Sztrájkokra és szabotázsakciókra, utcai tüntetésekre és partizánharcokra volt szükség, hogy a függetlenségi mozgalom minél nagyobb tömegeket ragadjon magával, s a nemzet fegyveres önvédelmi harcának sikerét a fasizmussal szemben biztosíthassa.

A Kommunisták Magyarországi Pártja világosan látta, hogy a függetlenségi harc fokozása csak úgy lehetséges, ha a nemzeti ellenállás kemény és szilárd magva, a Kommunista Párt szervezetileg megerősödik. A Központi Bizottság minden erejét megfeszítette, hogy a párttagság létszámát növelje, hogy előkészítse a pártot az önálló akciókra, alkalmassá és képessé tegye a tömegek vezetésére. A párt-

tagság növelésén túl szükség volt a tagjelöltek, a szimpatizálók, a röpiratterjesztő, rajzoló és más csoportok taglétszámának növelésére, szóval arra, hogy a párt köré nagyobb aktivista- és védőgárda épüljön ki. A munkásosztály vezető szerepének biztosítására és a függetlenségi harc fokozására a párt szükségesnek látta a legális munkásmozgalomban működő összes baloldali csoportok összefogását, nem utolsósorban a Spanyolországból hazatért szabadságharcosok munkába állítását.

Május 1-re a Kommunisták Magyarországi Pártja nagy háborúellenes tüntetést készített elő.

A párt tudta, hogy a március 15-i tüntetésnek milyen nagy hatása volt a tömegekre, az ellenzéki pártokra, a hadseregre és magára a kormányra is. A párt célja a tervezett tüntetéssel az volt, hogy a magyar nép világosan kinyilvánítsa: nem háborút, hanem békét és kenyeret, nem rabszolgaságot, hanem független, szabad és demokratikus Magyarországot akar. És célja volt az is, hogy a magyar nép utcai tüntetéssel harcoljon a kormány nemzetvesztő politikája és a magyar katonák esztelen lemészárlása ellen.

A terv az volt, hogy a munkásság a Nagykörúton sétatüntetést rendez, amelyet az Oktogon téren hangos, jelszavas tüntetés követ. A párt elhatározta, hogy május 1-re röplapokat ad ki, és a *Szabad Nép* legközelebbi számát teljes egészében a munkásünnep gondolatának szenteli.

A rendőrség a Horthy-korszak egész ideje alatt mindig erősen felkészült május 1-re, de most maximális készenlétet rendeltek el. A megkettőzött rendőrőrszemek és az utcákon cirkáló riadóautók megakadályozták a munkások tervszerű felvonulását, s a röpcédulák terjesztését még veszélyesebbé tették.

Újpesten két ifjúmunkást röpcédulák szórása közben a rendőrök letartóztattak. Vallatásuk során elmondották, hogy a Rezi Károly és Andrásfi Gyula vezetése alatt álló baloldali csoporthoz tartoznak. Egy-két napon belül az egész Rezi- és Andrásfi-csoportot felgöngyölítették. Rezi Károlyt a főkapitányságon a vallatás során hallatlan kínzások között agyonverték, majd kidobták az emeleti ablakon, s galád módon azt terjesztették el, hogy öngyilkos lett.

A rendőrség a Kommunisták Magyarországi Pártját kereste, s minthogy tudta, hogy a párt a Szociáldemokrata Párt szervezeteiben és a szakszervezetekben építette ki szervezeteit, tömegével tartóztatta

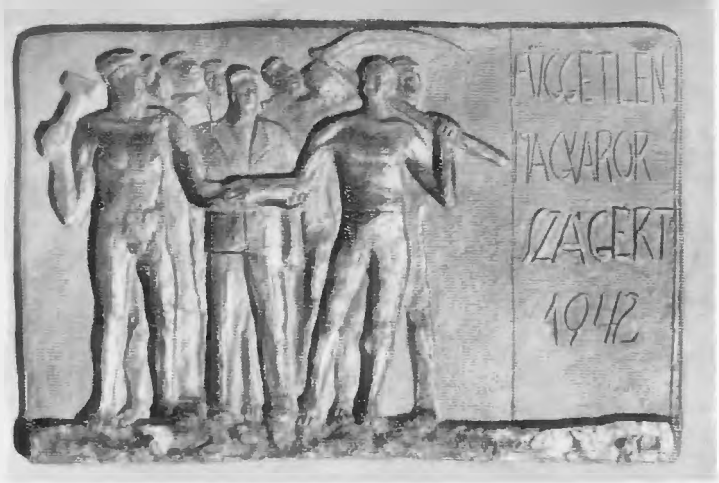

A Szocialista Képzőművész Csoport alkotásaiból

Bokros-Biermann Dezső plakettje

Goldmann György szobra: „Horthy-rendőr"

Rózsa Ferenc

Schönherz Zoltán

BÉKE és SZABADSÁG

1944 március 15. | Kiadja: a BÉKEPÁRT | 1. szám

A „Béke és Szabadság" mint a szabad magyar szó első hírnöke — köszönti az olvasót.

MAGYAR MÁRCIUS

MAGYAR FRONT

1944 AUGUSZTUS | KIADJA a Demokratikus Pártok Szövetsége | 1. SZÁM

A NEMZET SZEME A HADSEREGEN

Felszabadítani az országot a német megszállás alól!

A magyar hadsereg

SZABAD, FÜGGETLEN MAGYARORSZÁGÉRT

IGAZ SZÓ

A MAGYAR HADIFOGLYOK LAPJA A SZOVJETUNIÓBAN

1943 | szeptember 7

Lapzárta után

Szmolenszktől az Azovi tengerig

le a baloldali munkásokat. Amelyik szervezethez konkrét nyomozati szálak nem vezettek, ott tömeges letartóztatásokat hajtottak végre, hogy majd a vallatás során tisztázzák, ki tartozik a Kommunisták Magyarországi Pártjához. A sütőmunkások szakszervezetében például csaknem száz munkást tartóztattak le, holott a pártnak ebben a szervezetben csak öt tagja volt.

A letartóztatások május elejétől július végéig, pontosan három hónapig tartottak. Lebonyolításukra a rendőrség politikai osztályának nyomozó apparátusa kevésnek, a főkapitányság épülete szűknek bizonyult. A nyomozást és kihallgatásokat már május közepén a vezérkari főnökség defenzív osztálya vette át, azok a csendőrpribékek, akik Kárpát-Ukrajnában, Délvidéken és Észak-Erdélyben bebizonyították, hogy kitűnően értenek a hóhérmunkához. A letartóztatottakat az Andrássy-laktanya egyik épületébe hurcolták, amelynek szobáit kínzókamrákká alakították át.

A nagyarányú embervadászat súlyos következményekkel járt. Összesen több mint 600 hazafit vettek őrizetbe, köztük a Kommunisták Magyarországi Pártjának két központi titkárát: Schönherz Zoltánt és Rózsa Ferencet, egy központi bizottsági tagot, a területi bizottság két tagját, a szakszervezeti és kerületi pártcsoportok, a sport-, kultúr- és *Népszava*-bizottságok számos vezetőjét és tagját. A 600 letartóztatott közül 450-et állítottak hazaárulással vádolva a honvédvezérkar főnökének különbírósága elé.

Mindaz az aljasság és bűn, amit a rendőrség politikai csoportja és a vezérkari főnökség defenzív osztálya ekkor és a későbbi letartóztatások során munkásokkal, parasztokkal és az értelmiség színe-javával — írókkal, újságírókkal és művészekkel — elkövetett, a legvérlázítóbb vádirat a Horthy-rendszer ellen. A nyomozást végző csendőrök válogatott, tagbaszakadt vérebek voltak, akiket a kínzás válogatott módszereire külön iskolákban képeztek ki. Nemzeti érzés, lelkiismeret és erkölcs vadidegen fogalmak voltak előttük. Állatok voltak, mint amilyen állati volt a néppel szemben az a rendszer is, amely kitenyésztette őket. Szellemi rothadtságuk olyan mély volt, hogy egy nép szabadságharcát sem tudták már másképp nézni, mint a nürnbergi fajvédelmi törvények alapján.

A letartóztatások elején statisztikát készítettek arról, hogy a lebukottak hány százaléka zsidó származású. Ettől a játéktól azonban hamarosan elment a kedvük, mert egymás után kerültek kezükre a

vas-, bőr-, építő-, sütő-, nemesfémipari, textilipari munkások és közlekedési alkalmazottak legjobb vezetői, egyáltalán nem az ő előre elképzelt fajvédelmi statisztikájuk szerint. De ez semmit sem számított. A keresztényeket épp olyan embertelenül megkínozták, mint a zsidókat, hiszen a „bűnük" is ugyanaz volt: nem akarták, hogy a magyar nép elvérezzen Hitler esztelen rablóháborújában, meg akarták menteni az országot a háborús összeomlás katasztrófájától.

Hogy tisztán lássuk, milyen választ adott a Horthy-rendszer a magyar munkások, parasztok és értelmiségiek háború elleni tiltakozására, legjobb lesz, ha azoknak a szabadságharcosoknak a tanúvallomását idézzük, akik az Andrássy-laktanya, a soroksár-újtelepi és csillaghegyi vallatóhelyek kínzókamráiból élve megmenekültek.

Juhász István csendőrnyomozó népellenes bűnügyének tárgyalásán, 1945. október 1-én Apró Antal építőmunkás többek között a következő tanúvallomást tette:

„Három esetben hallgattak ki Juhászék. Mindhárom esetben összevertek, megtalpaltak, összepofoztak. Juhász volt az, aki azt ígérte: »Agyon fogunk verni, a bőröddel úgysem kell elszámolni.« Juhász folytatni akarta a verést, ekkor azonban ájultan estem össze."

Máté György magántisztviselő ugyanennek a csendőrpribéknek a népbírósági tárgyalásán a következőket mondotta:

„Kilencheti vallatás alatt részem volt a padrafeszítés, tormás zacskó, villanyozás és a kínzás különböző módszereiben, amelyeket Juhász István vezetésével a csendőrnyomozók hajtottak végre."

Kenéz István építőmunkás tanúvallomásában kitért Schönherz Zoltán megkínzására is:

„Schönherzcel egy szobában voltam, és mint szemtanú láttam kínlódását. Mindennap hivatták és borzalmasan megkínozták. Mikor egy-egy ilyen kihallgatásról visszajött a szobába, kísérni kellett, mert nem tudott a lábán járni. Több ízben előfordult, hogy a bőrt leverték a fejéről és annyira bántalmazták, hogy csak feküdni tudott. Schönherz állandóan meg volt láncolva."

Hazai Jenő vasmunkás ugyanebben a perben felvett tanúvallomási jegyzőkönyvében ez áll:

„Juhász módszereihez tartozott, hogy mindazokat, akikkel szemben még a gyanú sem merült fel, hogy részt vett valamilyen mozgalomban, csak a neve valahol szerepelt, bevitette és addig verték, amíg valamit magára vállalt. Egy fiatal tüdőbeteg lányt a szó szoros értelmé-

ben nyomorékká kínoztatott, veretett és villanyoztatott, s amikor már nem volt hely a testén, melyet ütni vagy kínozni tudtak volna, tormás zacskót húztak a fejére. Juhász módszereihez tartozott, hogyha valakit nem találtak meg, behozták az anyját, apját, bármilyen idős is legyen az, s azt kínozták, hogy mondja meg, hol van a fia vagy a lánya. Juhász megtette azt is, hogyha valaki nem akart vallani, behozta a feleségét, az anyját vagy az apját, s előtte kínozták, hogy hatással legyen a gyanúsítottra és ezzel kényszerítették beismerő vallomásra."

Egy másik, szintén elítélt csendőrpribék, Koncz Elek népbírósági tárgyalásán, 1946. szeptember 5-én Ligeti Károly kereskedelmi alkalmazott mint tanú, a következőket mondotta:

„Amikor látták, hogy semmiféle adatot sem tudnak belőlem kiszedni, Koncz tanácsára behozták a feleségemet is. Engem az ajtóba állítottak és végig kellett néznem, hogy verik a feleségem talpát, tenyerét, valamint teste különböző részeit gumibottal. Ebben a verésben és megkínzásban maga Koncz járt elöl, aki előttem soha nem látott szadizmussal és szenvedéllyel, valósággal kéjelgett feleségem fájdalmában, amelyet a zuhogó ütések következtében elszenvedett. Koncz felém fordulva több ízben kijelentette: »Vagy beszélsz, vagy agyonverjük az asszonyt, te hazaáruló, rongy kommunista!« Amikor már szinte mozdulni sem tudtam, a már erősen feldagadt és vérrel telített talpamat és tenyeremet Koncz tovább verte, s kijelentette: »Ezt még lehet dádázni.« Egy alkalommal Koncz hasra fektetett, és látva szörnyű állapotban levő lábamat, gúnyosan kijelentette: »No, erre még egykettőt lehet ütni.« Ekkor gumibottal verte a talpamat. Az erősen felduzzadt vérhólyagok felrepedtek, s a kiinduló vér elöntötte a padlót. Koncz ekkor kajánul röhögve felkiáltott: »Rothadt zsidó hazaáruló, addig verlek, amíg nem vallasz. Közlöm veled, hogy a bőröddel nem kell elszámolnom.« Nemiszervemet, fülemet és nyelvemet több alkalommal megvillanyozta. Eszméletemet több ízben elvesztettem."

Fehér Zsuzsanna, egy ötgyermekes, szeghalmi törpebirtokos leánya, aki a Békepárt röpcéduláit eljuttatta a magyar parasztsághoz, a csillaghegyi kínzásokról 1946. augusztus 27-i tanúvallomásában a következőket mondotta:

„1944. július 1-én kerültem Csillaghegyre. Koncz Elek testem különböző részeit gumibottal verte. A verések több napon át folytatódtak, melyekben Koncz szadisztikus hajlamával messze felülmúlta a többi ütlegelőt. A nap minden szakaszában vertek, egy villanyozó gép-

pel próbálták kicsikarni belőlem az őket érdeklő tanúvallomást. A villanyozást úgy csinálták, hogy amíg Koncz hajtotta a gépet, addig Kékkői villanyozott, majd amikor Koncz elfáradt a gép hajtásában, ő vette át a villanyozást, s testem különböző részeit összeégette. Előbb testem úgyszólván minden részét véresre verték, és most ezeket a véres testrészeket villanyozták. A villanyozás alkalmával Kékkői a jobb dobhártyámat kiégette. Mikor a villanyozásban kifáradtak, több alkalommal kikötöttek. Ezt a műveletet Koncz hajtotta végre — segédlettel. Kikötés után több alkalommal gúzsbakötöttek; egy padra fektettek, testemet kinyújtva, illetve kihúzva kötöttek ki. Csaknem minden alkalommal elájultam. Amikor magamhoz tértem, elölről kezdték az egészet. A fenti vallatási módszereken kívül több alkalommal táncoltattak is, természetesen összevert állapotban. Tánc közben 20 kilogrammos homokzsák volt a hátamon."

Pécsi János vasmunkás 1946. február 11-én felvett tanúvallomási jegyzőkönyvében a következők állnak:

„1944. május 10-én ismét letartóztattak. A csillaghegyi vallatóhelyre vittek, ahol Koncz a kínzásokban ismét részt vett. Több ízben gumibottal, teljesen szadista módon összevert, minek következtében lábamról több helyen lejött a köröm. Mikor nem vallottam, édesanyámat Koncz személyesen behozta, és előttem véresre verte."

Németi Ernőné textilmunkásnő egy harmadik csendőrpribék, Kékkői Ferenc népbírósági tárgyalásán, 1945. augusztus 11-én a következőket adta elő:

„Kékkői nagyokat kacagott a megvert áldozatok kínján. Előfordult, hogy pár napig nem történt előállítás, s ilyenkor Kékkői, hogy unalmát elűzze, fegyelmezés címén végigverte a foglyokat. Többízben rá akart venni, hogy legyek az övé, és azzal fenyegetett, hogy »a nagy nem akarásnak nyögés lesz a vége«."

Különösen kegyetlenül megkínozták a Kommunisták Magyarországi Pártjának két vezetőjét, Schönherz Zoltánt és Rózsa Ferencet.

Schönherzet egész idő alatt láncra verve tartották. Feje és teste eleven seb volt. Ugyanígy Rózsáé. Amikor Rózsa a borzalmas kínzások következtében eszméletét vesztette és már mozdulni sem tudott, a csendőrpribékek lepedőbe csavarva a laktanya mosdó vályújába dobták, s egyszerre három csapból engedték rá a vizet. De Rózsa Ferencen ez a hideg zuhany már nem segített. Dr. Wayand Tibor detektívfelügyelő, akinek csoportja a csendőrpribékekkel együtt folytatta a valla-

tást, a demokratikus rendőrség előtt tett vallomásában Rózsa haláláról a következőket mondta:

„Előállítása után láttam, hogy Rózsa Ferencet megverték. Láttam, hogy Rózsa Ferenc nap-nap után gyengébben mozog, siralmasabb állapotban van. A vele egy szobában elhelyezett őrizetesek jelentették Juhász Istvánnak, hogy Rózsa már nagyon beteg. Juhász a kaszárnya katonaorvosát hívatta, aki Rózsát megvizsgálva kijelentette, hogy komolyabb baja nincs, nyugodtan lehet vele foglalkozni, mert csak szimulál. Rózsa mind gyengébben mozgott. Egyik napon Juhász közölte velem, hogy Rózsa az előző éjszaka meghalt."

Így bántak, így végeztek ezek az állatokká aljasult Horthy-pribékek a magyar hazafiakkal. És hogy cinizmusuk, képmutatásuk teljes legyen, félig agyonvert áldozataikkal minden jegyzőkönyv végére odaíratták: „Vallomásomat minden fizikai és erkölcsi kényszer alkalmazása nélkül tettem meg."

Ezekről a letartóztatásokról, agyonverésekről és kivégzésekről a nyilvánossággal természetesen semmit sem közöltek. Horthyéknak — és ez fölöttébb jellemző rájuk — nem volt bátorságuk ahhoz, hogy a függetlenségi mozgalom harcosainak ügyét bírósági úton a nyilvánosság elé vigyék. Féltek, hogy a délvidéki, kárpátukrán és erdélyi letartóztatások, a Margit körúti katonai fegyházban hozott sorozatos halálos ítéletek mindennél hatalmasabb vádirat lenne Horthy népelnyomó rendszere és népgyilkos politikája ellen.

Rózsa Ferenc haláláról hosszú ideig csak azok tudtak, akik az Andrássy-laktanyában egy szobában fetrengtek vele a földre dobott szalmazsákokon. Schönherz Zoltán halálra ítéléséről és kivégzéséről is egy ideig csak azok a kommunisták és baloldali szociáldemokraták, szökött katonák és munkaszolgálatosok, szovjet katonák és szerb partizánok, szabotáló hadiüzemi munkások és terményüket elrejtő parasztok tudtak, akik a kivégzés perceiben a fegyház zárkáiban néma csendben álltak, s mélyen megrendülve érezték, hogy az egész dolgozó népért harcolt az, akinek életét a hóhér keze most kioltja.

Schönherz halálra ítéléséről és kivégzéséről a fegyház falain kívül csak Bajcsy-Zsilinszky Endre, Szekfü Gyula s még néhány hazafi értesült, akik el mertek menni a tárgyalásra s tanúként hitet tettek a szabad, független, demokratikus Magyarország mellett, s a halálos ítélet kihirdetése után is mindent elkövettek, hogy Schönherz Zoltán életét megmentsék. De Horthy, Kállay és Szombathelyi vezérkari főnök

hajthatatlan maradt: a kommunistáknak pusztulniuk kellett! Így halt meg 1942. október 9-én a Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik vezetője, a magyar függetlenségi mozgalom nagy harcosa, ajkán a munkásegység, a munkás-paraszt szövetség és a független, szabad, demokratikus Magyarország jelszavával.

A Kommunisták Magyarországi Pártja azonban gondoskodott róla, hogy Horthyék újabb gazságai is a nép tudomására jussanak.

Miközben az Andrássy-laktanyában javában folyt a függetlenségi mozgalom harcosainak kínvallatása, a képviselőházban Keresztes-Fischer belügyminiszter magabiztosan jelentette ki: a kommunista mozgalmat felszámoltuk, ilyen mozgalom nincs többé. — A mindenható belügyminiszter határozott szavaira a magyar reakció nyugodtan hajtotta álomra a fejét.

De nem sokáig.

A Margit körúti katonai fegyházban még meg sem kezdődött a függetlenségi mozgalom harcosainak bűnpere, amikor Budapest utcáin megjelentek a felírások: „Különbékét!" „Hozzák haza honvédeinket!"

A kommunisták hamarosan tettekkel cáfolták meg a belügyminiszter imént elhangzott szavait, s a reakció kénytelen volt belátni, hogy nem képes elérni célját, a kommunisták vezette függetlenségi mozgalom eltiprását.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának mindössze három központi bizottsági tagja került el a letartóztatást, felső- és középkádereinek nagy része a reakció hajtóvadászatának áldozatául esett. A nagyarányú letartóztatások azonban nem rendítették meg, sőt erősítették a munkásság bizalmát a Kommunisták Magyarországi Pártja iránt.

A párt politikája az elmúlt két év harcaiban mély gyökereket eresztett a tömegekben. A párt körül kedvező közvélemény alakult ki. Ezenkívül a pártnak gazdag erőtartalékai is voltak: a Spanyolországból hazajött szabadságharcosok, a tagjelöltek elég nagy számú gárdája, a szimpatizánsok tömege és a rajzoló-, röpiratosztó csoportok. Elősegítette a párt újjászervezését az is, hogy sikerült a nyomdát megmenteni. A párt újjáépítése ezekre az erőkre támaszkodva kezdődött meg. Nemsokára újra kiépült a budapesti területi bizottság, a kerületi bizottságok és a kerületeket összefogó bizottság. Kiegészítették a Központi Bizottságot. A párt tovább folytatta és irányította a harcot a független, szabad, demokratikus Magyarországért.

Az 1942-es letartóztatások után az első röpiratot a Kommunisták Magyarországi Pártja Schönherz Zoltán kivégzésével kapcsolatban adta ki. A röpcédula 30 000 példányban jelent meg. Ebben leleplezte a rendőrségi kínzásokat. Megállapította, hogy Rózsa Ferenc és Schönherz Zoltán haláláért a németekkel együttműködő kormány a felelős. Kevéssel ezután a párt kimerítő írásbeli politikai tájékoztatóban ismertette a párttagság előtt álló feladatokat. A politikai tájékoztató élén egy Marx-idézet — „Mártírjait a munkásosztály nagy szívébe zárta. Hőhérjait a történelem már odakötözte . . . az örök pellengérhez . . ."* — és a következő néhány sor állott: „Pártunk meghajtja zászlaját Rózsa Ferenc és Schönherz Zoltán, pártunk két vezetőjének emléke előtt. Hősiesen éltek és hős módjára haltak meg a munkásság és a népek szabadságharcának szolgálatában."

A röpcédula és a párttagsághoz intézett körlevél főbb jelszavai a következők voltak: „Le a drágasággal! Le a mezőgazdasági munkások bérének maximálásával! Le a kényszermunkával! Le a rekvirálásokkal! Le a fasiszta terrorral! Engedjék szabadon a nemzet szabadságharcosait! Szervezkedési és szólásszabadságot! Egy katonát sem Hitlernek! Hozzák haza honvédeinket! Ki a háromhatalmi szövetségből! Azonnali különbékét! Békét, kenyeret, földet, szabadságot!"

A párt körlevéllel fordult az ellenzék vezetőihez és a közélet minden számottevő tényezőjéhez:

„A Kommunisták Magyarországi Pártja — írta a körlevél — a független, szabad, demokratikus Magyarországért dolgozik minden erejével. Teszi ezt annak ellenére, hogy a Hitlert kiszolgáló Kállay-kormány alatt a legborzalmasabb üldöztetések érik Hitler-ellenes függetlenségi harca miatt. Épp az utóbbi hónapokban vetettek börtönbe és juttattak a Gestapo befolyása alatt álló katonai nyomozók kezére 600 munkást, parasztot és értelmiségit, köztük pártunk sok harcosát. Ezeknek nem volt más bűnük, mint az, hogy jobban szerették hazájukat a német járomnál. Ezért a bűnükért borzalmasan kellett lakolniuk. De bármilyen erőszakkal is üldözik Hitler magyar csatlósai a nemzeti szabadságharc harcosait, bennünket semmiféle áldozat nem tud eltéríteni ettől az úttól. Számunkra a függetlenségi harc nem taktika, hanem a magyar dolgozók érdekeinek szolgálata."

Az a körülmény, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja az elszenvedett súlyos veszteségek ellenére is töretlen hittel és elszántság-

* *Marx—Engels:* Válogatott művek. I. köt. Kossuth Könyvkiadó 1963. 537. old.

gal újra a függetlenségi mozgalom élére állt, a reakciót éktelen dühre ingerelte. Újabb kegyetlen hajsza indult a kommunisták ellen. A rendőrség és a defenzív osztály kopói tömegesen juttatták a kommunistákat és a velük együtt küzdő hazafiakat börtönökbe és internáló táborokba. Többek között letartóztatták Skolnik Józsefet, a Központi Bizottság titkárát. A Kommunisták Magyarországi Pártját 1942—1943 telén az elszenvedett rendőri letartóztatásokkal újabb súlyos veszteségek érték, de a munka nem állt meg. A párt szigorú konspirációs szabályokat léptetett életbe. A letartóztatott elvtársak helyére újak álltak, többek között ekkor vonták be a Titkárságba Kádár Jánost.

Az 1942-es nagy letartóztatásokkal a reakció a függetlenségi mozgalomra igen súlyos csapást mért. A Kommunisták Magyarországi Pártja elveszítette legjobb kádereit. Az ellenzéki pártok vezetői közül többen a mozgalom időleges vereségét ürügyül használták fel arra, hogy nyíltan dezertáljanak. Közülük sokan kezdtek igazat adni Antal Istvánnak abban, hogy a függetlenségi mozgalom a „kommunisták ügye". Sokan hirdették azt a rágalmat is, hogy a kommunisták csak most, a háború alatt, „szorult helyzetükben" törekszenek az együttműködésre, a háború után azonban feladják majd a demokratikus együttműködés politikáját. Az ellenzéki pártok maguk is egyre nyíltabban hangoztatták Kállay Miklós „nemzeti egység" politikájának abszolút célját": a belső béke, a rend és a fegyelem fenntartásának szükségességét. Az angolszász hatalmakhoz való viszony kérdésében is közös platformot foglaltak el a magyar reakcióval.

A függetlenségi mozgalom, amely 1941 őszén és 1942 tavaszán komoly tüntetésekben és utcai felvonulásokban bontakozott ki, amelynek jelentős része volt a Bárdossy-kormány megbuktatásában, s méltónak mutatkozott több európai nép ugyanekkor kibontakozó szabadságharcához, nem felfelé ívelt, hanem kezdett megtorpanni. A függetlenségi mozgalom polgári és kispolgári szárnya visszavonult. A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetői — igazolásul — felhasználva a rendőrterrort, újra eredeti arcukat mutatták: élesen felléptek a kommunisták és a szociáldemokrata baloldal ellen, hátat fordítottak a függetlenségi mozgalomnak. A sajtóban a függetlenségi mozgalom propagandája egyelőre elnémult. Magyarország napról napra mélyebbre süllyedt a fasiszta háború szennyébe, s az európai népek szabadságharca ellen elkövetett gyalázatosságok mocsarába.

1943 nyarán — miután a Kállay-kormány megkezdte diplomáciai

tapogatózásait az angolszász nagyhatalmaknál a háborúból való kiugrás céljából — a függetlenségi mozgalom polgári résztvevőinek tevékenysége is élénkebb lett. A legális sajtóban újra megjelent a függetlenség, szabadság, nemzeti egység gondolata. De a polgári pártok úgy beszéltek és írtak a nemzeti függetlenségi mozgalomról, mintha annak semmilyen előzménye és hagyománya nem lett volna, s kétségessé tették ama alapvető elvek helyességét — munkás-paraszt szövetség, a munkásosztály és forradalmi pártjának vezetőszerepe —, amelyekre támaszkodva a mozgalom 1941 végétől 1942 tavaszáig nagy sikereit elérte. Úgy vélték, hogy a függetlenségi mozgalom ügyét az illegális Kommunista Párt nélkül is sikerre lehet vinni.

A függetlenségi mozgalom fő célját abban kezdték látni, hogy Magyarországot, annak korhadt társadalmi rendjét átmentsék a világháborún.

Ezer sebből vérző illegális pártunk felismerte azt a veszélyt, amely e törekvésekkel párosult, és fellépett ellene. A nemzeti egységfront politika elvi kérdéseinek újólagos tisztázása érdekében széles körű elméleti tevékenységet fejtett ki. Pártunk a tömegek előtt hangoztatta és bizonyította: a függetlenségi mozgalom célja nem lehet a rendszermentés, hanem az elszánt, következetes harc a háborúból való kiválásért, a független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtéséért. Ezt a célt pedig csakis a nemzet minden haladó, demokratikus erejének összefogásával, a munkásosztály forradalmi pártjának vezetésével lehet megvalósítani.

II. A fordulat éve a második világháborúban. A magyar ipari munkásság és a parasztság helyzete. A 2. magyar hadsereg pusztulása. A nemzetiségi elnyomás fokozódása

Megvoltak-e Magyarországon a tárgyalt időszakban a nemzeti függetlenségi front elmélyítésének és nyílt szabadságharccá fejlesztésének előfeltételei? Voltak-e a második világháborúnak olyan döntő fordulatai, melyek alkalmat és lehetőséget adtak Magyarországnak arra, hogy külpolitikájában 180 fokos fordulatot hajtson végre: szakítson és szembeforduljon Hitlerrel? És nem idézett-e fel a második világháború

a legszélesebb tömegekben olyan súlyos politikai válságot, amely lehetővé tette, hogy az ellenzéki pártok a tömegek erejére támaszkodva szembeszálljanak a reakció megingott, hitelét vesztett politikai vezetésével? Szóval: úgy kellett-e 1943-ban mindennek történnie, mint ahogyan történt? Vajon az ellenzéki pártok számára valóban a kormánynak való újabb felajánlkozás, a békés idill, az egy tálból való cseresznyézés ideje volt-e a második világháború döntő éve, az 1943-as esztendő?

Semmi esetre sem.

A második világháború több fordulata, a tömegek forradalmi erjedésének számos hulláma maradt kiaknázatlanul, mert

1. az uralkodó osztályok elárulták a nemzet érdekeit: a német fasizmussal léptek szövetségre a Szovjetunió és a magyar nép ellen;

2. a legális ellenzéki pártok vezetői kapituláns politikát folytattak: nem mertek a népre támaszkodva harcot indítani az uralkodó osztályok politikája ellen;

3. a Kommunisták Magyarországi Pártjára az 1942-es letartóztatások súlyos csapást mértek s ezzel a függetlenségi mozgalmat is visszavetették fejlődésében.

A magyar szabadságharc szélesebb alapokon való kibontakozására pedig kedvező helyzetet teremtett a második világháború döntő esztendejében az általános fronthelyzet alakulása és az európai népek szabadságfrontjának kiszélesedése.

A második világháború menetében az 1943-as esztendő döntő fordulatot hozott.

A fordulat a Volga-menti Sztálingrádnál a világtörténelem legnagyobb csatájában következett be. 1942—1943 telén a szovjet hadsereg a Volgánál 300 000 németet zárt körül, s közülük 147 200-at megsemmisített, a többit foglyul ejtette. Egy földig lerombolt város és több mint 200 000 halott volt ennek a gigászi küzdelemnek a mérlege. A Volga-menti nagy csatában a szovjet hadsereg kiheverhetetlen csapást mért a német fasizmusra, és szilárdan kezébe ragadta a stratégiai kezdeményezést a keleti fronton.

A szovjet hadsereg 1943 januárjában a déli fronton nagy ellentámadásba ment át. Ez nem korlátozódott csak a téli hónapokra, hanem folytatódott és lendületesen haladt előre egész évben. Goebbels hazugságai halomra dőltek. A szovjet hadsereg bebizonyította, hogy nyáron éppolyan jól tud támadni, mint télen. 1943 július—augusztusában

Kurszk térségében újabb — a sztálingrádival vetekedő — nagy csapást mértek a fasiszta seregekre. Az 1943-as év harcaiban a szovjet hadsereg megtörte Hitler hordáinak erejét, s egymás után szabadította fel a Kaukázust, a Don- és Kubán-vidéket, Ukrajna és Belorusszia területeit. Megkezdődött a német fasiszta hordák kiűzése a Szovjetunió területéről.

Az angolszász szövetségesek, látva, hogy a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújában döntő fordulat következett be, részben megváltoztatták addigi halogató taktikájukat. Nem nyitották ugyan meg a régóta esedékes második frontot a fasiszta Németország ellen, de attól a törekvéstől hajtva, hogy Európa minél nagyobb részén biztosíthassák befolyásukat a háború után, nagyobb támadó hadműveletekbe kezdtek. Légitámadásokat intéztek a német városok ellen. A német hadsereget kiűzték Afrikából, Korzika, Szicília és Szardínia területéről, s a háborút Olaszország földjére vitték át.

A szövetséges angol—amerikai csapatok partraszállása Szicíliában betetőzte az olasz fasizmus politikai válságát. Az olasz hadseregek mind az afrikai, mind a keleti fronton súlyos vereségeket szenvedtek. 1943 tavaszán a kommunisták vezette ellenállási mozgalom által szervezett és irányított sztrájkhullám söpört végig egész Olaszországon. Mussolini rendszerének nem volt elegendő ereje ahhoz, hogy szembeszálljon az országban széleskörűen kibontakozott antifasiszta ellenállási mozgalommal és feltartóztassa a szövetségesek előnyomulását. Hitlerhez fordult segítségért. Hitler azonban a keleti fronton vívott harcokban elvesztette legjobb katonáit, felszerelésének és nyersanyagforrásának nagy részét. Nem rendelkezett olyan tartalékokkal, amelyekkel jelentős mértékű segítséget nyújthatott volna szövetségesének. Az olasz uralkodó körök a kialakult helyzetben arra törekedtek, hogy Mussolini és a leginkább kompromittált fasiszta vezetők eltávolításával kiegyezzenek a szövetségesekkel, és megőrizzék társadalmi rendjüket és politikai hatalmukat.

1943. július 25-én Mussolinit letartóztatták és bebörtönözték. Badoglio marsall alakított kormányt, s hosszas diplomáciai manőverezés után szeptember 8-án fegyverszünetet kötött a szövetséges hatalmakkal, október 13-án pedig kormánya hadat üzent a hitleri Németországnak. Az, hogy német és olasz fasisztáknak sikerült Mussolinit börtönéből megszöktetniük és hatalmát Észak-Olaszországban ideiglenesen helyreállítaniuk, mit sem változtatott azon az alapvető tényen,

hogy a fasiszta „tengely" eltörött, a hitleri Németország elvesztette legfőbb szövetségesét: a fasiszta Olaszországot. Olaszország kiválása a háborúból például szolgált a többi csatlós országnak, előre vetítette a fasiszta államok szövetségének teljes felbomlását.

A szövetséges hadseregek győzelmeinek hatására megerősödött a leigázott európai népek szabadságfrontja. Lengyelország, Dánia, Hollandia, Belgium, Franciaország és Görögország népe a fegyveres szabadságharc útjára lépett. A jugoszláv partizánmozgalom megerősödött, s csaknem az ország egész területére kiterjedt.

A szovjet hadsereg döntő győzelmei eredményeképpen a szövetségesek együttműködése 1943 nyarától kezdve érezhetően megjavult, az antifasiszta koalíció megszilárdult. 1943 októberében Moszkvában a három nagyhatalom külügyminiszterei értekezletet tartottak, s előkészítették a kormányfők találkozóját.

1943. november 28-a és december 1-e között, a második világháború történetében első ízben, személyes találkozóra ültek össze Teheránban az antifasiszta koalíció legnagyobb államainak, a Szovjetuniónak, az Egyesült Államoknak és Angliának kormányfői. Sztálin, Roosevelt, Churchill találkozása világtörténeti jelentőségű esemény volt. Jelezte a három világhatalom további szilárd együttműködését a fasiszta fenevad szétzúzásában. A teheráni értekezlet végleg elutasította Churchill tervét a szövetségesek balkáni partraszállásáról, és úgy határozott, hogy az európai második frontot az angol—amerikai haderők legkésőbb 1944. május 1-ig Észak-Franciaországban nyitják meg.

A szövetséges hatalmak a kormányfők teheráni értekezletén kidolgozták a fasiszta tömb megsemmisítésének *közös* programját. Ezek után minden olyan számítás, amely az antifasiszta koalíció felbomlására épített, a realitásoktól elszakadt tervezgetésnek minősült.

Ez volt általában a helyzet a háború frontján, a fasiszta és a demokratikus erők egymáshoz való viszonya terén.

Mi volt a háború menetében bekövetkezett fordulat hatása a magyar belpolitikai életre? Létrehozta-e ez a fordulat a néptömegekben azt a forradalmi erjedést, amelyre egy aktív békepolitika építhetett volna?

Igen, létrehozta.

A háború a dolgozó magyar népet mérhetetlenül sújtotta, s a tömegekben nagy forradalmi erjedést idézett elő.

Az ipari munkásságot a reakció legelemibb szabadságjogaitól is

megfosztotta. Politikai gyűléseket nem volt szabad tartani. A tanoncoknak, s általában a leventeköteles korban levő fiataloknak megtiltották, hogy politikai pártok tagjai lehessenek. A munkásság politikai aktivitása ellen kegyetlen hajsza indult. A Belügyminisztérium legfontosabb funkcióit a defenzív osztály ragadta magához, amely ekkor már szervesen együttműködött a Gestapóval. A katonai büntetőbíráskodás hatályát kiterjesztették a polgári személyekre is.

A hadiüzemi munkásokat a legkisebb szabálytalanság miatt haditörvényszék elé állították, vezetőiket pedig a mozgó vesztőhelynek nevezett munkásszázadokba hívták be, s kiadták a határozott utasítást: közülük egynek sem szabad élve hazakerülnie. A tápiósülyi és pestszentlőrinci internáló táborokba hurcolt munkásmozgalmi vezetőkből, a Margit körúti katonai fegyház, a szegedi és váci börtönök politikai foglyaiból alakított 401-es, 402-es különleges munkásszázadokat a megpecsételt sorsú 2. magyar hadsereg előőrséül használták fel. Vérszomjas tisztek és szadista keretlegények éheztették s kínozták halálra az ide besorozott hazafiakat, s igazán nem rajtuk múlott, hanem a Vörös Hadsereg gyors előrenyomulásának tulajdonítható, hogy a parancsot nem tudták száz százalékig végrehajtani.

A munkásság életszínvonala napról napra romlott. A munkaidőt növelték: a hadiüzemekben a munkanap elérte a 15-16 órát is. 1943 tavaszán a kenyér alapfejadagja már csak 15 dekagramm volt. Aratás után felemelték ugyan 20 dekára, de néhány hét múlva ismét 15 dekára szállították le. Ez a helyzet arra kényszerítette az ipari munkást, hogy élelmiszerszükségletét a megfizethetetlenül drága feketepiacon szerezze be. Az árak állandóan emelkedtek. Az utolsó békeév, 1939 átlagával szemben 1943 végéig a mezőgazdasági termékek árai több mint 200 százalékkal, az iparcikkeké több mint 300 százalékkal emelkedtek. A munkabérek természetesen lényegesen elmaradtak az árak mögött. A kormány az ipari munkásságot áldozatvállalásra szólította fel. Arra kérte a munkásságot, hogy törődjön bele életszínvonala csökkenésébe.

A háború az ipari munkásság mellett a parasztságot sújtotta leginkább. Hitlerék háborús céljaira a magyar reakció a legtöbb katonát a parasztságtól követelte. Úgyszintén tőle vették el azt a búza-, zsír- és húsmennyiséget is, amellyel Magyarország a hitleri hadigépezetet táplálta. A parasztság kizsákmányolása felháborító méreteket öltött. A hírhedt Jurcsek-terv a magyar parasztság számára súlyos kényszerbeszolgáltatást írt elő. Búzáját egyenesen a cséplőgéptől szállították el.

De nem rendelkezett szabadon az agrárproletár egyetlen vagyonával, munkaerejével sem. A mezőgazdasági munkabéreket rögzítették. Kormányrendelet szerint azt a mezőgazdasági munkást, aki február 1-ig a rögzített bérek mellett nem szegődött el, internálták, s kényszermunkára hajtották. Így kötötték gúzsba és így fosztották ki a magyar urak a parasztot Hitler érdekében.

Növelte a válságot ebben az időben a magyar hadsereg fronthelyzete is.

A reakció az ország legjobb, leginkább hadra fogható egységeit kiszolgáltatta a németeknek.

A Szovjetunió elleni hadjárat megkezdésétől ugyanannak az évnek novemberéig a Kárpát-csoport vett részt a déli frontszakaszon folyó offenzívában. A Kárpát-csoporttal vett részt a harcokban a budapesti gyorshadtest is. 1942 januárjában Bárdossy kötötte ugyan meg Ribbentroppal és Keitellel az új katonai titkos szerződést, de teljesítése már Kállay Miklósra várt. Kállay egyik legfontosabb kormányelnöki teendője volt, hogy a 2. magyar hadsereg frontra induló csapatrészeit búcsúztassa. A 2. magyar hadsereg, amely nemsokára olyan szomorú sorsra jutott, három hadtestben szervezett 9 könnyű hadosztályból állt. A veszteségek feltöltésével és az igen kis számú leváltásokkal körülbelül 200 000 fő vett részt a 2. magyar hadsereg hadműveleteiben, a beosztott 60 000 főnyi munkaszolgálatoson kívül.

1943-ban a már korábban kintlevő hét megszálló dandár számát kilencre növelték, s ezek mint megszálló csapatok teljesítettek szolgálatot. A megszálló dandárok közül öt Ukrajnában, négy Belorussziában tartózkodott. Annak ellenére, hogy megszálló csapatok voltak, részt vettek a hadműveletekben is. A visszavonuló németek utóvédekként használták fel őket.

A magyar hadseregen belül a válság elmélyüléséhez nagymértékben hozzájárultak a különböző frontszakaszokon elszenvedett rendkívül súlyos háborús veszteségek. Ezek közül is messze kiemelkedik a 2. hadsereg voronyezsi katasztrófája, amely megmutatta, milyen lelkiismeretlen hazárdjátékot folytat a magyar reakció a katonák százezreinek életével.

A voronyezsi frontáttörés nem volt meglepetés, nem lehetett váratlan esemény. Nagybaczoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszter a szovjet támadás megkezdése előtt a fronton járt, ahol figyelmeztették a 2. magyar hadsereg súlyos helyzetére.

A 2. magyar hadsereg rendkívül hosszú frontszakaszt tartott. Állományának 30—40 százaléka szerbekből, ukránokból és románokból állott, akiket Kállay hírhedt nemzetiségi politikája érthető módon gyűlölettel töltött el a tisztikarral szemben. A harcoló egységek vezetését nagyrészt tapasztalatlan tartalékos tisztekre bízták. A legénység felszerelése felháborítóan hitvány volt. Kállay a menetszázadokat fegyvertelenül küldte ki a frontra, azzal, hogy majd a fronton fogják őket felszerelni. Ebből azonban nem lett semmi. Egy 170—180 létszámú századra átlagban 40 puska, s minden puskára csak negyven töltény jutott. Rossz és hiányos volt a 2. hadsereg géppuska- és ágyúfelszerelése is. A magyar hadvezetőség Voronyezsnél az orosz hadimúzeumokban őrzött, a múlt világháborúban használt ágyúkat is a frontra vitte.

A tisztek felháborítóan durván és kihívóan bántak a legénységgel. A katonák kosztjának feljavítására kiutalt élelmiszer- és pálinkakészleteket ellopták. A legénység megfelelő felszerelés, ruha és élelem nélkül az első vonalban teljesített szolgálatot, a tisztek többsége viszont a hátsó vonalakban dáridózott.

Nem csoda, ha ez a tisztikar a szovjet támadás megkezdése előtt kereket oldott, s elárulta, faképnél hagyta a katonákat, jóllehet előbb azzal a nagyhangú kijelentéssel bátorították a legénységet, hogy az oroszokat „nádpálcával verik vissza". Jány Gusztáv hadseregparancsnoknak a támadás megkezdése előtt egyszerűen nyoma veszett. A náci érzelmű tisztek — közöttük az újvidéki vérfürdő egyik főrendezője, Grassy vezérőrnagy — „halaszthatatlan szolgálati ügyek" intézésére a hátországba utazott. A tisztek közül csak azok maradtak a fronton, akik nem tudták baráti összeköttetésekkel vagy nagy összegű megvesztegetéssel elintézni, hogy sürgősen szabadságra menjenek.

De csúfosan cserben hagyták a magyarokat német „bajtársaik" is. „Nagy szövetségeseink" azt ígérték, hogy a magyar hadsereget támogatni fogják. Ennek pontosan az ellenkezője történt. A németek a támadás megkezdése előtt két nappal kivonták a 2. hadsereg kötelékében állomásozó tartalékcsapataikat, s csupán az SS-rendőrkülönítményeket hagyták hátra, akik a frontáttörés után igazán „bajtársi segítséget" nyújtottak a magyaroknak olyan formában, hogy a szovjetek elől menekülő katonáinkat pokoli géppuskatűzzel kényszerítették arra, hogy állásaikban kitartsanak.

A támadás január 12-én délelőtt 10 órakor, napfényes időben indult meg, s a 2. honvédhadsereg katasztrofális vereségével végződött.

A hadsereg 200 000 főnyi honvéd- és 60 000 főnyi munkaszolgálatos állományából több mint 40 000 ember pusztult el, s 70 000 került nagyrészt sebesülten vagy megfagyva fogságba.

A magyar katonák tízezreinek szörnyű pusztulása és a visszavonulók megtizedelése után Jány hadseregfőparancsnok is előkerült, hogy „rendet" csináljon. Január 24-én olyan hadparancsot adott ki, mely örök időkre szégyene a magyar hadtörténelemnek. A hadparancs szerint a becsapott, magárahagyott 2. hadsereg magatartása az „állati színvonalra süllyedt csürhe benyomását keltette" — majd így folytatódik:

„Vegye tudomásul mindenki, hogy innen sem betegség, sem sebesülés, sem fagyással el nem engedek senkit. Azon a területen, ahol gyülekezésünket elrendelték, s ahol az újjászervezést végrehajtjuk, ottmarad mindenki, amíg meg nem gyógyul vagy el nem pusztul. A rendet és a vasfegyelmet a legkeményebb kézzel, ha kell, a helyszínen való felkoncolással, de helyre kell állítani. A legfeszesebb magatartást még a fagyott embertől is megkövetelem . . . Számolni kell azzal, hogy élelem terén alapos korlátozások lesznek. Elsősorban annak van jussa élelemhez, aki elöl harcol; aki helyét elhagyta és itt hátul gyülekezik, örüljön, ha annyit kap, hogy éhen nem pusztul." Majd elrendelte: „Minden állomásparancsnokság a legkeményebb emberekből állítson össze mielőbb egy-egy tábori csendőrosztagot. Ezek feladata a feltétlen rend és a parancsok teljesítésének kierőszakolása."

A kormány a voronyezsi súlyos veszteségekről a nyilvánosság előtt mélyen hallgatott. A magyar nép azonban tudomást szerzett róla, s a kormány titkolódzása csak növelte felháborodását. Kállay Miklós a magyar nép provokálásában később odáig ment, hogy a tömeggyilkos Jányt kitüntette, s a német érdekekért feláldozott 2. magyar hadsereget „a kötelességteljesítés hadseregének" nevezte.

De nemcsak a szakadatlan súlyos frontveszteségek érlelték Horthy hadseregének válságát. A magyar katona előtt, aki addig sem akarta a háborút, világossá vált, hogy a szovjet földön nem hazáját védelmezi, hanem a német fasisztákat és a magyar földbirtokosokat és nagytőkéseket segíti a Szovjetunió népeinek leigázásában és kifosztásában. Talán nem is hallott a magyar reakciónak arról a tervéről, hogy Ukrajna egy részét Transzkárpátia néven gyarmatosítani akarják, de fronttapasztalatainak hatása alatt belátta, hogy ez a háború nem önvédelmi, hanem rablóháború.

A fronton nemcsak a tömegmészárlás, hanem a rablás és a fosz-

togatás is a hadsereg — elsősorban a tisztek — mindennapos életfunkciójává vált. Mivel a tisztek ellopták a katonák élelmét és ruháját, ezzel arra kényszerítették őket, hogy mindezt ott „szerezzék meg", ahol tudják. És a legénység előtt ott állt a tisztjeiktől látott példa. A német és magyar fasiszták a szovjet polgári lakosságot, nőket, gyerekeket és öregeket tömegével gyilkolták meg csak azért, hogy bekecseket, órákat, szamovárokat, ezüstkanalakat, karkötőket és más ékszereket, szőnyegeket, szöveteket, selymeket és szentképeket rabolhassanak. A rablott holmit — köztük még zongorákat is — „hivatalos anyagszállítmány" felírással küldték haza. A rablásnak természetes velejárója volt a szovjet asszonyokon és lányokon elkövetett erőszakosságok sorozata. A Horthy-hadsereg becstelen szerepéről Kállay Miklós így nyilatkozott: „Vitézi hírnevet hagytunk odakünn."

És amíg a magyar katonát tisztjeik rablás, gyújtogatás, gyilkosság és erőszakosság elkövetésére tanították, hazulról egyre-másra érkeztek a hírek arról, hogy hozzátartozóit a német fasiszták és a magyar kormány mindenükből kiforgatja. A frontra kiszivárgott vérlázító híreket a németek aljasságairól csak megerősítették saját tapasztalataik. A lövészárkok véres zajában a magyar—német sorsközösségről, a magyar és a német katona bajtársiasságáról lepattogzott minden hamis máz. A német hadvezetés a magyar katonát akkor és ott vetette harcba, amikor és ahol érdekei megkövetelték. A visszavonulás megkezdése óta a magyar „bajtárs" csak arra volt jó, hogy a német „utóvédek utóvédje" legyen. A német „bajtársnak" a magyar katona nem is bajtárs volt többé, hanem csak „magyar disznó".

A magyar katona szeme a háború döntő esztendejében kinyílt. Természetesen a háború haszonélvezői ebben óriási veszélyt láttak. A fronton küzdő katonákat mindenképpen meg kellett győzni a háború „magyar" céljairól. 1943-ban nevelőtiszteket állítottak be, akik a háború „magyar értelmét" magyarázták a lövészárkokban. Azok a tények azonban, amelyeket a katona a fronton látott és hallott, sokkal többet mondtak a nevelőtisztek magyarázatainál. A tisztikar belátta, hogy a politikai nevelésen nyugvó „meggyőződéses fegyelmet" nem lehet elérni. „Nyers, brutális fellépésű és cselekvésű, hangosan jelentő alparancsnokokat és honvédeket akarok látni" — adta ki a parancsot a 7. honvédhadtest parancsnoka. „A polgáriasan elkényelmesedett, önbizalmukat vesztett honvédeinkből kemény, rámenős harcost, egyszóval hurrá-bestiát kell faragnunk. Csak pofonegyszerűségű tény-

kedést követeljünk, és ezt sulykolással, kegyetlen erőszakkal verjük bele embereinkbe" — rendelte el egy másik hadosztályparancsnok.

S attól a perctől kezdve, hogy a magyar katona szeme kinyílt, a „pofonegyszerűségű ténykedés", a „kegyetlen erőszak" nem is maradt el. A pofozás, botozás, gúzsbakötés, kikötés és felkoncolás a magyar hadseregben mindennapos jelenség lett, s a katonákat rádöbbentették arra is, hogy a háború nemcsak a Szovjetunió népei, hanem a magyar nép ellen is folyik. Felvilágosodásukhoz hozzájárult, hogy a partizánok fogságába került és onnan visszatért katonák beszámoltak a szovjet hadsereg nagyszerű szelleméről, amely a legmagasabb népi és nemzeti eszményekből táplálkozik.

A háború tehát a magyar hadseregben mély válságot idézett elő, s ezzel megteremtette a hadseregen belül a nemzeti szabadságharc előfeltételeit.

A politikai válság elmélyítéséhez nagymértékben hozzájárult a kormány nemzetiségi politikája, helyesebben: a Magyarországon élő nemzetiségek válasza a magyar reakció terrorjára.

A magyar urak „birodalmi hivatástudatából" következett, hogy birodalmi igényeiket a Duna-völgyi népek elnyomásával akarták kielégíteni, ami a nemzetiségek legvadabb elnyomását, legelemibb jogaik megfosztását jelentette. Ez a gyakorlat a Kállay-kormány alatt még fokozottabban folytatódott. Jugoszlávia népei a délvidéki tömegmészárlások után nem nézhettek másképp a magyar katonákra, mint hóhérlegényekre. Észak-Erdélyben a román parasztokat megfosztották földjeiktől, s a népelnyomás elleni harcban egységfrontra lépett román, magyar és székely szabadságharcosokat tömegesen hurcolták internáló táborokba.

A helyzet Kárpát-Ukrajnában volt a legsúlyosabb. A „jogos fegyverhasználat" esetei egyre szaporodtak. Kárpát-Ukrajna népe az elnyomásra partizánharccal válaszolt. A kárpátukránok és magyarok az elnyomottak egymásrautaltságával közösen fogtak fegyvert jogaik és életük védelmére. A magyar és ukrán néptömegek forradalmi erejéből táplálkozó kárpát-ukrajnai szabadságharc az egész magyar nép számára komoly támogatás volt, s világosan mutatta az utat, amelyen a Duna-völgyi népeknek a megbékélés és barátság felé haladniuk kell. A kárpát-ukrán nép nagy fia, a szabadságharc szervezője és vezetője, a Margit körúti katonai fegyház udvarán 1942 őszén kivégzett Aleksz Borkanyuk nemcsak az ukrán, hanem a magyar nép hőse is.

És amikor az ország nemzetiségi vidékei már lángokban állottak, a magyar reakció miniszterelnöke Ungvárra ment, s példátlan jellemtelenségre valló beszédet mondott:

„Szeretni a más faját egyedül mi, magyarok tudjuk ezen a világon. Mi mindig szerettük azokat a népeket, amelyeket itt találtunk, ide behoztunk, ide beengedtünk. Szeretni egyedül mi, magyarok tudtuk a más fajtájú, más vallású, más köntöst viselő embertársainkat; az a legmagasabb emberi érzés, hogy szeresd felebarátodat, mint tenmagadat, még az egyfajtájúak között sem alakult ki úgy, mint nálunk, magyarok és nemzetiségeink között."

Az a körülmény, hogy a Kállay-kormány uralmának két esztendeje alatt a nemzetiségi vidékeken nőtt az ellenállás s fellángolt a szabadságharc, azt mutatta, hogy az egész magyar népet átfogó szabadságharc kirobbantásának az előfeltételei a Magyarországon élő nemzetiségeken belül is létrejöttek.

12. A Kommunisták Magyarországi Pártjának névváltoztatása. A Békepárt

Az 1942—1943-as letartóztatások, a Kállay-kormány eszeveszett terrorja és vad hajszája a Kommunisták Magyarországi Pártja ellen súlyos helyzetet idézett elő a pártban és a nemzeti függetlenségi mozgalomban. A párt legképzettebb, legbátrabb kádereinek javarészét bebörtönözték vagy kivégezték.

A reakció súlyos megtorlással fenyegette mindazokat, akik együttműködtek a kommunistákkal, ugyanakkor nagy nyomást gyakorolt az ellenzéki pártokra — s közben a hintapolitikának megfelelően —, csalóka játékot űzött velük, hogy a függetlenségi front jobbszárnyát saját befolyása alá vonja. A legális ellenzéki pártok vezetői ideiglenesen visszariadtak a kommunistákkal való együttműködéstől.

1943 május elején — a szociáldemokrata baloldal kezdeményezésére — illegális találkozó jött létre Szakasits Árpád és Kádár János között. Szakasits azt javasolta, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja — tekintettel a kialakult helyzetre — hagyjon fel mindenfajta illegális munkamódszerrel, beleértve a röpiratozást is, és a kommunisták csakis

a legális, megengedett keretek között folytassák tevékenységüket. Javaslatának elfogadását Szakasits a további együttműködés feltételének tekintette. A Kommunisták Magyarországi Pártja ezt a javaslatot — természetesen — nem fogadta el, hiszen ez egyenlő lett volna a harcról való lemondással.

De nemcsak az a tény, hogy ilyen javaslat a legközelebbi szövetséges részéről elhangzott, hanem egyéb körülmények is indokolták, hogy a párt bizonyos politikai lépéseket tegyen, amelyek elősegíthetik az együttműködés kiszélesítését a potenciális szövetségesekkel. A párt előtt az az — egyáltalán nem könnyű — feladat állott, hogy a letartóztatások következtében szétrombolt illegális szervezeteit minél előbb helyreállítsa, a pártot jobban elrejtse a rendőrség elől, és megszüntetve a közel másfél éve tartó szervezeti-konspirációs válságot, elejét vegye a további lebukásoknak. Ezzel együtt mozgósítania kellett az ország demokratikus erőit a békéért, a szabadságért, megkönnyítenie az együttműködést a legális ellenzéki partnerekkel, fel kellett számolnia a függetlenségi mozgalom ideiglenes megtorpanását.

Mikor a párt e feladatok megoldásának előkészítésével foglalkozott, érkezett meg a Kommunista Internacionálé feloszlatásának híre.

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának elnöksége 1943. május 15-én határozatot hozott a szervezet feloszlatására.

Erre elsősorban azért került sor, mert a nemzetközi kommunista mozgalomnak az a szervezeti formája, amelyet az 1919-ben létrejött Kommunista Internacionálé képviselt, nem felelt meg többé a mozgalom és az egyes pártok előtt álló feladatoknak: nem segítette, hanem már kezdte gátolni megoldásukat. A gyorsan változó nemzetközi helyzetben ugyanis, amikor a nemzetközi munkásmozgalom egyes osztagai egymástól igen eltérő körülmények között dolgoztak, leküzdhetetlen akadályokba ütközött, hogy minden egyes ország kommunista mozgalmát egyetlen nemzetközi központból irányítsák.

A nemzetközi kommunista mozgalom e központi vezető szerve betöltötte történelmi feladatát: több mint kétévtizedes munkájával elősegítette az egyes országok kommunista pártjainak megerősödését, tömegpártokká fejlődését, lefektette a nemzetközi kommunista mozgalom politikájának elméleti alapjait, s a VII. kongresszuson meghatározta e politikának az adott történelmi korban követendő fő irányát. A megnövekedett, megerősödött kommunista pártok már képesek voltak arra,

hogy e politikai irányvonal alapján önállóan dolgozzanak, figyelembe véve hazájuk bonyolult helyzetét, sajátosságait.

Ezért mondotta ki a feloszlatást a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága.

A feloszlató határozat minden kommunista párt és párttag kötelességévé tette, hogy összpontosítsa erejét a dolgozók halálos ellenségének, a német fasizmusnak és szövetségeseinek szétzúzására. A határozat újabb, jelentős tényező volt a nemzetközi kommunista mozgalom és az egyes pártok további megerősítésében és a népek antifasiszta tömegharcának széles körű kibontakoztatásában.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának 1941 júniusa — a szovjet—német háború kitörése — óta nem volt közvetlen kapcsolata sem a Kommunista Internacionáléval, sem a moszkvai magyar kommunista emigrációval. Eszmecserét a hazai vezetők velük nem folytathattak. A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának határozatát pontosan nem ismerték, annak csak hírét vették. Ezzel együtt olyan hírek is érkeztek a hazai illegális mozgalomhoz, hogy a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának döntése után több nyugat-európai párt megváltoztatta a nevét.

Ilyen helyzetben ült össze a párt Központi Bizottsága 1943 júniusának elején, hogy a párt súlyos helyzetéből kiutat keressen, s a függetlenségi mozgalmat kilendítse a pillanatnyi megtorpanás állapotából.

A Központi Bizottság a következő határozatot hozta:

1. Kimondjuk a párt feloszlatását, és elterjesztjük ennek hírét;

2. a pártot ténylegesen nem oszlatjuk fel, hanem egy, e célból összehívandó vezetőségi ülésen elhatározott új elnevezés alatt a párt folytatja működését;

3. a párt akcióit néhány hétig szüneteltetjük, ezalatt gondos és fokozott előkészítés után alaposan kiszélesítjük a munkát.

A Központi Bizottság az ülésen azt is elhatározta, hogy röpcédulát ad ki a Kommunisták Magyarországi Pártjának feloszlatásáról, de ebben a röpcédulában az ülés további határozatairól, a párt további terveiről nem beszélnek. Ez a röpcédula elsősorban a rendőrség megtévesztését szolgálta volna. A pártfeloszlatás hírének elterjesztésével a vezetők a pártot kettős illegalitásba akarták vinni, hogy jobban elrejtsék a rendőrség üldözése elől. A Központi Bizottság ülésén részt vett elvtársakon kívül több elvtárssal azonnal közölték, hogy a röpcédulában ismertetteken kívül más határozat is született.

1943 július elején újra összeült a Központi Bizottság, hogy eldöntse: mi legyen a párt új neve. Három új elnevezést vitattak meg: Munkás-Paraszt Párt, Békepárt, Dolgozók Pártja. A Békepárt elnevezést fogadták el.*

Így a kommunisták pártja hazánkban 1943 júliusától 1944 szeptemberéig Békepárt néven működött. Ez a párt kommunista volt. Szervezetei az illegális harc követelményeinek megfelelő, centralizált kommunista szervezetek voltak. Ideológiája a marxizmus—leninizmus volt. Politikája a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusának határozatain nyugodott, s a legszélesebb körű nemzeti összefogást hirdette a német és magyar fasizmus ellen, a független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtéséért.

Abban az időben, amikor a személyi kultusz pártunk politikáját eltorzította, nemcsak helytelen nézeteket és értékeléseket, hanem egyenesen hazugságokat és rágalmakat terjesztettek a Békepárt keletkezésének körülményeiről. A Magyar Dolgozók pártjának egyes vezetői likvidátorságnak, „a mozgalomba befurakodott ellenséges ügynökök" művének tekintették az 1943-as állítólagos „pártfeloszlatást".

A személyi kultusz felszámolása, a Magyar Szocialista Munkáspárt helyes, alkotó marxista—leninista politikája megszüntette ezt a torzítást is, helyreállította a teljes történeti igazságot, megszabadította a mozgalom akkori harcosait az indokolatlanul rájuk szórt rágalmaktól.

A névváltoztatás egy politikai párt életében — ami a mi pártunk esetében is többször előfordult — hasznos lépés, ha az objektív körülmények indokolják. De a párt névváltoztatásánál és a vele kapcsolatos döntések elfogadása során — bár az „ellenséges ügynökök művéről" szóló ostoba, nevetséges állításról kritikailag szólni sem érdemes — történtek eléggé át nem gondolt, később hibásnak bizonyult lépések is. A párt feloszlatásáról kiadott röpcédula zavart okozott és bizonytalanságot keltett a párttagság soraiban, és megzavarta azokat a szövetségeseket is, akik a féktelen terror ellenére hajlandók voltak a kommunistákkal együttműködni.

A névváltoztatás azonban a tapasztalt és az ellenforradalmi korszak évei alatt módszeresen nevelt Horthy-rendőrséget nem tévesztette meg. Nem hitték el a pártfeloszlatást, s ugyanúgy üldözték a Békepártot, mint korábban a Kommunisták Magyarországi Pártját. Maga a

* *Kádár János:* A Kommunisták Magyarországi Pártja feloszlatása körülményeinek és a Békepárt munkájának néhány kérdéséről. Párttörténeti Közlemények, 1956 október. 23. old.

Békepárt elnevezés sem volt olyan, amely a munkásosztály marxista—leninista tömegpártja számára hosszabb időszakra megfelelő lett volna. A háború kellős közepén, amikor az első célkitűzés a fasiszta rablóháborúból való kiválás volt, és a tömegek békére vágytak, volt létjogosultsága a Békepárt elnevezésnek. De ahogy a háború közeledett a befejezés felé, nyilvánvalóvá vált, hogy ez az elnevezés nem fejezi ki pontosan a párt politikai célkitűzéseit, s indokolt lesz megváltoztatása.

13. A magyar uralkodó körök tervei a kapitalista rendszer átmentésére. Kállayék tárgyalásai az angolszászokkal

A második világháború menetében bekövetkezett döntő fordulat súlyos válságba sodorta a magyar uralkodó köröket, s választ elé állította a magyar ellenzéki pártokat is.

A fasiszta Németország győzelmébe vetett remények meghiúsultak. Ettől az időtől kezdve a magyar háborús politikusok elképzelései azon a spekuláción nyugodtak, hogy az angolszász—szovjet szövetség hamarosan angolszász—szovjet ellentétbe csap át. Magukévá tették az angolszászok azon elgondolását, hogy a fasiszta Németország és a szocialista Szovjetunió a háborúban kölcsönösen felőrlik egymás erejét, s a háború végén a gigászi küzdelemben kimerült hadviselő feleknek az angolszász hatalmak adják meg a kegyelemdöfést, s rájuk kényszerítik akaratukat.

Kormánykörökben és az ellenzéki pártok vezetőségeiben egyaránt az a nézet uralkodott, hogy az angolszász hatalmak haderői hamarosan partra szállnak a Balkánon, s Magyarország határaihoz érkezve ez módot és lehetőséget ad a Hitlerrel való szakításra. Ez a nézet és elképzelés a magyar urak vágyálma volt. Az ország vezetői a bukott ügyből, az ellenforradalmi rendszert fenyegető összeomlásból Magyarország angolszász megszállásában látták a kivezető utat. Nagyon sokan a megrögzött Hitler-barát elemek közül is, akik azelőtt Hitler és Goebbels politikai szótárát is megcsúfoló kifejezésekkel szidták és rágalmazták az angolszász hatalmakat, angolbarátokká lettek, s angolszász szimpátiájuk olyan mértékben növekedett, amilyen mértékben a szovjet hadsereg csapatai a Kárpátok vonalához közeledtek. Kolozsvárott mon-

dott beszédében még Imrédy Béla is kijelentette: „Egy dolgot nem értek ma sem, éspedig azt, hogy amikor az olasz árulás megtörtént, miért nem volt az angoloknak merészségük, hogy Dalmáciában szálljanak partra."

A reakció terve az volt, hogy Magyarország feltétel nélkül megadja magát, ha — a balkáni partraszállás esetén — megjelennek határain a várva-várt angolszász haderők.

Kállayék megbízottaik útján már 1943 tavaszán titkos tárgyalásokat kezdtek az angolokkal, elsősorban az ankarai angol nagykövetség útján. A kormánynak ez a tevékenysége különösen megélénkült, miután Olaszország kivált a háborúból. 1943. szeptember 9-én előzetes fegyverszüneti megállapodás jött létre a magyar és az angolszász tárgyalópartnerek között, amelynek értelmében a magyar katonai alakulatok leteszik a fegyvert, ha a nyugati haderők elérik Magyarország határait. A nyugati hatalmak fegyverszüneti feltételei azonban olyan kikötéseket is tartalmaztak, amelyeknek végrehajtása nem egyezett Kállayék szándékaival. Így például ezek között szerepelt, hogy Magyarország fokozatosan csökkentse együttműködését Németországgal, vonja vissza csapatait a Szovjetunióból, álljon ellent a Németország részéről kiinduló megszállási kísérletnek, s adott pillanatban összes erőforrásait állítsa a Németország ellen vívott harc szolgálatába.

Ezeket a feltételeket a Kállay-kormány nem teljesítette. A Szovjetunió elleni harc beszüntetése, a magyar csapatok visszavonása a keleti frontról nem illett bele a Kállay-féle hintapolitikába. Ahogy az idő előrehaladt, mind kevesebb gondot fordított a „megállapodásra". Ehelyett a siránkozás hangját szólaltatta meg, keresve azokat az angol csapatokat, amelyek előtt „le lehetne tenni a fegyvert".

A kormány hintapolitikájának számításait az antifasiszta koalíció megerősödése keresztülhúzta; a teheráni értekezlet pedig egyenesen lehetetlenné tette az angolszász csapatok előtti „külön kapitulációt". Nem is váratott soká magára a háborúból kiugrást „keresők" válasza. A kormány megbízásából a *Magyarország* című félhivatalos lap 1944 újévi számában Szvatkó Pál a következőket írta:

„A Teheránban elhatározott elv egyébként is rengeteg ellentmondásba ütközik, s alkalmazása fizikai lehetetlenség. Hogyan adja meg magát például feltétel nélkül a háborút befejezni akaró ország, ha határainál és közelében semmiféle szövetséges haderő nincs, amellyel szemben a feltétel nélküli megadás gyakorlatilag végrehajtható volna? Mit csele-

kedjék? Tényleg várja meg, amíg az anarchia, a polgárháború diadalmaskodik területén és csak azután van joga befejezni a háborút, amely közben esetleg olyan fordulatot vett, amelyhez már semmi köze sincs?"

Az angol csapatokért elhangzott rémült kiáltás tükrözte az uralkodó osztályok elégedetlenségét az antifasiszta koalíció megerősödésének tényével szemben; de tükrözte azt az elhatározást is, hogy *az egységes szövetséges hatalmak előtt* a kapitulációt kétszer is meggondolják, s a Szovjetunió ellen a harcot a végsőkig folytatják. Kállay Miklós — jóval a háború befejezése után kelt és külföldön megjelent emlékirataiban — nyíltan szól erről, mondván a következőket: „Sajnos... mindenekelőtt Teherán rontotta meg a légkört, különösen a mi itthoni életbevágó döntéseinket illetően."*

Ez volt Kállay Miklós hintapolitikájának lényege — a külpolitikában.

A háborúban bekövetkezett fordulat után a kormány azt a tervét, hogy a függetlenségi mozgalmat a jobboldali elemek vezetése alá helyezze, a kommunistákat pedig elszigetelje, még fokozottabb mértékben igyekezett megvalósítani. Hitler közeli vereségét látva azon mesterkedtek, hogy a fasiszta Németország elkerülhetetlennek látszó összeomlása ne temesse maga alá a magyar ellenforradalmi rendszert is. Tervük megvalósításához politikai erőforrásokra volt szükség. Hogy ezeket megszerezhessék, az ellenzéki pártoknak bizonyos mozgási lehetőséget biztosítottak, azzal a céllal, hogy ellenzékieskedésükkel, bizonyos fokú németellenes tevékenységükkel és háborúellenes állásfoglalásukkal a tömegek elégedetlenségéből a rendszer átmentése számára teremtsenek politikai tőkét.

Ez volt Kállay Miklós hintapolitikájának lényege — a belpolitikában.

A hadihelyzet fordulatának esztendejében az ellenzéki pártoknak két út között kellett választaniuk. Az egyik: szilárd szövetségben a függetlenségi mozgalom vezető erejével, a kommunistákkal, a néptömegekre támaszkodva kíméletlen harc a német fasizmus és hazai csatlósaik ellen. Ez az ország megmentésének és a dolgozó nép felemelkedésének az útja volt. A másik: a reakcióval való további együttműködés. Ez az út — a nemzet pusztulásának útja volt.

Az ellenzéki pártok jobboldali vezetői ez utóbbit választották, mert jobban féltek a néptől, mint az ellenforradalmi rendszertől.

* *Nicholas Kallay:* Hungarian Premier. New York 1954. 388—389. old.

14. A Szociáldemokrata Párt politikája a fordulat esztendejében. A jobboldal megerősíti befolyását a pártvezetésben

Az 1942—1943-as esztendők hazai és nemzetközi eseményei: a függetlenségi mozgalom ideiglenes megtorpanása a súlyos veszteségek miatt és a háborúban bekövetkezett döntő fordulat az antifasiszta koalíció javára a Szociáldemokrata Pártot is új helyzet elé állította: újra meg kellett határoznia politikai vonalát, választ kellett adnia a legfontosabb bel- és külpolitikai kérdésekre, mindenekelőtt arra, hogy határozottan a nemzeti függetlenségi politika mellett vagy inkább ellene lép-e fel?

Nem kétséges, hogy a Szociáldemokrata Párt tömegbázisát és politikai irányvonalát tekintve antifasiszta párt volt, amely a fasizmus célkitűzéseit és módszereit elutasította. Az sem kétséges, hogy a Szociáldemokrata Párt fő törekvése a hitleri barbárság megsemmisítése volt. Az a körülmény azonban, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetői közül a jobboldaliakban mély ellenszenv és gyűlölet, s még a baloldali szociáldemokraták egy részében is komoly aggály és kétely élt a Szovjetunióval, általában a kommunista pártokkal szemben, meggátolta a pártot abban, hogy teljes hittel és lendülettel együttműködjék a nemzetközi politikában a Szovjetunióval, idehaza pedig a kommunistákkal.

A Szociáldemokrata Párt tömegeit mély ellentétek választották el Horthy és Kállay fasiszta rendszerétől és háborús politikájától. És mégis, a jobboldali vezetők Szovjetunió- és kommunistaellenessége közös vonás, sőt találkozópont volt politikájukban.

A Szociáldemokrata Párt politikai vezetését a fasizmus elleni harcban ennélfogva állandóan bizonytalanná és ingadozóvá tette az a nézet, hogy Magyarország függetlenségét, szabadságát nemcsak Nyugatról, a Harmadik Birodalom oldaláról fenyegeti veszély, hanem Keletről, a Szovjetunió részéről is. A jobboldali szociáldemokraták teljesen figyelmen kívül hagyták a Szovjetunió kormányának a háború alatt többször ismételt megnyilatkozásait, amelyek hangoztatták, hogy nincs szándékukban beavatkozni más népek belső ügyeibe, céljuk csupán az, hogy segítsék ezeket a népeket a hitleri zsarnokság ellen irányuló felszabadító harcukban, hogy azután szabadon dönthessék el, milyen társadalmi rendszerben kívánnak élni.

Ennek ellenére a jobboldali szociáldemokraták azt mondották — amint például Malasits Géza 1943 decemberében az állami költség-

vetés vitájában elmondott beszédében is tette —, hogy „nemcsak Sztálin fenyegeti Magyarország önállóságát, hanem mások is".

Ingadozás és bizonytalanság jellemezte a szociáldemokráciának a Kommunisták Magyarországi Pártjához való viszonyát is.

A jobboldali szociáldemokraták a kommunisták függetlenségi harcának őszinteségében nem hittek. A rendszer elleni komoly harcról hallani sem akartak, mert féltek a változástól, féltek a kommunistáktól. „Ha elmozdítjuk a fatörzset, előbújnak a férgek" — mondották képletesen, de nagyon is szó szerint értették, s ezért inkább azon voltak, hogy a rendszer „fatörzse" a helyén maradjon.

A baloldali szociáldemokraták együttműködése a kommunistákkal hosszú ideig — részükről — nem megfontolt, elvi alapokon nyugodott, hanem a történelmi helyzet szülte alkalmi megegyezéseken, s így nem csoda, ha a baloldali szociáldemokratáknak a kommunistákkal való viszonyát is a gyakori ingadozás és bizonytalanság jellemezte.

A Szociáldemokrata Párt — mindezek miatt — még a háborús fordulat évében sem tudott kellő erővel fellépni a magyar reakció szovjet földön viselt rablóháborúja ellen, s ennélfogva nem tudott ereje megfeszítésével harcolni a fasiszta szörny ellen.

Mindezekből következik, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetősége általában Magyarország felszabadítását a fasiszta iga alól szintén az angolszász hatalmaktól várta.

Marosán György — a felszabadulás után hosszú ideig a Szociáldemokrata Párt főtitkárhelyettese — Révai József 1946. május 18-án a munkásegységről tartott előadásához elhangzott felszólalásában nyíltan kijelentette: „Mussolini bukása és a fasiszta rezsim olaszországi összeomlása után egyes szociáldemokrata elvtársaink és a polgári ellenzéki politikusok egyes csoportjai arra építettek, hogy az angolszászok fogják az országot megszállni." Erre építettek Horthyval és Kállayval együtt. Fentebb már láttuk, hogy ezek a számítások homokra épített várak voltak.

Változatlanul kitartott a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetősége a fordulat évében is a régi „baloldali" jelszavak mellett. A függetlenségi mozgalom haladó, forradalmi perspektívájával a szociáldemokrata jobboldali vezetőség a maga régi, demagóg, álbaloldali perspektíváját állította szembe. A Szociáldemokrata Párt vezetősége nemcsak 1939-ben indult a szocializmus jelszavával a választási küzdelembe, hanem ezzel a jelszóval indult a fasizmus elleni harcba is:

„Hisszük — mondja a párt 1943. május 1-i szózata —, hogy az egész emberiség a súlyos megpróbáltatások során közös célokban egyesül, hogy megteremtse a béke és biztonság alapját: a szocialista termelő rendet."

Igaza volt-e a Szociáldemokrata Párt májusi kiáltványának? Vajon valóban a szocialista termelő rend közvetlen megteremtését tűzte-e a történelem a fasizmus elleni háború időszakában nemzeti életünk fejlődésének napirendjére? Vajon reális célkitűzés volt-e szocializmusról mint közvetlen gyakorlati feladatról beszélni akkor, amikor arról volt szó, hogy a legelemibb emberi, állampolgári, nemzeti és erkölcsi jogokat kell megvédelmezni a fasizmus jogtiprásával szemben?

A kommunisták a marxizmus—leninizmus tanításai alapján már jóval a második világháború kitörése előtt felismerték, hogy a fasizmus ellen nemcsak azokat az erőket kell felsorakoztatni, amelyek a szocializmusért lelkesednek, hanem mindazokat, amelyeket a fasizmus pusztulással fenyegetett. A kommunisták tudták, hogy a fasizmus elleni élethalálharcot csak az összes nemzeti érzésű, a gyarmati sors és a nemzeti megaláztatás ellen tiltakozó összes társadalmi osztályok és rétegek közös harcával lehet győzelmesen megvívni. Ez a felismerés íratta a második világháború alatt mindenütt a kommunista pártok zászlajára a nemzeti összefogás jelszavát.

A kommunisták tudták azt is, hogy a Szovjetunió a hitleri Németország elleni gigászi küzdelemből politikailag és erkölcsileg rendkívül megizmosodva kerül majd ki. Előre látták, hogy a munkásosztály a fasizmus ellen folyó nemzeti szabadságharc élén komoly politikai befolyásra, tekintélyre, és hatalomra tesz szert a nemzet életében. Előre tudták, hogy ezek a körülmények lehetővé teszik a munkásosztály számára, hogy *a szocializmus megteremtése felé új úton, a népi demokrácia viszonylag békés fejlődési időszakán keresztül induljon el.*

Ez volt az oka annak, hogy a kommunisták a nemzeti szabadságharc zászlajára sehol sem a proletárdiktatúra, hanem a demokratikus nemzeti egységfront jelszavát írták. A Szociáldemokrata Párt szocializmus-követelése éppen ezért az adott történelmi helyzetben nem több, hanem kevesebb volt, mint a népi demokrácia követelése. Nem haladó, hanem végső fokon a rendszert segítő jelszó volt. Nem organizáló, hanem dezorganizáló tényező. Nem harci felhívás, hanem a konkrét és közvetlen harci feladatok megkerülése. És mert az volt, a szociáldemokraták szocializmus-követelését a háború kellős közepén senki sem vette

komolyan, míg a nemzeti összefogás és a népi demokrácia harcosait tűzzel-vassal pusztították.

Mindebből logikusan következett, hogy a jobboldali szociáldemokrácia háború elleni „harca" elvesztette reális alapját, s az új társadalmi rendért folytatott „küzdelme" nagyrészt üres tervezgetésekben merült ki. Ezt bizonyította már a *Népszava* 1942-es karácsonyi száma is. A körkérdés, amelyre a lap magyar íróktól, politikusoktól és közéleti férfiaktól választ kért, a következő volt:

„Milyen felkészülésre, összefogásra és társadalmi munkára van szükség ahhoz, hogy a háború után Magyarország újra a gazdasági, politikai és kulturális fejlődés útjára léphessen a nemzeti önállóság és függetlenség biztosítékaival?"

A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetőségének figyelmét ettől az időtől kezdve a „háború utáni feladatokra való felkészülés" jellemezte, amelyről „semmiféle napi probléma nem terelheti el a figyelmet". A *Népszava* második „népfrontos" karácsonyi száma szerint „minden erőt, minden értelmességet és minden jó szándékot arra kell összpontosítanunk, hogy készületlenek ne legyünk semmiféle esetre sem, s hogy az átmenet útját simára tapossuk".

És mit kell tennünk ennek elérése érdekében? A *Népszava* 1942-es karácsonyi számának receptje szerint: „Gondolkodjunk és tanakodjunk, beszéljünk és tanítsunk, készítsünk terveket és indítsuk el a szellemet mozgásra."

A Szociáldemokrata Párt vezetősége ettől az időtől kezdve valóban teljesen a „béke feladatainak" megszervezésére, „az átmeneti gazdálkodás" problémáinak kidolgozására s a „tervgazdálkodás" kérdéseinek tisztázására fordította figyelmét. A párt 1943-ban megalakult értelmiségi csoportja kimondottan e „tervek" kidolgozásával foglalkozott.

Miközben a Szociáldemokrata Párt vezetősége így „készült" a háború utáni feladatok megoldására, nemzeti létünk fennmaradását, és hogy „jól jöjjünk ki a háborúból", ugyanúgy a szilárd rendben és a megingathatatlan fegyelemben látta, mint Kállay Miklós.

Még Szakasits Árpád is, aki pedig a Szociáldemokrata Pártban bátor és odaadó képviselője volt a demokratikus nemzeti egységfront politikájának, a jobboldaliak megerősödése, a függetlenségi mozgalom elleni vad hajsza hatása alatt 1943. május 2-án megjelent „Munkások véleménye a hármas egységről" című vezércikkében ezt írta:

„A szervezett szociáldemokrata városi és falusi munkásság irtózik minden zűrzavartól és felfordulástól, mert ezt diktálja értelme, öntudata és erkölcsi érzéke."

Peyer Károly természetesen ennél hasonlíthatatlanul tovább ment. Amikor 1943 őszén Kállay Miklós miniszterelnök a képviselőházban kijelentette, hogy gyáva, hitvány hazaáruló, aki határainkat, országunkat és szabadságunkat a Szovjetunióval szemben nem védi, és hogy „az 1918-as példa, az egyenetlenség, a gyávaság, a hitványság uralomra jutásának példája" többé nem ismétlődhetik meg, Peyer sietett megnyugtatni a háborgó miniszterelnököt:

„Annak ellenére, hogy éles politikai ellentét választ el bennünket ennek a Háznak minden pártjától, vannak közös területek, melyeken még a politikai ellentét ellenére is találkozhatunk. Ezek között az első az ország függetlensége, ennek a területnek épsége, a rend és a nyugalom fenntartása. Ezek azok a kérdések, amelyekben mi felajánljuk készségesen azt a szolgálatot és támogatást, amelyet az országnak nyújtani tudunk."

Amint látjuk, a Szociáldemokrata Pártban a nemzeti függetlenségi mozgalmat ért nagy vérveszteségek, a fokozódó rendőrterror hatására megerősödött és igazi arcát mutatta a jobboldal, annak ellenére, hogy a világháború frontjain döntő fordulat következett be az antifasiszta koalíció javára. A jobboldaliak — kihasználva a baloldali szociáldemokraták ingadozását és zavarát — megerősítették befolyásukat a párt vezetésében. A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetősége a világtörténelem nagy eseményeiből s a magyar nép megpróbáltatásaiból semmit sem tanult. Egyenesen ment tovább azon az úton, amelyre még az első világháború idején lépett. Legfőbb feladatának most is azt tekintette, hogy felajánlja szolgálatát és támogatását annak a rendszernek, mely országunkat bűnös és esztelen módon nemzeti létünk legsötétebb szakadéka felé taszította.

15. Vita a parasztegységről.
A Parasztszövetség Országos Földmunkás Szakosztályának megalakulása.
A Békepárt agitációs és propagandamunkája a falvakban.
A Független Kisgazdapárt szervezkedése

A kommunisták a hadihelyzet fordulatának évében nagy erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy megszilárduljon a munkás-paraszt szövetség és a parasztság tömegesen kapcsolódjék be a függetlenségi mozgalomba. Erre a célra sikeresen használták fel a Parasztszövetség és a Független Kisgazdapárt szervezeteit.

A Parasztszövetség szociális összetétele, akárcsak a Független Kisgazdapárté, nem volt egynemű. Szervezeteiben a parasztság minden rétege képviselve volt: a zsírosparasztok, a közép- és szegényparasztok, sőt a föld nélküli mezőgazdasági munkások is. A vezetést mindkét szervezetben a kulákok tartották kezükben. Ez azonban nem zárta ki azt, hogy a kommunisták harcoljanak e szervezetek dolgozó paraszti tömegeinek megnyeréséért, harcoljanak azért, hogy bevonják őket az antifasiszta népfrontba. A Kommunisták Magyarországi Pártja a paraszti tömegszervezetekkel kapcsolatban ezt a helyes taktikát alkalmazta.

Kommunisták részvételével már 1942 második felében vita indult a magyar sajtóban a parasztegység kérdéséről. A vita magva az volt: fel lehet-e sorakoztatni a parasztság különböző rétegeit a nemzeti függetlenség és szabadság védelmében, a fasizmus elleni harcra? A kommunisták nem most foglalkoztak először a parasztegység kérdésével. Révai József, a „népi írók" kritikája kapcsán már 1938-ban felvetette ezt a kérdést, s a választ a következőképpen adta meg:

„Igaz, a magyar faluban a parasztságon belüli osztályrétegeződés mellett, mely a mezei munkást és a kispolgári gazdát állítja szembe, fennáll az a másik osztályellentét is, amely a parasztság egészét állítja szembe a nagybirtokkal. *De ez utóbbi osztályellentét tényének megállapítása még korántsem elegendő annak a kérdésnek az eldöntéséhez, hogy vajon egy adott történelmi helyzetben melyik osztályellentét fog alapvetőbbnek bizonyulni, melyik fog a másik fölé kerekedni?* Maga az a tény, hogy Magyarországon nagybirtok van, hogy hatalmas feudális maradványok vannak, ezt a kérdést még nem dönti el! Pontosabban: az az általános megállapítás, hogy a parasztság osztályellentéte a nagybirtok-

kal alapvetőbb, mint a mezőgazdasági proletároké valamennyi birtokos réteggel, önmagában véve még nem ad választ arra a konkrét, mai, különleges kérdésre, hogy vajon a parasztság különböző rétegei a nagybirtok elleni harc eszközei és módjai dolgában egyetértenek-e még? A parasztságon belüli osztályellentétek még nem elég fejlettek ahhoz, hogy a faluban más legyen az alapvető osztályellentét, mint a parasztság és a nagybirtok közötti, de ahhoz talán már elég fejlettek, hogy a nagybirtok elleni harc *konkrét útjai* dolgában megnehezítsék vagy megakadályozzák a parasztegységet? Erre a kérdésre — mely ma nálunk a döntő kérdés — csak a gyakorlat, az élet, a harc, maga a parasztság adhat választ."*

A Kommunisták Magyarországi Pártja 1942 második felében is úgy látta, hogy a parasztegység — éppen a gyakorlat, az élet és a harc körülményei folytán — lehetséges. A fasizmus rablóháborúja, amely nemzeti önállóságunk eltiprásával és népünk elnyomásával és kifosztásával Magyarországot is német „élettérré" akarta változtatni, a parasztság számára közös alapot teremtett az egységes fellépésre. 1942-ben a parasztságon belül nem a szegényparaszt és birtokosparaszt közötti, hanem az egész parasztság és a nagybirtok közötti ellentét volt az alapvetőbb, ez kerekedett felül annál is inkább, mert a nagybirtok a fasiszta háború fő támasza lett, a fasiszta háború kedvező kimenetelétől remélve további fennmaradását. Lehetséges volt a parasztegység az élet és a harc szempontjából azért is, mert ez az egység a munkás-paraszt szövetségen nyugodott, s ez a szövetség szabta meg a parasztság egységes fellépésének politikai tartalmát.

A parasztegységről a *Népszavá*-ban és a *Szabad Szó*-ban megindított vita széles hullámokat vert a parasztság és az ipari munkásság soraiban. A kommunisták, látva, hogy a parasztság az egység mellett foglal állást, a legális sajtóban felvetették azt a gondolatot, hogy a Parasztszövetségen belül Országos Földmunkás Szakosztály alakuljon.

A Földmunkás Szakosztály megalakításával a demokratikus erők arra törekedtek, hogy a Parasztszövetséget kivonják a reakció befolyása alól, ezen keresztül erősítsék a munkás-paraszt szövetséget, s a parasztságot felsorakoztassák a fasizmus elleni szabadságharc frontján.

„A független és demokratikus Magyarország kialakításának érdekében szükség van a magyar társadalmi rétegek összefogására, s ebben

* *Révai József:* Marxizmus, népiesség, magyarság. 327—328. old.

egyik fő erőtényezőnek a parasztságnak kell lennie. A Földmunkás Szakosztály történelmi feladata lesz, hogy a még megosztott rétegeket segítse e harcba való bekapcsolódásban" — írta a *Szabad Szó* 1943. március 15-i számában.

Az Országos Földmunkás Szakosztály nehéz harcban született meg. Nagy Ferenc, a Parasztszövetség elnöke, kezdetben azzal érvelt, hogy a Földmunkás Szakosztály megalakítását a hatóság úgysem engedélyezi, majd azt a „nyomósabb" érvet hangoztatta, hogy a szakosztály megalakítása szétszakítja a Parasztszövetséget.

A dolgozó kisparasztok mindenütt a szakosztály megalakítása mellett foglaltak állást. Egyes helyeken, mint például Békéscsabán, Szarvason, Tótkomlóson, Püspökladányban, Füzesgyarmaton, Szeghalmon és Kőrösladányban a szegényparasztok a tél folyamán előkészítő értekezleteket tartottak. Nagy Ferenc kénytelen volt a tömeghangulatnak engedni, s a szakosztály megszervezését megígérni. Az ígéret végrehajtását azonban húzta-halasztotta.

„Az ígéretet Nagy Ferenc mind ez ideig nem váltotta be, folyton halogatta, kérdéseinkre nem válaszolt — írta a *Szabad Szó* január 10-i száma. — Azután legnagyobb megdöbbenésünkre azt is tapasztalnunk kellett, hogy mind jobban a nagygazdák, a zsírosparasztok kezébe csúszik át a vezetés, a Parasztszövetség az ő érdekeiket képviseli: az agrárproletárokért nem hajlandó ugyanolyan áldozatokra, kiállásra."

Nagy Ferenc csak akkor szánta rá magát a cselekvésre, amikor a *Szabad Szó* figyelmeztette súlyos felelősségére és ultimátumszerűen feltette a kérdést: „Hajlandó-e a szegényparasztság érdekeit figyelembevenni és a Földmunkás Szakosztályt egy hónapon belül megalapítani vagy nem?"

A szegényparasztság e határozott fellépésére 1943. május 9-én végre mégis megalakult a Parasztszövetség Országos Földmunkás Szakosztálya. Az alakuló ülésen több mint háromszázan vettek részt. Az ülés rendkívül forró hangulata a szegényparasztság elkeseredését és forradalmi elégedetlenségét tükrözte. A küldöttek őszintén beszéltek a parasztnyúzó Jurcsek-tervről, a német—magyar szövetségről és a kormány háborús politikájáról. Határozati javaslatukban többek között követelték a mezőgazdasági dolgozók munkavállalási szabadságának visszaállítását, a terménybeszolgáltatási rendelet reformját, a minimális munkabérhatár felemelését és a mezőgazdasági dolgozók élelmiszerfejadagjának növelését. A szakosztály országos választmánya hatá-

rozatilag kimondotta, hogy az Országos Földmunkás Szakosztály hivatalos lapja a *Szabad Szó* lesz.

Az Országos Földmunkás Szakosztály megalakításával a Parasztszövetség, amelyben Keresztes-Fischer belügyminiszter a kulákságnak szánta a vezető szerepet, a legtöbb helyen a szegényparasztok vezetése alá került. Ahol a Parasztszövetségnek 15 szegényparaszt tagja volt, már megalakulhatott a földmunkás szakosztály. A szegényparasztság nagy lelkesedéssel kezdett szervezkedni. A Parasztszövetség központi titkársága: Dobi István, egyben az Országos Földmunkás Szakosztály elnöke, Iliás Ferenc, aki a Kommunisták Magyarországi Pártja megbízásából vett részt a munkában, és Dancs József felhívta a Parasztszövetség már megalakult szervezeteit, hogy haladéktalanul alakítsák meg a helyi földmunkás szakosztályokat. Ezenkívül felhívták az ország összes gazda-, földmunkás-, olvasó-, 48-as és függetlenségi köreit is, hogy készítsék elő a Földmunkás Szakosztály megalakítását. A szervezkedés minden lehetőségétől hosszú idő óta megfosztott magyar falvakban egymás után alakultak meg a földmunkás szakosztályok. A központi titkárság egyetlen felhívására a fent említett körök közül 400 jelentette be a szakosztályhoz való csatlakozását.

A parasztságnak a fasizmus elleni szabadságharcra mozgósításában nagy munkát végzett a Békepárt. Erre a Békepártnak három eszköz állott a rendelkezésére.

Az első a *Szabad Szó* volt. E lap hasábjain találkoztak egymással a Földmunkás Szakosztály vezetői és az ipari munkásság képviselői. A *Szabad Szó*-konferenciákon a Békepárt, a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt küldöttei együttesen vitatták meg a nemzet sorsdöntő kérdéseit.

A parasztság mozgósításának másik, ennél is fontosabb eszköze a Békepárt illegális kiadványai voltak.

Szabad sajtóról ebben az időben beszélni sem lehetett, s amit virágnyelven el lehetett mondani, kevés volt ahhoz, hogy a parasztságot mozgósítsa. A Békepárt ezért elhatározta, hogy illegális kiadványokban leplezi le a parasztság előtt a Horthy-rendszer háborús politikáját, s szólítja fel a paraszti tömegeket a németellenes nemzeti szabadságharcra. Ezek a kiadványok havonta megjelenő politikai tájékoztatókból, a parasztság égető kérdéseivel foglalkozó röpiratokból és illegális újságokból állottak, amelyeket postán megkaptak a *Szabad Szó* összes levelezői, a Parasztszövetség elnökei, vidéki szervezeteinek vezetői és vá-

lasztmányi tagjai, a Parasztszövetség baloldali gondolkodású tagjai, a parasztság különböző szervezeteinek vezetői, az aranykalászos gazdák stb. A röpiratok kezdetben 3000, később 8—10 000 példányban jelentek meg.

Mivel foglalkoztak a Békepárt politikai tájékoztatói, röpcédulái és újságjai?

Főleg két kérdéssel. A parasztság kifosztásával és a háború elleni harccal.

A Békepárt falvakba kiküldött első röpiratai a hírhedt Jurcsek-tervet leplezték le. Érdeklődésre tarthat számot, ha az egyik ilyen röpiratot részletesebben ismertetjük.

„Tavaly ősszel Göring német tábornagy azt vágta oda Európának: »Tántoríthatatlanul ragaszkodom ahhoz az alapelvhez, hogy az ellátásban először és mindenekelőtt a német nép áll. És, ha az európai országokban élelmezési nehézség áll elő, mindenkinek tudnia kell, ki fog éhezni, Németország azonban semmi esetre sem.« És ez nem maradt üres fenyegetés. Hogy rablóhadjáratukat folytathassák, a németek kifosztják országunkat. Ezért nincsen elég kenyér Magyarországon, ezért nem kapnak hónapok óta húst a magyar falvakban. A Hitlert szolgáló Kállay-kormány ezért veszi el erőszakkal a termést a magyar paraszttól. A mi panaszunkat szólaltatja meg a háborúzó némettől sanyargatott kurucősök keserve:

Látod, mely kövér,
Bőrében sem fér,
Mégis, mind többet kér!
Alig vagyon országunkban
Miatta kenyér . . .

Az idén új átok szakadt a magyar parasztra: a Jurcsek-féle terménybeszolgáltatási rend. A rekvirálás csődbe jutott, az összeszedett és kiszállított élelmet Hitlerék keveselték. »Először és mindenekelőtt a német nép« — mondották, s csak az maradhat vissza, amire már nincs szükségük. Ilyen értelemben adtak utasítást Hitler magyarországi helytartóinak. Így született meg a Jurcsek-terv, amely német terv: Hitler parancsa a magyar parasztnak. Az új beszolgáltatási rend tehát megkárosít minden parasztembert. Bajt és nyomorúságot hoz a kisparasztok és nincstelenek millióira. De az egész nemzet létét fenyegeti, mert

az élelmet a németeknek akarják kiszállítani. Kállay Miklós és társai továbbra is magyar vérrel és élelemmel segítik Hitler háborúját. A tengely sorozatos vereséget szenved, és Mussolini elvesztette a háborút. Kállayék mégis mindenben Hitler kezére járnak, mert nem a nemzet érdekeit tekintik, hanem előjogaikat és nagybirtokaikat védik, Hitler az ő reményük. Tudják, ha Hitler megbukik, szabadságot, jogot, földet kap a magyar nép. Kállayék nem kerülhetik el sorsukat, bukásuk ideje közeledik, de a nemzet nem pusztulhat velük.

A magyar nép azonnali különbékét akar. Nem akarjuk, hogy az ország hadszintér legyen, s egy átvonuló német hadsereg végigrabolja az országot. A háború folytatását, végső romlásunkat megakadályozni mindnyájunknak szent, hazafias kötelessége.

Magyar parasztok! Ne támogassátok Hitler háborúját! Húzzátok-halasszátok a termés beszolgáltatását! Várjatok! Tartsatok ki! Dugjátok el terményeiteket! Hajtsátok el állataitokat! Ezzel harcoltok a békéért, fiaitok, férjeitek életéért és testi épségéért, gyermekeitek egészségéért. Egy szem gabonát sem Hitlernek és a Hitler-bérenc Kállay-kormánynak! Éljen a béke! Éljen a szabad, független, demokratikus Magyarország!"

A Békepárt kiadványai és röpcédulái eljutottak az ország minden városába és községébe, Dél-Szlovákiába, Kárpát-Ukrajnába és Észak-Erdélybe is, s a magyar parasztságra mély hatásuk volt.

A parasztok kezdetben nem tudták, mi is az a Békepárt, milyen szervezet adja ki ezeket a politikai tájékoztatókat és újságokat. Később azonban megtudták, hogy a Békepárt mögött a kommunisták állanak. A parasztság legjobbjai azonban ekkor már minden ijesztgetés ellenére sem féltek a kommunistáktól. A Szolnok megyei parasztok egyik vezetője az egész parasztság véleményét fejezte ki, amikor a Békepárt kiadványaira vonatkozólag azt mondotta: „Ha kommunisták írták is, az igazat írták. Amit írtak, azonosítom magam vele." Sok paraszt ma is őrzi ezeket a röpcédulákat és újságokat.

A hatóságok mindent megtettek, hogy megakadályozzák a röpcédulák eljutását a falvakba. A falusi postahivatalokba érkező leveleket sok helyen felbontották. A csendőrség erélyes nyomozást indított a Békepárt kiadványai után. Kidoboltatták, hogy a lakosság a Békepárt röpiratait elolvasás nélkül szolgáltassa be a csendőrségre. Ez az intézkedés természetesen csak arra volt jó, hogy még nagyobb tömegek érdeklődését keltse fel a Békepárt kiadványai iránt. Hont megye több

községében a Parasztszövetség összejövetelein felolvasták és megvitatták e röpiratokat. Fertőszentmiklóson és az egész csornai és kapuvári járásban kézről kézre adták. Az ország legkülönbözőbb helyein — így például Tótkomlós, Kapuvár és Zseliz községekben — a röpcédulákat maguk a parasztok sokszorosították és terjesztették. Hajdúsámsonban a parasztok határozatot hoztak: a Békepárt kiadványait mindenki csak huszonnégy óráig tarthatja magánál, hogy minél többen elolvashassák.

A parasztság háború elleni mozgósításában nagy szerepük volt a békepárti szervezeteknek is.

Mindazokon a helyeken, ahol a Parasztszövetség Földmunkás Szakosztálya erős volt, a különböző pártállású parasztok békebizottságokat alakítottak. Az első ilyen bizottság Békés megyében — Tótkomlóson, Csorváson, Orosházán és Nagyszénáson — kezdett tevékenykedni. A tisztántúli szervezetek megalakulása után a Dunántúlon és a Felvidéken is egymás után jöttek létre a békepárti bizottságok, amelyek nagyon komoly munkát végeztek. Sokszorosították és terjesztették a Békepárt kiadványait; befolyásuk alá vonták és aktivizálták a parasztszövetségi szervezeteket; felszólították a parasztokat, hogy ne szolgáltassák be terményeiket, ne vonuljanak be katonának; akciókat szerveztek az árak letörésére és a mezőgazdasági napszámbérek felemelésére; szervezték és vezették a parasztság sztrájk- és szabotázsakcióit.

Egészen természetes, hogy a reakció dühvel fordult a parasztság háborúellenes, népi szervezetei ellen. 1943 második felében és 1944 elején a csendőrség legfőbb feladata a falvakban a békepárti szervezetek felkutatása volt. Több helyen, főleg Békés megyében, nagyarányú letartóztatások is történtek. A békepárti szervezkedésben részt vett parasztokat internálták, vezetőik közül sokat büntetőszázadokba osztottak be, s kivitték az ukrajnai haláltáborokba.

A Békepárt propaganda- és agitációs munkája, a békebizottságok szervező tevékenysége nem maradt hatás nélkül. A magyar parasztság harcolni akart. Elkeseredésének és forradalmi-harci elszántságának fényes tanúbizonysága volt az 1944 februárjában megtartott vésztői földmunkás kongresszus.

A kongresszust a Békepárt kezdeményezte. Összehívói a Vésztői Földmunkás Szakosztály vezetői: Andor Gergely kisbirtokos és Pardi István földmunkás, előadója Dobi István, a Parasztszövetség Földmunkás Szakosztályának elnöke volt. Hét vármegyéből — köztük a Dunántúlról is — mintegy 1500 küldött jött össze. A második világ-

háború alatt ez volt az egyetlen földmunkás kongresszus. A szervezkedés lehetőségeitől megfosztott szegényparasztság már a kongresszus összehívásának puszta tényével is tüntetett a szervezkedési, gyülekezési és szólásszabadság mellett. De a kongresszus egyébként is elejétől végig élénk és erélyes tüntetés volt az ellenforradalmi rendszer és annak nemzetvesztő politikája ellen.

A Békepárt a falvakban nagyon komoly munkát végzett. Nevelte, szervezte és vezette a parasztságot. Kiadványai a szabad sajtó egyetlen termékei voltak Magyarországon. A felszabadulás után kiderült, hogy azokon a helyeken, ahol rendszeresen megkapták a Békepárt kiadványait és ahol békepárti bizottságok alakultak, sokkal jobb, szorosabb és mélyebb volt a demokratikus erők összefogása, s a népi demokráciáért folyó harc is komolyabb eredményeket ért el.

A Békepárt tovább mélyítette és erősítette a munkásosztály összefogását a parasztsággal. A Kommunisták Magyarországi Pártját az ellenforradalmi rendszer kegyetlen rendszabályai ugyan sohasem tudták kiűzni a falvakból, de a kapcsolat a párt és a parasztság között igen sokszor gyönge és véletlen jellegű volt. A Békepárt idején a kommunisták rendszeres és közvetlen kapcsolatot teremtettek a parasztsággal. Negyed század temérdek kísérletezése és üldöztetése után a kommunisták újra kimentek a falvakba, hogy szervezzék a munkás-paraszt szövetséget, építsék a nemzeti demokratikus egységfrontot, s megteremtsék a nemzeti szabadságharc nélkülözhetetlen paraszti tömegbázisát.

A nemzeti függetlenségi mozgalom politikájának térhódítása a Parasztszövetségen belül persze nem maradt titok az illetékes kormánytényezők előtt sem. Keresztes-Fischer belügyminiszter a helyi földmunkás szakosztályok szervezkedésekor már látta, hogy a Parasztszövetséggel „baj van". A baj elhárítására természetesen azonnal megtette a szükséges intézkedéseket, de tudta, hogy a kérdést pusztán rendőri úton megoldani nem lehet. Gondoskodni kellett arról is, hogy politikájának alátámasztására új tartalékerőket mozgósítson. Ezt a tartalékerőt a reakció újra a Független Kisgazdapártban próbálta megtalálni.

A Független Kisgazdapárt a kapitalista társadalmi rend megteremtésének tartaléka volt 1939 és 1943 között, az idő alatt is, amíg nem „politizált", hanem az uralkodó osztályok háborús politikájával szemben „a lábhoz tett fegyver" politikáját folytatta, s a társadalmi rend átmentésének második vonalát képezte a fordulat évében, és utána is.

Az 1943-as esztendő a Független Kisgazdapártot is új feladatok elé állította. A horthysta politikusok ebben az esztendőben azon mesterkedtek, hogy némi angolszász bűnbocsánattal elkerüljék, hogy Hitler bukása őket is magával rántsa. E tervük megvalósításához politikai erőforrásokra volt szükségük. Ezt a támogatást a függetlenségi politikától erősen „megfertőzött", de különben is csak a parasztság „erkölcsi és gazdasági érdekeinek védelmére" szolgáló Parasztszövetség nem nyújthatta számukra. Kállaynak ehhez politikai pártra volt szüksége, már csak azért is, mert a nép tele volt elégedetlenséggel és nyugtalansággal, s a parasztságban feszülő forradalmi erőket csak politikai párt volt képes levezetni. A fordulat esztendejében, a hintapolitika időszakában a Független Kisgazdapárt újra a magyar politikai élet porondjára lépett.

A Független Kisgazdapárt 1939 augusztusa óta — az addig évenként összehívott — nagyválasztmányi ülését 1943. augusztus 20-án végre ismét összehívta. Ettől az időtől kezdve sorozatos gyűléseket tartottak vidéken.

Mi volt a Független Kisgazdapárt fokozódó aktivitásának célja és jelentősége?

A kérdésre maga a Független Kisgazdapárt adta meg a választ 1943 szeptember elején megjelent deklarációjában.

„Feltétlenül és minden eszközzel fenn kell tartani a belső rendet, s e rend fenntartásához hozzá kell járulnia a társadalomnak is a maga józanságával és fegyelmezettségével. A párt a maga tömegeiben is határozottan szemben áll a rend ellenségeivel és általában a forradalmi szellem minden megnyilvánulásával. Nemcsak a formai rend fenntartását, de a tiszta magyar jogrend feltétlen biztosítását kívánja, lehetetlenné tételét vagy megtorlását minden olyan cselekménynek, melynek elkövetői túltették vagy túlteszik magukat a törvényeken és a törvényes rendelkezések szellemén."

A Független Kisgazdapárt tehát a fennálló rend védelmét tartotta legfőbb feladatának, s a rendszert — hogy félreértés ne essék — „a maga tömegeiben is határozottan" védte. Ez a deklaráció a Független Kisgazdapártot nemcsak élesen elhatárolta a függetlenségi mozgalom vezetőjétől és következetes harcosától, a kommunisták pártjától, hanem nyíltan szembe is állította vele. De szembenállás volt ez magában a Független Kisgazdapártban, főleg pedig a Parasztszövetségben megnyilvánuló függetlenségi szellemmel is, s azzal a kossuthi politikával, amely az ország hasonlóan súlyos helyzetében nem rendről és fegyelemről pré-

dikált a népnek, hanem azt mondotta: „A törvényesség keretei között nem lehet megmenteni a hazát."

Kétségtelen, hogy a Független Kisgazdapárt hangja 1943-ban más volt, mint 1939-ben s azt megelőzőleg. Ezt a hangváltozást egyedül és kizárólag a politikai helyzet alapvető változásai indokolták. 1943-ban, a háborús összeomlás fenyegető árnyékában, az 1939-es hang már értelmetlen lett volna. Nem politikai fordulat, hanem csak az új helyzet diktálta követelmény volt tehát, hogy a Független Kisgazdapárt magáévá tette a független, szabad, demokratikus Magyarország és az ipari munkásság, a parasztság és az értelmiség együttműködésének jelszavát. 1943-ban csak e jelszavak vállalásával tölthette be a Független Kisgazdapárt a „második vonal" szerepét.

Hogy mennyire erre a feladatra vállalkozott a Független Kisgazdapárt 1943-ban újra megindított szervezkedésével, mutatják a párt vezető embereinek a toborzó gyűléseken tett kijelentései.

E beszédek állandó témája és alaphangja a fennálló rend feltétlen biztosítása. „Nincs nagyobb kincs, mint a belső rend megőrzése" — állapították meg a nagyváradi gyűlés szónokai. „Elsősorban a mi érdekünk, hogy rend legyen ebben az országban, mert mi veszíthetjük a legtöbbet" — jelentették ki a párt vezető emberei a gyomai gyűlésen. És ugyancsak Gyomán: „Nem nekünk kell a párt, az országnak lesz szüksége a földműves társadalom fegyelmezettségére és rendjére." A pártban erős illúziók éltek Horthy személye és rendszere iránt. Még a kisgazdapárti baloldal legradikálisabb, leginkább németellenes politikusa, Bajcsy-Zsilinszky Endre — aki pedig a félfeudális földbirtokviszonyok megváltoztatásától a közoktatás demokratizálásáig terjedő társadalmi reformok tervén is dolgozott — ilyen megalapozatlan illúziókat táplált a kormányzó iránt. Íme 1943. szeptember 19-én Miskolcon rendezett nagygyűlésén elhangzott állásfoglalása: „A miniszterelnök úr nemzeti egységet kíván. Mi vele ebben tökéletesen egyetértünk. A nemzeti egységhez nagy vezető személyiség kell, aki mögé gondolkodás nélkül odaáll az egész nemzet. A nemzetnek megvan ez a személyisége a kormányzóban. A kormányzónk mögött áll a mi népünk."

A Független Kisgazdapárt a háború döntő fordulatának évében úgy vélte, hogy az országot a kormányzóval az élén ki lehet vezetni a háborúból — a nép nélkül. A Független Kisgazdapárt vezetésére nagy befolyást gyakoroltak a kulákok, a nagybirtokosok. Ezért ez a vezetés

rettegett a néptől, irtózott attól a gondolattól, hogy a néptömegek önálló politikai szerepre tegyenek szert a független, demokratikus Magyarországért, a békéért folytatott harcban. Ettől a társadalmi rendet, a nagybirtok, a nagytőke uralmát és sérthetetlenségét féltették. A háború befejezéséért, a békéért nem a munkásosztállyal, nem a néppel óhajtottak szövetkezni, hanem a kormányzóval, a kapitalista társadalmi rend uralkodó osztályainak képviselőivel. Ők is abban reménykedtek, hogy az angolszász hatalmak fogják megszabadítani az országot a német fasizmussal kötött szövetségtől, de egyben a társadalmi rend bármiféle átalakításának veszélyétől is. Saját megalkuvó nézeteik „alátámasztására" gyakorta átvették a horthysták frazeológiáját; Horthy fasiszta rendszerét „féldemokráciának" nevezték, amelyet tökéletesíteni lehet. Idézzük tovább a miskolci nagygyűlés megállapításait:

„A nemzeti egységhez szükség van egy nagy eszmére is. Ez a demokrácia, a tiszta alkotmányosság gondolata. A féldemokráciából valóságos demokráciát kell csinálni, így lehet a nemzetet szolgálni, és csak ez mentheti meg az országot a katasztrófától."

Ezek a szavak nem szorulnak bővebb kommentárra. Világosan mutatják, hogy a Független Kisgazdapárt nem ellensége, hanem csak gyenge „ellenzéke" volt a Horthy-rendszernek.

A Független Kisgazdapárt tévesen ítélte meg Hitler és Horthy viszonyát és a magyarországi „parlamentarizmus" szerepét és helyét. A Független Kisgazdapárt vezetői vagy nem látták, vagy nem is akarták meglátni és tömegeik előtt leleplezni, hogy Horthy szeme előtt az „önálló és független" magyar fasizmus lebegett. Mint mondottuk, Hitler és Horthy között voltak ellentétek. Horthy a maga fasizmusának helyét másként képzelte el az „új rendben", mint Hitler. A Független Kisgazdapártnak — és egy elég széles közvéleménynek — ez elegendő volt arra, hogy úgy lássa, a huszonötéves ellenforradalmi korszak rendszere alapvetően más, mint Hitler fasizmusa. Elegendő volt arra is, hogy Horthy és politikája e körök előtt a „németellenesség" színében tetszelegjen.

A Független Kisgazdapárt illúziókat fűzött a horthysta parlamenthez is. Nem ismerte fel, hogy a magyar fasizmus — ahogyan már az előzőkben kimutattuk — a fasiszta rendszereknek az a típusa volt, amely egészen 1944. október 15-ig nem vezette be a nyílt diktatúra rendszerét. A magyar fasizmus az „alkotmányossággal" takaródzott. Ez is közrejátszott abban, hogy a Független Kisgazdapárt Horthy

alkotmányos rendjéért és parlamentarizmusáért egyhangú lelkesedéssel rántott kardot, s Horthy fasizmusa, ellenforradalmi rendszere „féldemokráciává" szépült a szemükben.

Ezek a hibák, ezek a súlyos tévedések még ebben az időszakban is megakadályozták a Független Kisgazdapártot abban, hogy eredményesen fellépjen a háború ellen.

16. A Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt szövetsége. Megalakul a Kisgazdapárt Polgári Tagozata. Bajcsy-Zsilinszky Endre memoranduma

1943 nyarán a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt vezetői hosszú ideig tartó tárgyalásokat folytattak, majd Mussolini bukása után hirtelen bejelentették, hogy szövetségre lépnek egymással.

A két nagy legális ellenzéki párt szövetségéhez hamarosan csatlakozott a Polgári Demokrata Párt is. Végre úgy látszott, hogy megkezdődik a demokratikus erők szervezeti együttműködése, s széles tömegeket mozgósító szabadságfront alakul ki, amely elsöpri a talaját vesztett Kállay-kormányt. Úgy látszott, hogy az olasz fasizmus összeomlásával adódott kedvező alkalom nem marad kihasználatlanul, s a Hitler kiszolgálására kényszerített magyar nép a nemzeti felemelkedés útjára lép.

A kommunisták örömmel üdvözölték az ellenzéki pártok szövetségét. Felhívták a népet, sorakozzék fel az ellenzéki pártok szövetsége mögé, támogassa a demokratikus erők nemzetmentő harcát.

A Békepárt ebből az alkalomból külön röpcédulát adott ki, amelyben kifejezte azt a reményét, hogy „a magyar nemzet a helyes útra tér és megszabadul a háborús élet minden szenvedésétől, a különféle rekvirálásoktól, a drágaságtól, az éhségtől". Örömmel üdvözölte az ellenzéki erők összefogását a Kossuth rádió is, és sürgette, hogy az ellenzéki pártok forduljanak nyílt és félreérthetetlen nyilatkozattal a magyar néphez.

Hamarosan kiderült azonban, hogy ez a szövetség nem tud élni a kínálkozó kedvező alkalommal.

Miért?

Először is azért, mert a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt szövetsége nem az antifasiszta koalíció egészére, annak egységére, közös harcára, hanem egyoldalúan csak kapitalista szárnyára, az angolszász hatalmakra akart támaszkodni. A két ellenzéki párt szövetségének külpolitikai alapja az ország angolszász megszállására irányuló spekuláció volt. Ez felelt volna meg legjobban politikájuknak.

Ez a hibájuk súlyos volt, mert nem vették vagy nem akarták tudomásul venni, hogy az antifasiszta koalíció fő ereje a Szovjetunió, amely nélkül vagy ellenére a háború egyetlen kérdését sem lehet megoldani.

Nem válhatott a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt szövetsége a magyar nép függetlenségi harcának komoly tényezőjévé azért sem, mert támadó éle döntően nem a háborús kormány megbuktatására, hanem a függetlenségi mozgalom balszárnya, elsősorban a kommunisták elszigetelésére irányult. A két legális ellenzéki párt továbbra sem mert és nem akart a fasizmus elleni harc legkövetkezetesebb és legbátrabb erejével, a kommunistákkal szövetkezni. Márpedig a fasizmus elleni harcban a kommunistákra nem támaszkodni, velük nem szövetkezni — lemondást jelent a fasizmus elleni meg nem alkuvó, következetes harcról. Kommunisták nélkül nincs igazi antifasiszta függetlenségi mozgalom.

A Szociáldemokrata Párt elnöksége szeptember elején tartott ülésén testvéri üdvözletét küldte az olasz népnek, mely „annyi szenvedés és áldozat után elérkezett a béke kapujához". Az elnökség megállapította, hogy „Olaszország kilépése a háborúból új helyzetet teremtett, amelynek, az ország életbevágó érdekeinek megfelelő, sürgős mérlegelése a magyar kormány feladata". Ugyanakkor hangzottak el a Független Kisgazdapárt kijelentései: „A miniszterelnök úrral a nemzeti egység érdekében tökéletesen egyetértünk", és „kormányzónk mögött áll a mi népünk!". A tengely széttörésének pillanatában nem gyengíteni, hanem erősíteni akarták Horthy rendszerét. A két párt szövetsége tehát nem a rendszer megdöntésére, hanem annak átmentésére irányult.

A Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt vezetői közös fellépésüket nem a tömegek harci erejére támaszkodva, hanem a háborús kormánnyal egyetértésben hajtották végre. A Szociáldemokrata

Párt előbb említett elnökségi ülése felhívással fordult az ipari munkásséghoz, hogy „őrizze meg nyugalmát és fegyelmét", s kérte a munkásságot, hogy a legszigorúbban őrködjék a rend fenntartásán. A Független Kisgazdapárt még ennél is lényegesen messzebb ment. Nemcsak a belső rend „minden eszközzel" való fenntartását követelte, hanem „megtorlását minden olyan cselekménynek, amelynek elkövetői túlltették vagy túlteszik magukat a törvényeken és a törvényes rendelkezések szellemén". Tehát a kormányt védték a néppel szemben.

Ezek voltak a főbb okai annak, hogy az olasz fasizmus bukása után bekövetkezett új helyzet nem teremtette meg a magyar politikai élet régóta esedékes fordulatát: nem vágta ketté a Magyarországot és Németországot összekötő végzetes szövetséget, s nem fordította szembe Magyarországot a fasiszta Németországgal.

Mindez persze természetesen korántsem jelentette azt, hogy a két párt szövetségén belül nem jelentkeztek — és bizonyos mértékben érvényesültek is — a komolyan és következetesen demokratikus erők. Ellenkezőleg: maga a szövetség is részben a két párton belül működő igazán és mélyen demokratikus erők munkájának az eredménye. A Szociáldemokrata Párt baloldali tömegei ebben az időben is a kommunisták befolyása alatt állottak, s az ő útmutatásaikat követték. A Békepárt a két legális ellenzéki párt szövetségét bázisként használta fel tömegbefolyásának növelésére, s az antifasiszta függetlenségi mozgalom szervezeti és politikai megerősítésére.

A kommunisták helyes és céltudatos politikájának eredményeként 1943 nyarán már a Független Kisgazdapártban is fellépett a balszárny, azoknak a fiatal értelmiségieknek — Barcs Sándor, Mihályfi Ernő, Ortutay Gyula, Tolnai Gábor stb. — személyében, akik testületileg jelentették be csatlakozásukat a párthoz, s megalakították a párt Polgári Tagozatát. A balszárnynak nagy szerepe volt abban, hogy a Független Kisgazdapárt nagyválasztmánya jóváhagyta a Szociáldemokrata Párttal kötött szövetséget.

A Polgári Tagozat komoly támaszt nyújtott a függetlenségi mozgalom kiterjesztéséhez.

Bajcsy-Zsilinszky Endre Mussolini bukása után történelmi jelentőségű memorandummal fordult a kormányhoz. Ez a memorandum mély előrelátással és tiszteletreméltó bátorsággal követelte, hogy:

„... Magyarországnak minden politikai, jogi igazságával és katonai erejével szembe kell szállnia nemcsak egy esetleges német meg-

szállás kísérletével, hanem még egy német katonai átvonulással is, még akkor is, ha milliós haderőnk hiányos felszerelésével nem volna elég erős egy átmeneti német megszállás elhárítására."

Sajnos, Bajcsy-Zsilinszky Endre memorandumának nagy erényei mellett megvoltak a maga gyengéi és korlátai is. Fő gyengesége az volt, hogy az ország függetlenségét és szabadságát veszélyeztető erőt nemcsak a németekben látta, hanem a Szovjetunióban is feltételezte, s az uralkodó osztályok angolszász illúzióitól még ő sem tudott teljesen megszabadulni.

„Erre a magyar katonai erőre — írta a memorandum — bizonyos angol sajtóbeli példálózgatások szerint esetleg nemzetközi rendfenntartó feladatok is hárulhatnak egy netán bekövetkező közép- és déleurópai káosz közepette."

Bajcsy-Zsilinszky memorandumának másik gyönge pontja az volt, hogy mint kérő szó a kormány asztalára került, nem pedig mint harci riadó a magyar nép elé.

Az általános külpolitikai és belpolitikai helyzet, amely a német szövetséggel való szakítást egyre sürgetőbb feladattá tette, továbbá a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt szövetsége, Bajcsy-Zsilinszky Endrének a németekkel való nyílt szakítást követelő memoranduma azt mutatták, hogy nem kellett mindennek feltétlenül úgy történnie, ahogy történt. Magyarország történelme 1943 őszén másként is alakulhatott volna!

A kommunisták látták, hogy a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt szövetsége nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, s azonnal jelezték a veszedelmet:

„Szükséges a demokratikus pártok szövetsége, de nem elég. Nem elég a helyes követelésekkel Kállaynál előszobázni, nem történelmi alibi kell, a tömegek erejével kell súlyt adni és érvényt szerezni a nemzet érdekeinek" — írta a Békepárt szeptemberben megjelent röpirata.

A reakció 1943 őszén, az angolszász megszállás vágyálmának szertefoszlása után azzal az „érvvel" próbálta befolyásolni a magyar politikai élet pártjait, hogy „Magyarország nem ugorhat ki a háborúból, s ha mégis megteszi, területe véres csatatérré válik". Ezzel az érvvel a reakció el akarta hitetni a néppel, hogy „a kormány kényszerhelyzetben van". Azt akarta elhitetni, hogy az ellenzék önálló fellépése felfordulást és anarchiát idézne elő, ezzel szemben a kormány bölcs és megfontolt

politikája megrázkódtatás nélkül vezeti át az országot a háború véres fordulóin.

A kommunisták leleplezték a reakció érveinek hazugságát és aljasságát. Felhívták az ellenzéki pártok figyelmét, milyen súlyos következményei lesznek annak, ha egy percig is hitelt adnak a reakció álnok és hitszegő szavainak. Röpirataikban és rádióadásaikban hangsúlyozták, hogy a felfordulást nem az antifasiszta erők, hanem maga a kormány idézi elő azzal, hogy húzza, halasztja a döntést a németekkel való szakítás kérdésében, s így izzásig fokozza a nép türelmetlenségét és elkeseredését. A kommunisták kimutatták, hogy az egyetlen kivezető út ebből a helyzetből a tömegek cselekvő fellépése és a már nagyon is időszerű demokratikus nemzeti kormány kiharcolása.

A kommunisták leleplezték a reakciónak és az ellenzéki pártok jobboldali vezetőinek a háborúból való kiugrás kérdésében folytatott ideológiai szélhámosságait is. A Kossuth rádióban és röpirataikban állandóan hangoztatták, hogy még a német megszállás is kisebb rossz, mint a vereség Hitler oldalán. A német megszállás legfeljebb néhány hónapig tartana, a vereség következményeit azonban esetleg évtizedekig viselni kell.

Az ellenzéki pártok jobboldali vezetői azonban nem tudtak, s nem is akartak a nemzetmentés egyetlen helyes útjára lépni. Nem tudtak felsorakozni a nemzeti szabadságharc arcvonalán.

A katasztrófa pedig veszedelmesen közeledett. Jól látta ezt a reakció is, de a közeledő katasztrófától nem az ország és a nép, hanem csak a maga sorsát féltette. Minden gondja az volt, hogyan tudja átmenteni népelnyomó rendszerét, ha kell, az egész ország teljes pusztulása árán is. Az a mód, ahogyan ezt a „fordulatot" a magyar reakció ideológiailag és politikailag végrehajtotta, olyan becstelenség volt, amilyenre csak a népet halálosan gyűlölő és a lelkük mélyéig rothadt uralkodó osztályok képesek.

17. A magyar reakció „védekező háborúja".
A Békepárt memoranduma.
Az ellenzéki pártok a kormány háborús politikájáról.
Terrorhullám a baloldali erők ellen.
A reakció jobb- és baloldali erőtartaléka

Részletesen ismertettük Kállay Miklósnak azokat az 1942-ben tett kijelentéseit, amelyekben a háborúban való részvétel önkéntességéről, a háborúban való részvételhez fűződő „magyar érdekekről" és a háborúért vállalt kormányzati felelősségről beszélt.

1943-ban Kállay szemrebbenés nélkül mindennek pontosan az ellenkezőjéről kezdett szónokolni. Már 1943. május 29-én elkezdte a mosakodást: „Nem az én kormányom döntötte el, hogy részt veszünk az 1942-es orosz hadjáratban." Augusztus 20-i rádióbeszédében így mondotta: „Nem mi gyújtottuk meg a világégés máglyáját, és mi nem is tudjuk eloltani." Kállay szerint Magyarország már nem megelőző, hanem védekező háborút folytat: „Egyetlen érdekünk, hogy békében éljünk szomszédainkkal."

A reakció a parlamentben és a sajtóban a kis népek védelmezőjének próbálta feltüntetni magát. S ugyanakkor, amikor egy 200 milliós népnek, a föld egyhatodrészére kiterjedő nagyhatalomnak nem ismerte el a nemzeti léthez való elemi jogát, szemérmetlenül arról fecsegett, hogy „a kis népeknek joguk van úgy berendezni államukat, ami hagyományaiknak és kívánságaiknak leginkább megfelel". Kállay az 1943-as költségvetési vita során kijelentette: „A kis nemzetek természetesen nem folytathatnak provokáló politikát, a kis nemzetek egzisztenciális, nem pedig hatalmi politikát folytatnak." Egyben a Szovjetunió felé felújította a régi reakciós jelszót: „Európa az európaiaké!"

Kállay arcátlanságát betetőzte az a beszéd, amelyet a magyar nép és a velünk együtt élő nemzetiségek lemészárlására alakult fegyveres ellenforradalmi szervezeteket egyesítő Nemzetvédelmi Egyesület zászlóavató ünnepségén 1944. február 20-án mondott:

„Magyarország a legbékésebb nemzet a világon. Békében akar élni ezen a földön, egy igazi Európában, a régi kultúráját akarja tovább fejleszteni, népeinek szabadságát, egyenlőségét, szociális jólétét kívánja előrevinni . . . Ameddig bennünket nem bántanak, mi sem bántunk senkit."

A reakciónak ez a hangja már nem az 1942-es oroszlánbőgés, hanem a sarokba szorított kutya keserves vonítása.

1943 őszén több mint hathónapi szünet után összeült az országgyűlés a következő évi állami költségvetés megtárgyalására. Az uralkodó osztályok minden erejükkel arra törekedtek, hogy a parlament ülése a külföld és a belföld felé egyaránt a „nemzet egységét" dokumentálja. A tárgyalások alaphangját a miniszterelnök megnyitó beszéde adta meg. Kállay három kérdésben látta a helyzet kulcsát:

1. a „hagyományos, a nemzet érdekeinek és becsületének egyedül megfelelő politika" változatlan fenntartásában;

2. „politikai, katonai, gazdasági, társadalmi és lelki erőink teljének és egységének" kiépítésében;

3. „a defetizmus hordozójának, a legalacsonyabb embertípusnak, a közveszélyes bacilushordozónak" eltiprásában.

A Békepárt közvetlenül a parlament összehívása előtt körlevéllel fordult a képviselőház és a felsőház németellenes beállítottságú tagjaihoz. Felszólította őket: lépjenek sorompóba, tiltakozzanak a háború folytatása ellen, követeljék a nyilas pártok és szervezetek azonnali feloszlatását, követeljék a nemzeti kormány megalakítását és a Hitlerrel való szakítást.

Ezt a körlevelet nemsokára a Békepárt 64 oldalas memoranduma követte, amelyet megkaptak az országgyűlés németellenes beállítottságú tagjai, a demokratikus gondolkodású közéleti férfiak, az ipari munkásság és a parasztság képviselői, a Földmunkás Szakosztály országos és helyi vezetői és a *Szabad Szó* parasztlevelezői.

A Békepárt memoranduma leleplezte a kormány nemzetvesztő politikáját. Rámutatott az ellenzék tehetetlenségére, s a néptömegeket harcra szólította fel a közeledő veszély elhárítására és az ország megmentésére, megmutatta a népi demokratikus Magyarország gazdasági és politikai fejlődésének perspektíváját.

„Kállay politikája csődöt mondott — állapította meg a memorandum. — A szövetségesek hangja fenyegetőbb irányú ma, mint valaha. A reakció külpolitikájának eredményeként nemcsak a demokratikus nagyhatalmak, hanem még szövetségeseink jó része is ellenségünk. S a nemzet életének ebben a hallatlanul súlyos órájában nincs a világon segítő kéz, amelyet megragadhatnánk. Nem is lesz mindaddig, amíg a nemzetet a világ felé az a reakció képviseli, amelynek elvetemültsége kihívta ellenünk a népek ellenszenvét. A reakció és a nemzet útja

végérvényesen és visszavonhatatlanul kettévált, együtt tovább nem élhetnek, valamelyiknek pusztulnia kell."

Mi volt a Békepárt felhívásának a visszhangja?

Az ellenzék az 1943-as költségvetési vitában fellépett a háború ellen. Ezekben a fellépésekben tükröződött a memorandum, valamint az országban kialakult helyzet, a tömeghangulat, a háborúval való elégedetlenség hatása az ellenzéki képviselőkre. Az ellenzéki képviselők a kormány háborús politikájával kapcsolatban megállapították, hogy

1. Magyarországot nemzetközi szerződések nem kötelezték a Németország oldalán való harcba lépésre;

2. Magyarország az országgyűlés megkérdezése nélkül, tehát alkotmányellenesen üzent hadat Jugoszláviának, majd a Szovjetuniónak és a szövetséges nagyhatalmaknak;

3. a keleti frontra korszerű felszerelés nélkül küldte a kormány a magyar csapatokat.

Bajcsy-Zsilinszky Endre a költségvetési vita során keményen ostorozta azt a politikát, „amely nemcsak kiküldötte kellő, modern felfegyverzettség nélkül a 2. hadsereget a szovjet-orosz frontra, hanem még akkor sem tartotta parancsoló szükségességnek onnan való visszahívását, amikor kiderült, hogy nem teljesült amaz ünnepélyes ígéret, hogy odakinn a fronton fogják pótolni a magyar hadsereg számára a hiányzó gépesítést".

Ez a fellépés a demokratikus, háborúellenes, a nemzeti függetlenségért harcoló erőket segítette, tehát alapjában pozitív lépés volt. Az akkori helyzetben azonban már arra lett volna szükség, hogy az ellenzéki pártok a háborúval elégedetlen, a független, demokratikus Magyarország gondolatát magáénak valló, érte áldozatokra is képes tömegekkel *együtt* lépjenek fel a kormány háborús politikája ellen. Erre azonban akkor, az 1943-as költségvetési vita során még az ellenzék legmarkánsabb képviselője — a kormányzó személyéhez fűződő illúziók, a kommunisták s a Szovjetunió politikájával szemben érzett alaptalan fenntartásai miatt —, Bajcsy-Zsilinszky Endre sem volt képes. Felszólalásában érzékeltette is ezt, mondván, hogy a korszerűen és állig felfegyverzett hadseregre azért lett volna szükség, hogy „Magyarország minden elkövetkező eshetőséggel és veszedelemmel dacolni tudjon", holott az ország, a nemzet jövőjét egyetlen „eshetőség és veszedelem" fenyegette: a teljes pusztulás a németek oldalán vívott értelmetlen nemzetvesztő háborúban.

Az ellenzék többi vezetőjének kritikája, fellépése meg éppenséggel nem elégíthette ki Magyarország szabadságharcos erőit. A Szociáldemokrata Párt vezérszónoka, Peyer Károly „bátor kritikájáért" bőven kárpótolta a kormányt politikailag. Megállapította, hogy a hadüzenet terén „hiányok történtek", de aztán hangsúlyozta azt a határozott felfogását is, hogy „ebben a háborúban Magyarország megtette a kötelességét", s a végén felajánlotta a kormánynak azt „a szolgálatot és támogatást, amelyet az országnak nyújtani tud".

Hasonló szellemben beszélt Apponyi György gróf is. Ő is feltette a kérdést: helyes volt-e a magyar hadsereget kiküldeni az orosz frontra?

„Ami azonban megtörtént, megtörtént — borított fátyolt az engedékeny Apponyi gróf a múltra —, és most itt állunk százezer embernél többet, a legkülönb, legvitézebb, katonailag legkiválóbb embereket elveszítve, itt állunk egy olyan ponton, ahol igenis többféle veszedelem fenyegeti az országot. Az első, amit egyáltalán nem akarok lekicsinyelni, a mostani háború elejétől fogva fennálló — akár részt veszünk a háborúban, akár nem —, a mindig fenyegető orosz veszedelem."

A szélsőjobboldal természetesen távolról sem volt ilyen óvatos és megértő az ellenzékkel szemben, sem kritikájában, sem magatartásában.

A nyilasok a parlamentben pergőtűzszerű támadást indítottak az ellenzéki pártok ellen, azzal rágalmazva és gyanúsítva őket, hogy felfordulást idéznek elő az országban. Élesen támadták a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt szövetségét. Követelték, hogy oszlassák fel a Szociáldemokrata Pártot és a szakszervezeteket, amelyekben — ahogy mondták — teljesen a kommunisták az urak, s ahol „Peyeréknek már 10 fillért érő szavuk sincs". Elkeseredetten sürgették a Parasztszövetség feloszlatását is, amely Jaross szavai szerint „csupán egyetlen dologra alkalmas, arra, hogy abba benyomuljanak a radikális agrárbolsevista elemek".

A nyilasok támadása a legális ellenzéki pártok ellen egy valóban meglevő tényt is tükrözött: azt, hogy a munkás- és parasztszervezetekben a nemzeti függetlenségi mozgalom erői megnövekedtek, s az opportunisták befolyása csökkent. Ez arra kényszerítette a kormányt és a szélsőjobboldali pártokat, hogy feladják látszólagos ellentéteiket, és újra egységbe tömörüljenek a függetlenségi mozgalom erőivel szemben.

A költségvetési vita eredménye egy újabb „történelmi kézfogás" volt. Kállay Miklós és Imrédy Béla a parlament nyílt ülésén a kormánypárti és a szélsőjobboldali képviselők nagy tapsa között tettek hitet a magyar ellenforradalmi politika változatlan fenntartása és célkitűzései mellett.

A képviselőházban lejátszódott „felemelő" jelenet mögött azonban mint drámai háttér ott sötétlett a kifosztott és ezer sebből vérző népnek a nemzet becsületéért, életéért és fennmaradásáért vívott küzdelme.

A reakció terrorja ezekben a napokban nem ismert határt. 1943 őszén újabb hajtóvadászatot indítottak a függetlenségi mozgalom harcosai ellen. Keresztes-Fischer belügyminiszter eltávolíttatta a baloldali érzelmű vezetőket a Parasztszövetség vidéki szervezeteinek éléről. Az ipari munkás-, paraszt- és az értelmiségi ifjúság 1943 őszén nagyszabású ankétra készült, hogy kidolgozza közös akcióprogramját, megteremtse a kapcsolatot a különböző ifjúsági szervek és csoportok között, megvitassa az ifjúság egységes harci frontjának és fellépésének kérdését. Az ifjúsági ankét ügyét a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt vezetősége is kénytelen volt támogatni. Az ankét mégsem jöhetett létre. A defenzív osztály pribékjei az előkészítő bizottságot letartóztatták, és utána százával hurcolták a fiatalokat, köztük a baloldali érzelmű egyetemi hallgatókat, a soroksár-újtelepi vallatóhely kínzókamráiba.

A reakciót 1943 végén leginkább a Békepárt egymás után megjelenő, nyomdai úton előállított röpcédulái, felhívásai és körlevelei idegesítették. A Szociáldemokrata Párt tömegeinek balratolódásából, a Független Kisgazdapárt Polgári Tagozatának és a Parasztszövetség Földmunkás Szakosztályának megalakulásából meglepetéssel és aggodalommal eltelve látta, hogy az ellenzéki pártok — vezetőik további behódolása és áruló magatartása ellenére — nem válhatnak igazán az ellenforradalmi rendszer tartalékerőivé.

Ezt a számára lesújtó tényt a kommunisták növekvő befolyásával magyarázta, s ez az értékelés helyes is volt. A Békepárt munkájának eredményeként 1943 őszén ismét harcos, antifasiszta, háborúellenes tömegmegmozdulásokra került sor. Szeptemberben körülbelül 5000 munkás sztrájkolt a Csepeli Weiss Manfréd-üzemekben. 1943. október 6-án a Batthyány-örökmécsesnél, november 1-én a Kerepesi temetőben Kossuth és Táncsics sírjánál újból harcos, antifasiszta tömegtüntetésekre került sor. Élükön mindenütt kommunisták állottak. 1943 őszén

megalakult a Békepárt Központi Bányászbizottsága, amely kapcsolatot létesített a tatabányai, dorogi, salgótarjáni és pécsi bányavidékekkel. A három—öttagú bányász akciógárdák röplapok készítésében és terjesztésében, sztrájkok előkészítésében, fegyverek gyűjtésében töltöttek be fontos szerepet.

A Gestapo és a defenzív osztály minden erejét a Békepárt felkutatására összpontosította. A házkutatások és letartóztatások egymást érték. A hajsza nem is volt eredménytelen. A Békepárt több vezetőjét kézre kerítették és borzalmasan megkínozták. 1944 februárjában a Békepárt négy harcosát — Tonhauser Pált, a Központi Bizottság tagját, Pataki Lászlót és Szirmai Hédit, a pártnyomda kezelőit és Szekeres Sándort — a honvéd vezérkar különbírósága Székesfehérvárott halálra ítélte. S nem a reakción múlt, hanem az ellenzéki pártok egyes vezetőinek és a munkásság határozott tiltakozásának volt köszönhető, hogy a kormány a halálos ítéleteket életfogytiglani fogságra kényszerült változtatni.

1943 végén tömeges letartóztatások folytak Dél-Szlovákiában és Észak-Erdélyben is. Kassáról és Losoncról több mint száz magyar hazafit hurcoltak Budapestre s kínoztak hónapokon keresztül azért, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük, milyen utasításokat kaptak Budapestről, a Békepárt vezetőségétől. Még nagyobb arányúak voltak az észak-erdélyi terrorakciók. A letartóztatottakat Szamosfalvára hurcolták és embertelenül megkínozták. Ott halt mártírhalált a „tisztogató bizottságok" hóhérlegényeinek embertelen kínzásai következtében Józsa Béla, az erdélyi szabadságmozgalom nagy harcosa, aki a román és a magyar dolgozókat egyaránt elnyomó reakció elleni küzdelemre szervezte és vezette a tömegeket.

Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter a költségvetési vita során mondott beszédében a következő figyelemreméltó kijelentést tette: „Hosszú tapasztalat alapján meg kell állapítanom, hogy mindig erősebb mértéket kellett alkalmaznom azokkal a pártokkal szemben, amelyeknek a csillaga felfelé ment, és gyengébb mértéket alkalmazhattam azokkal a pártokkal szemben, amelyeknek a csillaga hanyatlóban volt."

Mit mutatott ez a kijelentés?

A Horthy-reakció szerette volna elhitetni, hogy taktikai vonala a „baloldali" és a jobboldali ellenzéki erők egyensúlyban tartása. Keresztes-Fischer az „egyenlő" mérték elvének alkalmazására nagyon kínosan

vigyázott, mert a politikai egyensúly taktikája érvényesülésétől a reakció igen kedvező eredményeket remélt: ezzel akarta magát látszólag elhatárolni a szélsőjobboldaltól, s azt a látszatot igyekezett kelteni, mintha közte és a szélsőjobboldal között mélyreható ellentétek volnának. E taktika alkalmazásával el akarta érni azt is, hogy az ellenzéki pártok tömegeik előtt a reakció fő erejeként ne a Horthy-rendszert, hanem a különböző nyilas mozgalmakat tüntessék fel. Ezzel akarta leplezni a tömegek előtt, hogy a szélsőjobboldali mozgalmakat tekinti tényleges támaszának, az ellenzéki pártokat pedig tényleges erőtartalékainak, amelyek az ellenforradalmi rendszer „második vonalát" képezik.

A szélsőjobboldalra szüksége volt a reakciónak, mert azok

1. féktelen hajszát folytattak a kommunisták és minden valóban baloldali demokratikus erő ellen;

2. a kormány, a rendszer kommunista- és szovjetellenességén messze túlmenő demagóg módon és olyan társadalmi rétegekben (lumpenproletariátus, agrárproletariátus legelesettebb rétegei stb.), ahová a kormány maga nem jutott el, ellenséges hangulatot igyekeztek szítani a Szovjetunióval, a kommunistákkal és minden haladó törekvéssel szemben;

3. előre hajtották az országot a fasiszta háborús politika, az ország teljes kiszolgáltatása és kirablása útján;

4. a fasiszta, nemzetvesztő háborúért teljes mértékben vállalták a felelősséget, s Horthyék számára lehetővé tették, hogy háborús politikájukban külső kényszerre hivatkozzanak.

A „baloldali" erőtartalékra szüksége volt a reakciónak, mert az:

1. azt a káros illúziót igyekezett kelteni a népben, hogy a háború katasztrófájából a Horthy-rendszer is ki tudja vezetni az országot;

2. visszatartotta a tömegeket a rendszer és a háború elleni határozott fellépéstől;

3. a külföld előtt azt a látszatot keltette, hogy Magyarországon az ellenforradalmi rendszer politikáját a nép támogatja;

4. szükség esetén ellensúlyozta a nyilas mozgalmakat, amelyek elsősorban nem a magyar, hanem a német fasizmus érdekeit képviselték;

5. lehetőséget biztosított a rendszer átmentésére.

A reakció a jobboldali és a „baloldali" erők billentyűjén játszva igyekezett folytatni háborús politikáját. Az egyensúly-taktika alapján ő maga „akart" békepolitikát folytatni, ő maga „kereste" a háború poklából a kivezetőt utat, ugyanakkor, amikor az ország egész gazdasági,

politikai és erkölcsi erejét feláldozta Hitler háborújáért, s a háború ellen küzdő hazafiakat tűzzel-vassal pusztította.

Ez volt az oka annak, hogy a kötéltáncos Kállay „békepolitikája" XII. Pius pápától mindenkire épített, csak a békére szomjazó népre nem. Szűk látókörű spekulációk, apró cselszövések, ostoba diplomáciai sakkhúzások és ugyanakkor a magyar nép békevágyának és szabadságmozgalmának kiméletlen vérbe fojtása jellemezte Horthy és Kállay „kiugrási kísérleteit". A nép szenvedő testén és hulló vérén keresztül így jutott el az ország történelmi létének egyik legsúlyosabb állomásához.

1944. március 19-én hajnalban a német csapatok átlépték a magyar határt . . .

III

FEJEZET

MAGYARORSZÁG NÉMET MEGSZÁLLÁSA

1. 1944. március 19.
A Békepárt ellenállásra szólítja fel a magyar népet

A magyar nép 1944. március 19-ét úgy tartja emlékezetében, mint nemzeti történetünk egyik legsötétebb gyásznapját. És teljes joggal.

Magyarország német megszállása nem volt kikerülhetetlen történelmi szükségszerűség. Március 19-ének, a nemzeti szégyen e napjának nem kellett feltétlenül bekövetkeznie. 1944. március 19-e a nemzeti büszkeség és dicsőség napja is lehetett volna. Kiemelhette volna a magyar népet a szolganépek soraiból, s a szabadságszerető népek büszke arcvonalába állíthatta volna. Ez a nap nemzeti felemelkedésünk ünnepe is lehetett volna. Megmenthette volna a nemzet becsületét, megakadályozhatta volna az ország pusztulását.

Nem így történt.

A magyar reakció népgyűlölete s elvakult osztályönzése, ebből fakadó újabb árulása ezt a napot mégiscsak a nemzeti szégyen és gyász napjává tette.

Amikor Hitler március 17-re Horthyt magához kérette főhadiszállására, a fasiszta fenevad már vérezve, vonítva menekült berlini barlangja felé. Hitler és Horthy tárgyalásai a világpolitika döntően

megváltozott körülményei között folytak. Hitler — a március 19-i koronatanácsi jegyzőkönyv szerint — „biztosítani akarta a hátát", s Horthynak arról mennydörgött, hogy „az olasz árulás folytán milyen katasztrofális helyzetbe került... Nem tűrheti, hogy a háta mögött ismét árulás történjék". Nem titkolta, hogy Magyarország a kommunisták vezette függetlenségi mozgalom és a nép háborúellenes ellenállásának erősödése, továbbá a kiugrási kísérletek miatt megbízhatatlan szövetségessé vált számára. Horthy viszont csak bizonygatta Hitlernek, hogy a magyar kormány kiugrási szándéka légből kapott koholmány, de a Magyarország megszállásáról elhangzott fenyegetésekre hozzátette: „... jobb volna, ha ezen tartalék divíziókat Hitler az oroszok elleni harcra használná fel".

A két fasiszta vezér közötti vita is azt mutatja, hogy Hitler már rég elhullatta oroszlánfogait. A bandavezér elvesztette abszolút tekintélyét cinkostársai előtt. Végre Horthy is nyelvet öltött Hitlerre.

Milyen következtetéseket vont le Horthy március 19-én a német fasizmus kikerülhetetlen pusztulásából? Azt, hogy a magyar nemzeti érdekeket végre meg kell védeni a Hitler oldalán viselt háború katasztrófájával szemben? Azt, hogy a magyar nép demokratikus erőire támaszkodva és a világ demokratikus népeivel szövetségre lépve az országot ki kell szakítani a Hitler-fasizmus karmaiból? Horthy — ahogyan ez egész pályafutásából következik — nem ezt a következtetést vonta le a Hitler-fasizmus kikerülhetetlen pusztulásából, hanem azt, hogy a háborút a „fő ellenség", a Szovjetunió ellen minden eszközzel folytatni kell az utolsó leheletig. Horthy és Hitler a fő kérdésben március 19-én is egyetértettek. A magyar politikai körök elszalasztották az alkalmat, hogy szakítsanak a német szövetségessel, mert halálosan féltek a Szovjetuniótól, csakúgy mint a magyar néptől. Elszalasztották azért, mert a magyar reakció Hitler és a magyar nép közül „a kisebb rosszat" akarta választani, és ezt még most is Hitlerben látta.

Horthy a március 19-i szégyenletes esemény következményeit saját személyére vonatkozóan sem vonta le. Nem mondott le kormányzói tisztéről, a helyén maradt. A politikai életben is szinte kötelező szabódás után hagyta, hogy a németek „erőszakot" kövessenek el rajta. A március 19-i koronatanácson Horthyt miniszterelnöke arra kérte: „... a kormányzói méltóságot sem önakaratából, sem erőszak folytán ne hagyja el", de az ügyek intézésétől egy időre vonuljon vissza és ne törvényesítse az új kormányt. Horthy nem is mondott le, sőt becsapta még hű

miniszterelnökét is, mert kinevezte Sztójayt miniszterelnöknek, s ezzel „törvényesítette" az ország német megszállását is — amelyhez egyébként már a Hitlerrel folytatott tárgyalásokon hozzájárult. Ezután viszont Kállay Miklós a budapesti török követségre menekült.

Mit jelentett az, hogy a kormányzó március 19-én nem mondott le, hanem továbbra is a helyén maradt?

Hitler is nagyon jól tudta, miért kérte Horthyt, hogy feltétlenül maradjon a helyén. Nagyon jól tudta, hogy a magyar reakció fő erejét nem Szálasi, még csak nem is Imrédy, hanem Horthy képviseli. Horthy azzal, hogy a helyén maradt, legális fedezetet adott a német erőszaknak. A kormányzói székben maradása tehát azt jelentette, hogy Hitler véres rablóháborújában továbbra is támaszkodhatott a magyar reakció fő erejére.

A német megszállás következtében az ország törvényhozó és végrehajtó hatalma még szélsőségesebb elemek kezébe került. „Vége a kétlaki politikának" — sóhajtott fel megkönnyebbülten a Magyar Nemzetiszocialista Pártszövetség április 2-i ülésén gróf Pálffy Fidél. Az egész szélsőjobboldali tábor úgy látta, hogy a Sztójay-bábkormány megalakulásával eljött a „rideg nemzetiszocializmus" ideje.

Horthynak a kormányzói székben való maradása azt is jelentette, hogy azok a káros és hamis illúziók, amelyek az ellenzéki erők nyílt és határozott háborúellenes fellépését gátolták, továbbra is fertőzték és bomlasztották a németellenes erők sorait. Magyarország német megszállása — amint hamarosan szólunk erről — az ellenzéki erők helyzetében kétségkívül jelentős változást idézett elő. Az a körülmény azonban, hogy Horthy továbbra is a helyén maradt, állandóan táplálta és ébren tartotta azt a veszedelmes illúziót, hogy Magyarországot a fennálló rendszer is ki tudja vezetni a háború borzalmaiból.

Horthy maradása tehát minden vonalon Hitler közvetlen támogatását jelentette.

A Sztójay-kormány április 2-án megjelent kormánynyilatkozata szerint „Magyarországot és a nagy Német Birodalmat összekötő sorsközösség szellemében fogant megállapodás alapján német csapatok vesznek részt az ország védelmében". A hivatalos kormánynyilatkozat a valóság nyelvére lefordítva azt jelentette: Magyarországot a németek erőszakkal kényszerítik az elővéd szerepére. — Ehhez a magyar nép függetlenségi harcának kíméletlen eltiprásán keresztül vezetett az út.

És valóban: a megszállás egyet jelentett a magyar hazafiak elleni

kíméletlen hajszával. Amikor a német hadosztályok átlépték az osztrák—magyar határt, a Gestapo pribékei a nyilasok előre elkészített listái alapján százszámra hurcolták el a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt, a Polgári Demokrata Párt vezetőit, a baloldali érzelmű közéleti férfiakat, írókat, tudósokat, újságírókat, sőt még azokat a kormányférfiakat és kormánypárti képviselőket is, akik a magyar fasizmus külön érdekeit merték hangoztatni. Bajcsy-Zsilinszky Endre fegyverrel szállt szembe az éjnek idején reátörő Gestapo-pribékekkel; a túlerő azonban legyőzte őt: több sebből vérezve került a fasiszták fogságába.

A nép legjobb fiai ellen folyó hajsza nem állt meg a vezető ellenzéki politikusok és baloldali közéleti férfiak letartóztatásánál és elhurcolásánál. Hogy a függetlenségi mozgalmat letörjék, ahhoz a népet kellett minden addiginál súlyosabb bilincsekbe verniük.

A német megszállást közvetlenül nyomon követte a nép még meglevő legelemibb jogainak eltiprása. Az ellenzéki pártokat és szervezeteket feloszlatták, újságjaikat és folyóirataikat betiltották. A zsidóság ellen a nürnbergi törvényeket is túlhaladó embertelen rendszabályokat léptettek életbe. A csendőrséget országszerte állandó készenlétben tartották. A hadiüzemi munkások utolsó csepp erejét is kisajtolták, a paraszttól az utolsó betevő falatot is elrekvirálták. Hitler bábkormánya egymás után bocsátotta ki az újabb és újabb behívóparancsokat és szállította Hitler vágóhídjára a magyar vért és életet.

Az ország megszállása a lakosság újabb tömegei előtt rántotta le a leplet a magyar és a német fasizmus hazugságairól, mutatta meg a német szövetséges igazi arcát. Megmutatta, hogy a német fasizmus kezében úgynevezett szövetségesei csak vak eszközök. Megmutatta, hogy Hitler szövetségeseinek csak egy „történelmi küldetésük" van: elvérezni a német világhatalmi érdekekért. Megmutatta, hogy Hitler, ha rabló hatalmi érdekei úgy kívánják, szövetségeseinek nemzeti függetlenségét és szabadságát éppúgy lábbal tiporja, mint ahogyan ellenségeivel szemben jár el. S végül megmutatta, hogy Hitler a vele szövetséges népek országait éppúgy német élettérré akarja változtatni, mint ellenségeinek földjét.

De lerántotta a leplet az ország megszállása a tömegek előtt a magyar reakció hazugságairól is.

Magyarország német megszállása nem azt bizonyította, hogy a reakció ki tudja vezetni az országot a háborúból, hanem éppen az

ellenkezőjét. Az ország német megszállása súlyos csapást mért arra a legendára, hogy a kormányzó „bölcsessége" a háború összes zátonyain avatott kézzel átvezeti a nemzet hajóját. Kiderült, hogy Horthy a nemzet hajójának nem kormányosa, hanem rossz és gonosz szelleme, aki egyik vihart és veszélyt a másik után idézi fel, a nemzet hajóját egyenesen szirtekre vezeti.

A német és a magyar reakció hazugságainak lelepleződése azzal járt, hogy a német- és háborúellenes erők frontja kiszélesedett. Az antifasiszta front tömegbázisa olyan munkás-, paraszt-, kispolgári, polgári és értelmiségi tömegekkel növekedett, amelyek azelőtt még hittek a reakciós hírverésnek, és a háború elleni harc kérdésében passzívak, közömbösek voltak. Most ezek is úgy érezték: elérkezett a cselekvés ideje.

Volt azonban még egy másik körülmény is, amely fokozta a fasizmus elleni szabadságharc kibontakozásának esélyeit. Ez pedig az volt, hogy a megszállás az ellenzéki pártokat is megfosztotta a legális munka lehetőségétől, s ugyanúgy a föld alá kényszerítette őket, mint a kommunistákat. Magyarország német megszállása után az illegalitásba kényszerített ellenzéki pártok számára kényszerű szükséggé vált, hogy elszakítsák azokat a szálakat, amelyek politikájukat a reakcióéhoz kötötték, s erősítsék kapcsolatukat, szövetségüket a kommunistákkal.

Az ország német megszállása azt is világossá tette minden hazafi előtt, hogy a jelenlegi helyzetben a harc fő formája csak fegyveres harc lehet, amely közvetlen támogatást nyújt a határainkon álló szovjet hadseregnek, s megakadályozza, hogy az ország hadszíntérré, a nép pedig az addiginál is nagyobb mértékben áldozattá váljék. Csak fegyveres harccal lehetett a népet a további súlyos áldozatoktól megszabadítani, s az országot a további pusztulástól megmenteni.

A kommunisták március 19-e után erejüket még jobban megfeszítve törekedtek a magyar nép fegyveres harcának kibontakoztatására. Az 1944-es évet a nagy szabadsághős, Kossuth Lajos esztendejének tekintették. Emlékeztették a nemzetet Kossuth csaknem száz évvel azelőtt elmondott szavaira, amelynek minden betűje kísértetiesen igaz volt 1944-ben is:

„Törvényeink lábbal tiportatnak, ősi szabadságunk, melyet az egész népre nyelv-, faj- és valláskülönbség nélkül kiterjeszténk, közszolgasággal váltatott fel, apáitok s testvéreitek szájától az élelem falatja elragadtatik. Ti, vitézek, erőszakkal idegen földre hurcoltattok, vérete-

ket testvérnépek elnyomásáért ontani; nyomor, ínség, szolgaság terül el hazánk felett, a magyar saját honában rabszolgává lőn, s felette német kény, német erőszak uralkodik."

Emlékeztették a magyar kommunisták a nemzetet Kossuthnak azokra a szavaira is, amelyeket a német elnyomással kapcsolatban mondott: „A kérdés hát az: akar-e a nemzet szabad lenni? Tudván, hogy a szabadság nagy kincse nem adatik ajándékul, azért harcolni kell."

A kommunisták arra törekedtek, hogy a nemzet letörölje az árulás szégyenfoltját a magyar névről, hogy ez az év ne csak a Horthy-reakció újabb árulásának, hanem a magyar nép újabb győzelmes és dicsőséges fegyveres szabadságharcának az éve is legyen. A kommunisták megértették Kossuth figyelmeztetését. A szabadság „nagy kincsét" nem „ajándékul" várták, hanem készek voltak harcolni érte. Március 19-e után minden szavukkal erre a harcra szólították fel a magyar népet.

Jóformán alig tették be a német betolakodók lábukat a magyar földre, Budapest utcáin már megjelentek a Békepárt röpcédulái.

„Történelmünk legválságosabb napjait éljük — írta a Békepárt felhívása. — A közös magyar sorsban egymásra kell találnunk. Testvérként fogjunk össze a megszállók ellen. Csak az egységes nemzet szabadságharca mentheti meg a hazát!

Emeljük magasra a nemzeti ellenállás lobogóját!

Katonák! Harcoljatok az országunkat hátba támadó német árulók ellen!

Ne szolgáltassátok ki fegyvereiteket és laktanyáitokat a fasiszta ellenségnek! Fegyverrel álljatok a szabadságért küzdő nemzet élére!

Munkások! Szüntessétek be a munkát! Rongáljátok meg a gépeket!

Parasztok! Ne szolgáltassátok be a termést, rejtsétek el az élelmet!

Polgárok: Ne fizessetek adót!

Tisztviselők! Szabotáljátok, bénítsátok meg a közigazgatást, ne szolgáljátok a német elnyomót!

Munkások! Katonák! Polgárok! Diákok!

Szervezzétek a nemzeti ellenállást, alapítsatok harci csoportokat! Gyárakban, bányákban, műhelyekben, irodákban és házakban, egyetemeken, laktanyákban, őrszobákon, falvakban és tanyákon, ketten, hárman, tízen fogjatok össze!

Szabadítsátok ki magyar testvéreinket a németek kezei közül, rejtsétek el és segítsétek a bujdosókat! Magyar nők és férfiak! Ne álljatok szóba a németekkel, közösítsétek ki, aki érintkezik velük vagy bármiképp segíti őket, pusztítsátok el a hazaárulókat!

Ne legyen se éjjele, se nappala hazánk földjén a megszállóknak! Ne hagyjatok nekik egy nyugodt pillanatot sem! Gyújtsátok rájuk a házat, pusztítsátok őket tűzzel-vassal!"

A Békepárt a német megszállás után az egész néphez, elsősorban a munkás- és paraszttömegekhez fordult felhívásaival. Leleplezte Horthyék gazságait, a németek hazugságait és hitszegéseit, s megmutatta a harc, a szabadulás útját. Az április elején megjelent röpcédula felhívta a magyar ipari munkásságot, védje szervezeteit, hozza létre illegális üzemi és szakmai bizottságait, ne termeljen a németeknek, lépjen harcba az idegen megszállók ellen.

„Bánjatok el a hazaárulókkal! Munkások! Harcoljatok együtt paraszt- és katonatestvéreitekkel, a hazájához hű polgársággal, a nemzetiségekkel, mindenkivel, aki kész küzdeni a német megszállók és a hazaáruló Horthy—Sztójay-banda ellen. A halálos veszély óráiban közös küzdelemben, egységes Magyar Frontban kell egyesülnie az egész nemzetnek..." — így hangzott a Békepárt munkásokhoz intézett felhívása.

A Békepárt április elején felhívással fordult a parasztsághoz is. Arra szólította fel őket, hogy ne szolgáltassák be terményeiket, ne fizessenek adót, fiaikat ne engedjék katonának, rejtsék el a bujdosó szabadságharcosokat, támogassák a partizánokat, alakítsák meg a nemzeti ellenállás helyi bizottságait és maguk is indítsanak fegyveres harcot a megszállók és a nyilasok ellen.

„Magyar parasztok! Szalontai György, Esze Tamás, a híres kuruc jobbágyhősök és a negyvennyolcas paraszthonvédek szabadságharcos hagyományai köteleznek benneteket. Vegyétek fel minden eszközzel a harcot az ősi ellenség, a német rablók tönkretételére, hazánk felszabadítására" — hangzott a Békepárt felhívása a magyar parasztokhoz.

A kommunisták propagandamunkát folytattak a partizánharc megszervezésére. Figyelmeztették a nemzetet, hogy országunk hadszíntérré válását, városaink és falvaink lerombolását, iparunk és mezőgazdaságunk teljes kifosztását, katonáink lemészárlását és polgári lakosságunk megtizedelését csak bátor, merész, fegyveres partizán-

harc akadályozhatja meg. A kommunisták a dicső szovjet partizánokon kívül hivatkoztak Jugoszlávia és Franciaország munkásainak, parasztjainak és intelligenciájának példájára, a két ország nagyszerű partizánharcára, amelyek hivatva voltak a németek és hazai csatlósaik elleni harcban országaik jövőjét biztosítani. S hivatkoztak a kommunisták történelmünk lelkesítő hagyományaira is: Thököly Imre és Esze Tamás kurucainak partizánharcaira.

1944 tavaszán és nyarán a nemzeti szabadságharc tüze Európa csaknem minden leigázott országában fellángolt. Európa népei a hitleri barbársággal való döntő összecsapásra, a végső leszámolásra készültek. Hitler rablóhadainak lába alatt a fellángoló népi szabadságharc Európa csaknem valamennyi országában forróvá tette a talajt. A fegyveres népi szabadságharc azonban Magyarországon jelentősebb mértékben csak 1944 őszén, Szálasi uralomra jutása után kezdett kibontakozni. Ennek legfőbb okai a magyar függetlenségi mozgalom egész addigi fejlődésében, sajátosságaiban rejlenek.

A kommunisták a partizánharc megszervezésére irányuló törekvéseikkel ezekben a napokban is a legjobb magyar hazafiaknak bizonyultak.

2. *A Magyar Front megalakulása. Kiáltvány a magyar nemzethez*

A német megszállás a Békepártot — amely már korábban is illegális tevékenységet folytatott — szervezetileg nem érintette. A megszállás után bekövetkezett új helyzetben a Békepárt volt az egyetlen szervezett politikai erő, amely körül a magyar szabadságharcos erők gyülekezhettek. A párt nyomdai úton előállított újságot is adott ki *Béke és Szabadság* címmel. A lap első száma még március első felében jelent meg, s 1848-ra emlékezvén, „holt szavak helyett élő és megelevenítő tetteket" követelt. A párt a német megszállás első perceiben csatasorba szólította a magyar népet a német és hazai fasiszták ellen. Röpiratai és felhívásai 8—10 000 példányban, a *Béke és Szabadság* című újság is többezres példányszámmal jelent meg.

Az ipari munkásságnak, a parasztságnak és a nemzeti érdekekhez hű értelmiségieknek ezekben a súlyos napokban a kommunistákon kívül

senki sem mutatta a kivezető utat. A Független Kisgazdapárt és a Parasztszövetség vidéki vezetőivel és szervezőivel egyedül a Békepártnak volt szervezeti kapcsolata. A Békepárt nélkül március 19-e után a magyar demokrácia erői aléltan és tehetetlenül morzsolódtak volna szét a náci csizma alatt.

A német megszállás után az ellenzéki pártokat kormányrendelettel feloszlatták, vagyonukat elkobozták. A betiltás náluk tényleges feloszlatást jelentett. A Szociáldemokrata Pártnak a feloszlatás előtt főleg csak Budapesten és Pest-környéken voltak erős szervezetei. A Független Kisgazdapárt szervezetei viszont országszerte erősen magukon viselték az 1939-től 1943-ig tartó négyévi hallgatás nyomait. A kormányzat a háború alatt nem is tűrte, hogy az ellenzéki pártoknak erős munkás- és parasztszervezetei legyenek, de még ha lettek volna is ilyenek, most már az sem jelentett volna túl sokat. Az illegális munka egészen más szervezettséget, új taktikát és új munkamódszereket követelt meg. A legalitásból az illegalitásba való átmenet még a kommunista pártokat is visszavetheti fejlődésükben és harcukban, ha nem készülnek rá idejében, ha nem gondoskodtak idejekorán az átmenethez szükséges szervezeti, politikai és taktikai rendszabályok megteremtéséről.

Ezért jelentette március 19-e az ellenzéki pártok teljes szervezeti széthullását, azt, hogy a kommunisták addigi legális partnereiket elvesztették, s hosszú ideig nem kapták őket vissza mint illegális partnereket. A Szociáldemokrata Pártnak, a Független Kisgazdapártnak és a Parasztszövetségnek csak azokat a szervezeteit és erőit nem sodorta el a fasiszta jogfosztás, amelyek korábban is kapcsolatban állottak és együttműködtek a függetlenségi mozgalom földalatti részével, a Békepárttal. Budapesten a Szociáldemokrata Pártban Szakasits Árpád, a Független Kisgazdapártban Tildy Zoltán mögé csak kevesen sorakoztak fel. A falvakban és a vidéki városokban a már 1943-ban megalakult békebizottságok körül kristályosodott ki a magyar parasztság németellenes harca.

Az ellenzéki pártok és lapjaik betiltásával a szabad magyar sajtó a német megszállás ideje alatt a Békepárt kiadványaira korlátozódott. A feloszlatott ellenzéki pártok a német megszállás egész ideje alatt nyomda és újság nélkül állottak. A Magyar Front összes kiadványai a Békepárt nyomdájában készültek.

Hitlerék a magyar munkásság szakmai szervezeteit nem oszlatták

fel. Azt mondták: nem akarnak a munkásság keservesen megkeresett filléreiből felépített szervezetekre kezet emelni, csak az ott uralkodó hazaáruló, zsidó, bolsevista szellemet füstölik ki. A valóság nyelvére lefordítva ez azt jelentette: a fasiszták féltek, hogy a szakszervezetek feloszlatása az ipari munkástömegeket a kommunisták karjaiba kergeti. Azt jelentette, hogy a fasiszták bíztak a szakszervezeti bürokrácia megalkuvó politikájában. Bíztak abban, hogy ez a bürokrácia a „józan önmérséklet", a „kivárás", a „szakszervezetek átmentésének" álláspontjára helyezkedik. Sajnos, a nácik nem is tévedtek. Peyer Károlyt a németek letartóztatták ugyan és Németországba vitték, de szelleme ittmaradt, s behódoló politikája érvényesült a szakszervezetek vezetésére alakult Hetes Bizottság munkájában. A szakszervezeti bürokráciának ezért a politikájáért nemcsak az ország, hanem maga a munkásosztály is súlyos árat fizetett. Ez az ár többek között Kabók Lajos, Karácsony Sándor, Koltói Anna és sok más régi szakszervezeti vezető embertelen lemészárlása, mártírhalála volt.

A német megszállás után a magyar nép ellen a történelemben példátlanul álló újabb terrorhullám indult meg.

A kegyetlenkedéseket a zsidókkal kezdték. Április elején elrendelték a sárga csillag viselését. A zsidók vagyonát, még ingóságait is, zár alá vették. Vonaton nem utazhattak, nem hallgathattak rádiót, nem tölthettek be értelmiségi munkakört, csak sárgacsillagos házban lakhattak, s lakásukat csak meghatározott időben hagyhatták el. A bombázott Pest környéki gyárakba zsidó munkaszolgálatosokat vezényeltek, akik a legpokolibb bombazáporban sem mehettek le az óvóhelyre. A zsidó költők, írók és tudósok munkáit zúzdába szállították. Mindezek betetőzéseként a nyár folyamán megkezdődött deportálásuk. Előbb marhavagonokban, később már csak gyalogosan, tízezerszámra hajtották az ország egész területéről a zsidóságot Hitler internáló kényszertáboraiba és gázkamráiba.

A német megszállás után igen fontos volt, hogy a betiltott ellenzéki pártokat illegálisan újjászervezzék.

A Békepárt késedelem nélkül hozzá is látott, hogy az ellenzéki pártok vezetőinek segítséget nyújtson ehhez. Március 19-e után néhány nappal a Békepárt felvette a kapcsolatot a Szociáldemokrata Párttal és a Független Kisgazdapárttal. Elsősorban arról tanácskoztak, hogyan lehetne e pártokat a német megszállás új körülményei között újjászervezni és az antifasiszta szabadságharc szolgálatába állítani. A kommu-

nisták a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt vezetőinek rendelkezésére bocsátották az illegális munkában szerzett tapasztalataikat, s munkájukhoz közvetlen támogatást nyújtottak.

A két párt vezetőivel azonban nemcsak pártjaik reorganizálásáról folytak a tárgyalások. Szüksége mutatkozott annak, hogy létrejöjjön a magyar demokratikus pártok harci szövetsége. A Békepárt e szövetség megteremtésének gondolatát mindjárt a német megszállás után megjelent röpcédulájában felvetette. Ez a harci szerv a Magyar Front volt. A Magyar Front megteremtésére irányuló tárgyalások május végére befejeződtek. A Magyar Front a demokratikus pártok szövetsége volt, amelyben részt vettek a Békepárt, a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt, a legitimisták egy csoportja, az úgynevezett Kettőskereszt Szövetség, és később csatlakozott hozzá a Nemzeti Parasztpárt. Júniusban a Békepárt nyomdájában elkészült a Magyar Front szabadságharcra hívó kiáltványa a nemzethez. A történelmi jelentőségű kiáltvány így hangzott:

„Történelmünk legsúlyosabb órájában szólunk a nemzethez. Német hódító tört országunkra. Életünk és szabadságunk, nemzetünk léte, eljövendő magyar nemzedékek sorsa van kockára vetve.

Börtön, halál és bujdosás sem tarthat vissza attól, hogy feltárjuk a való helyzetet nemzetünk előtt.

A szabadságért harcoló népek befejezték előkészületeiket, hogy együttes, halálos csapást mérjenek a hitleri rémuralomra. A Vörös Hadsereg felszabadította csaknem az egész Szovjetuniót, és készen áll, hogy a nyugati támadással egy időben a megszállott országokon át folytassa a német ragadozó üldözését. A német ipari termelést és közlekedést bénító angolszász légi offenzíva mellett már sikeresen folynak az általános támadást bevezető olaszországi hadműveletek. A fasiszta propaganda maga is elkerülhetetlennek tartja az inváziót. Ugyanakkor belülről a leigázott nemzetek szabadságharca puskaporos hordóvá változtatta Európát a hódítók lába alatt.

A németek elvesztették a háborút. Ezt ma már nemcsak a fasizmus ellenségei, hanem barátai is tudják. Ezért vált megbízhatatlanná gazdái szemében a németeket régebben mindig kiszolgáló Kállay is.

Hazánk megszállása nem a németek erejének, hanem gyengeségének a következménye.

Azért törtek az országra, hogy megbízhatatlanná vált szolgáik helyére a Sztójay—Jaross-féle politikai banditákat ültessék.

Azért törtek az országra, hogy a magyar munkások és parasztok robotmunkájával, a zsidók kirablásával hosszabbítsák meg létüket — és a mi rabságunkat.

Azért törtek az országra, hogy a Kárpátok vonalán felsorakozott és Romániába benyomult Vörös Hadsereget a mi vérünk, vagyonunk, városaink feláldozásával tartsák távol a német határoktól.

A megszállás első következményei már mutatkoznak. Százezrével küldik honvédeinket a Vörös Hadsereg ellen, a biztos pusztulásba. Városainkra szabadították a szörnyű légitámadásokat. Börtönnel szorítják munkásainkat a hadi kényszermunkára, hogy ne menekülhessenek a romba dőlő gyárak és lakóházak alól. Kirabolják az országot, felzabálják a magyar nép szűkös élelmét. Leányainkat kényszermunkára osztják, iskoláinkból kaszárnyákat csinálnak, diákjainkat munkatáborokba hajtják. S hogy senki se merjen szót emelni, a Gestapo német és »magyar« pribékei nap-nap után hurcolják el a munkásság, parasztság, polgárság vezetőit. A jó magyarok ezrei kínzókamrákban, internáló táborokban vagy bujdosásban gyötrődnek . . .

Mindez csak kezdet. Ha tűrjük az idegen uralmat, országunk csatatér, népünk ágyútöltelék, nemzetünk üldözött kisebbség lesz saját hazájában.

Hová fordulhatunk a veszély órájában? A 25 éves ellenforradalmi reakció minden árnyalata nemzeti érdekeink árulója lett. Ez a banda 25 év előtt a románt, most a németet csődítette a nyakunkba. A fasiszta pártok és csoportok féltékenyen versenyeznek egymással, hogy melyikük szállít több magyar vért, verejtéket, kenyeret, s melyikük kapja meg érte a vérdíjat a hódítótól.

Nem nézhetjük tétlenül, ölbe tett kézzel, hogyan sodor bennünket végső romlásba a németek oldalán néhány elvakult kalandor és megvásárolt renegát. Nem tűrhetjük, hogy Magyarország az eljövendő béketárgyalásokon a népek szégyenpadjára kerüljön és a nemzetet új, még rosszabb Trianon sújtsa. Az idő sürget. Néhány hetünk, legfeljebb hónapunk van arra, hogy együtt harcolhassunk szabadságunkért a jugoszláv, lengyel, francia és a többi leigázott néppel. A küszöbönálló németellenes támadás megadja az utolsó alkalmat hazánk megmentésére.

Érezzük azt a súlyos felelősséget, melyet országunk sorsáért, nemzetünk megtartásáért a történelem s a szabad Európa színe előtt minden magyarnak viselnie kell. Éppen ezért mi, e galádul elárult és idegenek prédájára vetett ország föld alá kényszerült demokratikus pártjai

új szabadságharcot, új népháborút hirdetünk. Megteremtjük a magyar szabadságharc széles harci egységét, a Magyar Frontot.

A Magyar Front programja: a német hódítók és cinkosaik kiverése, béke a szövetségesekkel, s a minden ízében demokratikus, szabad Magyarország alapjainak lerakása.

A törvényes szervezeteitől megfosztott és fegyveres megszállás alatt nyögő magyar nép egyedül talán gyenge erre a feladatra. De nem vagyunk egyedül. Határainktól északra a Vörös Hadsereg, délre Tito néphadserege áll támadásra készen. Harcunkban velünk van a demokratikus népek nagy világkoalíciója, Amerikával, Angliával és a Szovjetunióval az élen.

Sztójay-Sztojakovichék a bolsevizmus elleni harc ürügyével indokolják árulásukat. A Szovjetunió azonban hivatalosan kinyilatkoztatta, hogy hódító szándékai nincsenek, hogy a feltétel nélküli megadás elvét az egyes államok és népek magatartásától teszi függővé, hogy az államok társadalmi rendszerét megváltoztatni nem akarja, ezt a népek demokratikus döntésére bízza.

A Szovjetunió nem veszélyezteti, hanem megvédi függetlenségünket.

A szövetségesek minden órában várható egyesült rohama lehetővé teszi, hogy az offenzíva kibontakozásakor nyíltan szembeforduljunk a németekkel, hogy kilépjünk a háborúból. Ebben bennünket sem Sztójay maroknyi terrorista bandája, sem a német megszállás nem akadályozhat meg.

Munkások! Harcba hív benneteket a Magyar Front. Az országban ti képviselitek a legjelentősebb és legöntudatosabb szervezett erőt. Szociáldemokrata és kommunista munkások már hosszú évek óta küzdenek szóval, tettel, röpirattal a Hitler-fasizmus ellen. Ma már minden munkásnak vállalnia kell a harcot. Megbújni nem lehet. A bomba, a behívó, a Gestapo a meghunyászkodókat is utoléri.

Munkások! Ti gyártjátok a hadianyagot, bányásszátok a szenet, vezetitek és fűtitek a mozdonyokat és a hajókat. Kezetekben tartjátok a fasiszták, a hazaárulók sorsát! Ne termeljetek a németeknek! Ne menjetek a hadiüzemekbe! Dolgozzatok lassan, hiszen nem magatoknak, hanem a Hitler-banditáknak dolgoztok. Rongáljatok és szabotáljatok!

Gazdák és falusi szegények! Titeket is harcba hív a Magyar Front. Ne szolgáltassátok be terményeiteket — juttassátok el közvetlenül a

magyar fogyasztókhoz. Ha nem lehet, rejtsétek el vagy semmisítsétek meg. Inkább senkié, mint a németé! Rejtsétek el a szökevényeket és a politikai üldözötteket! Harcoljatok a földért, a békéért, a kenyérért, a szabad emberi életért.

Polgárok! Rátok is számít a Magyar Front! Szakítanotok kell a hazaáruló fasiszta reakcióval és a nemzeti ellenállás útját kell járnotok a francia, a dán, a lengyel polgárság példája szerint. Használjátok ki a németek ellen a termelésben, a kereskedelemben, az adminisztrációban elfoglalt helyeteket:

Értelmiségiek! Ne legyetek bűntársai, cinkosai ennek a tiszavirág életű rendszernek. Ti vagytok a nemzet szellemi vezetői. Maradjatok az élen a szabadságunkért folytatott harcban is!

A történelmi egyházak magatartása minden bizonnyal olyan lesz az idegen megszállás e szomorú és végzetes idejében, hogy a magyar nép mindig emlékezni fog: papja nem hagyta magára és nem tartotta előbbrevalónak saját megmentését, mint Krisztus tanításainak bátor képviseletét és gyülekezete sorsát.

Honvédek! Fordítsátok fegyvereiteket a német hódítók ellen! Menjetek át a Vörös Hadsereghez! Ne vérezzetek német érdekekért!

Ki a német megszállókkal!

Pusztuljanak a hazaárulók!

Éljen a különbéke!

Éljen a Magyar Front!

Éljen a szabad, független, demokratikus Magyarország!

Békepárt,
Független Kisgazda- Földmunkás és Polgári Agrárpárt,
Kettőskereszt Szövetség (legitimisták),
Szociáldemokrata Párt

Olvasd és add tovább!"

A Magyar Front nagy propagandatevékenységet fejtett ki. A kiáltvány megjelenése után *Magyar Front* címmel újságot jelentetett meg. Nagy példányszámban és sűrű egymás utánban megjelent röpiratai és felhívásai mindenekelőtt szembeszálltak azzal a galád és féktelen nyilas propagandával, amely az ország lakossága számára a poklok minden kínját helyezte kilátásba arra az esetre, ha a szovjet hadsereg Magyarország földjére lép.

„A Szovjetunió nem imperialista, hanem szocialista állam. Hódító szándékai nincsenek. A szovjet kormány hivatalosan is kinyilatkoztatta, hogy egyetlen ország társadalmi rendjét sem akarja erőszakkal megváltoztatni. Alaptalan tehát azoknak a félelme, akik azt hiszik, hogy a Vörös Hadsereg erőszakkal ki fogja kiáltani a proletárdiktatúrát az általa felszabadított országokban. Erről szó sincs. A Szovjetuniótól tehát egyetlen becsületes embernek sem kell rettegnie. Rettegjenek azok, akik felelősek ezért a háborúért, a magyar és orosz százezrek halálért. Rettegjenek azok, akik embertelenül kegyetlenkedtek a magyar néppel, a magyar szabadság harcosaival, a megszállt orosz területek lakosságával, Bácska nemzetiségeivel és a zsidókkal. Rettegjenek a hóhérok és a felbujtók. Számukra nincs kegyelem!"

A Magyar Front felszólította a katonákat, ne folytassák tovább az értelmetlen, nemzetvesztő háborút, fegyvereiket fordítsák nemzeti függetlenségünk meggyalázói és lábbal tiprói, a német fasiszták ellen. A Magyar Front fellépett a magyar hazafiak és a zsidóság embertelen üldözése ellen. Az egyházak főpapjait és papjait körlevélben szólította fel lelkiismereti kötelességük teljesítésére, az üldözöttek védelmére.

A Magyar Front később hozzálátott a helyi bizottságok létrehozásához, az ellenállás, a nemzeti függetlenségért folytatott harc helyi szervezeteinek megteremtéséhez. Ezek a bizottságok a harcban születő demokratikus hatalom magvai, a felszabadulás utáni demokratikus politikai fejlődés előhírnökei voltak.

3. *A Kossuth rádió a nemzeti ellenállás szervezéséről. A Külföldi Bizottság partizáncsoportokat szervez. A külföldi magyarság részvétele a fasizmus elleni harcban*

A Kossuth rádió is a németek és magyar bérenceik elleni fegyveres harcra mozgósító felhívásokat sugárzott. Mindjárt a megszállás másnapján felszólította a lakosságot: a nemzeti ellenállás szervezésére és vezetésére száz meg ezer helyi, népi kormányt kell létrehozni: a nemzeti ellenállás bizottságait.

„A nemzeti ellenállás bizottságainak fő feladatai közé tartozik — mondotta a Kossuth rádió — felfegyverezni a népet, ártalmatlanná tenni a nyilasokat, a volksbundistákat, a Sztójaynak engedelmeskedő

hazaáruló államhivatalnokokat, vezetni a partizánharcot, a nemzeti ellenállás minden formáját. A nemzeti ellenállás bizottságainak mindent el kell követniök, hogy a nemzeti ellenállás vezetésének munkájába bevonják az állami és községi közigazgatás tisztviselőit, a megyegyűlés tagjaitól a képviselőtestület tagjaiig mindenkit. Nem szűk pártérdek szerint, hanem a legszélesebb nemzeti alapon kell megalakítani a nemzeti ellenállás bizottságait. Helye van benne minden tettrekész, bátor, befolyásos hazafinak bármely pártból, bármely társadalmi osztályból. Ma kezet kell nyújtani mindenkinek, aki kész harcolni a németek ellen."

A Kossuth rádió április 10-i adásában jó előre figyelmeztette a nemzetet bizonyos káros illúziók keletkezésére:

„Két út van előttünk. Vagy zsoldos országból szabadságharcos országgá leszünk, vagy zsoldosokból szolgákká süllyedünk, olyan országgá, mely kiszolgálja még azokat is, akik a korbácsot suhogtatják a hátán. Ha katonáink engedik, hogy elcipeljék őket a német háború vágóhídjára, ha munkásaink dolgozni fognak a németeket szolgáló hadigyárakban, ha vasutasaink vinni fogják a német katonavonatokat, akkor a nagy leszámolás napján hiába fogunk arra hivatkozni, hogy mindez kényszermunka volt, a szabad népek azt fogják az arcunkba vágni, miért engedelmeskedtetek a kényszernek?

Minden öntudatos hazafin, minden igaz magyaron múlik, hogy ne így történjék. Az öntudatos hazafiak felelőssége annál nagyobb, mert bizony a »kivárók« ma sem vesztek ki közülünk. Az ellenzéki pártok is passzivitásra, tétlen várakozásra nevelték a népet, és ennek a nevelésnek a nyomai egyik napról a másikra nem tűntek el. Százszoros, ezerszeres felelősség hárul tehát minden hazafira!... Az öntudatosoknak kell példát mutatniok. Az igaz, élenjáró hazafiaknak kell latba vetni életüket is a hazáért! Ezekhez a példát mutató öntudatos hazafiakhoz majd csatlakozik a nép, ha látja, hogy valóban harcolnak. Így lesznek e kevesek sokakká. Így lesz a letiport magyar népből szabadságharcos nemzet! Így leszünk, a szó igaz értelmében, újra nagy nemzetté."

A párt moszkvai emigrációban tartózkodó tagjai azonban nem elégedtek meg azzal, hogy a moszkvai adón és a Kossuth rádión keresztül partizáncsapatok alakítására szólították fel a magyar népet, hanem ők maguk is tevékeny részt vállaltak a partizánegységek megszervezésében és vezetésében. A magyar partizánok nagy része az ő odaadó munkájuk eredményeképpen indult harcba az ország megmentéséért és a nemzet becsületének helyreállításáért.

A partizánharc a fasizmus ellen vívott küzdelem bevált és elterjedt formája volt egész Európában.

Magyarországon azonban a partizánharccal kapcsolatban nagyon sokan a tagadás álláspontjára helyezkedtek. A háború kezdetén azt mondták: a második világháború fejlett haditechnikája mellett a polgári személy mint harcos kilátástalan küzdelemre van kárhoztatva, a modern háborúban a fegyveres szabadcsapatok eleve halálra vannak ítélve. Példájuk már a háború első éveiben fényesen megcáfolta ezt a teljesen alaptalan állítást. A szovjet és a jugoszláv partizánok világszerte megcsodált hőstettei után a magyar opportunisták azt mondották: a Szovjetunióban és Jugoszláviában más a helyzet! Ott hegyek, erdők és mocsarak vannak, Magyarország földrajzi tagozódása azonban a partizánharcokat nem teszi lehetővé.

Ez az érv épp annyira nélkülözött minden komoly alapot, mint az előbbi.

Kétségtelen, hogy a hegyvidék, az erdő és a mocsaras vidék alkalmasabb terep a partizántevékenységre, mint az alföld, de azt állítani, hogy sík vidéken nem lehet partizánegységeket szervezni és harcba vinni, nem felel meg a valóságnak.

A Szovjetunióban a partizánok nemcsak a brjanszki erdőben irtották a németeket, hanem a harkovi sztyeppén és az ogyesszai síkságon is. 1944 őszén Párizs hazafias népe bebizonyította, hogy a nagyváros is alkalmas terep a partizánharcra és a fegyveres felkelésre.

De még, ha csak az opportunisták emlegette terep szempontjából vizsgálódunk is, meg kell állapítanunk, hogy Magyarország földrajzi tagozódása igenis alkalmas lett volna egészen nagyszabású partizántevékenység kifejlődésére. A Kárpátok magas és erdős hegykoszorúja, a budai hegyek és erdők, a Bakony környéke, a fővárosi gyárak, üzemek és munkásnegyedek, a Pécs környéki, tatabányai és salgótarjáni bányavidékek mind-mind kitűnő rejtekhelyet nyújtottak a hazafiaknak partizáncsapatok szervezésére és a németellenes szabadságharcra.

A magyar partizánharc késői kibontakozásának nem is a megfelelő terepviszonyok, hanem a megfelelő politikai viszonyok hiánya volt az oka.

A párt Moszkvában tartózkodó tagjai a Szovjetunió megtámadásától kezdve tettekkel segítették elő a magyar partizántevékenység kibontakozását. 1942 tavaszától kezdve repülőgépről, ejtőernyővel ledobva, egymás után küldte a bátor hazafiakat Magyarországra.

Az első hazaküldött partizánegység a Borkanyuk-csoport volt. Ezt a csoportot Kárpát-Ukrajnában vetették be. Aleksz Borkanyukot, a Kárpát-ukrajnai kommunista mozgalom egyik vezetőjét, a csendőrök elfogták, s 1942 nyarán a Margit körúti katonai fegyházban halálra ítélték és kivégezték.

A második ejtőernyős csoport: Fodor Zoltán, Rózsa Richárd és Visontai Ilona csoportja volt. Rózsa Richárd, az Andrássy-laktanyában halálra kínzott Rózsa Ferenc bátyja, a leugrás után nyomtalanul eltűnt. Valószínűleg lengyel fasiszták fogságába került s kivégezték.

1943 júliusában Kilián Györgyöt küldte haza repülőgépen a párt Külföldi Bizottsága a partizánharc megszervezésére. Ő is a fasiszták áldozata lett.

A Külföldi Bizottság különösen 1943 nyarától kezdve tett igen sokat az ország megmentése érdekében.

A voronyezsi katasztrófa után, amikor 70 000 magyar katona került fogságba, két helyen antifasiszta iskolát szerveztek: a Moszkva melletti Krasznogorszkban és Juzsában. Az iskolák vezetői Andics Erzsébet és Rudas László, tanítói Berzeviczy Gizella és Földes Pál voltak. Az antifasiszta iskolákban előadások, könyvek, újságok világosították fel a hadifoglyokat a Horthy-rendszer népellenes gazságairól és nemzetgyilkos politikájáról. De nemcsak ezekről! Az antifasiszta iskolák a magyar demokrácia iskolái is voltak. Több ezer ipari munkás, paraszt és értelmiségi vált itt a demokratikus fejlődés igazi harcosává. Már 1942-ben hetilapot indítottak *Igaz Szó* címmel a magyar hadifoglyok számára, amely felbecsülhetetlen értékű volt a fogságba került magyarok demokratikus nevelésében.

A párt Külföldi Bizottsága a hadifogolytáborokban igen sok felvilágosító előadást tartott. A fogságba került magyar katonákat megkérdezték, nem akarnak-e visszatérni csapatukhoz. Mindazokat, akik erre vállalkoztak, azzal küldték át a fronton: mondják el bajtársaiknak, hogy a további harc teljesen céltalan, s hogy a szovjet hadsereg nem Magyarország leigázására, hanem felszabadítására törekszik.

A frontagitáció is igen élénk volt. A magyar kommunisták hangszórókon keresztül felszólították a csapatokat, hogy álljanak át a szovjetek oldalára.

Konkrét esetek és adatok felsorolásával röpcédulákat jelentettek meg a magyar tisztek kegyetlenkedéseiről és rablásairól, s ezeket eljuttatták a magyar csapatokhoz.

A moszkvai magyar emigráció segítségével hadifoglyokból és önként jelentkező emigránsokból Kijevben partizániskolát szerveztek, ahol több mint 2000 embert képeztek ki partizántevékenységre. Számos magyar hadifogoly és emigráns beállt a szovjet partizánok közé harcolni. A legendás hírű ukrán partizánparancsnokok, Kovpak és Fjodorov egységeiben sok magyar hazafi harcolt a német fasizmus ellen.

Magyarország német megszállása után alakult meg a délvidéki magyarság partizáncsapata: a Petőfi-brigád. Szervezője a spanyolországi szabadságharc egyik harcosa, Varga István volt, parancsnoka pedig Kiss Ferenc kapitány, aki a Petőfi-brigádnak a németekkel vívott utolsó küzdelmében hősi halált halt. A Petőfi-brigád különösen derekasan kivette részét a Dráva-menti harcokból, s kimagasló teljesítményeivel letörölte annak a gyalázatnak egy részét, amelyet az újvidéki tömeggyilkosok a magyar névre kentek. A Délvidéken tevékenykedő Petőfi-brigád összekötő kapocs lehetett volna a magyarországi és jugoszláviai fegyveres németellenes mozgalmak között.

Magyarország német megszállása után erősödtek a külföldi magyarság szabadságmozgalmai is.

A háború alatt, de különösen Magyarország német megszállása idején a külföldön élő magyarok legjobbjai arról tettek tanúbizonyságot a világ előtt, hogy a magyar nép az európai népek szabadságáért folyó harcban, ahol csak lehet, mindenütt teljesíti kötelességét.

1944-ben a franciaországi magyarok különböző ellenállási csoportjai megalakították tömegszervezetüket: a Magyar Függetlenségi Mozgalmat. A franciaországi magyaroknak 1944-ben már négy illegális lapjuk volt. A *Magyar Szemle*, a Magyar Függetlenségi Mozgalom lapja, a *Riadó*, a franciaországi magyar kommunista csoport közlönye, a *Toborzó*, a katonai bizottság híradója és a *Harcos Nő*, az antifasiszta magyar nőszervezet lapja. A franciaországi illegális magyar sajtó megteremtése terén kimagasló érdemeket szerzett Papp Lajos.

A franciaországi és belgiumi magyarok az európai népek szabadságáért hozott áldozatokból is bőven kivették részüket. Vérük hullásával pecsételték meg a magyar nép szolidaritását az európai szabadságszerető népekkel. A partizánharcok és romboló akciók magyar vezetői közül a fasiszták kivégezték Békés Imrét, Elek Tamást, Tamás Imrét, Varga Verát, Weisz Jánost, Weisz Pált s másokat, több mint negyven szabadságharcost.

A Svájcban élő antifasiszta magyarok Szőnyi Tibor vezetésével teremtették meg szervezetüket. Lapjuk, a *Magyar Függetlenségi Front*, 1944-ben már havonta és nyomtatásban jelent meg. A Svájcban élő demokratikus magyarok függetlenségi szervezete a német megszállás után Zürichben nagyszabású Kossuth-emlékünnepélyt rendezett.

Az angliai demokratikus magyar szervezetek Károlyi Mihály vezetésével már március végén megalakították a londoni Magyar Tanácsot. Április végére elkészült programjuk megállapította, hogy a magyar nép csak a németekkel és a Horthy-fasizmussal való nyílt szembeszállással, a szövetségesek oldalán való harccal biztosíthatja helyét a demokratikus európai népek közösségében. A londoni Magyar Tanács ellenállásra, szabotázsra és partizánharcra szólította fel a magyar népet. Sürgette, hogy a magyar nép fegyveres harca közben vegye fel a kapcsolatot Tito néphadseregével és az ukrán partizánokkal.

A londoni Magyar Tanács megalakulása és programja a nyugati féltekén élő demokratikus magyarságra igen nagy hatással volt. A Károlyi Mihály vezette mozgalmat elsősorban az Amerikai Egyesült Államok magyarsága biztosította támogatásáról, de nagy visszhangra talált a dél-amerikai államokban élő magyarok között is; Kubában, Mexikóban, Bolíviában, Argentínában, Brazíliában és Chilében „Szabad Magyar Mozgalmak" alakultak. Mexikóban Tamás Aladár szerkesztésében *Szabad Magyarság* címmel folyóirat jelent meg, amely eljutott valamennyi dél-amerikai államba, az Egyesült Államokba és Kanadába is.

E mozgalmak a világ szabadságszerető népei előtt azt bizonyították, hogy a magyarság — ha minden befolyástól és kényszertől mentesen nyilváníthatja ki akaratát — nem Hitler, hanem a demokratikus hatalmak oldalán sorakozik fel.

A Horthy-Magyarországon hontalanná vált magyarok, a magyar földről kiüldözött „hazátlanok" Magyarország életének legsúlyosabb perceiben szót emeltek, és életük feláldozásával is harcoltak a magyar ügyért: a nemzet fennmaradásáért, az ország függetlenségéért és szabadságáért. Ezek a magyarok idegen földön harcoltak azért, hogy végre nekik is legyen hazájuk — egy új, szabad, demokratikus Magyarország.

4. *A fegyveres ellenállás előkészítése. Újabb terrorhullám a magyar nép ellen. Ságvári Endre mártírhalála. A Lakatos-kormány*

Az ország német megszállása után a Békepárt a Magyar Fronton keresztül azonnal hozzálátott a fegyveres felkelés előkészítéséhez.

A Magyar Front 1944 nyarán több röpiratban és felhívásban tárta fel honvédségünk előtt Magyarország katasztrofális helyzetét, s a hadsereg magatartásának óriási jelentőségét. A röpiratok kijelentették, hogy az országot csak a nép és a hadsereg Hitler elleni bátor, közös harca mentheti meg.

„A honvédség tisztikarának — írta a Magyar Front júliusban megjelent röpirata —, de minden egyes tisztnek külön-külön is döntenie kell: az ország és a honvédség elvesztésében akar-e közreműködni vagy megmentésében. Idegen és vesztett ügyért vívott harcban akar-e nyomorultul elpusztulni, vagy pedig élére áll a németek elleni felszabadító harcnak. Az országvesztés irtózatos felelősségét és a megcsalt és elárult nép jogos haragjának terhét akarja-e viselni, vagy vállalja az országmentő szabadságharcos büszke szerepét, és ezzel biztosítja hazánk, a honvédség és a saját sorsát is."

„Honvédtisztek! Hivatásosok és tartalékosok! — így szól a Magyar Front augusztusban megjelent felhívása. — Lépjetek hasonló gondolkodású bajtársaitokkal azonnal érintkezésbe. Számotok napról napra nő. Az ingadozókat győzzétek meg, a soraitokban levő német árulókat leplezzétek le és szigeteljétek el! Készítsetek a helyi viszonyoknak megfelelő terveket a helyőrségben vagy a közelben levő német egységek megrohanására és lefegyverzésére."

A Békepárt távolról sem elégedett meg a Magyar Front megteremtésével, röpiratok és felhívások kibocsátásával.

Tudta, hogy a nép szabadságharcát szervezni és vezetni kell. Mindenekelőtt arra törekedett tehát, hogy létrehozza a fegyveres ellenállás szervezeteit.

A fegyveres ellenállás megteremtése felé igen komoly lépés volt a Békepárt katonai csoportjának megszervezése. A katonai csoportnak két vezérkari százados, Pálffy György és Sólyom László volt a vezetője. A katonai csoport feladata két-három emberből álló robbantó csoportok megszervezése és a fegyveres felkelés katonai előkészítése volt.

Feladata volt az is, hogy felderítse: fegyveres felkelés esetén Budapesten milyen helyőrségi és nemzetőr-alakulatokra lehet számítani, s az, hogy felvegye a kapcsolatot a Budapesten és környékén állomásozó munkásszázadokkal, továbbá az üzemi munkások fegyveres csoportjaival. Számba kellett vennie, hogy az egyes alakulatok milyen felszereléssel rendelkeznek. Foglalkozott azzal is, hogy az üzemekben fegyveres csoportokat szervezzen a munkások között.

A német megszállás után kísérlet történt arra is, hogy a magyar függetlenségi mozgalom kapcsolatba kerüljön és szervesen együttműködjön Jugoszlávia legendás népfelszabadító hadseregével. Április folyamán Tito marsall főhadiszállásáról meghívás érkezett a magyar kommunistákhoz a kapcsolat felvételére. A Békepárt erre a feladatra Kádár Jánost jelölte és küldötte ki. Kádár Jánosnak és jugoszláv kísérőinek azonban nem sikerült partizán-területre jutniuk. Amikor a Dráván át akartak kelni, a rendőrség letartóztatta őket. Kádár Jánosnak idegen névre szóló papírjai voltak. Igazi személyazonosságát sem a rendőrség, sem a Gestapo nem tudta felderíteni. Katonaszökevényként a Conti utcai katonabörtönbe zárták, majd 1944 novemberében egy deportált csoporttal Németországba irányították, de sikerült a csoporttól megszöknie, visszatért Budapestre s újból bekapcsolódott a párt, a Magyar Front tevékenységébe.

Az erősödő függetlenségi mozgalom, a békét és demokratikus rendet követelő magyar nép ellen a német és magyar fasiszták példátlan terrort alkalmaztak.

Az egész ország ostromállapotban élt. A csendőrség számára biztosították a korlátlan fegyverhasználat jogát. Kormányrendeletet adtak ki arra, hogy az engedély nélkül megjelenő röpiratok terjesztését lázításnak minősítik és halállal büntetik. Baky belügyi államtitkár a csendőrség több zászlóalját Budapestre vezényelte. Az utcasarkokon megkettőzött csendőrőrszemek állottak. A bujkáló szabadságharcosok kézre kerítésére Jaross és Baky bevezette az éjszakai monstre-razziák rendszerét. Éjfél után csendőrnyomozók törtek az egyes utcákra és kerületekre, s házról házra járva mindenkit igazoltattak. A letartóztatások a fővárosban és a vidéken egymást érték. Különösen kíméletlen hajsza folyt a Békepárt tagjai ellen. Vezetőinek fejére vérdíjat tűztek ki, s fényképük ott volt minden csendőrnyomozó zsebében. Csillaghegyen külön kínzókamrákat rendeztek be a Békepárt és a Magyar Front harcosainak vallatására. Kommunista, szociáldemokrata, parasztpárti és

párton kívüli szabadságharcosokat kínoztak itt meg minden emberi érzést megcsúfoló vallatási módszerekkel.

A kommunisták vérveszteségeit mutatja, hogy — hivatalos rendőrségi és bírósági adatok szerint — a háború alatt 1944 őszéig 3000 kommunistát tartóztattak le, ítéltek el vagy végeztek ki, és mintegy 1000 főt küldtek a „halálszázadokkal" a frontra.

Ennek a hajszának lett mártír hőse a Békepárt és a magyar kommunista mozgalom egyik vezetője: Ságvári Endre.

Ságvári az 1942-es nagy letartóztatások kezdete óta illegalitásban élt. A rendőrség és a defenzív osztály csendőrnyomozói szüntelenül hajszolták. Több elfogatóparancsot adtak ki ellene. Az 1942 óta letartóztatott szabadságharcosokat külön megkínozták azért, hogy árulják el, hol tartózkodik Ságvári. Feleségét is többször letartóztatták és véresre verték ezért. De Ságvárit nem árulta el senki. A rendőrség erőfeszítései hiábavalók voltak, pedig Ságvári Budapesten volt, s szervezte a nemzeti ellenállást. 1944. július 27-én egy budai cukrászdában — ahová illegális találkozóra, harci megbeszélésre ment —, mozgalmi munkája közben törtek rá a csillaghegyi csendőrnyomozók. Ságvári — mint a fasizmus elleni harc annyi más hőse — azt vallotta: jobb harcban meghalni a szabadságért, mint térdenállva élni. Fegyvert rántott, a négy véreb közül hármat tűzharc közben leterített, de több lövés őt magát is halálra sebezte.

A Békepárt gyászkeretes röpcédulákon közölte a megrendítő, de harcra tüzelő hírt a munkássággal és a főváros lakosságával:

„Ságvári úgy halt meg — írta a Békepárt röpcédulája —, ahogy élt: harc közben. Utat mutatott életével, példát mutat most halálával. Fegyverrel kell szembeszállnunk a bérgyilkos söpredékkel, amely a terror és népcsalás minden eszközével taszítja sírba nemzetünket."

Azonban ez a féktelen terror sem tudta a németbérenc Sztójay-kormány uralmát megszilárdítani.

A szovjet hadsereg újabb, páratlan lendületű offenzívája, amely már a Balti-tenger körzetében, Lengyelországban, a Kisinyov-Iaşi térségben folyt, s az angol—amerikai partraszállás Franciaországban megrendítette Hitler és vele együtt a magyar bábkormány helyzetét.

A Magyar Front szervező- és propagandatevékenysége folytán a főváros és az egész ország lakossága is egyre erőteljesebben követelte a szakítást Hitlerrel. A Sztójay-kormány komoly válságba került. A horthysták ezt a válságot uralmuk teljes „visszaállítására" akarták

felhasználni. A hinta valamelyest balfelé lendült, már minthogy csak annyiban, hogy a németbérenc, főleg a nyilasok különböző áramlataira támaszkodó Sztójaytól ismét Horthyék felé lendült. Augusztus 29-én — miután már Románia kivált a háborúból — a kormányzó Lakatos Géza vezérezredessel új kormányt alakíttatott.

A Lakatos-kormány megalakulását nagyon sokan úgy értékelték, mint komoly változást, s kétségtelen, hogy bizonyos vonatkozásban az is volt. A változás azonban nem a Hitlerrel való határozott szakítás, hanem a rendszer átmentése felé tett felemás lépés volt. Horthy a Lakatos-kormánnyal lényegileg Kállay módszeréhez, a hintapolitika végzetes politikájához tért vissza. Hiszen, ha Horthy a Sztójay-kormány válságát valóban arra akarta volna felhasználni, hogy a béke útjára lépjen, a Magyar Front pártjaihoz fordult volna, s velük szövetkezve a néptömegek béketörekvéseire támaszkodott volna. A béke felé tett minden lépésnek ez lett volna az előfeltétele.

A magyar politikai élet illegalitásba szorított tagjai azonban nem értették meg valamennyien a Lakatos-kormány megalakulásával bekövetkezett változás lényegét. Azt hitték, hogy Horthynak ebben a lépésében többről van szó, mint arról, hogy a hinta egy kicsit visszafelé lendül. A hintapolitika újjáéledése természetesen maga után vonta a káros illúziók újjáéledését is. A politikai életben megint feléledtek azok a reménységek, hogy Magyarország területére az angolszász hatalmak csapatai fognak bevonulni. Megint megerősödött az a nézet, hogy hazánk felszabadításáért nem szükséges minden áldozatot vállalva harcolni, hiszen a fenyegető katasztrófát a „kormányzó bölcsessége" úgyis elhárítja hazánkról.

5. *A Kommunista Párt. A két munkáspárt akcióegysége. A Nemzeti Parasztpárt felvétele a Magyar Frontba. A Magyar Front Intéző Bizottsága*

A magyar kommunisták 1944 szeptemberében elhatározták, hogy újra a Kommunista Párt nevet használják.

Az ország német megszállása után a Békepárt a sztrájkok, szabotázs- és fegyveres akciók, a fegyveres felkelés szervezésére összpontosította erejét. Mégis, ekkorra különösen érezhetővé vált, hogy az óriási

történelmi feladatok megoldását, a nemzeti szabadságharc szervezését és vezetését elősegíti, ha a párt nyíltan, kommunista név alatt harcol.

Azok a taktikai meggondolások, amelyek korábban a párt nevének megváltoztatását indokolták — sajnos —, nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. A rendőrséget nem sikerült megtéveszteni. A Békepártra ugyanolyan nagy nyomás nehezedett, tagjait ugyanúgy üldözték, mint korábban. A polgári szövetségesek ingadozásait sem csökkentette az, hogy a kommunisták pártjukat más néven nevezték. 1944 őszére a hazai és a nemzetközi helyzet is úgy alakult, hogy szükségessé vált az újabb névváltoztatás. A felszabadító szovjet hadsereg egységei már az ország határán állottak, sőt 1944. szeptember 23-án át is lépték a magyar határt, s megkezdték hazánk felszabadítását. Bár még sok harc, küzdelem és szenvedés várt a pártra, de a háború a végéhez közeledett. Ilyen körülmények között a Békepárt név már nem adott programot és nem jelezte a további fejlődés útját. Az is többé-kevésbé világossá vált, hogy a háború utáni Magyarországon a munkásosztály pártja legális körülmények között szervezheti a néptömegek harcát a régi, korhadt, úri Magyarország megdöntéséért, a magyar társadalom megújításáért. Az is világos volt, hogy e harc vezetői a kommunisták lesznek, s feladataikat könnyebben oldják meg, ha pártjukat Kommunista Pártnak nevezik.

Végezetül, 1944. március 19-e után minden antifasiszta, demokratikus erő illegalitásba kényszerült, s többé nekik sem volt miért félteni nemlétező legalitásukat a kommunistákkal való együttműködéstől. Ez is előmozdította a párt nevének újbóli megváltoztatását, s a Kommunista Párt elnevezés felvételét. 1944 szeptemberében a Központi Bizottság ülésén Rajk László, a párt titkára indokolta a kommunista név újbóli felvételének szükségességét, s a Központi Bizottság határozata alapján lett a párt neve Kommunista Párt.

Ez a tény a politikai tisztánlátás magasabb fokát, a közeli és távolabbi feladatokra való alapos felkészülést és felkészültséget jelentette. Jelentette azt is, hogy a Kommunista Párt közvetlen tevékenységének homlokterébe — csakúgy, mint a Békepárt — a fegyveres antifasiszta tömegharc kibontakoztatását állította.

Szeptember 12-én és 20-án a Békepárt nyomdájából két röpcédula került ki a gyárakba és a főváros utcáira, a vidéki városokba és a falvakba. Az egyik a Kommunista Párt újraalakulását jelentette be, a másik a Békepárt feloszlatását.

Az első röpcédula harcra, az ország megmentésére szólította fel a népet:

„A Békepárt működésének egy esztendeje alatt megteremtette az antifasiszta nemzeti egységet és a demokratikus pártoknak a Magyar Frontba való tömörítésével történelmi szerepet töltött be. A jelen helyzetben azonban mindez már kevés... Ebben a helyzetben az ország vezetői a legszörnyűbb árulást követik el. Huszonötéves ellenforradalmi múltjukhoz híven, a megvert német hadosztályok maradványaira támaszkodva, nemlétező angolszász rokonszenvben bízva, az egész magyar honvédséget áldozatul vetik a legyőzhetetlen Vörös Hadseregnek. Ugyanakkor a német hódítók elleni belső harcunk végzetesen elmaradt Európa többi népeié mögött. Ennek következménye csak egy lehet. Országunk óriási csatatérré válik és a közeli béke már csak füstölgő romokat, romlásba döntött népet fog itt találni. Csak a munkásság háríthatja el ezt a veszélyt nemzetünk felől! Egész Európában a munkásság áll a kommunista pártok vezetése alatt a nemzeti felszabadító harcok élén. A rabszolgaságra szánt európai népek fegyverrel verik ki a németet, mint Párizs népe, vagy sztrájkkal, tüntetéssel kényszerítik átállásra kormányaikat, mint az olasz, román, bolgár, finn munkásság. Nálunk is a Kommunista Párt vezetésével kell a munkásságnak utat mutatnia osztályunk és országunk, történelmünk legdöntőbb pillanatában. A munkásságnak haladéktalanul szakítania kell várakozó magatartásával. Az ország vezetőitől, Horthytól és társaitól nem várhatunk egyebet, mint árulást és újabb árulást. De nekik tudniuk kell: ha nem követik Mannerheim példáját, ha rászabadítják most a háború poklát az országra, ugyanaz a sors vár rájuk, mint a német háborús bűnösökre."

A második röpcédula felhívta a Békepárt „minden tagját és hívét, hogy a Kommunista Pártot mint a magyar nép sorsdöntő harcának hivatott vezetőjét, minden erejével támogassa".

A Kommunista Párt életében, szervezeteinek megerősödésében nagy szerepe volt annak, hogy 1944 szeptember végén ismét megindult az 1942-es letartóztatások óta szünetelő *Szabad Nép*. A lap utolsó illegális száma 1944 karácsonyakor a már körülkerített Budapesten hagyta el a sajtót. A *Szabad Nép* nemcsak a kommunista szervezetek kiépítésének volt igen erős fegyvere, hanem az egész nemzeti szabadságharc kibontakozásának is. Minden egyes száma a fegyveres felkelés riadója volt.

A párt katonai csoportja ebben az időben megkezdte a robbantó-

Ságvári Endre

Szabad nép.

Kiadja a Kommunista Párt.

1. szám. 1944. szeptember

A KOMMUNISTA PÁRT ÚJRA AZ ÉLEN!

Majdnem két és fél év telt el a SZABAD NÉP utolsó számának megjelenése óta. A háboru közepén voltunk. A németek akkor inditották győzelemittas rohamukat a Kaukázusba, Sztalingrádba, a halálba. Nálunk is ujjongtak a fasiszták. Zugott a nóta: "Édes Erdély itt vagyunk..." és alig volt, aki észre vette, hogy magyar honvédek szászezrei pusztulnak el a Don mellett a németekért.

Csak a mi pártunk küzdött, csak a mi lapunk emelt szót ez ellen. Csak a mi akcióinkban, jelszavainkban "egy magyar katonát sem Hitlernek", "ki a háromhatalmi szövetségből", - csak ezekben pislákolt a nemzet élniakarása a legsötétebb időkben. Jutalmunk börtön és halál volt. SCHÖNHERZ ZOLTÁN a bitófa alatt utolsó szavaival is a független Magyarországot éltette. Lapunk első szerkesztője, RÓZSA FERENC is az Andrássy-laktanya szennyes szalmáján pusztult el, halálra kinozva. Haldokolva, utolsó szavaival is meggyötört társait biztatta: "vörös zászlókkal, fel a győzelemre..."

A győzelem itt van. A győzelem, amiért RÓZSA és még annyian életüket adták, legfeljebb hetek kérdése.

Ezek a hetek azonban hosszabbak lehetnek és több szenvedést, pusztulást hozhatnak, mint az ellenforradalmi reakció huszonöt éve.

Az egész fegyverben álló világ harca a németeken kívül, Horthyék jóvoltából, már csak a tizmilliónyi magyarság ellen irányul. Az ország legnagyobb munkás-centruma, Budapest, szemünk láttára válik romhalmazzá. Az üldözött német most országunkat változtatja "felperzselt föld"-dé.

E döntő pillanatban a Kommunista Párt osztályunk és nemzetünk élén ismét mutatja az utat előre.

Csak a munkásság fokozódó harca, sztrájk, szabotázs, tüntetés kényszerítheti az ingadozó Horthyékat fegyverszünet kérésére. Csak a munkásaktivitás szervezheti a nemzet németellenes erőit döntő rohamra, - ha kell, a németet védő Horthyék ellen is. Csak a nemzet és a demokratikus átalakulás élére álló munkásosztály hárithatja el a közeli hetek pusztulását és teremthet békét, barátságot a szomszédos népekkel.

A munkásság háborut befejező és uj világot építő rohamát ismét a Kommunista Párt vezeti a Szovjetunió és a szabadságért küzdő népek oldalán. Itt a végső pillanat, hogy minden munkás, minden magyar, csatlakozzék harcunkhoz.

K Ö V E T E L D A Z A Z O N N A L I F E G Y V E R S Z Ü N E T E T !

Újra megjelent a *Szabad Nép*

Rajk László

Uszta Gyula, G. V. Kaznacsajev és Nógrádi Sándor egy Kijev melletti repülőtéren

A partizánok által felrobbantott Gömbös-szobor

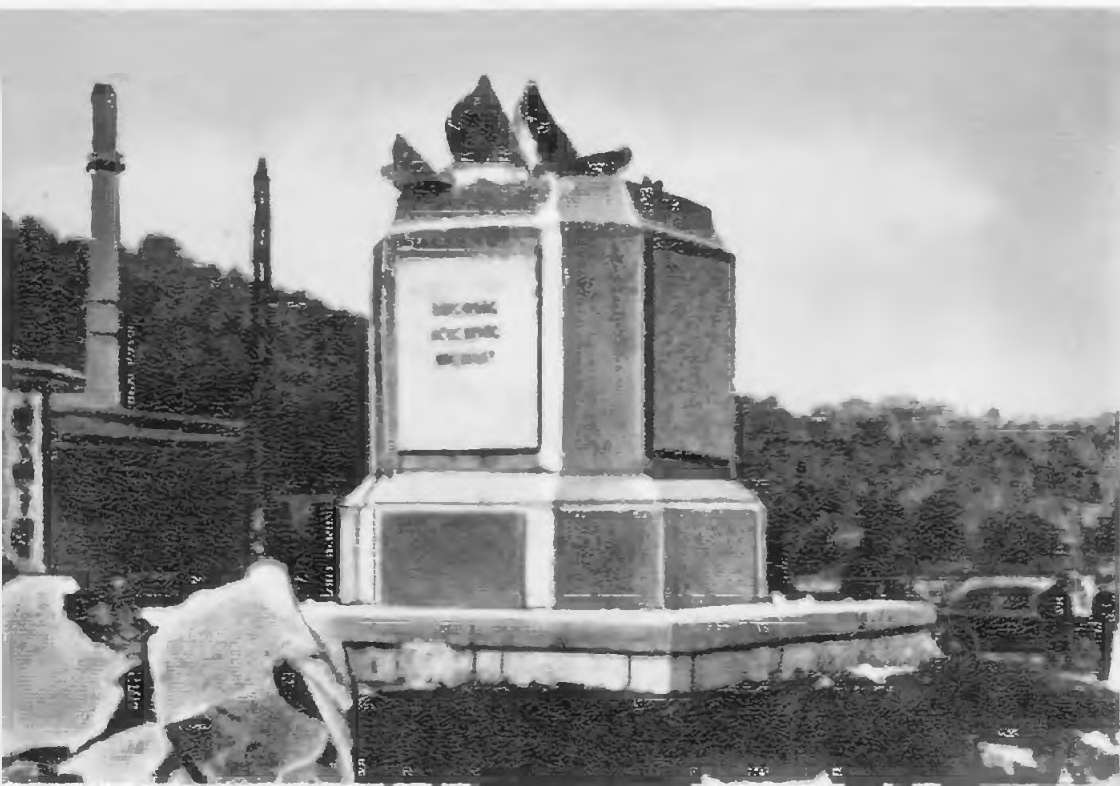

gárdák szervezését. Három-négy tagból álló csoportokat alakított szabotázsakciók, robbantások, a németek és a nyilasok elleni támadások végrehajtására. Megkezdődött a fegyveres felkelés szervezése.

A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt együttműködése 1944 őszéig nem nyugodott közösen kidolgozott elvi-politikai platformon. Eddig az időpontig a munkásegység alapja a kommunista és szociáldemokrata munkások fasizmus elleni közös harca volt a különböző legális munkásszervezetekben. Ezt az alulról kiépült, a tömegekben gyökerező egységet a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetőségének határozott visszautasítása következtében nem lehetett mind ez ideig írásos megállapodással elmélyíteni és mindkét pártra nézve általános és kötelező érvényűvé tenni. Magyarország német megszállása után ezek a gátló körülmények megszűntek.

A Szociáldemokrata Pártból csak a Szakasits-féle balszárny tartotta kezében a párt és a nemzeti ellenállás lobogóját, s ez lehetőséget adott arra, hogy a két munkáspárt harcokban kialakult közös frontját egységokmánnyal is alátámassza.

A két munkáspárt politikai és harci együttműködésének alapelveit Rajk László, a Kommunista Párt titkára dolgozta ki. Az egységokmányt Kállai Gyula és Szakasits Árpád tárgyalta meg és írta alá. A két munkáspárt vezetősége között 1944. október 10-én létrejött megállapodás a következő volt:

„1. A magyar nép harcának sikerét a békéért és a háború gyors befejezésével az új, demokratikus Magyarország kialakításáért egyesegyedül a munkásosztály harcos, forradalmi egysége, határozottsága és vezetése biztosíthatja. Ezért a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt megállapítja, hogy elengedhetetlenül szükség van a magyar munkásosztály harcos, forradalmi egységének megteremtésére.

2. A Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt megállapítja, hogy a magyar munkásosztály harcos, forradalmi egységének továbbfejlesztése szükségessé tenné a két párt egyesülésével az egységes és egyetlen forradalmi szocialista munkáspárt megalakítását. A jelenlegi körülmények között azonban a két párt egyesülési feltételeinek kidolgozása csak gátolná a két pártot a közvetlen és közös harci feladatok elvégzésében, ezért a két párt az egyesülés kérdésének megoldását a háború utáni időre halasztja.

3. A Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt megállapítja, hogy mindkét párt végcélja a szocializmus megvalósítása Magyarorszá-

gon. Magyarország jelenlegi történelmi adottságaiban ezt a célt a magyar munkásosztály és a magyar dolgozó társadalom a háború azonnali befejezésén és egy független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtésén keresztül érheti el.

4. A Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt a békéért és a független, szabad, demokratikus Magyarország kiharcolásáért politikailag és szervezetileg a legteljesebben együttműködik.

5. Politikai és szervezeti együttműködésének biztosítására a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt azonnali hatállyal »Összekötő Bizottságot« alakít a két párt vezetősége között. Az »Összekötő Bizottságnak« a két párt megbízottai részéről egységes hozzájárulással meghozott döntései mindkét pártra kötelezőek és minden változtatás nélkül mindkét párt részéről külön-külön is teljes egészében végrehajtandók.

6. A Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt megállapodott abban, hogy a két párt egymástól független sajtótermékeinek és lapjainak meghagyása mellett az »Összekötő Bizottság« ellenőrzése mellett közös szerkesztéssel egy újságot (lapot) alapít közös anyagi hozzájárulással. A lap hivatása: egyrészt gondosan őrködni afelett, hogy a magyar munkásosztály és dolgozók soraiban semmiféle ideológiai és taktikai zűrzavar vagy bizonytalanság fel ne üthesse fejét, és másrészt, hogy a két párt közösen vívott harca tapasztalatainak összegezésével elősegítse az egységes, forradalmi szocialista munkáspárt szellemének kialakítását. Éppen a fenti célok szem előtt tartása alapján a lap mindkét párt számára biztosítja a jóakaratú, őszinte és építő kritika gyakorlását.

7. A Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt megtartja politikai és szervezeti önállóságát, függetlenségét, szabadságát, úgyszintén kritikai függetlenségét, szabadságát és nyilvánosságát egymással szemben is.

8. A Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt megállapítja, hogy a két párt egyesülési időpontjától függetlenül haladéktalanul megvalósítandó a magyar munkásosztály egysége a szakszervezetek életében. A szakszervezetek a munkásság gazdasági szövetségei érdekeik megvédésére, helyzetük javításának kiharcolására. A magyar munkásság szakszervezeteinek magukban kell tömöríteniök a magyar munkásság minden egyes rétegét és tagját, tekintet nélkül párt- vagy politikai állásfoglalására.

9. A két párt kötelezi magát arra, hogy e határozatot mindkét párt

külön-külön is meghirdeti tagsága felé, s felszólítja és utasítja párttagságát, hogy az »Összekötő Bizottság« mindenkori döntéseit haladéktalanul és minden változtatás nélkül hajtsa végre a magyar nép harcának sikere érdekében."*

Sajnos, a munkáspártok vezetőségeinek nem sikerült minden kérdésben megegyezniük.

Ezek között a legfontosabb a szakszervezeti munkásság mozgósítása volt. A Kommunista Párt egységokmány-javaslata szerint a két munkáspárt közös határozata alapján a szakszervezeti munkásságnak haladéktalanul harcba kellett volna indulnia az ország megmentésére. A szakszervezeti bürokrácia azonban még ekkor is félt a harctól, és továbbra is a kivárás és a szakszervezetek „átmentésének" végzetes álláspontjára helyezkedett.

A másik lényeges kérdés, melyben nem sikerült megállapodni, az ifjúság széles, antifasiszta egységfrontjának, az egységes, demokratikus ifjúsági szervezet megteremtésének a kérdése volt. Ez volt a közvetlen oka annak, hogy a Kommunista Párt kénytelen volt külön ifjúsági szervezetet alakítani, és ezen keresztül szervezni a magyar ifjúság szabadságfrontját. 1944. október 28-án megalakult a Kommunista Ifjúsági Szövetség, amelynek a fegyveres ellenállás szervezése terén komoly szerepe volt. A Kommunista Ifjúsági Szövetség lapot is jelentetett meg *Szabad Ifjúság* címmel.

A Kommunista Párt az egységokmányba foglalt közös határozatot a megállapodás értelmében a *Szabad Nép* külön kiadásában közölte a magyar ipari munkássággal. A megállapodásnak a munkásságra gyakorolt hatását azonban erősen csökkentette az a körülmény, hogy a Szociáldemokrata Párt az egységokmány közlésre vonatkozó pontját nyomdai apparátus hiányában nem tudta teljesíteni. Pedig erre igen nagy szükség lett volna, mindenekelőtt azért, mert a szociáldemokrácia politikai bázisa — különösen a párt feloszlatása után — a szakszervezetekben volt, a szakmai munkásság viszont a szakszervezeti bürokráciától a fasizmus elleni harcra, sőt még a munkásegységre vonatkozólag sem kapott semmiféle útmutatást. A Szociáldemokrata Párt nyílt felhívása a munkásegység megteremtésére és a közös, vállvetett harcra, segíthetett volna leküzdeni a szakszervezeti bürokrácia áruló szellemét, s megkezdődhetett volna a szakszervezeti munkásság csatasorba állítása.

* Az illegális Szabad Nép. Szikra 1954. 113—114. old.

Sajnos, október 10-én ez nem következett be, holott a szervezett munkások nagy tömegei harcra készen álltak, szervezeteikben gyülekeztek, várva a hívó szót.

A függetlenségi mozgalom további fejlődésének másik komoly jelentőségű eseménye a Nemzeti Parasztpárt felvétele volt a Magyar Frontba.

A Nemzeti Parasztpártnak, a szegényparasztok pártjának felvétele körül a Magyar Front pártjai között hetekig tartó éles viták folytak. A felvételnél ugyanis nem egyszerűen csak arról volt szó, hogy a függetlenségi front új erővel gyarapodik, hanem lényeges elvi és gyakorlati kérdésekről is. A Nemzeti Parasztpárt felvétele ugyanis a németellenes harcon túl szerepet játszott a magyar demokrácia további fejlődésének alakulásában is. A Nemzeti Parasztpárt felvétele tehát a magyar demokrácia fejlődési irányának döntően fontos, központi kérdésévé vált; végső soron a megteremtendő demokrácia jellegéről és fejlődésének irányáról volt szó, arról, hogy polgári vagy népi demokráciát akarunk-e teremteni a háború utáni Magyarországon.

Dessewffy Gyula gróf és Pfeiffer Zoltán, a Független Kisgazdapárt megbízottai, akik Tildy Zoltán képviseletében vettek részt a Magyar Front ülésein, kitartóan tiltakoztak a Nemzeti Parasztpártnak a Magyar Frontba való felvétele ellen. A szegényparasztság képviselőit nem akarták a nemzeti egységfrontban látni. Jól tudták, miért. Tudták, hogy a Nemzeti Parasztpártnak a Magyar Frontba való felvétele a nemzeti egységfront politikai alapját: a munkás-paraszt szövetséget erősíti. A Nemzeti Parasztpárt kirekesztésével viszont lehetőség nyílik a munkáspártok elszigetelésére. Tudták azt is, ha sikerül a magyar parasztság szervezésének privilégiumát továbbra is a főleg módos parasztság befolyása alatt álló Független Kisgazdapárt számára fenntartani, ezzel a polgári demokrácia javára biztosítanak jelentős előnyöket. Tudták, hogy a kulákság vezetése alatt álló Független Kisgazdapárt a fasizmus leküzdése után nem az ipari munkássággal szövetkezik a reakció végleges felszámolására, hanem fordítva, a reakció vezetése alatt az ipari munkásság ellen fordul a kizsákmányoló rendszer megszilárdítása érdekében.

Dessewffy és Pfeiffer tudták, hogy miről van szó, s éppen emiatt minden érv lepattogott róluk. Előttük olyan „kicsinyes" érvek, mint az ország megmentése, a főváros szétrombolásának megakadályozása, nevetségesen hatottak. Számukra „nagyobb" dolgokról volt szó: osztály-

érdekeik megmentéséről, a földreform meghiúsításáról, a nagybirtokos osztály jövőjének biztosításáról.

Dessewffy Gyula gróffal és Pfeiffer Zoltánnal nem is lehetett dűlőre vinni a Nemzeti Parasztpártnak a Magyar Frontba való felvételét. A Kommunista Párt képviselője a Magyar Frontban végül kérte, hogy e nagyfontosságú kérdésben a Független Kisgazdapárt végső szavát ne Dessewffy Gyula gróf és Pfeiffer Zoltán, hanem Tildy Zoltán mondja ki. Tildy a kérésnek megfelelően részt is vett a Magyar Front legközelebbi ülésén, s a Nemzeti Parasztpárt felvétele kérdésében elfogadta a munkáspártok álláspontját. Ezzel a döntésével jelentősen hozzájárult a demokratikus erők együttműködéséhez.

A függetlenségi mozgalom fejlődésében komoly előrelépés volt a Magyar Front Intéző Bizottságának megteremtése.

Nyilvánvaló volt, hogy a Magyar Front, mint a demokratikus pártok szövetsége, a fegyveres felkelésben csak úgy tölthette be hivatását, ha erős, szilárd vezérkara van, amely döntéseket hoz, vezeti és irányítja a felkelő erők harcát. Így alakult meg 1944 szeptemberében a négy párt egy-egy küldöttéből a Magyar Front Intéző Bizottsága, amelynek elnöke a legidősebb intéző bizottsági tag, Szakasits Árpád lett, tagjai pedig Kállai Gyula, Kovács Imre és Tildy Zoltán voltak.

A függetlenségi mozgalom fejlődésében nagyon fontos szerepe volt a Magyar Front szervezetei kiépítésének.

Sok gyárban, üzemben és közhivatalban, a hadsereg egységeiben, helyenként háztömbökben és kerületekben a németellenes elemekből pártkülönbségre való tekintet nélkül négy-öttagú népi bizottságok alakultak. E bizottságok feladata a németek rablásainak, a gyárak leszerelésének, a zsidó lakosság elhajtásának megakadályozása, a kormány rendeleteinek, a bevonulási és kiürítési parancsoknak a szabotálása, a lakosság ellenállásának a szervezése és a tömegeknek a fegyveres harcra való előkészítése volt. A Magyar Front röpcédulái, felhívásai és utasításai ezeken a szervezeteken keresztül jutottak el a tömegekhez. A Magyar Front-szervezetek azonban nemcsak végrehajtó szervek voltak. Mindenütt önállóan és felelősen átvették a tömegek harcának vezetését, s bátor kezdeményező munkára szólították fel a tömegeket a németek elleni harcban.

A Kommunista Párt tisztában volt azzal, hogy az ország felszabadulása után a Magyar Frontba tömörült pártok képezik az ország politikai életének törzsét, s döntő szerepük lesz majd a fejlődés irá-

nyának meghatározásában. Ezért szükség volt arra is, hogy ne csak a közvetlen fegyveres harc, hanem a háború utáni fejlődés perspektívái is világosan álljanak a Magyar Frontba tömörült erők előtt, legyen a Magyar Frontnak közösen elfogadott programja a független, szabad, demokratikus Magyarország felépítésére. Egy ilyen program a fasizmus ellen az ország felszabadításáért vívott közvetlen, mindennapos harcnak is óriási mozgósító ereje lett volna.

Egy ilyen programtervezetet a Kommunista Párt 1944 október elején ki is dolgozott.*

A programtervezet konkrét megtestesítése volt a Kommunista Párt 1936 óta követett stratégiai irányvonalának: a munkás-paraszt demokratikus diktatúra megteremtésének. Nem a szocialista forradalom programja volt, hanem a radikális népi demokratikus forradalomé, amely elsöpri a fasizmust, a nagybirtokot, korlátozza a tőkét, a hatalom döntő részesévé teszi a parasztsággal szövetséges munkásosztályt, s ezzel megnyitja az utat a társadalom szocialista átalakítása, a szocialista forradalom felé.

A párt ezt a programtervezetet, mint a háború utáni közös munka alapját, a Magyar Front Intéző Bizottsága elé kívánta terjeszteni, megerősítés és elfogadás végett. A Kommunista Párt az igazi demokratikus erőkkel a szövetséget nem ideig-óráig tartó taktikai fogásnak, hanem hosszú, távlati perspektívával rendelkező, őszinte együttműködésnek tekintette.

A viharosan fejlődő események keresztülhúzták a programtervezettel kapcsolatos elképzeléseket. A Magyar Front Intéző Bizottsága már nem tudta megtárgyalni és elfogadni a programtervezetet, mert az október 15-én bekövetkezett Szálasi-puccs s az azt követő újabb terrorhullám, Rajk László és mások letartóztatása ezt megakadályozta. A háború utáni fejlődés alapvető dokumentuma a Magyar Kommunista Párt Központi Bizottsága által 1944 novemberében, a már felszabadult Szegeden meghirdetett program lett, amelyet alapvonalaiban a moszkvai Külföldi Bizottság dolgozott ki, s lényegében azonos volt a Magyar Front tervezett programjával. Ez szintén a demokratikus erők összefogásának, Magyarország demokratikus átalakításának programja volt, amely a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front — a Magyar Front utóda — programjaként vált ismeretessé a tömegek előtt.

* Elsőként e programtervezetet a „Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből 1935—1945." (Kossuth Könyvkiadó 1965. 553—557. old.) című kötet közli.

6. *Újabb legális illúziók. A „kiugrási iroda". A reakció új jelszava: Erdély védelme. A Magyar Front memorandumai*

A Lakatos-kormány megalakulásával a poraiból feltámadott hintapolitika az ellenzéki erőkben újra káros illúziókat keltett életre. Ezek a reakció és főleg a Horthy család ellenállási és kiugrási „kísérleteiben" gyökereztek.

Az ifjabb Horthy Miklós még Kállay miniszterelnöksége idején a kormányzóságon „kiugrási irodát" létesített, amelynek vezetője az 1946-os demokráciaellenes összeesküvésben részt vett Szentiványi Domokos volt. Az iroda maga köré tömörítette a reakció összes illegális szervét. Egyik fő támasza az úgynevezett Magyar Függetlenségi Mozgalom volt, amely a jobboldali Ötös Kör, a Teleki-csoportok s a Nemzetnevelés Tábora tagjaiból alakult meg, s fő szervezője és vezetője az 1946-os demokráciaellenes összeesküvésben részt vett Soós Géza volt. A kiugrási iroda másik fő támasza a Csomóss Miklós vezetése alatt álló úgynevezett Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége. Ennek a szövetségnek a magvát az 1937—1938-ban megalakult titkos jobboldali szervezet, a Vasmag képezte. A Vasmag tagjai állandó kapcsolatban voltak Imrédyvel, Imrédy 38-as körével, a Magyar Élet Mozgalommal, a Revíziós Ligával, sőt — a későbbi demokráciaellenes összeesküvő Szentiványi szerint — „egy ideig a hungarista-féle tevékenység egy-két szektorában is részt vettek". A „kiugrási iroda" harmadik „ellenállási" szerve a Herczeg Ferenc és Fall Endre vezetése alatt álló Revíziós Liga volt, amelynek „áldásos" működése a háború vágóhídján legyilkolt százezrek holttestével, a felrobbantott hidakkal, szétbombázott városokkal és falvakkal mérhető fel leginkább. Horthy ezzel az együttessel „mentette" a hazát.

Az ifjú Horthynak ez az irodája állt a „látható ellenállás" élén. Innen indultak ki a legkülönbözőbb ostoba híresztelések és rémhírek, amelyek csak az emberek további félrevezetésére voltak jók: az oroszok bolsevizálni akarják Magyarországot; feltétlenül az angolszászok fogják megszállni az országot; a kormányzó leghőbb vágya, hogy az országot megmentse a további pusztulástól és a népet a további véráldozattól; kár tehát feszíteni a húrt, kár nehezíteni a kormányzó helyzetét, a magyar béke ügye az ő kezében a legjobb helyen van.

A „látható ellenállás" azonban nemcsak az ifjú Horthy irodáiban folyt, hanem a Lakatos-kormány is ezen „tevékenykedett".

Lakatos még az érveit is a hintapolitika nagymesterétől, Kállaytól kölcsönözte. Kállay, mielőtt még a németek elfújták volna a helyéről, állandóan fogadkozott: „Határainkat pedig minden eszközzel megvédelmezzük."

Lakatos szajkó módjára ismételgette Kállay érveit. Ürügyet szolgáltatott neki erre a Románia kiugrásával bekövetkezett új helyzet.

1944. augusztus 23-án — felhasználva azt a tényt, hogy a szovjet hadsereg a iași—kisinyevi harcokban szétzúzta a fasiszta Németország déli hadseregcsoportját és vele együtt a román királyi hadsereget is — a Román Kommunista Párt a munkásosztály, a bukaresti dolgozó tömegek élén, fegyveres felkelést hajtott végre. A királyi udvar és a királyi hadsereg egységeinek és tábornokainak egy része — mivel nemigen tehetett mást — részt vett a németellenes fordulatban. A román király udvarába hívta, letartóztatta s a felkelők vezérkarának kezébe adta a németbérenc kormányfőt, Antonescut, s fegyverszünetet kért és kapott a szövetséges hatalmaktól.

A demokratikus román kormány szembefordult a fasizmussal, hadat üzent a hitleri Németországnak, s a demokratikus román hadsereg — a szovjet hadsereg oldalán — harcba lépett a hitlerista német csapatok ellen.

Horthyék Romániának a szövetségesek oldalára való átállásából új imperialista jelszót faragtak. Az új jelszó: „Erdély védelme", tulajdonképpen Hitler további kiszolgálásának, a háború továbbfolytatásának a jelszava volt.

A Kommunista Párt, a Kossuth rádió és a Magyar Front elszánt harcot folytatott Horthyék új imperialista jelszava ellen, feltárták e jelszó várható következményeit.

„Mi mindig hangoztattuk — emlékeztetett a Kossuth rádió szeptember 7-i felhívása —, hogy a bécsi döntés nem jogcím Erdélyre. Ellenkezőleg: aki Hitlertől kapott ajándékba területet, biztosra veheti, hogy előbb-utóbb elveszti. Követeltük, hogy Magyarország nyilvánítsa érvénytelennek a bécsi döntést. Mintha csak süket falaknak beszéltünk volna! Az országrontók rendületlenül kitartottak a bécsi döntés és Hitler mint jogforrás mellett.

Lakatosék el akarják hitetni, hogy itt egy elszigetelt román—magyar ügyről van szó, hogy Erdélyben a honvédség védelmi háborút

folyta- a »nem provokált« román támadással szemben. Sőt, a nyilatkozat burkolt formában még Oroszországot is megemlíti, mint egy olyan hatalmat, amelynek egy szép napon eszébe jutott beavatkozni az elszigetelt román—magyar viszályba és Románia igényeit támogatja.

Hát azt hiszi Lakatos, hogy a magyar néppel mindent el lehet hitetni? Arról miért nem beszél a kormánynyilatkozat, hogy Erdélyben az orosz hadsereg a németeket üldözi? Arról miért nem beszél, hogy a németek Erdélyben folytatják a háborút és a honvédség Horthy és Lakatos parancsára segíti őket? Arról miért nem beszél Lakatos, hogy az oroszok azért segítik a románokat, mert szakítottak Hitlerrel, a magyarok pedig nem szakítottak. »Nem provokált román támadásról« szaval Lakatos! De ki »provokálta« Lakatosékat a Donnál, Galíciában, a Bugnál és a Narvánál? A háború az erdélyi havasokban annak a háborúnak a folytatása, amelyet Horthyék és Lakatosék a Donnál kezdtek, Galíciában, a Bugnál és a Narvánál folytattak. Egyszóval: Hitler háborúja! Nem elszigetelt magyar—román viszonyról van szó, hanem arról, hogy Magyarország Erdélyben folytatja Hitler háborúját a szövetségesek ellen!"

A reakcióról azonban minden józan érv lepattogott. 1944 nyarán Hitler veszte már annyira nyilvánvaló volt, hogy az uralkodó körök is új lépésre kényszerültek, Horthy mégis azt hitte, nyugodtan bedughatja a fülét a magyar nép minden hangja és követelése előtt, a „kiugrási iroda" és a Lakatos-kormány úgyis elintéz mindent.

A Lakatos-kormány kinevezése után értékes heteket vesztegetett arra, hogy kapcsolatot keressen az angolszász hatalmakkal, s velük újra a „külön kiugrás" feltételeiről tárgyaljon. Csak miután azt a határozott választ kapta, hogy fegyverszünetet csak a magyar egységekkel ténylegesen harcban álló Szovjetuniótól kaphat, fordultak oda, ahová már sokkal korábban lehetett és kellett volna: a Szovjetunióhoz.

Megkezdődött végre a Moszkvába kiküldendő fegyverszüneti bizottság összeállítása. Ezt a munkát az úgynevezett Magyar Függetlenségi Mozgalom végezte. 1944 szeptember végén — miután már az első szovjet egységek átlépték Magyarország délkeleti határát — háromtagú küldöttség ment a fronton keresztül Moszkvába. A küldöttségben Faraghó Gábor altábornagy, a csendőrség főfelügyelője a „Horthy-vonalat", Teleki Géza gróf a „Teleki-vonalat", Szentiványi Domokos az „ellenállási vonalat" képviselte. A magyar nép demokra-

tikus vonalát a bizottságban senki sem képviselte. De erre Horthyék nem is tartottak igényt.

Szeptember végén, október elején már Horthy is érezte, hogy a „kiugrási iroda" ellenállási törzse a megnövekedett feladatok elvégzésére gyenge és erőtlen. Horthynak szilárdabb, erősebb, a „néppel" szervesebb kapcsolatot tartó szövetségesekre volt szüksége. Horthy a kabinetiroda útján kinyújtotta csápjait a Magyar Front pártjai felé. Egyelőre még csak tapogatódzott. A háború menetének új körülményei között új „második vonal" megteremtésére törekedett.

A Kommunista Párt, noha nem voltak illúziói Horthyék becstelen spekulációs játékát illetően, mégis mindent megtett, hogy a kormányzat szembeforduljon a németekkel. Álláspontja az volt, hogy még 12 óra előtt 5 perccel is lehetséges az együttműködés Horthy, a hadsereg és a Magyar Front között, ha ez a szövetség a reakció politikájának igazi fordulatára épül. A Kommunista Párt a németek rablásainak megakadályozása és az ország hadszíntérré válásának elkerülése érdekében még Horthyékkal is hajlandó volt az együttműködésre.

A Magyar Front a Kommunista Párt javaslatára szeptember végén és október elején két memorandumot juttatott el a kormányzóhoz. A memorandumban a Magyar Front pártjai kifejtették, hogy „Magyarországra, ha továbbra is ezen az úton halad, ugyanolyan sors vár, mint Németországra. Románia, Finnország és Bulgária példája azt mutatja, hogy a Németországgal szövetséges kis országok még elkerülhetik a teljes pusztulást, ha szakítanak Németországgal és cselekvési szabadságuk visszaszerzésével cselekvően hozzájárulnak a háború megrövidítéséhez."

A magyar demokratikus pártok és a magyar hadsereg együttműködése alapján a kibontakozás előfeltételeit a memorandum a következőkben jelölte meg:

„1. A magyar hadsereg beszünteti a további ellenségeskedést a szövetséges hatalmak haderőivel, és az ország területén levő német haderőt lefegyverzi.

2. Magyarország bejelenti, hogy hadat üzen Németországnak.

3. Ezzel egyidejűleg delegációkat küld a szövetséges hatalmak kormányaihoz a fegyverszünet megkötése és a Németország elleni katonai együttműködés megteremtése érdekében.

4. Koalíciós kormány alakul a Magyar Front és a hadsereg képviselőiből.

E négy pontban megjelölt átalakulás sikere érdekében elengedhetetlenül szükségesnek látjuk a következő intézkedések haladéktalan foganatosítását:

a) A magyar nép és a hadsereg együttműködése érdekében haladéktalanul szüntessék meg a magyar demokratikus pártok üldözését, és e pártok szervezkedési és propagandatevékenységét tolerálják.

b) A politikai foglyokat általános amnesztia keretében bocsássák szabadon. Addig is, míg az általános amnesztiára vonatkozó rendelet megjelenik, a magyar demokratikus pártok jogerősen elítélt képviselőit a katonai büntetőszázadokból szabadságolás, a katonai fegyintézetekből pedig büntetés megszakítása címén bocsássák szabadon. Követeljük a magyar Gestapo csillaghegyi szervezetének azonnali felszámolását, az elítéltek katonai fogházakba való szállítását, a még el nem ítéltek azonnali szabadlábra helyezését, a politikai internáltak szabadon bocsátását és a németek által őrzött politikai foglyok és túszok biztonsága érdekében megbízható magyar fegyveres erők kirendelését.

c) Követeljük a hadsereg és más karhatalmi alakulat élén álló németbarát vezetők azonnali leváltását, illetve mindazoknak a katonai és polgári személyeknek a letartóztatását, akik a magyar nép és a hadsereg itt megjelölt együttműködését veszélyeztetik."

Mi volt a Magyar Front két memorandumára a kormányzó válasza? Közvetlenül semmi, s az eredmény is csak annyi volt, hogy a Magyar Frontnak a vészharangot utoljára megkondító két memorandum a kormányzót — ahogyan Szentiványi írja — „komolyan elgondolkoztatta".

A tulajdonképpeni válasz az volt, hogy Horthy a harci együttműködés helyett még az utolsó pillanatban is megpróbálta a Magyar Frontot felbomlasztani. Külön tárgyalásokat kezdett a Szociáldemokrata Párttal és a Független Kisgazdapárttal, és külön tárgyalásokat a Kommunista Párttal. A tárgyalások célja az volt, hogy a Szociáldemokrata Pártot és a Független Kisgazdapártot a „kiugrási iroda" második ellenállási vonalává tegye, hogy segítségükkel reakciós uralmát megmentse, a Kommunista Pártot pedig elszigetelje és megsemmisítse.

Mi volt azoknak a tárgyalásoknak a politikai alapja — hogy úgy mondjuk, történelmi háttere —, amelyeket Horthy a Szociáldemokrata Párttal és a Független Kisgazdapárttal kezdeményezett? Kétségkívül a kiugrás, a moszkvai fegyverszüneti delegáció. Alighogy a delegáció

kitette a lábát Budapestről, Vörös János, Horthy vezérkari főnöke megbeszélést folytatott Tildy Zoltánnal és Szakasits Árpáddal, Kenessey Pongrácz Ilona utcai lakásán. És ugyancsak október 11-én, azon a napon, amikor a magyar delegáció Moszkvában aláírta a fegyverszüneti egyezményt, Horthy megbeszélésre hívta a Várba Tildy Zoltánt és Szakasits Árpádot. Horthy jól tudta, hogy a Magyar Front éltető lelke a Kommunista Párt. Jól tudta, hogy a függetlenségi mozgalom legszervezettebb, legmozgékonyabb és legnagyobb tömegbefolyással rendelkező pártja a Kommunista Párt. Ennek ellenére — vagy éppen ezért — a kommunistákkal a veszély legsúlyosabb óráiban sem akart tárgyalni. A kormányzó azonban rosszul számított. Tildy és Szakasits a tárgyalásra a Magyar Front utasításait vitték magukkal, amelyek a Magyar Kommunista Párt álláspontját tartalmazták.

1944 októberében azonban már olyan rendkívüli idők következtek, hogy még Horthy is szükségesnek látta a Kommunista Párttal a közvetlen tárgyalások megkezdését. Mi volt ennek a „közeledésnek" az oka? Az, hogy a németek megneszelték, hogy Horthyék kiugrásra készülnek. Hitlerék március 19-e után most másodszor is „fedezni akarták a hátukat". Horthyék mozgolódására újabb csapással akartak válaszolni, s a „liberális" Lakatos Géza helyett, utolsó bázisukra támaszkodva, totális nyilas diktatúra bevezetését határozták el.

Ez a terv legalább annyira elgondolkoztatta a kormányzót, mint a Magyar Front memoranduma. Horthy emlékezetét a nehéz helyzet felfrissítette. Eszébe jutott, hogy a kommunisták nemrég azt követelték, hogy a munkásságot fel kell fegyverezni. Helyes! — gondolta, s megbízta Lázár testőraltábornagyot, hogy tárgyaljon a kommunistákkal. A párt nevében Rajk László folytatta a megbeszélést. Ezeknek a tárgyalásoknak a lényege az volt, hogy az ipari munkásság fegyverrel a kezében akadályozza meg a tiszta nyilas kormány megalakulását. Horthy egységfront-ajánlatának ez volt az alapja. Két nap múlva azonban Horthyék kijelentették: a pillanatnyi veszély elmúlt, a németek egyelőre nem akarnak törést. A megbeszélés tárgytalan, nem adunk fegyvert a munkásság kezébe, ellenben mondjátok meg, hogy milyen erőkkel rendelkeztek, hol vannak a gyülekezőhelyeitek, s ha szükség lesz rátok, majd szólunk! Horthyék még most is jobban féltek a magyar dolgozók felfegyverzésétől, mint a német gyilkosoktól. Sőt, Horthy, híven ahhoz, ami lényege, még egyszer proletárvérben akart fürödni. A munkásság legjobb erőit ki akarta puhatolni, hogy adandó alkalommal kiszolgál-

tathassa a náci- és nyilasbandák gyilkoló dühének. Szerette volna a kommunistákat a kiugrás idejére megsemmisíteni. A Kommunista Párt Horthyéknak ezt a gaz provokációját és becstelen merénylettervét kivédte és a legerélyesebben visszautasította.

Amint látjuk, Horthyék úgy „készültek" a német szövetségessel való szakításra, hogy a magyar nép legszélesebb demokratikus egységfrontját, a Magyar Frontot szét akarták robbantani. Úgy „készültek" a németekkel való leszámolásra, hogy még az utolsó pillanatban is a magyar nép antifasiszta erőit akarták lemészárolni. Úgy „készültek" a kiugrásra, hogy csodavárásukkal fékezték a tömegek harcra mozgósítását, s elősegítették a nyilasok tervének megvalósítását. A Magyar Front képviselői és Horthy között 1944. október 11-én lefolytatott várbeli tárgyalásokon olyan szóbeli egyezség jött létre, hogy a Magyar Front a kiugrás idejére általános sztrájkot hirdet és a tömegek erejével megakadályozza azt, hogy a németek a nyilasok segítségével puccsot szervezzenek és megakadályozzák a háborúból való kiugrást. Horthy ígéretet tett, hogy döntéséről, a kiugrás időpontjáról — amelyet október 18—20-a körüli időre ígért — értesíti a Magyar Frontot.

Ez azonban nem következett be. Horthy ismét elárulta a népet, becsapta a Magyar Frontot, felrúgott minden, a tárgyalások alkalmából tett ígéretet. Horthy a kiugrás időpontjáról, előkészítéséről és konkrét körülményeiről a Magyar Frontot már nem is értesítette.

Horthy, a nép iránti gyűlölettől fűtve, vakon és becstelenül vitte az országot újabb szakadék felé.

Így következett be 1944 második gyásznapja: október 15-e.

7. *1944. október 15-e. Horthy és a magyar uralkodó osztályok felelőssége. A Kommunista Párt „nyílt levele"*

1944. október 15-én Horthy kiáltvánnyal fordult a nemzethez: „Elhatároztam, hogy a magyar nemzet becsületét megőrzöm a volt szövetségessel szemben is — mondja többek között a kiáltvány —, amidőn az a kilátásba helyezett megfelelő katonai segítség helyett a magyar nemzetet a legnagyobb kincsétől, szabadságától, függetlenségétől akarja végleg megfosztani. Ezért közöltem a Német Birodalom itteni

képviselőjével, hogy ellenfeleinkkel előzetes fegyverszünetet kötünk, velük szemben minden ellenségeskedést megszüntetünk."

A kiáltványt a kormányzó hadparancsa követte, amelyben kijelentette, hogy „Hőn szeretett hazánk szívében folyó pusztító harctól, a küzdő erőket számba véve, immár döntő, az országra nézve kedvező fordulatot nem várok. Ezért elhatároztam, hogy fegyverszünetet kérek."

Ez a kiáltvány és hadparancs nem harci riadó, hanem elégia volt, s nem a németek elleni harc eltökélt szándéka húzódott meg mögötte, hanem újabb árulás a magyar nép ellen.

Proklamációját Horthy nem azért adta ki, hogy szembefordítsa a hadsereget a magyar nép legádázabb ellenségével, a német fasizmussal. Esze ágában sem volt megnyitni a frontot a szovjet hadsereg előtt. Célja csak az volt, hogy a németekkel való látszatszakítás által a német fasizmus közeli összeomlása után az angolszász hatalmak segítségével a magyar uralkodó osztályok ellenforradalmi rendszerét átmentse. Az ország területén folyó német hadműveleteket már csak azért sem akarta akadályozni, mert még mindig bízott abban, hogy az angolszász csapatok megérkeznek Magyarországra, még mielőtt a szovjet hadsereg az egész országot felszabadítja. Ez a magyarázata annak, hogy a proklamációt semmiféle katonai intézkedés nem előzte meg, noha világos volt, hogy így az egyetlen „eredmény" csak a nyilasok puccsa lehet.

A kormányzónak október 15-én tulajdonképpen csak 200 főnyi, az őrségváltás parádéjához szükséges, de harcra teljesen alkalmatlan fegyverekkel felszerelt darabonttestőrség, egy 643 főnyi önálló zászlóalj és a 800 főből álló, úgynevezett őrzászlóalj állott rendelkezésére.

Nem gondoskodott Horthy arról sem, hogy a honvédség alakulatai a szovjetek oldalára való átállást végrehajthassák. Vörös János, Horthy vezérkari főnöke, a felszabadulás után a Szálasi-perben tett tanúvallomásában ezeket mondotta: „Én október 14-ről 15-ére virradó éjszaka érdeklődtem a katonai előkészületekről a kormányzónál, aki azt mondta, hogy azokkal most nem is törődik, különben is Vattay mindent elintézett . . ."

Kiegészíti ezt az 1. magyar hadsereg volt vezérkari főnökének, Kéry ezredesnek a vallomása: „Október 15-én és 16-án a hadsereg parancsnokságnál tájékoztatás híján voltunk. Az eseményekről a vezénylő tisztek is csak a rádióból értesültek. Természetes, hogy ilyen körülmények között még a Horthyhoz hű tisztek véleménye is az volt, hogy a kormányzónak tett korábbi esküjük csak részben kötelező."

Amennyire nem gondoskodott Horthy arról, hogy megfelelő haderő álljon rendelkezésére a várható német és nyilas ellenrendszabály visszaverésére, éppannyira nem gondoskodott arról sem, hogy a ténylegesen rendelkezésére álló katonai erők tudomásul vegyék és végrehajtsák azt, amit kiáltványa és hadparancsa tartalmazott. Még kevésbé gondoskodott arról, hogy a hadsereg — ha szükséges — harcba lépjen a német fasiszták és a nyilasok ellentámadásával szemben.

Lakatos Géza miniszterelnök már október 15-én délután úgy látta, hogy nem szükséges a németek ellen harcolni, mert „új lehetőségek adódtak". 16-ára virradó éjszaka azt telefonálta a Budapest védelméért felelős területi karhatalmi parancsnoknak, Lázár altábornagynak, hogy „egy lövésnek sem szabad esnie, mert a megállapodás megvan a németekkel". Majd később még hangsúlyozottabban: „Nem szabad egy lövésnek sem eldördülnie, mert borzasztó dolgok történnek." Október 16-án hajnalban a kormányzó is parancsot adott: „Ellenállást nem szabad kifejteni!"

Így kezdődött Horthyék „szembefordulása" a németekkel, és a kezdethez teljesen méltó volt a befejezés is.

Horthy és a kormány csak újabb fügefalevelet keresett a becstelen árulás leplezésére, s újabb ürügyet a németek további kiszolgálásának igazolására. Amikor a kormányzónak az ellenállás beszüntetésére irányuló parancsát a hadsereg tagjaihoz közvetítették, ugyanakkor kérték a németeket, hogy „a szélsőjobboldali elemek erőszakos beavatkozását és a vérontást tegyék lehetetlenné". Lakatos közbenjárására a kormányzót és családját német birodalmi védőőrizet alá helyezték. Szóval: a német erőszak leleplezése helyett a német erőszak takargatása, a német rablások, fosztogatások és gyilkosságok elleni harc helyett a németek felkérése a rend fenntartására, a német erőszak elleni harc helyett a német birodalom védelme alá való helyezkedés következett be.

De az árulás és becstelenség teteje még csak ezután következett. A németek megígérték Horthynak, hogy szabadon engedik fiát, akit október 15-én reggel letartóztattak, neki magának pedig „fejedelmi bánásmódot" biztosítanak, ha három követelésüket teljesíti. Ezek: 1. a kormányzó forma szerinti lemondása; 2. Szálasi miniszterelnöki kinevezése; 3. az előző napi proklamáció visszavonása, azzal, hogy ez csak a nevével való visszaélés volt, s a csapatok kötelesek a németek oldalán tovább harcolni.

A németek feltételeit 16-án kora délután Lakatos Géza továbbította a kormányzóhoz, akinek rövid válasza ez volt: „Nem bánom!" Az okiratot, amelyben a kormányzó bejelenti, hogy tisztségéről lemond, s egyidejűleg Szálasi Ferencet a „nemzeti egység" kormányának megalakításával megbízza, Rahn német nagykövet fogalmazta meg és Veesenmayer budapesti német követ és Lakatos miniszterelnök vitte aláírás végett a Várba. A „drámai" pillanatot Lakatos Géza a Szálasi-perben tett tanúvallomásában így örökítette meg:

„Veesenmayer autóján magával vitt a királyi palotába, ahol a kormányzó magánholmiját csomagolta. Piszkos német katonáktól hemzsegett a palota. Nyilasokat ott nem láttam. Betereltek egy üres szobába, azt hiszem, fürdőszoba volt, ott előadtam a kormányzónak a dolgot. Az első kérdése az volt: »Mi van a fiammal?« Azt válaszoltam, legfeljebb a német követ tudja garantálni, aki itt áll kinn. Behívtam, mire a kormányzó kérdésére fölényes mosollyal válaszolt. Erre a kormányzó rámnézett, mire azt mondtam, hogy a német követ kijelentését nincs jogom kétségbe vonni. Erre a kormányzó ezt a történelmi dokumentumot ott, a fürdőszobában aláírta."

Horthy lemondása és Szálasi kinevezése valóban stílusosan történt. A „történelmi dokumentum" aláírása és annak körülményei hűen fejezték ki az egész Horthy-korszak lényegét és belső tartalmát.

A horthysták a felszabadulás után az október 15-i galád árulásért Horthy védelmére két érvet hoztak fel. Az egyik érv az volt, hogy a kormányzó október 15-én cselekvési szabadságában már erősen korlátozva volt, a másik pedig, hogy október 15-én a nyilas csőcselék erőszakkal ragadta magához a hatalmat. E hazug érvekből kialakult reakciós Horthy-mentő legenda szétverése megér annyit, hogy néhány mondatban utaljunk a tényekre.

Ami az első érvet illeti, megállapítható, hogy a március 19-én bekövetkezett német megszállás és a március 19-e és október 15-e közötti időszak lényegében alig érintette a kormányzó cselekvési szabadságát.

Mint kimutattuk, a németek sem március 19-én, sem október 15-én nem akarták Horthyt az útból félreállítani. Ha egyáltalán kényszerről lehet beszélni, a németek semmi esetre sem arra kényszerítették Horthyt, hogy távozzék a kormányzói székből, hanem arra törekedtek, hogy maradjon a helyén. A németek előtt is Horthy személye garantálta a magyar fasizmus folytonosságát, a háborúban való további részvételt

és a magyar nép maximális véráldozatát a rablóháború szolgálatában. Kétségtelen, hogy a magyar politikai élet kulcsa a német megszállás ideje alatt is Horthy kezében volt.

A német megszállás alatt bekövetkezett súlyos veszteségekért, katonáink borzalmas lemészároltatásáért, városaink lerombolásáért, a magyar hazafiak tömeges kiirtásáért közvetlenül Horthyt terheli a felelősség. Ő a felelős 1944 második gyásznapjáért: október 15-ért is. Ő a felelős Szálasi kormányra jutásáért, a nyilasuralom véres napjaiért, az ország és a főváros kirablásáért és rombadöntéséért.

Maga az a tény, hogy Horthy az ország megszállása után is a helyén maradt, azt jelentette, hogy hatalommal rendelkezett, hogy a magyar reakció fő ereje továbbra is az ő kezében volt. Sztójay kormánya bábkormány volt, de Horthy a reakció tényleges ura, a magyar ellenforradalom és fasizmus tényleges vezére volt. Az volt Horthy még a német megszállás idején is.

Ha nem lett volna az, nem csaphatta volna el Sztójay bábkormányát és Lakatossal nem alakíthatta volna meg a hintapolitika új kormányát. Ha nem lett volna hatalom a kezében, a szeptember 15-i koronatanács nem határozhatta volna el Magyarországnak a háborúból való kiválását, amit aztán másnap a minisztertanács leszavazott. Ha nem lett volna hatalom a kezében, nem kezdhetett volna fegyverszüneti tárgyalásokat a Szovjetunióval. Ha cselekvési szabadságában a németek komolyan korlátozták volna, fegyverszüneti tárgyalásokat sem kezdhetett volna. Ha cselekvési szabadságában a németek komolyan korlátozták volna, nem kezdhetett volna tárgyalásokat a Magyar Fronttal. S legfőképpen: ha cselekvési szabadságát a németek korlátozták volna, október 15-én nem olvastathatta volna fel emlékezetes kiáltványát a rádióban.

Mindezek a tények, azt hisszük, eléggé bizonyítják, hogy Horthy cselekvési szabadsága a német megszállás egész ideje alatt is biztosítva volt.

Épp ilyen szemérmetlen hazugság az a másik állítás is, hogy Horthy október 15-én csak a német és a nyilas erőszaknak engedett.

Ismertettük már, hogy ami október 15-én a minisztertanácson és a koronatanácson történt, szabályos árulás volt. Horthy úgy „szállt szembe" a németekkel, hogy katonáinak megparancsolta: „Egy lövésnek sem szabad eldördülnie." Horthy a németek legbecstelenebb követeléseire azt válaszolta: „Nem bánom!" Hol van itt a német és

nyilas erőszak? De még ha lett volna is, az erőszakkal szembe lehetett volna és október 15-én szembe is kellett volna szállni! Ilyen erőszak azonban október 15-én nem volt. A nyilasok vezetői 1944 októberében már nem annyira a hatalom átvételén törték a fejüket, hanem azon, hogyan tudnának minél gyorsabban kereket oldani. A demokrácia elleni összeesküvés miatt elítélt Szentiványi Domokos, az egyik koronatanú, ezt mondotta:

„Szálasi már szeptember vége óta német őrizet alatt állt s 16-án egy gellérthegyi villában ülve, meglepetéssel hallotta a rádióból saját kiáltványát. Beregffy Siófokon csak október 15-én értesült a rádió útján, hogy jelenléte szükséges Budapesten. Szöllősi teljesen meglepetve a kormányzói kiáltvány meghallgatása után, megrettenve csomagolt és a Dunántúlra akart szökni."

1944. október 15-ért teljes mértékben Horthyt terheli a felelősség. Október 15-e azonban nemcsak azt mutatta meg, hogy Horthy az utolsó csepp véréig reakciós, hogy fél a néptől, hogy még a nagy nemzeti katasztrófa árnyékában sem mer a népre támaszkodni. Horthy október 15-én nem a németellenes tömegekkel, nem az ipari munkásság és a parasztság harci szervezeteivel, nem a Magyar Fronttal lépett szövetségre, s ezzel önmaga ásta meg a németekkel való szakítás sikerének sírját. Ez igaz. De igaz az is, hogy a magyar demokratikus erők a reakciónak ezt a bizonytalan, a németellenes harc számára objektíve mégiscsak kedvező lépését nem tudták kellőképpen kihasználni.

Nemzeti felkelés idején, forradalmi harcban a szövetség nem feltétlenül úgy jön létre, hogy a küzdő felek előzetesen megállapodnak egymással. A közös cselekvés létrejöhet előzetes megállapodás nélkül is. Létrejöhet úgy is, hogy a közös ügyért vívott harcban a küzdő felek találkoznak és a tények erejénél fogva szövetségesei lesznek egymásnak. A Horthy-proklamáció a magyar demokratikus erők fellépése számára kétségkívül kedvező helyzetet teremtett, a baj az volt — s ezért megint csak Horthyt és klikkjét terheli a felelősség —, hogy a kormányzó proklamációja nemcsak váratlanul, hanem készületlenül is érte a baloldali frontot.

Ez az oka annak, hogy a Magyar Front nem tudta október 15-én a tömegeket mozgósítani. A város néhány helyén sor került kisebb összetűzésre a nyilasok és munkások között, de a hazafias tömegek fegyveres felkelése mégsem következett be. Október 15-ét a felszabadulás ünnepnapjává csak a hadsereg és a magyar nép közös fellépése és

együttes, elszánt fegyveres harca tehette volna. Horthy árulása azonban ezt az együttműködést eleve meghiúsította, s ezzel október 15-ét a nemzeti szégyen és gyász napjává tette.

A Kommunista Párt Horthy szánalmas kiugrási kísérletének meghiúsulása után „nyílt levélben" fordult a nemzethez.

A „nyílt levél" a magyar nép előtt őszintén feltárta azokat az okokat, amelyek miatt — az olasz, román, bolgár és finn sikeres fordulat után — Magyarországon a németekkel való szakítás kísérlete nem az ország felszabadulását, hanem újabb gyalázatot, történelmének legsúlyosabb megpróbáltatásait zúdította a magyar népre. A „nyílt levél" a magyar nép egyetlen és legfőbb feladatát október 15-e után a bátor és kíméletlen németellenes fegyveres harcban jelölte meg.

„A Magyar Front és a Magyar Kommunista Párt külön is, két ízben is leszögezte, hogy az ország kivezetése a háborúból nem lehet egyszerű rádiószózat kérdése. A német megszálló csapatok és az általuk felfegyverzett nyilas bandák puccskészülődései szükségessé teszik a fegyverszünet komoly és alapos katonai előkészítését, legelsősorban a honvédség átszervezését, a nácibarát tisztek leváltásával a felelős helyekről, a honvédség tervszerű együttműködésének előkészítését a Vörös Hadsereggel, végül a munkásság és a demokratikus erők felfegyverzését. Horthyék ugyan belátták a háború továbbfolytatásának nemzetgyilkos jellegét, de 25 esztendős reakciós felfogásukat nem tudta áttörni még a magyar nemzet egyetemes érdekeinek követelménye sem. Katonailag ki akarták vezetni az országot a háborúból, de politikailag féltek a Vörös Hadseregtől és a magyar nép demokratikus erőitől. A honvédség átszervezésének mellőzésével és a magyar demokratikus erők kikapcsolásával akarták végrehajtani vállalkozásukat. Ez okozta próbálkozásuk szánalmas összeomlását. Emiatt érte utol őket is végzetük. Emiatt sodródott Magyarország is a legsúlyosabb és a legtragikusabb válságba . . .

Ezekre a kérdésekre nem adhatnak kielégítő választ a Horthyval és kormányával kapcsolatban tett megállapítások. De nem adhatnak választ e kérdésekre a nyilasok erőviszonyai sem. Ha a nyilasok számottevő erővel rendelkeztek volna, március 19-e után a nácik nem kísérleteztek volna magával a tehetetlen Sztójay-féle tömörüléssel, hanem egyenesen a nyilasok kezébe rakták volna le a magyar államgépezet kiépítésének feladatát a háború megalkuvás nélküli folytatására. Most is csak azért támogatták őket a hatalom elnyerésében, mert más

elvetemült pojácatársaságot nem találtak e szégyenteljes szerep eljátszására. Hogy a magyar társadalom milyen tömegei állnak befolyásuk alatt, elég utalnunk a halálfejes légió söpredékére, akik a párt fegyveres csapataként a zsidó lakások rablásaiban tombolták ki magukat. A magyar társadalom minden rétege, beleértve a honvédség és a tisztikar nagy részét is, idegenül, sőt ellenségesen állt szemben a nácibérenc gyilkos horda nemzetellenes politikájával. A nyilasok erőviszonyai tehát a kérdésekre nem adnak választ.

De nem adhat választ csupán a német megszálló csapatok túlereje sem. Románia éppen úgy német megszállás alatt volt, mint Magyarország. Romániában a Vörös Hadsereg még távolabb állott Bukaresttől, amikor ott elhangzott a rádiószózat, mint Magyarországon állott október 15-én Budapesttől. Sőt, Romániában a rádiószózat elhangzásakor a Vörös Hadsereg még nem jutott túl a katonailag legnehezebb terepszakaszon és védővonalakon. Magyarországon pedig október 15-re már feltörte mindenütt a záróvonalakat, és küszöbön állott elsöprő offenzívája a sík alföldi terepen. És mégis, Románia úgyszólván napok alatt felszabadult. A német megszálló csapatok túlereje tehát egymagában szintén nem adja meg kérdéseinkre a kielégítő magyarázatot. Miért sikerülhetett Romániában még nehezebb előfeltételek mellett is az ország gyors felszabadítása? Először azért, mert megvolt a háborúból való kilépés tervszerű előkészítése: együttműködés a Vörös Hadsereggel. Másodszor azért, mert a tömegek békevágya mellett megvolt a tömegek harckészsége és a tömegek harcos, szervezett összefogása és irányítása. Románia esete világosan mutatja: nem elég pusztán a tömegek békevágya, nem elég pusztán a tömegek áldozatkészsége és harcolni akarása sem. Ahhoz, hogy tudjanak is harcolni s a harcot tudják győzelemre vinni, elengedhetetlenül szükséges a harcos erők szervezeti összefogása és irányítása. Szervezett összefogás és biztos, határozott vezetés hiányában a legvakmerőbb élcsapatok is tanácstalan tétlenségre kényszerülnek. Szervezett összefogás és határozott, biztos vezetés mellett a nép dolgozó milliói csodákat művelnek és reménytelennek látszó ügyet is biztos győzelemre visznek. Ez az, ami Romániában megvolt — és győztek! Ez az, ami Magyarországon hiányzott — és vereséget szenvedtünk. Magyarországon megvolt ugyan a tömegek békevágya, de nem volt meg a kellő harckészsége és az áldozatot vállalni merése. A magyar tömegek széles rétegei, beleértve a munkásság rétegeit is, túlságosan bíztak egyrészt Horthy béketapogatódzásaiban, más-

részt a Vörös Hadsereg gyors lerohanásában. Azt hitték, áldozatok hozatala nélkül is meg lehet húzódni arra a kis időre a háborús események viharában. A Magyar Kommunista Párt több alkalommal felhívta a dolgozó tömegek és a magyar nép figyelmét arra, hogy hiszékenysége végzetes. Rámutatott arra, hogy a békéért harcolni kell, mert a béke, a felszabadító Vörös Hadsereg várása nem az áldozatok elkerülését jelenti, hanem hatványozódását, mert a háború pusztításai így egyenként, faluról falura, városról városra fogják elérni országunk egész területét. Sajnos, a Magyar Kommunista Pártnak igaza lett.

Hiba lenne azonban a demokratikus pártok és szervezetek részéről, ha a tömegek harckészségének hiányát túlságosan előtérbe állítanák, hogy ezzel eltakarják saját hibáikat és elkövetett mulasztásaikat. Hiszen a tömegek harckészsége mindig szervezettségük függvénye. Harckészségük ott és akkor nyilvánul meg legjobban, ahol és amikor saját erejük tudatára ébrednek. Erejük pedig szervezettségükben rejlik! Szervezetten végrehajtott csatározásokban acélosodnak meg a tömegek, hogy képesek legyenek döntő vállalkozások sikeres megvívására is. A demokratikus pártokat és szervezeteket a legsúlyosabb hiba és a legnagyobb mulasztás terheli a szervezés terén. Nem elég pusztán a propaganda a tömegek harcba lendítéséhez. A propagandát nyomon kell követnie a szervezés aprólékos, türelmes, szívós munkájának. A Magyar Front ezt a munkát nem végezte el, igen nagy részben ezért hiányzott és hiányzik ma is a tömegek kellő harckészsége. És sajnos, ettől a hibától a Magyar Kommunista Párt sem volt teljesen mentes.

A Magyar Frontnak ma súlyos történelmi feladata, hogy ettől a hibától megszabaduljon . . .

Az általános nemzeti ellenállás a Vörös Hadsereg támogatására, országunk és népünk felszabadítására, ma elsősorban a fegyveres harc, a partizánharc vállalását jelenti.

A Magyar Kommunista Párt vezetősége fegyverbe szólítja a magyar nép legjobb fiait!

A magyar népnek meg kell alakítania saját önálló harcos és fegyveres csapatait — a partizánok szabadcsapatait. Mindenki, aki fegyverrel a kezében vállalja a harcot a nácik gyilkos bandája és nyilas bérenceik ellen, a magyar nép szabadságharcosa.

Magyarország válságos helyzetét éppen az jellemzi, hogy két hadviselő hatalom fegyvereinek ütközőpontjába került. A döntő szó itt a fegyvereké. A nemzeti ellenállás mozgalmaiban is a döntő szó kétség-

telenül a fegyvereké. Éppen ezért a Magyar Kommunista Párt vezetősége legelsősorban a honvédséghez és a tisztikarhoz fordul felhívással. A honvédség és a tisztikar nem tagadhatja meg saját népét, hazáját, apáit és gyermekeit. Nem tiporhatja lábbal 1848 dicső szabadságharcának hagyományait s a magyar nép jelenlegi szabadságharcát.

A Magyar Kommunista Párt vezetősége tudatában van annak, hogy ma nem vihető keresztül a honvédség egyidejű és egyöntetű felkelése a német megszállók ellen a Vörös Hadsereg oldalán. A Magyar Kommunista Párt ezt ma még nem is várja a honvédségtől és a tisztikartól. De megvan rá a mód, hogy a honvédség és a tisztikar legelső helyen vegye ki a részét a magyar nép harcából. Először is: a fronton meg kell szervezni mindenütt a honvédség tudatos szabotázsakcióit. Meg kell bontani az ellenállás és az utánpótlás tervszerűségét. Meg kell rongálni és használhatatlan állapotba kell hozni a harci eszközöket, tankokat, harckocsikat, lövegeket és automata-fegyvereket. Tönkre kell tenni a német gépesített erők visszavonulási útszakaszait. Végül meg kell szervezni, hogy a honvédség a frontokon adott kezdvező helyzetekben letegye a fegyvert, megnyissa a frontokat, vagy váratlan mozdulattal a német csapatok oldalába, hátába támadjon. Ne lőjenek a Vörös Hadseregre és egyénenként vagy csoportonként álljanak át a Vörös Hadsereg oldalára. Másodszor: a hátországban és a közvetlen frontmögötti területeken partizáncsapatok megszervezése a döntő cél, melyeknek feladata, hogy megsemmisítsék a frontokra irányuló utánpótlási küldeményeket, továbbá, hogy a fegyveres ellenállási gócok kiépítésével szétzúzzák és lekössék a német csapatmozdulatokat. És végül: tervszerű előkészítését Budapest megmentésének s Budapest megmentésével keresztülhúzni a náci vezérkarnak azt a számítását, hogy a Duna-vonalon hatékony ellenállást fejthessen ki a Vörös Hadsereggel szemben. Éppen ezért, valamint a partizáncsapatok felfegyverzése érdekében, a honvédségnek és a tisztikarnak kell elsősorban gondoskodnia a munkásság és a parasztság felfegyverzéséről.

A nemzeti ellenállás kialakításában azonban a legdöntőbb feladatok elvégzése továbbra is a munkásság vállain nyugszik. A munkásosztály egységes, egyetlen harci frontja képezheti csak azt a szilárd pontot, amely köré kiépülhet és felsorakozhat a magyar nép összes harcos ereje, beleértve a honvédséget is. Amilyen nagy vagy kicsi a munkásosztály politikai befolyása, vagy harcos, szervezett frontjának a terjedelme, olyan nagy vagy kicsi a munkásság és honvédség közös harci

frontja is. A honvédség fiai a nép gyermekei, a munkásosztályé és a parasztságé. Nem a tisztikarnak, hanem a munkásságnak és a parasztságnak van meg hozzá az élő, eleven, vérségi és osztálykapcsolata. A honvédség megszervezése, beállítása a fegyveres nemzeti ellenállás frontjába, nem annyira a tisztikar készségén múlik, hanem a munkásosztályon.

Munkások! A Magyar Kommunista Párt vezetősége felhívással fordul hozzátok.

Legdöntőbb, legnagyobb és legsürgősebb feladatunk a munkásság és honvédség közös harci frontjának kiépítése. A legdöntőbb, legnagyobb és legsürgősebb feladatunk a honvédség és munkásság együttműködése alapján a nemzeti ellenállás partizáncsapatainak megszervezése. A párt magasra tartja a partizánok szabadságzászlaját. Sorakozzatok fel alája — a harcra!"

8. *Partizánharcok Magyarországon. Harc Budapest megmentéséért. Bajcsy-Zsilinszky Endrének és a fegyveres ellenállás katonai vezérkarának letartóztatása. A főváros felszabadulása*

1944 nyarán és őszén a szovjet hadsereg átlépte a Szovjetunió nyugati határát, s megkezdte a német fasiszták által elnyomott országok felszabadítását.

A szovjet hadsereg győzelmes előretörésének hatására 1944. augusztus 23-án a román nép a Kommunista Párt vezetésével felkelt a német és a román fasiszták közös elnyomó uralma ellen, átállt a Szovjetunió oldalára, s hadat üzent a fasiszta Németországnak. Szeptember 9-én, Kommunista Pártjának vezetésével a bolgár nép is a németekkel való szakítás és a Hitlerrel való szembefordulás útját választotta. Az elszenvedett súlyos vereségek következtében, a néptömegek nyomására Finnország koalíciós kormánya letette a fegyvert. Megkezdődött a csatlós államok szembefordulása Hitlerrel és a fasiszta államok szövetségének teljes felbomlása.

A magyar reakció a történelem eseményeiből, mint láttuk, nem tanult semmit. Még ebben a súlyos helyzetben sem tartotta a maga számára követendőnek a román, a bolgár és a finn példát. Nem mert a

népre támaszkodni a németek elleni harcban és tovább folytatta a kivárás bűnös katasztrófapolitikáját. Abban reménykedett, hogy a régvárt angolszász haderő előbb-utóbb megjelenik határainkon, és segítségükkel megmenti reakciós rendszerét a pusztulástól. Magyarország Hitler utolsó csatlósa maradt. Ez a politika teljes pusztulással fenyegette az országot. A magyar hazafiakra, elsősorban a magyar kommunistákra hárult ismét a feladat, hogy a nemzetet fenyegető katasztrófát megkíséreljék elhárítani.

1944. szeptember 23-án a felszabadító szovjet hadsereg csapatai átlépték a magyar határt.

Megkezdődött Magyarország felszabadítása.

Október folyamán a 2. Ukrán Front egységei Malinovszkij marsall vezetésével felszabadították Szegedet és a Duna—Tisza közén mélyen előrenyomultak az ország szíve, Budapest felé. Ebben a helyzetben igen nagy jelentősége volt annak, hogy a magyar hazafiak, a magyar nép tömegei komoly támogatást nyújtanak-e a felszabadító szovjet hadseregnek, hozzájárulnak-e bátor és áldozatos fegyveres harcukkal önmaguk felszabadításához.

A partizántevékenység komolyabb méretekben Magyarországon az ország német megszállása után kezdődött meg.

A Szovjetunióban kiképzett partizáncsapatok repülőgépen egymás után érkeztek Magyarországra. Közülük Uszta Gyula partizáncsoportja Rákóczi földjén — Munkács, Szolyva és Huszt környékén — tevékenykedett, s 163 harcosból, magyar és ukrán parasztokból és a Horthy-hadseregbe besorozott budapesti ipari munkásokból állott. Ez a partizáncsoport német lőszerszállító mozdonyokat és vagonokat, vasúti hidakat, teher- és személyautókat robbantott fel, 385 ellenséges katonát semmisített meg, sokat megsebesített és fogságba ejtett. A csoportnak Rákóczi-egység volt a neve.

A Szovjetunióból repülőgépen érkezett 1944 szeptemberében Szlovákiába, s onnan átverekedte magát a salgótarjáni szénmedence körzetébe Nógrádi Sándor egysége. A partizáncsoporthoz környékbeli bányászok, parasztok és szökött katonák csatlakoztak, s létszámuk hamarosan százra növekedett. Szabotázsakciókat és robbantásokat hajtottak végre, s két napig tartó tűzharcot folytattak egy SS-zászlóaljjal is. Az egységnek 25 hősi halottja volt.

E két nagyobb partizáncsoporton kívül Észak-Magyarországon és Észak-Erdélyben még számos más partizáncsoport harcolt. Fábri

A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága mártírhalált halt vezetői

Bajcsy-Zsilinszky Endre

Nagy Jenő ezredes

Kiss János altábornagy

Tarcsay Vilmos százados

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés

SZÓZATA

a magyar néphez

Szakítani kell a hitlerista Németországgal!

Egyverszünetet kell kötni a győzies szövetséges hatalmakkal, a Szovjetúnióval, Angliával, az Egyesült Államokkal!

Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának nyilatkozata

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés ülése

Eldőlt
az ezeréves per

FÖLD ★ KENYÉR
SZABADSÁG!
MUNKÁSOK! PARASZTOK!

Az ezeréves per végetért.

A magyar parasztság álma teljesült, a nagy per melv ezer evig folyt a föld népe és a nagybirtokosok között, most az uj március idusán végetért.

A 18-as jobbágyfelszabadítás folytatása volt ez, akkor 550.000 jobbágy kapott földet és ma kb. 600.000 teljesen nincstelen és törpebirtokos jut 5.000.000 katasztrális hold földhöz.

Ezzel az agrárproletárok 34-e lesz földbirtokos.

Óriási jelentősége van az uj földbirtok rendezésnek az ország demokratikus felépítésében. Ezzel örökre kiirtottuk a reakció és a fasizmus laba alól a talajt. De ezzel még nem ért véget a nagy harc, mert a föld urai mindent elfognak követni, hogy megakadályozzák a föld igazságos felosztását.

Uj élet kapujában áll a magyar parasztság. Tehát harcolnia kell a demokráciáért, harcolni kell a reakció ellen, mert csak így biztosíthatja magának a földet. Harcában nem lesz egyedül, a Magyar Kommunista Párt minden erejével támogatni fogja.

„Halál a német megszállókra!"
„Be az uj nemzeti hadseregbe!"
„Népbíróság elé a hazaárulókkal!"

Éljen az uj jobbágyfelszabadítás!
Éljen a magyar Nemzeti Függetlenségi Front!
Éljen a munkások és parasztok harci szövetsége!
Éljen a Magyar Kommunista Párt!

M. K. P.

Felvonulás az 1945. május 1-i nagygyűlésre

Az első szabad május elseje

József csoportja Szlovákiában, Ősz-Szabó János és Szőnyi Márton csoportja Ózd környékén, Dékán István és Rékai Miklós csoportja Erdélyben, Deméndi-Cserba Lajos és Lencsés János csoportja Ungvártól északra tevékenykedtek. Miskolc és Diósgyőr munkássága a MOKAN-szervezetbe tömörülve értékes támogatást nyújtott az előrenyomuló szovjet hadseregnek. Jelentős sikereket értek el a tatai szénmedence bányászai is, Zgyerka János vezetésével.

Különösen fontos volt a fegyveres ellenállás megszervezése Budapest megmentésére. A hazafiak tisztán látták, hogy Budapest megmentése a pusztulástól és annak megakadályozása, hogy a főváros Aachen sorsára jusson, ahogyan azt a németek ígérték, felbecsülhetetlen értékű lenne további fejlődésünk szempontjából. Budapest megmentésére a Kommunista Párt nemcsak az ipari munkásságot mozgósította, hanem fegyveres alakulatokat is szervezett.

A Kommunista Párt felhívása partizáncsoportok alakítására Budapesten és a Pest környéki városokban, de az ország többi ipari munkás-, főleg bányavidékein, visszhangra talált.

A párt Külföldi Bizottsága november elején Kossa Istvánt a fronton át Budapestre küldte, hogy a Kommunista Párt budapesti Központi Vezetőségével és a Magyar Fronttal az összeköttetést megteremtse.

A fővárosban és környékén a partizán- és robbantócsoportok a Kommunista Párt katonai csoportjának szervező munkája folytán jöttek létre. A katonai csoport munkája a Szálasi-söpredék garázdálkodása idején három irányú volt: 1. robbantógárdák szervezése és irányítása; 2. az ipari munkások fegyveres csoportjainak szervezése; 3. a különböző partizáncsoportok és katonai alakulatok egységes irányításának megteremtése.

A robbantógárdák szervezése már október 15-e előtt megkezdődött. A Kommunista Párt az első robbantócsoportok megszervezésével és irányításával Fehér Lajost bízta meg. Vezetése alatt ifjúmunkásokból és értelmiségiekből robbantócsoportok alakultak, így Padányi Mihály, Jambrich Mihály csoportja és az úgynevezett Szir-csoport, amelyek a fasiszták elleni diverziós harcban komoly eredményeket értek el.

Szeptemberben a város különböző helyein német katonai autókat robbantottak fel. Október 6-án levegőbe röpítették Gömbös Gyula Döbrentei téri márványszobrát. November folyamán kézigránátos

támadást intéztek több kerületi nyilas-pártház ellen, sőt még a nyilas mozgalom fellegvára, az Andrássy úti „Hűség Háza" ellen is.

Ezeknél az akcióknál is fontosabbak voltak a vasútvonalakon elkövetett rongálások. Az összekötő vasúti híd és a Kelenföldi pályaudvar között a síneket mintegy húsz helyen felrobbantották, hogy akadályozzák, hátráltassák a fasiszták háborús szállításait. Ugyanilyen célból a zuglói körvasútat, a budapest—váci vonalat is megrongálták.

December 3-án a Városi Színházban megrendezett nyilas nagygyűlést szétrobbantották: a színház több páholyát aláaknázták, s az időzített bombák a gyűlés megkezdése után sorra felrobbantak. Ezek a csoportok robbantották fel a nyilasok Kossuth Lajos utcai könyvesboltját. Ők repítették levegőbe az Erzsébet-híd és a Ferenc József-híd budai hídfőjének 3 német vasbeton bunkerét, ők helyeztek el robbanóanyagot a németek egyik főhadiszállásán, a Metropol Szállóban, ahol sok német katona és tiszt pusztult el.

Jelentős fegyveres és robbantócsoportokat szervezett a Kommunista Ifjúsági Szövetség is, amely 1944. október 28-án a párt kezdeményezésére alakult meg az 1936-ban feloszlatott Kommunista Ifjúmunkás Szövetség örököseként. Ezek a robbantócsoportok (Ságvárigárda, Homok-gárda, Marót-csoport) német katonai teherautókat és tankokat robbantottak fel. Kézigránátos támadást intéztek a Rökk Szilárd utcai és az angyalföldi nyilasház és a Tisza Kálmán téri Volksbund-székház ellen.

A párt több fontos lépést tett, hogy az egyes partizánakciókon túlmenő, általános népfelkelést robbantson ki.

A Kommunista Párt 25 éves illegális működésének egyik következménye az volt, hogy a munkásság soraiban a párt általános vonalától eltérő politikát folytató kommunista frakciók működtek. Ezek között a legszívósabb és legveszedelmesebb a Demény-féle frakció volt, amely 1944 végén röpiratokat adott ki, s a proletárdiktatúra kikiáltására szólította fel a munkásságot. Ugyanakkor a gyárakban és üzemekben, kerületekben és hivatalokban munkás- és katonatanácsokat szervezett. Tevékenysége káros volt, mert bomlasztotta a nemzeti egységfrontot.

A Kommunista Párt harcot indított a munkásság és az egész függetlenségi mozgalom sorait bomlasztó, lényegében provokációs kísérlet ellen. Deményék bomlasztását leleplezte a munkásság előtt, s tagjait felszólította, hogy kövessék a Kommunista Párt utasításait és támogassák a magyar nép széles, demokratikus, németellenes harci front-

ját. A Kommunista Párt vezetői tárgyalásokat kezdtek Deménnyel és híveivel, igyekeztek megmagyarázni nekik a párt vonalát és rámutatni tevékenységük káros voltára. A frakció sok tagja megértette a párt szavát, maga Demény azonban tovább folytatta a frakciós bomlasztást. A Kommunista Párt a frakciók ellen indított harcával megerősítette a munkásosztály politikai és harci egységét, s ezzel is jelentősen elősegítette az általános népfelkelés legdöntőbb előfeltételének megteremtését.

Annak, hogy általános népfelkelést lehessen kirobbantani, igen lényeges előfeltétele volt az, hogy az összes németellenes erők a Magyar Front köré sorakozzanak fel, s így a Kommunista Párt politikai vezetésével induljanak harcba Magyarországnak a háborúból való kiválásáért.

Október 15-e után a „látható ellenállás" Magyarországon egyszeriben megszűnt. Október 15-e a „kiugrási iroda" körül kialakult legendákat és káros illúziókat halomra döntötte. A horthysta „ellenállók" október 15-e után más útra kényszerültek.

Azok az ellenállási gócok, amelyek a „kiugrási iroda" körül gombamódra tenyésztek, nem általában a fasizmus ellen léptek fel, hanem csak a Hitler-fasizmus ellen. Ezek az „ellenállási csoportok" azért léptek fel a németek ellen, mert látták, hogy Hitler csúfos veresége elkerülhetetlen, s nem akarták, hogy Hitler bukása maga alá temesse Horthyt és 25 éves rendszerét is.

Ezek az „ellenállók" október 15-én Horthy kezéből akarták átvenni a zászlót, s harcukban a magyar fasizmus külön érdekeit képviselték. Az ő harcuk tehát a Horthy-rendszer veszélyeztetettségében és előre látható pusztulásában gyökerezett és végső fokon a rendszer megmentésére irányult.

Ezek az „ellenállók" akkor lettek a német fasizmus „ellenségei", amikor a világpolitikai események szörnyű zajából már az ő fülük is kihallotta a Horthy-rendszer felett megkonduló lélekharang szavát. Céljuk nem az volt, hogy a népelnyomó Horthy-rendszert megdöntsék, és a demokratikus fordulatot véghezvigyék, hanem az, hogy a Horthy-fasizmust idejében kiszabadítsák a Hitler-fasizmus omladékai alól és a népelnyomás rendszerét új alapokra fektessék.

Ezek a Horthy kezéből kivett zászlóra hivatkoztak. A „jogfolytonosság" alapján állottak, úgy érezték, hogy nagybirtok, csendőr, szolgabíró és zsidótörvény nélkül az életük semmit sem ér. Nem véletlen, hanem egészen természetes tehát, hogy ezekből a 44-es

horthysta „ellenállókból" kerültek ki 1945—1946-ban a fiatal magyar demokrácia minden rendű és rangú szabotálói és összeesküvői, fő eszmevezetőikkel és sámánjaikkal együtt. Általában — ellentétben a néptömegeknek őszinte és mély felismerésből fakadó németellenes harcával — e 44-es úri „ellenállók" harcának igazi értelme és jelentősége a Horthy-rendszer megmentése és a magyar fasizmus külön érdekeinek a megvédése volt. Az adott pillanatban azonban hátsó gondolataik ellenére is lehetett szerepük a németellenes harc jelentős kiterjesztésében. Október 15-e után ezek a horthysta ellenállási csoportok lázasan keresték a kapcsolatot a Magyar Fronttal.

1944 novemberének végén a Kommunista Párt kezdeményezésére a Magyar Front pártjai, a Magyar Ifjúság Szabadságfrontja és a különböző ellenállási csoportok, Bajcsy-Zsilinszky Endre elnöklete alatt — akit október 15-én a fegyverszüneti felhívás hatása alatt kiengedtek a börtönből — közös végrehajtó szervet alakítottak: a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságát.

Ebben a bizottságban helyet kapott néhány horthysta csoport képviselője is, tekintve, hogy — főként a hadseregen belül — jelentős erőt képviseltek. Ezzel a németellenes erők frontja kiszélesedett. Nőttek a lehetőségek az összes németellenes erők csatasorba állítására és egységes fellépésük biztosítására. Nőttek a lehetőségei annak, hogy az ország demokratikus és katonai erőit szembefordítsák a németekkel az ország teljes elpusztulásának a megakadályozására.

A fegyveres népfelkelés harmadik előfeltétele az egységes katonai vezetés biztosítása volt. Ennek a feladatnak megoldása a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságára várt. A kommunisták kezdeményezésére és részvételükkel Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kiss János altábornagy, Nagy Jenő vezérkari ezredes, Tarcsay Vilmos vezérkari százados és több más tiszt bevonásával megalakult a felkelés katonai vezérkara. A katonai vezérkar kidolgozta Budapest felszabadításának tervét, s megkezdte a rendelkezésre álló katonai egységek, partizáncsoportok és munkásmilíciák szervezését. A terv az volt, hogy a főváros egy fontos útvonalán átvágják magukat a szovjet csapatokhoz, a szovjet hadseregnek folyosót nyitnak egészen a Dunáig, hátba támadják a városba zárt németeket és nyilasokat, s megakadályozzák a város teljes tönkretételét.

Sajnos, e terv megvalósítására már nem kerülhetett sor. A katonai felkelés vezérkarát Bajcsy-Zsilinszky Endrével együtt november végén

a nyilas vérebek letartóztatták. A Margit körúti katonai fegyházban napokon át hallatlan szadizmussal kínozták őket, majd Kiss Jánost, Nagy Jenőt és Tarcsay Vilmost bitófa alá állították. Több hazafias érzésű tisztet és polgári személyt életfogytig tartó, illetve 10—15 évi fegyházbüntetésre ítéltek.

A hős katonák mártírhaláláról a *Szabad Nép* „Új mártírok" című vezércikkében emlékezett meg.

„Közel száz éve annak, hogy honvédtiszteket akasztottak Magyarországon. Aradon történt 1849-ben, hogy honvédtábornokokat állítottak bitó alá a véres kezű Haynau parancsára. Akkor is az ország szabadságáról volt szó. De akkor a császári reakció maga végezte ezt a hóhérmunkát, míg most a Gestapo védencei, maguk a nyilasok. Ők vetik a hurkot azok nyakába, akik bátor, jó hazafiként az országot és népét ki akarják menteni a német hordák rabságából. Ami azonban nem sikerült Haynaunak a bitókkal, nekik sem fog sikerülni. Bárhogy tobzódnak is a magyar vérben, nem tiporják el azt az ellenállási mozgalmat, amelyben a honvédtisztek oldalán ott harcol a magyar munkás, paraszt és polgár. Mert a bitó nem rettenti el egyiküket sem. Ellenkezőleg, csak fokozza elszántságukat, hogy végleg leszámoljanak a hazaáruló hóhérokkal. És ez a leszámolás hamarosan elkövetkezik."

A nyilas banditák nem kímélték meg Bajcsy-Zsilinszky Endre életét sem. 1944 karácsony estéjén az ő sorsa is beteljesedett: Sopronkőhidán a nyilas hóhérok halálra ítélték, s részeg nyilas suhancok kioltották életét.

Bajcsy-Zsilinszky Endre és a katonai vezérkar letartóztatása súlyos csapás volt az egész függetlenségi mozgalomra. A katonai vezetők kivégzése keresztülhúzta a fegyveres felkelés nagyvonalú tervét.

A katonai vezérkar letartóztatása után a Kommunista Párt megkettőzte erőfeszítéseit, hogy a munkásság fegyveres felkelését megszervezze. Az üzemekben és gyárakban a párt tovább folytatta a fegyveres csoportok alakítását, amelyeknek legfőbb feladata a gyárak leszerelésének és kifosztásának megakadályozása és a németek elleni fegyveres harc volt.

„A nemzeti ellenállást aktív fegyveres felszabadító harccá fokozni, ez ma pártunk, a munkásosztály és a magyar nép legfőbb feladata" — írta a *Szabad Nép* december közepén megjelent számában.

A magyar munkásosztály legjobbjai megértették a hívó szót. Megértették, hogy a magyar nép jövője, országunk szabad, független és boldog élete attól függ, hogy helytálljunk önmagunkért, hogy kivegyük részünket országunknak és népünknek az átkos és gyűlölt német iga alól történő felszabadításából.

A párt hívó szavára Csepelen és Miskolcon — a magyar munkásmozgalom e két fellegvárában nagy antifasiszta tüntetések zajlottak le, amelyek megakadályozták az üzemek leszerelését, a városok kiürítését, megakadályozták, hogy a fasiszták a lakosságot otthonaikból elűzzék, nyugatra hurcolják, értékeiket elrabolják.

A Kommunista Párt november 27-én általános sztrájkra, s az üzem megmentésére hívta fel Csepel dolgozóit.

„Csepel dolgozói! Csepeli vasasok!

Csepel a magyar ipar büszkesége, a dolgozók jövő Magyarországának legfontosabb gazdasági alapja. Meg kell menteni Csepelt! Sorsotok össze van kötve vele! Ha elpusztul, kenyér nélkül maradtok, koldusbotra juttok! Várakozás helyett támogassátok a Vörös Hadsereget Csepel megmentésében és felszabadításában. Pártotok, a Kommunista Párt, magasra emeli a harc zászlóját és kiadja a jelszót:

Lépjetek azonnal sztrájkba a hadiüzemi termelés leállítására, a Vörös Hadsereg támogatására!

Szervezzétek meg azonnal munkásosztagaitokat az üzemek megvédésére, a gépek leszerelésének megakadályozására és az útnak indított szállítmányok visszaszerzésére vagy azok felrobbantására!

Erőszakra erőszakkal! Az erőszakos kiürítésnek erőszakkal álljatok ellen!"

Válaszul a párt felhívására, amikor a nyilas hatóságok december 4-én elrendelték Csepel kiürítését, a felháborodott tömeg leszaggatta a kiürítést megparancsoló falragaszokat, megtagadta végrehajtását. Többezres tömeg tüntetett az utcákon és a csepeli községháza előtt. A honvéd- és rendőregységek a munkások mellé álltak, több esetben átadták nekik fegyvereiket. A nyilasok és a német fasiszták a kiürítési parancs visszavonására kényszerültek. Csepel üzemeit a munkásosztály megmentette a teljes pusztulástól.

Hasonlóképpen akadályozták meg a miskolci és a környékbeli munkások üzemeik teljes elpusztítását. A fasiszták felrobbantották Miskolcon a villanytelepet, a pályaudvart és a hidakat. Elrendelték a diósgyőri vasmű leszerelését és felrobbantását is. A munkások azonban

azt megakadályozták. A kiürítési parancs végrehajtását megtagadták. A lakosság nagy része, hogy a kiürítést megakadályozza, a Miskolc környéki erdőkbe vonult. A tömegek határozott ellenállása itt is megakadályozta a fasiszták terveinek megvalósítását.

December 26-án a szovjet csapatok teljesen körülkerítették Budapestet. December 30-án a rendkívül méltányos megadási feltételeket hozó szovjet parlamentereket — Steinmetz Miklós kapitányt Vecsés, Osztapenko kapitányt Budaőrs határában — a németek a hadtörténelemben példátlanul álló gazsággal és cinizmussal meggyilkolták. Már ez is mutatta, hogy nem üres frázis vagy nagy hangú fenyegetés, hanem kegyetlen és véres valóság a német hadvezetőség hivatalos helyzetmagyarázójának az a kijelentése, hogy „Budapestet úgy fogják védeni, mint Aachent; házról házra, utcáról utcára". Miután a német és nyilas banditák leszerelték a budapesti és Pest környéki gyárak és üzemek gépeit, elszállították a gyárak nyersanyag-készleteit, elrabolták a Nemzeti Bank arany- és ezüstkészletét, tehergépkocsikra rakták a múzeumok és a képtárak kincseit és műgyűjteményeit, kifosztották a kórházak és tudományos intézetek laboratóriumait, elhatározták, hogy Hitler parancsára romhalmazzá változtatják a főváros gyárait, középületeit, iskoláit, kórházait, lakóházait és levegőbe röpítik világszerte csodált hídjait. S így is cselekedtek.

Budapest január elsején megkezdődött ostroma a könny, a vér, a pusztulás és a gyász megrendítő hetei voltak. Az ostrom minden napja felbecsülhetetlen értékeket döntött romba. A nép érdekei azt követelték, hogy vége legyen a további vérontásnak és pusztulásnak. A dolgozók megértették ezt, s ahol csak lehetett, ennek megfelelően cselekedtek.

A partizánharc Budapesten és környékén is fellángolt. A Kommunista Párt újpesti területi bizottsága Földes László és Andrásfi Gyula vezetésével harcba szólította Újpest hazafias népét és számos eredményes partizánakciót hajtott végre. Többek között megakadályozták az újpesti víztorony felrobbantását. Az újpesti nyilas székházat, miután az ottlevő politikai foglyokat kiszabadították, felrobbantották. Előmozdították a szovjet hadsereg felszabadító harcát a rákoshegyi és a kőbányai partizánok is. Budán 2500 honvéd vett részt a szovjet hadsereg kötelékében a főváros felszabadításában.

1945. február 13-án, több mint másfél hónapos házról házra, kerületről kerületre vívott véres utcai harcok után, felszabadult Magyarország fővárosa, Budapest.

Bár a szovjet hadsereg kímélte a várost — többek között nem alkalmazott az ostromban nehéztüzérséget — a fasiszták esztelensége súlyos pusztulást eredményezett. A főváros jórészt romokban hevert. Házainak 75 százaléka szenvedett károsodást, közel 30 százaléka, egyes kerületekben 80 százaléka romba dőlt. A visszavonuló német fasiszták oktalan dühükben felrobbantották valamennyi hidat a Dunán, holott ennek a gaztettnek semmi katonai jelentősége nem volt, mert a szovjet egységek már rég átkeltek másutt a folyón, s gyűrűbe zárták a budapesti német garnizont.

A fegyverek zajának elültével a pincék sötétjéből a napvilágra törekvő pestieket iszonyúan sivár kép fogadta: ledőlt, romokban heverő házak, feltépett úttestek, leszaggatott villamosvezetékek, utcákon heverő holtak tetemei. Ezt hagyta a negyedszázados fasiszta uralom örökbe a főváros népének. Ha élni akart, a pusztulás nyomainak eltakarításához kellett kezdenie.

Budapest felszabadítása után — ahol a 180 000 főt számláló fasiszta védelem felmorzsolódott, s 110 000-en fogságba estek — a szovjet hadsereg egységei tovább folytatták, főleg a Dunántúlon, a fasiszta ellenség megsemmisítését. A március elején a Balaton északi részén kibontakozott nagyarányú harcokban a német fasiszták Magyarországon tartózkodó utolsó jelentős erőit semmisítették meg.

1945. április 4-én — diadalmasan haladva előre Bécs felé — kiűzték az országból az utolsó fasiszta katonai egységet is.

Magyarország egész területe felszabadult.

A Horthy-reakció ádáz, népellenes politikájából következett, hogy a magyar demokratikus erők nem tudtak olyan erővel fellépni érdekeik és hazájuk védelmében, ahogy azt a történelem parancsszava megkövetelte. A szovjet hadseregre várt az a valóban nagy történelmi feladat, hogy a magyar népet megszabadítsa nemcsak a német elnyomás súlyos igájától, hanem a Horthy-rendszer bilincseitől is. Ezt a feladatot a szovjet hadsereg dicsőségesen végrehajtotta. A szovjet hadsereg mint a dolgozó magyar néptömegek őszinte barátja, támogatója és felszabadítója lépett a magyar földre. Előzte Magyarország földjéről nemzeti függetlenségünk és szabadságunk lábbal tipróit, országunk elnyomóit, népünk fosztogatóit és gyilkosait: a gyűlölt német hódítókat és zsoldosaikat, cinkosaikat, s lehetőséget adott arra is, hogy a magyar nép lerakhassa új állami létének történelmi alapjait.

Volt azonban más oka is annak, hogy a magyar demokratikus

erők nem járulhattak hozzá hazájuk felszabadításához olyan mértékben, ahogyan szerették, s ahogyan szükséges lett volna.

Magyarország a német fasizmus utolsó csatlósa maradt azért is, mert a hitleri Németország Magyarország területét és erőforrásait tekintette az utolsó hídfőállásának, ahonnan a Reichet védheti.

Hazánk területén a harcok 1944. szeptember 23-tól 1945. április 4-ig — azaz több mint fél évig tartottak. A hitleri hadvezetés nagy katonai erőket koncentrált ide. Minden erővel meg akarta akadályozni, hogy a keleti front déli szárnyán előretörő 2. és 3. Ukrán Front elérje a dunántúli magyar olajvidéket — amely a romániai olaj elvesztése után egyetlen természetes olajforrás maradt — s az ausztriai és a délnémet iparvidéket. Olyan viszonyok között, amikor az angol—amerikai szövetségesek közvetlenül fenyegették és súlyosan bombázták a Ruhr-vidéket, ezek nélkül az erőforrások nélkül a fasizmus nem folytathatta tovább a háborút.

Magyarország megtartásához elsőrendű érdekük fűződött. Ezért az itt harcoló csapatokat nemcsak a Balkánról visszavonuló, hanem még a nyugati frontról átdobott hadosztályokkal is erősítették. Így például 1945 februárjában a nyugati frontról Magyarországra hozták és a Balaton környéki harcokba vetették azt a 6. SS páncélos hadsereget, amely 1944 december végén végrehajtotta az ardennes-i áttörést, s amely lényegében akkor már a hitleri fasizmus egyetlen eredménnyel hadra fogható páncélos hadserege volt.

Magyarország volt az utolsó térség, ahol a német fasizmus az általános visszavonulás folyamatában tartósabban meg tudta vetni a lábát. Jellemző tény: Magyarország 1945. április 4-én féléves harc után szabadult csak fel, de már 1945. április 30-án Berlin elővárosaiban harcoltak az 1. és 2. Belorusz Front katonái, s május 9-én véget ért az európai háború!

9. *A Kommunista Párt kilépése az illegalitásból. A népi demokratikus forradalom kibontakozása. A demokratikus kormányszervek megalakulása. Új államiságunk születése*

Alig szabadult fel az ország keleti és déli része a német barbárság uralma alól, mód és lehetőség nyílott arra, hogy a dolgozó nép kezébe vegye sorsa intézését.

A Kommunista Párt negyedszázados elnyomatás és üldöztetés, az illegális munka szörnyű nehézségei és hatalmas vérveszteségei után legális körülmények között folytathatta tovább munkáját. A magyarországi kommunista mozgalom életében lezárult egy nagyon nehéz történelmi időszak, s új vette kezdetét. A párt helyes politikája, áldozatos küzdelme a nép érdekeiért, a fasizmus, a háború ellen; a magyar dolgozó tömegek természetes vonzalma a szocializmus eszméi iránt biztosították az új helyzetben, a legalitás körülményei között a Kommunista Párt gyors szervezeti fejlődését is.

A Magyar Kommunista Párt az ország felszabadulása után is változatlanul a demokratikus erők nemzeti egységfrontját vallotta politikájának. Javaslatára — a demokratikus pártok és szervezetek részvételével — 1944. december 2-án, a felszabadult Szegeden, megalakult a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, az illegalitás körülményei között létrejött Magyar Front örököse és utóda. Tagjai voltak a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt, a Polgári Demokrata Párt és a szakszervezetek. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front december 3-án közzétette programját, amelyet a Magyar Kommunista Párt dolgozott ki. Ez a program a fasizmus és a háború ellen vívott harc korábbi szakaszaiban kidolgozott politikai irányvonalra és követelésre épült.

A program követelte: teljes és azonnali szakítást a hitleri Németországgal; a fasizmus felszámolását, demokratikus államrend kiépítését; radikális földreform megvalósítását; a tőke korlátozását, a bányák és energiaforrások államosítását; a munkásság szociális helyzetének megjavítását, nyolcórás munkanapot, fizetett szabadságot, egyenlő munkáért egyenlő bért, a szakszervezetek jogainak, a kollektív szerződések rendszerének törvénybe iktatását; demokratikus külpolitikát, jó viszonyt és barátságot a Szovjetunióval és a környező államokkal, valamennyi demokratikus állammal.

Ez antifasiszta, antiimperialista, antifeudális program volt, amely az ország demokratikus átalakítását célozta a munkásosztály és a parasztság, a dolgozó tömegek közvetlen részvétele útján.

A felszabadult területeken nagy erővel bontakozott ki a demokratikus tömegmozgalom.

Minden egyes községben és városban a demokratikus pártok megbízottaiból és más hazafias, demokratikus érzésű emberekből népi bizottságok, nemzeti bizottságok alakultak. A nemzeti bizottságok a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front helyi szerveiként a néptömegek demokratikus összefogását testesítették meg. Tagjaiknak túlnyomó többsége egyszerű munkás, dolgozó paraszt, értelmiségi és kisiparos volt. A nemzeti bizottságok többsége a Magyar Kommunista Párt segítségére támaszkodott. A nemzeti bizottságok hatalmi szervek voltak, amelyek a felszabadított területeken megkezdték a közügyek irányítását.

A gyárakban és üzemekben a munkásegység alapján a két munkáspárt és a szakszervezetek képviselőiből üzemi bizottságok alakultak. Ezek viselték gondját az üzemeknek — amelyeknek többségét a tulajdonos magára hagyta —, megszervezték a termelőmunkát és ellenőrzést gyakoroltak felette. Az üzemi bizottságok a munkásellenőrzés hatalmi szervei voltak.

A falvakban és községekben a nemzeti bizottságok termelési bizottságokat hoztak létre a parasztság képviselőiből. Ezek a bizottságok megkezdték a mezőgazdasági termelés irányítását.

A demokratikus tömegmozgalom fellendülésének legnagyobb eredménye volt az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulása. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívását a helyi nemzeti bizottságok készítették elő. A felszabadult országrészeken, a nemzeti bizottságok által szervezett tömeggyűléseken választották a képviselőket, akik megválasztásuk után azonnal elindultak — ki szekéren, ki lovon, ki szovjet teherautón vagy más járművön, esetleg gyalog — a felszabadult Debrecenbe, ahol a megalakulás napja már ki volt tűzve.

1944. december 21-én Debrecenben a református kollégium oratóriumában — ott, ahol közel száz éve az 1849-es szabadságharc országgyűlése végezte munkáját — gyűlt össze a felszabadított országrészek hárommilliónyi lakosa által megválasztott, de az egész magyar népet képviselő Ideiglenes Nemzetgyűlés. A 230 képviselőből 71 kommunista,

55 kisgazdapárti, 38 szociáldemokrata, 16 nemzeti parasztpárti, 12 polgári demokrata párti, 19 párton kívüli és 19 szakszervezeti küldött volt. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a demokratikus nemzeti egység parlamentje volt, amelyben a nép erői, a munkásosztály és a dolgozó parasztság képviselői voltak többségben.

Másnap az Ideiglenes Nemzetgyűlés megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. A kormány elnöke dálnoki Miklós Béla vezérezredes lett, az 1. magyar hadsereg volt parancsnoka, aki 1944. október 15-ét követően, törzskarával együtt átállt a szovjet hadsereghez. A kormánynak 3 kommunista, 2 kisgazdapárti, 2 szociáldemokrata, 1 parasztpárti és 3 olyan horthysta — köztük 2 tábornok — tagja volt, akik 1944. október 15-e után szembefordultak Hitlerrel és Szálasival. Ez utóbbiak bevonása az ideiglenes nemzeti kormányba helyes és szükséges: a széles antifasiszta nemzeti egységfront követelménye volt. A horthysta tábornokok és politikusok jelenléte az új, demokratikus kormányban abban az időben, amikor az ország területén még folyt az élethalálharc, a felszabadító szovjet hadsereg még Budapest előtt állt, s ellene jelentős magyar katonai egységek harcoltak, kétségtelenül bomlasztotta a magyar fasiszták táborát.

Az ideiglenes nemzeti kormány a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programját fogadta el tevékenysége alapjául. Az általa megtestesített központi hatalom a nemzeti bizottságok széles hálózatára támaszkodott. Ez a hatalom a munkásosztály és a parasztság forradalmi, demokratikus diktatúrájának egyik válfaja volt, amely az 1944 őszén a felszabadított országrészeken kibontakozó népi demokratikus forradalom eredményeként jött létre. Ezt a forradalmat készítette elő, ennek megvalósításáért dolgozott a Kommunista Párt 1936-tól kezdve, az új, népfrontos stratégiai irányvonalának kidolgozásával és megvalósításáért folytatott küzdelmével. Ez a forradalom nyithatott utat hazánkban a szocialista forradalomnak, a szocializmus győzelmének.

Az ideiglenes nemzeti kormány megalakulásával munkás-paraszt hatalom jött létre az országban, amelynek a Magyar Kommunista Párt volt a vezetője. Ezzel a nappal állami életünk új fejezete kezdődött el. Évszázadok annyi dicsőséges, de elbukott szabadságharca után, a szovjet katonák önfeláldozó harcának köszönhetően végre visszaszereztük nemzeti függetlenségünket és szabadságunkat, s a felszabadult magyar nép millióinak odaadó munkájával és áldozatkészségével megteremtettük az új, szabad, független, demokratikus magyar állam

alapját. A nagytőkések, a tíz- és százezerholdas nagybirtokok urai, a magyar dzsentrik, szolgabírák és csendőrök Magyarországa helyén a felszabadult magyar nép olyan új ország alapjait kezdte lerakni, amelyben már a munkásság, a parasztság és a demokratikus értelmiség politikai ereje és akarata a legdöntőbb tényező.

Ezeréves történelmünk során az államhatalom birtokában levő osztályok előtt még soha nem állottak olyan óriási történelmi feladatok, mint a most megszületett demokratikus államrendünk előtt. Felszabadulásunk örömteli napjait a legsúlyosabb nemzeti tragédiák sötét színei árnyékolták be. A német és a magyar uralkodó osztályok bűnös népellenes háborúja olyan mély szakadékba taszította az országot, hogy azt nagyon sokan valóban nemzeti létünk nagy temetőjének tekintették. A fiatal magyar demokráciára az öt évig tartó háború alatt kiégett házak, felperzselt falvak és városok, letarolt szántóföldek, felrobbantott hidak, lerombolt gyárak maradtak örökségül.

Nemcsak azon kellett segíteni, hogy álltak a gyárak, nem közlekedtek a vonatok, hogy a munkások asztaláról hiányzott a betevő falat kenyér, a lakásokban nem volt villany és nem volt víz. Az élet ilyen elemi feltételeinek előteremtésén kívül a felszabadult magyar népnek egyszersmind hatalmas történelmi feladatokat is meg kellett oldania, a súlyos helyzet parancsolta gyorsasággal és következetességgel. Le kellett számolni nemzeti tragédiánk okozóival, a hazaárulókkal, a háborús bűnösökkel. A Horthy-rendszer szétvert népelnyomó karhatalmi szerveinek helyén megkezdődött a nép leghűségesebb fiaiból a demokratikus rendőrség és az új néphadsereg, az új demokratikus állami rend szervezése. Létre kellett hozni állami életünk új formáját, a köztársaságot, s biztosítani kellett a dolgozó nép széles, demokratikus politikai szabadságjogait.

A fiatal magyar demokrácia első nagy erőpróbája — amely megmutatta, hogy van benne erő történelmi feladataink megoldására — a földreform végrehajtása volt.

1945. március 17-én — az ideiglenes nemzeti kormányon belüli harcok és viták után — törvény született: „Legyen a föld azé, aki megműveli!" A magyar parasztság ezeréves harca a nagybirtok ellen most végre befejeződött. Fejlődésünk, előrehaladásunk legnagyobb akadálya, a feudális nagybirtok felett a történelem kimondta a halálos ítéletet, amelynek végrehajtása a munkások és parasztok demokratikus diktatúrájára várt.

A földreform-törvény értelmében néhány hét leforgása alatt 5 600 000 hold földet koboztak el a nagybirtokosoktól. Ebből 3 260 000 holdat felosztottak a földigénylő parasztok között. A többi — javarészt erdőség — állami tulajdonba került. A földreform során 660 000 igénylő kapott átlagban 5 hold földet.

A földreform végrehajtását maguk az érdekeltek, a falusi tömegek végezték el.

Az országban 3200 földigénylő bizottság alakult, amelyekben 35 000 parasztember tevékenykedett. Ők kobozták el a 100 holdon felüli birtokokat, ők határozták meg az igényjogosultságot, ők mérték ki az igénylőknek a földet. A földosztás — agrárforradalom volt, amelyben a nagybirtokos osztály megsemmisült.

A földreform végrehajtása során a falusi szegényparasztság óriási forradalmi politikai iskolán ment keresztül. Meggyőződött róla: a földet a munkásosztály segítségével és támogatásával szerezte meg, meggyőződött róla: legjobb, leghűbb testvére és támogatója az ipari munkás. A földreform megerősítette és megszilárdította a munkás-paraszt szövetséget, a nemzeti egység, a népi demokratikus forradalom alapját.

1945. március 25-én elsőnek Pusztaszeren, őrgróf Pallavicini 51 000 holdas birtokán nagygyűlés keretében ünnepélyesen verték le a földosztó karókat. Történelmi szimbólum volt ez: jelezte, hogy megtörtént a magyar nép második, igazi honfoglalása.

Joggal vetődik fel a kérdés, mi tette képessé az évszázadok hosszú és véres elnyomatása alól felszabadult magyar népet arra, hogy ilyen országos jelentőségű, történelmi feladatokat oldjon meg viszonylag egészen rövid idő alatt? Mi volt az oka és magyarázata annak a sokak számára érthetetlen rejtélynek, hogy fiatal népi demokráciánk nemcsak megoldotta e feladatokat, hanem sikeresen meg is védelmezte kivívott jogait és elért eredményeit a hamarosan jelentkező és szervezkedő reakciós erők ellenforradalmi kísérleteivel szemben.

A „rejtély" nyitja, új államhatalmunk szilárdságának és erejének oka és magyarázata az, hogy fiatal népi demokráciánk vezetője kezdettől fogva a munkásosztály és annak forradalmi pártja, a harcokban megedzett Kommunista Párt volt.

A magyar kommunisták a háború legtragikusabb, legkilátástalanabbnak tűnő napjaiban is erőt és hitet öntöttek az erőtlenekbe és hitetlenkedőkbe. A leomló házak és a füstölgő romok között most is bátran hirdették: „Lesz magyar újjászületés!" 1946-ban, a párt első legális

kongresszusán pedig kiadták a történelmi jelentőségű jelszót is: „Nem a tőkéseknek, hanem a népnek építjük az országot!" A kommunisták hívó és lelkesítő szavára milliók mozdultak meg országszerte. Millió és millió kéz nyúlt az eke és a kalapács után, hogy ne csak helyreállítsák, amit a háború romba döntött, hanem újjá és mássá, szebbé és jobbá, valóban maguknak építsék fel az országot. Népi demokratikus állami és társadalmi rendünk megteremtésében országunk leghaladóbb, legforradalmibb, legszervezettebb osztályának, az ipari munkásságnak és a sok vészben és viharban megedzett Magyar Kommunista Pártnak valóban elévülhetetlen, történelmi érdemei vannak.

A Magyar Kommunista Párt azonban tudta azt is, hogy ezeket az óriási feladatokat egyedül, kizárólag a saját erejével sohasem tudná megoldani. Éppen ezért, amikor felmérte az ország előtt álló feladatokat, s kidolgozta nemzeti felemelkedésünk átfogó tervét, meghatározta a feladatok megoldásának egyedül helyes és lehetséges útjait és módszereit is.

Mindjárt felszabadulásunk első perceiben — a Magyar Frontba tömörült pártokra építve — létrehozta a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot: az antifasiszta demokratikus pártok és erők politikai harci szövetségét. Minden erőt a fasizmus elleni harcra, minden erőt az ország újjáépítésére! — ez volt akkor a Magyar Kommunista Párt legfőbb célkitűzése.

A munkásegységre és a munkás-paraszt szövetségre támaszkodva ez a széles nemzeti összefogás tette lehetővé az új típusú magyar állam tényleges kialakítását. Ez tette lehetővé azt is, hogy elért eredményeinket a Magyar Nemzeti Függetlenségi Fronton belül és kívül szervezkedő reakció ellenforradalmi kísérleteivel és a nyugati imperialista hatalmak beavatkozási törekvéseivel szemben sikeresen megvédhettük. A Magyar Kommunista Párt irányító és vezető szerepe mellett a dolgozni és építeni akaró népi erők összefogásának köszönhető, hogy nem süllyedtünk el abban a sírban, amelyet a reakció ásott számunkra, hanem felszabadítónk, a nagy Szovjetunió segítségével elindultunk nemzeti fejlődésünk soha nem látott magaslatai felé.

Ez azonban már Magyarország történelmének újabb fejezete.

FÜGGELÉK

CIKKEK AZ 1936–1945-ÖS ÉVEKBŐL

A népi arcvonal

(A *Tovább* 1938. évi április—májusi számából)

A népi arcvonal mindig fájó kérdése volt a magyar életnek, de sokszorosan az ma, amikor Nyugaton egy falánk és barbár életforma döngeti kapuinkat.

Ausztria annektálása teljes meztelenségében vetette fel a magyar függetlenség kérdését. Mi lesz velünk? Ki tud itt „Megállj!"-t parancsolni, amikor a nagy német fasiszta étvágy egy percig sem titkolja, hogy telhetetlen gyomra számára ínyencfalatnak szánja hazánk legistenáldottabb földjét: a Dunántúlt? És ha a Dunántúl eltűnt a német étvágy süllyesztőjében, remélhetjük-e, hogy a vén Duna megvéd bennünket?

A kormány a magyar függetlenségért aggódó minden kiáltásra jó előre megadta a választ. Ünnepélyesen kijelentette, hogy bennünket sem kívülről, sem belülről semmiféle veszedelem nem fenyeget. Határainkon kívül senki sem akar kezet emelni ránk, határainkon belül semmiféle veszedelem magvai nem csíráznak, a világnézeti harcok már eldőltek, szóval: hazánk a csodálatos rend és béke szigete.

Ezt mondja a kormány! De mi érezzük, hogy talpunk alatt parázslik a föld és fejünk felett kigyullad a tető. Hiába igyekszik a kormány a háborgó idegeket megnyugtatni, mi látjuk, hogy amilyen mértékben

nő itt a szociálisabb Magyarországért küzdők csapata, bizonyos körök ugyanolyan mértékben igyekeznek önző érdekeiket megvédeni — még függetlenségünk feladása árán is. Állítjuk, hogy a fasiszta veszély nemcsak hogy nem szűnt meg, de nőttön-nő. Míg előadásokat tiltanak be, míg lapokat koboznak el, míg írókat ítélnek el csupán amiatt, mert a hazátlan magyarból felelős honpolgárt akarnak formálni, addig a fasiszta veszélyt nem tekinthetjük megszűntnek.

Ezekben a sorsdöntő órákban komolyan és higgadtan kell foglalkozni kérdéseinkkel. Mondanivalónk komolysága nem tűr semmi cicomát, s miközben ellenfeleink a fogalmak minél kiadósabb elmázolásán fáradoznak, mi azon leszünk, hogy az egyszeregy világosságával magyarázzuk problémáinkat. A politikai ábécé legegyszerűbb nyelvén akarunk beszélni.

Miért van szükség a népi arcvonalra?

A feltett kérdésre legjobban az osztrák tragédia felidézésével felelhetünk. Miért bukott el Ausztria? Azért talán, mert a német óriás szemet vetett rá? Ó, nem azért! Az ismeretes eseményeket nem is annyira a Német Birodalommal való egyesülés, mint inkább a fasizmus kényszerű vállalása teszi tragikussá. Ilyen értelemben pedig Ausztria nem is most bukott el, hiszen tragédiája 1934 telére nyúlik vissza. Azokra a zord februári napokra, amikor Dollfuss akkori kancellár elszánt utcai harcokban semmivé zúzta az országban a munkásmozgalmat és vele együtt a demokráciát is. A horogkereszt osztrák és nagynémet agitátorai csak erre vártak. Élénken megtapsolták a kis kancellár fényes győzelmét, s kifejezték előtte szerencsekívánataikat. Hódolatukban nem volt semmi képmutatás. Világosan látták, hogy a demokrácia fegyveres letörésével Dollfuss az ausztriai horogkeresztes mozgalmat legharcosabb ellenfeleitől szabadította meg. Ezért pedig csak hálával tartozhattak. Lelkesen ünnepelték hát a győztest, s azonnal akcióba léptek — ellene. A pénz nélküli új rendi állam nem volt képes védőgátat emelni az egyre féktelenebbé váló náci uszítással szemben. Akik tiltakoztak volna, Ottakring és Floridsdorf munkásai, vagy fizikailag semmisültek meg, vagy tehetetlenül a föld alá szorítva éltek. Dollfuss a munkásmozgalmon aratott győzelmével az osztrák függetlenség sírját ásta meg, amelybe — nem telt bele egy fél év — maga is oly szánalmasan belehullt.

Ausztria tragédiája beteljesedett. Sorsán — úgy látszik — egyelőre nem lehet változtatni. Az intő példa tanulságait azonban le lehet, sőt

a demokráciáért küzdő valamennyi népnek kötelessége is levonni. Ez a tanulság pedig így hangzik: nevetséges szélmalomharcot folytat az a fasizmussal, aki egyidejűleg a munkásosztály demokratikus frontjának is hadat üzen! A fasizmussal, féktelen imperialista étvágyával szemben a nemzeti függetlenség egyedüli biztosítékát a legszélesebb és legmélyebb alapon szervezett nemzeti-népi arcvonal nyújtja.

Nemzeti függetlenségünk e kritikus perceiben félve tesszük fel a kérdést: Magyarországon van-e ilyen határozott népi arcvonal? Vannak-e pártok, vannak-e pártszövetségek, amelyeknek kiállása és szívós harca megmenthetné e földet? Az őszinte feleletet fáj kimondani. Sajnos, sehol sem látjuk a néptömegeknek azt a szilárd acéltömbjét, mely szembehelyezkedne a fenyegető nemzetellenes áramlatokkal. Annyira hiányoznak nálunk az osztályalapon szervezett néptömegek, hogy kevés túlzással azt mondhatnánk: Magyarországon csak pártvezetőségek vannak, de nincsenek határozott arcú párttömegek.

Tartsuk csak meg szomorú seregszemlénket! Kezdjük mindjárt az uralkodó osztályok pártján, „a dicsőségesen országoló" NEP-en!*

A NEP a magyarországi fasiszta törekvések politikai vetülete. Gömbös Gyula is ennek szánta.

A fasizmus az uralkodó osztályok érdekeinek fegyveres védelme.

Osztályérdekeket véd, miközben mereven szembehelyezkedik a társadalmi haladással. A fasizmus pártja egyenesen azért lép fel, hogy a munkásosztály szervezeteit felőrölje, kiüsse kezéből az önvédelem fegyverét, és ezt azokra bízza, akik a munkásságnak gazdaságilag, politikailag és kulturálisan is ádáz ellenségei.

Kormányférfiaink gyakran tesznek olyan melldöngető kijelentést, hogy nekik szerte az országban milliós tömegeik vannak. Mi azonban nagyon jól tudjuk, hogy nem a NEP-hívek száma rúg milliókra, hanem az elesett, az adósságba fulladt, a nincstelen és a mindennapi falatért küzdő embereké. A kormány az ő függő viszonyukat kihasználva keresztülvitte, hogy sokan „lemondtak" az ellenzéki politikában való aktív részvételről, s az ilyenképpen passzivitásra kényszerített emberekről az élharcosi bölcsesség csakhamar megállapította, hogy: íme, ezek a mi párthíveink.

A második nagy pártalakulat: a Független Kisgazdapárt. Sajnos, ennek is határozottabb a vezérkara, mint a tömegarca. Rengeteg

* Nemzeti Egység Pártja.

a híve, de hosszú évek megannyi erőfeszítése árán sem tudott a magyar politikai élet uralkodó pártjává válni.

Sokan, sokszor és sok helyen megállapították már, hogy a parasztság nem osztály, hanem osztályok komplexuma, mely rengeteg ellentétes érdeket rejt magában. Ezeket a gazdasági életbe mélyen beágyazott ellentéteket a politika síkján egy kalap alá venni — egészen elhibázott. Az ötvenholdas gazda és a teljesen nincstelen földmunkás nem vallhatja száz százalékosan ugyanazokat az elveket. Ha mégis egy táborba tereljük őket, állandóan felüti köztük kígyófejét a gyanakvás, jelentkezik az osztálygátlás, ebből pedig a széthúzás.

A magyar földmunkásságot — ezt határozottan leszögezhetjük — osztályhelyzete, ebből fakadó proletárvolta a városi munkássággal elvi és harci közösségre predesztinálja. Egységes tömbje azonban megbomlik a demokratikus szervezkedés hiánya miatt, s bár a reformok kiharcolásához nélkülözhetetlen lenne hadsorainak egysége, mégis ezek törmelékeit igen gyakran egymással farkasszemet néző pártok kereteiben találjuk meg.

A Független Kisgazdapártnak is komoly kötelessége, hogy az ipari és mezőgazdasági proletariátus természetes szövetségét elősegítse.

A magyar ipari munkásság tömegpártja: a Szociáldemokrata Párt. Minden ipari központban erős szervezetei vannak. Politikai iskolázottság, továbbá a vezetők és vezetettek közötti viszony tekintetében kétségtelenül az első helyen áll. Igaz, hogy egyes helyeken, különösen Budapesten, erős pártbürokráciát fejlesztett ki, de szervezeteinek egészséges funkciója mindig kitermeli tömegeik természetes vezetőit.

A Szociáldemokrata Párttal az egész magyar oppozíciónak keresnie kell az együttműködés lehetőségeit.

Seregszemlénk végén szólnunk kell a nyilaskeresztesek szomorú táboráról. Vezetőikről, a középosztály és arisztokrácia zavaros egyéniségeiről — akik magas politikai, katonai és közgazdasági pozíciók elnyerése reményében űzik mesterkedéseiket — nem beszélünk. Őket minden további nélkül átadjuk a jelenkor megvető ítéletének. De igenis szólnunk kell e politikai maszlag áldozatairól: a nyilaskeresztes parasztságról. A nyilaskeresztes mozgalom a magyar politikai élet szektája. Ahogy az ördögűzés megfertőzi és feldúlja a lelkeket, éppen úgy fertőzi meg és dúlja fel a nép politikai tudatát a kampóval vagy kaszával párosított kereszt. Még eredetük is megegyezik. Akit a hatósági üldözés a komoly politikai mozgalomtól visszariaszt, végül kinyújtja kezét a

felkínált egyenruha, röpcédula és bot után. Hogy üldözik őket? Igaz, de taktikából, mert ugyanakkor pénzelik is, s a két tevékenység csodálatosan egybevág.

A magyarországi nyilaskeresztes mozgalomnak minden gyászos drapériája ellenére is van egy nagy tanulsága. Éspedig az, hogy az általános elégedetlenség cselekvésben készül kirobbanni, s a nép legszívesebben annak a zászlaja alá szegődik, aki aktivizálni tudja őket. Havi szemlékkel, tetszetős elméletek hangoztatásával már nem sokra megyünk. Meg kell teremtenünk ... az összes ellenzéki pártok tervszerű együttműködését a néptömegek mozgósítására ...

Mit akar a népi arcvonal?

Meg akarja cáfolni a rázúdított rágalmakat, és követelni akarja jogait.

Meg akarja cáfolni azt a mesét, hogy a kormány a dolgozó tömegeket a választójogból az eddiginél is hatékonyabb mértékben azért zárja ki, mert a nép műveletlen. Állítja, hogy a nép politikai iskolázottsága eljutott arra a fokra, hogy a politikai fékek meglazítása után biztos öntudattal képes megválasztani sorsa intézőit. Ezért: bejelenti harcát az általános, egyenlő, titkos választójogért!

De meg akarja cáfolni azt a másik mesét is, hogy Magyarországon a világnézeti harcok már eldőltek. Állítja, hogy ez a kijelentés csak a kormánykörökre jellemző és csak azt jelenti, hogy ők már eldöntöttnek tekintik a harcot, elégedettek a jelenlegi társadalmi és politikai állapotokkal és felkészültek minden támadásra.

De a népi arcvonal silány illúzióvá akarja törpíteni azt a kijelentést is, mely szerint az az állapot, amelyben a népmilliók tengeri- és korpakenyéren s egyszersmind édenkerti ruhátlanságban élnek, a rend és béke korszaka volna. Szerinte ez a legnagyobb rendetlenség.

És meg akarja cáfolni azt az önző állítást is, mely szerint az uralkodó körök érdekei egyetemes nemzeti érdekek. Állítja, hogy a munkásosztály, főként a három millió magyar koldus megsegítésénél nincs ma egyetemesebb magyar érdek.

Őszinte szavak egy mozgalomról

(A *Népszava* 1941. április 13-i számából)

A napisajtó és a különböző pártállású folyóiratok hasábjain hetek óta szenvedélyes vita folyik a Márciusi Front-mozgalom szerepéről. Sorra megszólaltak a népiesek vezető alakjai, s kölcsönösen egymást tették felelőssé a falukutató irodalom és annak politikai lecsapódása: a Márciusi Front bukásáért.

Az elemi erővel fellángoló szenvedélyes vita azt mutatja, hogy a magyar népies mozgalom a keretek felbomlásával és az egykori fegyvertársak szétszéledésével nem szűnt meg, csak rövid időre lekerült a napirendről. Probléma volt keletkezésekor és ereje teljében, s az maradt szunnyadásának ideje alatt is. Mutatja ezt a napjainkban megjelenő cikkek tömege.

Mi a kérdéssel kapcsolatban mindenekelőtt kijelentjük: a népieseket nem egyéni cselekedeteikben, hanem munkájuk társadalmi vonatkozásaiban nézzük. Ebből kiindulva megállapíthatjuk, hogy a Márciusi Front korántsem annak a tíz-tizenkét írónak a mozgalma volt, akiknek a nevével a közvélemény ezt fémjelezni szokta. Ha ugyanis ez így lenne, könnyen napirendre térhetnénk fölötte, hiszen ennyi ember elvesztése jelentős politikai mozgalmak további sorsa szempontjából jóformán szóba sem jöhet.

A Márciusi Front az általános európai népfront-mozgalom sajátos magyar megnyilatkozási formája volt. Kimondott és közvetlen célja az akkor erősen növekedő jobboldali diktatúra megakadályozása, távolabbi célkitűzései pedig a magyar sorskérdésekkel függtek össze: a földreformmal és a szabadságjogok kivívásával. Olyan célkitűzések voltak ezek, amelyeknek kiharcolása érdekében szívesen szövetkeztek egymással a legkülönbözőbb pártállású és gondolkodású emberek.

A népies írók magatartását többé-kevésbé már származásuk meghatározta. Legtöbben a parasztság alsó rétegéből jöttek, s az onnét hozott mély emlékekkel elsősorban a szegényparasztság felemelését állították politikai küzdelmeik irányvonalába. A harc eleinte szellemi síkon folyt, s céljuk a magyar parasztság öntudatosítása, nevelése, s régóta esedékes gazdasági és politikai felemelésének elérése volt. A küzdelem országos érdeklődéstől kísérve meg is indult, de amint hamarosan kiderült — tisztázatlan elgondolásokkal. A népiesek nagy része nem látta világosan, hogy a parasztság alsóbb rétegei milyen helyet foglalnak

el egyrészt magában a nagy paraszti közösségben, másfelől a fennálló tőkés társadalmi rendben. Csak a parasztkérdést tartották fontosnak, s nem vették észre, hogy ennek megoldása nemcsak a nagybirtokosok és a parasztság közötti osztályviszonylatoktól, hanem az ország osztályviszonylatainak összességétől függ, hozzászámítva, hogy a nemzetközi helyzet is befolyást gyakorol rá.

A népies írók a parasztság felemeléséről beszéltek, de még osztálytagozódását és ebből folyó politikai állásfoglalását sem látták tisztán. Állásfoglalásuknak a hiányos szociológiai képzettségen kívül történelmi háttere is volt, mégpedig a munkásosztály múltbeli veresége. Szerintük a kérdés így hangzott: ha a munkásság a múltban így „leszerepelt", ki lehet a jövő hordozója? Csak a parasztság. Paraszt-orientációjuk nem volt ugyan munkásellenes, de kétségtelenül a munkásság elszenvedett vereségéből indult ki, s ezért nem látták a munkásosztály mozgalmában, szervezeteiben és ideológiájában a jövőt mozgató erőt.

Amikor a népiesek a parasztságot nem tudták maguk mögé tömöríteni, nem találták meg az utat a munkásosztály felé sem. Ehelyett a középosztály felvilágosítására és meggyőzésére fektették a súlyt.

A Márciusi Front tévedésekkel és tisztázatlanságokkal terhelt mozgalma mégsem volt hiábavaló. Ezek az írók olyan gyökeres átalakulásról beszéltek, ami, ha megvalósul, komoly lépést jelentett volna a parasztság régóta esedékes polgári demokratikus átalakulása terén. Radikális követeléseik hangoztatása közben azonban a falukutatóknak látniok kellett volna azt is, hogy az agrárkérdés polgári demokratikus megoldásáért folyó harcban is a város vezeti a falut, az ipari munkásság a parasztságot.

A polgári társadalmi rend mai helyzete a feudális keretek között megrekedt mezőgazdaság számára így állítja fel a kérdést. Szükséges, hogy mindazok, akik a parasztság felemelésének ügyét komolyan veszik, maguk is így lássanak és az agrárkérdés megoldásának útját és módozatait ebből a szempontból bírálják el.

Sorsközösség — sorskérdés

(A *Népszava* 1941. augusztus 3-i számából)

A *Szabad Szó*-ban Kovács Imre nyílt levelet intézett a parasztsághoz. Írásával kettős célja volt. Először is meg akarta nyugtatni a hozzá „aggódó hangú leveleket" küldözgető parasztokat, hogy terveik valóra válnak. Másodszor: fel kívánta sorolni azokat az egyéni- és tömegértékeket, amelyek biztosítják, hogy a parasztság vágyait és törekvéseit ez alkalommal nem sodorhatják újabb szakadékba a történelmi események.

A cikk látszólag szervesen beletartozik abba a gondolatkörbe, amely néhány hónappal ezelőtt olyan nagy visszhangot keltett a kérdésben közvetlenül érdekelt ipari munkásság és parasztság soraiban, sőt az eseményeket lelkiismeretesen figyelő és mérlegelő kispolgári és középosztálybeli rétegekben is. A cikk alapja változatlanul a munkásság és a parasztság egymáshoz való közeledése. Ám erre a helyesen fölismert fundamentumra Kovács olyan ideológiai építményt rakott, amely megítélésünk szerint nem állja ki minden tekintetben sem a szociológia eddig leszűrt eredményeinek próbáját, sem a mostani történelmi idők próbatevő igazolását.

Előrebocsátjuk: alábbi fejtegetésünk nem akar egy jottányit sem elvenni Kovács Imrének a parasztság felemelése körül szerzett érdemeiből. Örömmel bocsátottuk rendelkezésére lapunk hasábjait is, amikor arról volt szó, hogy a munkásság és parasztság történelmi egymásrautaltságának hangot adjon. Megjegyzéseink a barát és a fegyvertárs őszinte szavai — a további közös munka reményében és érdekében.

Hogy világosan lássunk, szükséges, hogy az olvasó pontosan megismerje Kovács Imre gondolatmenetét. Nem árt tehát, ha nyílt levelének idevonatkozó részét szó szerint leközöljük. Íme:

1. A parasztegység megvalósítását mindenki helyesnek és szükségesnek tartja. Elsősorban mégis a földmunkások, cselédek és kisparasztok egységét akarjuk megvalósítani. A nagyparasztok inkább már a földbirtokosokhoz tartoznak, hiszen maguk nem dolgoznak, munkásokat fogadnak, azokkal műveltetik a földet. Rájuk tehát nem számíthatunk. Azok a parasztok, akik maguk művelik saját földjüket, továbbá a más földjén dolgozó munkások, napszámosok, részesek, cselédek stb. a parasztegység hívei, s pillanatnyilag ennek a tábornak a *Szabad Szó* a látható képviselője. Később ez a nagy család kezébe veszi sorsának irá-

nyítását olyképpen, hogy politikai párttá alakul, s részt kér az ország vezetéséből.

2. Mivel a parasztság egyedül nem tudja terveit megvalósítani, szövetségesekre van szüksége. A szövetségesek megválasztásával azonban nagyon vigyázzunk. Jelentkeztek például a középosztály részéről fiatal írók és a parasztság mellé álltak. Könyvekben és cikkekben tárták az olvasók elé a parasztság helyzetét s megoldást sürgettek. Azután egyszerre elfordultak vagy elhallgattak. Ma már nem írnak a parasztságról: visszatértek osztályukhoz. Ezek a derék fiatalok szép munkát végeztek, de nem váltak be mint szövetségesek. Feledjük el őket, s vonjuk le azt a nagy tanulságot, amelyet eddig, sajnos, mindig le kellett vonni. Az írók közül csak azokban bízzunk, akik sorainkból származnak. Hála Istennek, már sokan vagyunk olyan írók, akik a népből, a parasztságból vétettünk. A *Szabad Szó* oldalain mindig ismerős nevek szerepelnek, legyenek akár hivatásos írók, akár falusi tollforgatók: egytől-egyig kemény, okos, hű emberek. Bennük bízhatunk, mert igazi és áldozatos szövetségesek.

3. Feltétlenül bízhatunk az ipari munkásokban. A családhoz tartoznak, csak körülményeik miatt a városba kerültek. Az ipari munkások jelentős része a falvakból költözött Budapestre és a vidéki városokba. Legtöbbjüket még élő szálak: rokoni és baráti kapcsolatok fűznek a faluhoz. Amikor meghallották, hogy a parasztok barátságra nyújtották feléjük kezüket, rögtön elfogadták és a legnagyobb lelkesedéssel nyilatkoznak a magyar dolgozók sorsközösségéről. Az ipari munkásokban soha nem fogunk csalódni.

Eddig tart Kovács Imre pontokba sűrített fejtegetése.

*

Kezdjük a magunk megjegyzéseit mindjárt az első pontnál. Mindenekelőtt állapítsuk meg, hogy Kovács nagyon sommásan intézi el az egész nagyparaszt-kérdést. Szerintünk ezt nem szabad ennyire leegyszerűsíteni. Induljunk ki abból a megállapításból, amit már a falukutatók tettek a parasztegység vizsgálatánál, hogy tudniillik a nagyparasztok között és ezeknek a parasztság alsóbb rétegeihez való viszonyában országrészek szerint is nagy különbségek vannak. Kovácsnak kell a legjobban tudnia — hiszen arról a vidékről való —, amit a „Viharsarok" írója is megállapít, hogy például Gyomán

„. . . politikai tekintetben megszűnik minden hierarchia, s minden

esetben felülkerekedik a közösség érzése és tudata: a gazdák közös frontot alkotnak a mezei és az ipari munkássággal. A gyomai paraszt eredendően ellenzéki. Megszokta száz esztendő alatt, hogy ha hű akar lenni önmagához, nem is lehet más. A hatalom politikai ágensei és irányító tényezői itten mindig a beköltözött vagy idehelyezett idegenekből kerülnek ki, a bennszülött nem is tehet mást, minthogy megellenzi politikájukat és törekvéseiket... Az uralkodó politikának azonban volt egy áldásos hatása is. Egy táborba verte itt a parasztság és a munkásság egyetemét: a népjogok kiterjesztése érdekében és a népjogok megnyirbálói ellen." („Viharsarok"; 164. old.)

Így állván a helyzet: rendkívül fontos annak eldöntése, hogy részese lehet-e a gazdagparaszt — ha csak vidékenként is — annak a paraszti egységnek, amely a földreform megvalósításának leghatalmasabb tényezője. Elméletileg nyilvánvaló, hogy a parasztegység kialakulását a parasztság osztályokra tagozódása akadályozza. Gyakorlati szempontból azonban felmerül a kérdés: a történelmi helyzetnek és az adott viszonyoknak megfelelően nem lehet-e szó olyan parasztegységről, amelynek a gazdagparaszt is részese. Kivált akkor, amikor a nemzeti élet s az agrárkérdés demokratikus megoldásáról és a feudális maradványok felszámolásáról van szó. Ebben a vonatkozásban szerintünk súlyos hiba a nagyparaszt magatartását vagy esetleges közreműködését számításon kívül hagyni. Azt mi is elismerjük, hogy a gazdagparasztság és a földmunkásság között is vannak ellentétek, de még mindig kérdés, ez-e az erősebb, vagy pedig az egész parasztságnak a nagybirtokkal fennálló ellentéte.

Kovács Imre merev és elutasító kérdésfeltevése és válasza annál furcsább, mert az az írótábor, amelyikkel annak idején ő is indult, látta, hogy a polgárosodó paraszt „felemelkedési vágyának" és a „falusi szegénység felszabadulási törekvéseinek" egybekapcsolása beilleszthető abba az átfogó programba, amely a nemzet előtt álló feladatok összességét, mindenekelőtt a földreform megvalósítását, szabadságunk és nemzeti függetlenségünk védelmét tartalmazta. Hiba lenne, ha Kovács Imre az ipari munkássággal kötött szövetség után feladná a középparasztsággal való együttműködés lehetőségét, s a földkérdés és más nemzeti feladatok megoldásából a földmunkásokon és az ipari munkásokon kívül mindenkit kirekesztene.

„Írók közül csak azokban bízzunk, akik sorainkból származnak" — állapítja meg Kovács Imre tézisekbe foglalt válaszának második pont-

jában. Szintén sommás ítélet! Azt hisszük, teljesen felesleges itt hosszú elméleti vitába bocsátkozni, elegendő csak megemlíteni, hogy a magyar irodalom tömegével mutatja fel az olyan írókat, akik egyáltalán nem a népből vétettek és mégis hűségesebb letéteményesei voltak vágyainak, követeléseinek és történelmi igényeinek, mint nagyon sok népfi. Nagyon igaz Illyés Gyula közismert disztichonja:

„Azt, hogy a nép fia vagy, igazolnod
sejh, nem azzal
Kellene: honnan jössz — azzal, ecsém!
hova mész!"

Ám, ha Kovács Imrét az idézet nem győzné meg, utalhatunk arra a példára, amelyre ő is hivatkozik. A Márciusi Front-mozgalom íróira. Ennek a mozgalomnak az író- és értelmiségi tagjai sem voltak teljes egészükben parasztszármazásúak, mégis hű szövetségesei voltak a parasztságnak. Ismétlem: hű szövetségesei. Legyünk ugyanis tisztában azzal, hogy a Márciusi Frontot nem az írók árulása vette le a történelem napirendjéről. A mozgalom a 37—38-as politikai viszonyok sajátos megnyilatkozási formája, az akkori idők egyedül helyes és lehetséges politikai módszere volt abban a tekintetben, hogyan lehet minden jószándékú, számottevő és becsületes elemet a népi és a függetlenségi törekvések szolgálatába állítani. Abban az időben, amikor a második világháború kitörésének szele már átfújta Európát és amikor még senki sem tudhatta, hogy a társadalom ez újabb, nagy viharában milyen szerep jut Magyarországnak, ez a tábor az ország ellenállóképességének növelését, önállóságának, szabadságának és függetlenségének megóvását és mindezek bázisául a reformok sürgős megvalósítását sürgette. Az írók a jogosan felhánytorgatott árulást csak később követték el, amikor a Márciusi Front-mozgalmat követő idők politikai módszereit és harci eszközeit vagy nem ismerték föl, vagy már nem vállalták. Ebből azonban azt a következtetést levonni, hogy az írói magatartást pusztán a származás dönti el, a valóságnak meg nem felelő beállítás.

*

Ugyanebből a szemléletből fakad Kovács harmadik tézise is. Tökéletesen igaz, hogy a parasztság „az ipari munkásokban soha nem fog csalódni". Ám ezt a hitet azzal támasztani alá vagy annak csak a lát-

szatát is kelteni, mintha ennek az oka az ipari munkásság nagy részének paraszti eredete és a faluval való élő kapcsolata volna — az utóbbi évek faji mítoszához hasonló kasztszellemre vall. Kovács állítása szerint a parasztság ügyének szolgálatában csak azok jönnek vagy jöhetnek számításba, akik osztályközösségi kapcsolatot tartanak fenn a parasztsággal. Ezzel szemben az igazság az, hogy az ipari munkásság akkor is szövetségese volna a parasztságnak, ha nem fűznék rokoni vagy baráti szálak a faluhoz.

A parasztság és a munkásság szövetségének sokkal mélyebb gyökerei vannak. Olyan társadalmi adottságok, amelyek már a szövetséges társak nevének sorrendjét is megváltoztatják és az ipari munkásokat teszik az első helyre. Alapos szociológiai meggondolások mondatják ki velünk, hogy nem az ipari munkásság szövetségese a parasztságnak, hanem fordítva. A parasztság sorakozik föl történelmi igényeinek megvalósítása érdekében a sokkal fejlettebb osztályviszonyok között élő, szervezettebb, iskolázottabb és egységesebb ipari munkásság mögé. Egy percre sem szabad ugyanis elfelejtenünk, hogy — bár a nagybirtokrendszer uralkodó gazdasági és politikai tényező napjainkban is — a mai társadalmi rend döntő tényezője mégsem a nagybirtok, hanem a nagyipar.

Éppen azért, mert az ipari munkásság egy fejlettebb termelési ág produktuma, elmondhatjuk, hogy a szocialista célkitűzésért kizárólag az ipari munkásság harcolhat közvetlenül minden gátló körülménytől mentesen.

Az ipari munkásság és a parasztság egymásratalálása éppen ebből a szempontból nagyon jelentős. Az ipari munkásság a legteljesebb odaadással teszi magáévá azokat a követeléseket, amelyeknek hangoztatására és megvalósítására a parasztság egymagában nem képes. Az ipari munkásság szövetségese iránti természetes odaadással teszi ezt, hiszen a maga céljait sokkal elevenebben tudja egybekapcsolni az egész nemzeti élet új fejlődési útjáért folyó harccal. Ezért tud a nép alaptörekvéseinek szószólója és a nemzeti élet vezetésének előharcosa lenni.

*

Manapság sok szó esik a sorskérdésről és a sorsközösségről is. Azt nem szükséges magyarázni, hogy magyar és magyar között, lett légyen az földesúr vagy jobbágy, nagyiparos vagy bérmunkás, a nemzetközi rivaldák fényében sütkérező író vagy a népe sorsán kesergő szegény költő, mindenkoron volt egyfajta sorsközösség, ha ez legtöbbször a

szembenálló felek sorsközössége volt is. Ez azonban egyáltalán nem jelentette azt, hogy bizonyos korokban nem jött vagy ne jöhetett volna létre harci közösség az alsó és felső osztályok között. Legyen elegendő ennek illusztrálására 1848 felemlítése, amikor a magyar forradalomban az alföldi parasztnépet, Budapest plebejus ifjúságát és a vármegyei urakat a nemzeti egység és az ország függetlenségének biztosítása szólította egy táborba.

Ma is ilyen összefogásra van szükség, ha meg akarjuk állani a helyünket a jelenlegi világégésben, és ha meg akarjuk menteni a nép lelkében izzó követeléseknek — emberi jogok, szabadság, függetlenség, földreform — nemcsak a jelszavait, de a tényeit is.

Út és cél

(A *Népszava* 1941. augusztus 24-i számából)

A *Népszava* 1941. augusztus 3-i számában megjelent „Sorsközösség — sorskérdés" című cikkem nem remélt visszhangot keltett olvasóink körében. A körülötte kialakult polémia azt mutatja, hogy eleven, időszerű kérdésekre tapintottunk rá. A vita lezajlott, a vélemények pro és kontra elhangzottak, itt az ideje, hogy megkíséreljük levonni és értékesíteni a tanulságokat.

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy a hozzászólók két döntő pontban kivétel nélkül egyetértettek. Valamennyien hangsúlyozták az ipari munkásság és a parasztság összefogásának szükségességét s Kovács Imrével egyértelműleg elismerték azt is, hogy a gazdagparasztság és a szegényparasztság két különböző társadalmi réteg. A vitát elindító cikk is hangsúlyozta ezt, s az esetleges együttműködést helyhez, időhöz és csak bizonyos problémákhoz kötötte. Az egymással csatázó nézetek azonban ennek a két szempontnak a kihangsúlyozásán túl új, a szövetség követendő útja szempontjából lényeges kérdéseket is vetettek fel.

Ezek között első helyen áll Darvas József megállapítása: „Én is azt vallom, hogy mindennél fontosabb a munkásság és a parasztság együttműködésének, összefogásának megteremtése, ám azt is vallom, hogy ez az összefogás a jelszavak hangoztatásával még nem valósul meg." Darvasnak e megállapítása, amint látjuk, szintén a munkásság és a

parasztság összefogására, mint elengedhetetlen alapra épít, de ugyanakkor felveti: „mik is lehetnének, mik is legyenek ennek az összefogásnak konkrét, gyakorlati feladatai, nem is holnap, a jövőben, hanem ma".

Ezek a gondolatok természetszerűleg merülnek fel mindazokban, akik az ipari munkásság és a parasztság sorsközösségét komolyan veszik, s akik Kovács Imrével egyértelműleg vallják, hogy a két dolgozó osztály összefogásának terve ma „a legnagyobb politikai erő Magyarországon". Felesleges ugyanis bővebben magyarázni, hogy ez a szövetség nem jelenthet mást, mint azt, hogy az ipari munkásság és a parasztság minden fontos gyakorlati teendőben egyetért és együttműködik.

Magától adódóan következik ebből a második kérdés: mi jelenleg az a döntő szempont, amiben ez az együttműködés kidomborodhatik? A jelenlegi világégésben ez a feladat nem lehet más, mint az ország fennmaradásának, önálló és szabad fejlődésének biztosítása. Ezek a dolgozó osztályoknak is elsőrendű érdekei, mert hiszen az ő célkitűzéseik is csak szabad és független országban valósíthatók meg. Azt hisszük, nem tévedünk akkor, ha az ipari munkásság és a parasztság szövetségének jelenlegi célkitűzéseit az ország függetlenségének és szabadságának éber őrzésében, a magyar érdekek minden befolyástól való csorbítatlan megvédésében jelöljük meg. Függetlenségünk és szabadságunk megóvása biztosítéka az ország jövőjének, mert csak így érhető el az, amit nemrég Szekfű Gyula is kifejtett, hogy tudniillik a háború zivatara után a dolgozó osztályok betölthessék történelmi szerepüket, hivatásukat, s lerakhassák egy új korszak békés alkotómunkájának alapköveit.

Az ország szabadságáért és függetlenségéért folytatott harcoknak egyébként a történelem folyamán eddig is a dolgozó osztályok voltak a bázisai. Eddig azonban a szabadságharcokban a dolgozó osztályok mások vezetése alatt állottak, ma viszont a harc vezetésében önálló szerepet kérnek. Erre utal Földes Ferenc megjegyzése is, amikor azt írja: „Ma már a munkásság a kezdeményező egy olyan mozgalomban, amely hivatva van a magyar társadalom legjavát — az alsóbb osztálytól a felsőbbig egyaránt — összefogni a szabadság és függetlenség védelmében." Felmerül ugyanis a kérdés, hogy a szabadság és a függetlenség igenlésében a dolgozó osztályok érdekei nem találkoznak-e más osztályok vagy rétegek érdekeivel, s nem jöhet-e létre közöttük együttműködés a jelenlegi feladatok megoldására?

E meggondolások alapján jelen esetben az ipari munkásság és parasztság olyan gyakorlati együttműködéséről van szó, amelynek támo-

gatása az ország legkülönbözőbb rétegeinek is érdeke. Sőt: egyenesen ebben kell látnunk az ipari munkásság és a parasztság szövetsége kialakulásának föltételeit is. „Véleményünk szerint — írja Mód Aladár — különböző rétegekre kiterjedő együttműködésnek különös jelentősége van már magánál a munkásság és a parasztság szövetségének kialakításánál, de a már kialakult szövetség is csak mint egy sokkal szélesebb társadalmi együttműködésnek az alapja, gerince érheti el célját." Ez az idézet is világosan kimondja, hogy ennek a nagyobb egységnek — ellentétben minden eddigi hasonló törekvéssel — az ipari munkásság és a szegényparasztság a hordozója és e két osztály szövetsége a biztosítéka annak, hogy itt nem a célkitűzések feladásáról van szó, hanem ellenkezőleg, arról, hogy a társadalomnak mindazokat az elemeit, akik erre készek, felsorakoztassuk az ipari munkásság és a parasztság jövőt, alkotó munkát jelentő szabadságtörekvései mellé.

*

A vita fontos tanulsága: bölcs és előrelátó politikát folytatnak a dolgozó osztályok, ha hajlandók együtt dolgozni más társadalmi rétegekkel is olyan akadályok leküzdésében, amelyek nem távolítják el a dolgozókat az eddigi útról, hanem — éppen ellenkezőleg — a dolgozó osztályok szabad fejlődését biztosító új életforma megteremtéséhez vezetik.

Erről van szó, s ebben bizonyára egyetértünk. Az ipari munkásság és a parasztság szövetsége csak így jöhet létre, és csak ha ez megvalósul, mondhatjuk Kossuth szavaival, hogy „a nemzet akaratának kompakt erejével áll szemben a haza és a szabadság megrögzött ellenfeleivel".

A felemelkedés útja

(A „Petőfi útján" című kiadványból; 1942)

„Nagy történelmi évfordulók felé közeledünk! Az elkövetkezendő napok, hetek, hónapok és évek mindmegannyi százéves évforduló" — mondja a Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívása. És valóban, napjaink a magyar nemzeti függetlenségért és szabadságért, a szociális jogokért és haladásért, a magyar társadalom átalakulásáért vívott nehéz

harcok évfordulói. Száz évvel ezelőtt már égett az ország a függetlenség vágyától, visszhangzott az emberi jogok és szociális követelések kikerülhetetlen parancsaitól.

Százhúsz, százharminc éves tespedésből ébredt fel a nemzet akkor és két hatalmas feladatot kellett egyszerre megoldania: megszüntetni az ország gyarmati helyzetét és rálépni a polgárosodás, a szociális haladás útjára. Ezek önmagukban is nagy feladatok voltak, s különös jellegzetességük, hogy elválaszthatatlanok egymástól: egyiket sem lehetett megoldani a másik nélkül. Az ország függetlensége és szabadsága, önrendelkezési joga nélkül lehetetlen volt a nemzeti termelésnek és értékesítésnek olyan irányt adni, amely a magyarság gazdagságát, jólétét fejleszti, a feudális kereteket lebontja, s a jobbágyságot felszabadítja. Az ország függetlenségét és szabadságát lehetetlen volt kivívni a magyar nép gazdasági és politikai felszabadulása nélkül.

Nem először jelentkezik a magyar történelemben e két törekvés elválaszthatatlan egysége. A Rákóczi-felkelés, mely elsősorban az idegen uralom elleni jobbágymegmozdulás volt, azt mutatta, hogy nem lehet sikeresen harcolni a szabadságért anélkül, hogy a harcoló tömeg legelemibb gazdasági követeléseit ki ne elégítsék.

1848 ennek a törvényszerűségnek sokkal átütőbb erejű példája.

A független magyar minisztérium nem rendezte radikálisan a kor követelményeinek megfelelően a jobbágyterheket és a népjogokat. 1848. március 15-én Madarász László ellenzéki képviselő így tiltakozik: „Veszélyesnek tartanám a népet felszólítani, hogy robotolni szíveskedjék. Somogyban híre terjedt, hogy az úrbéri terhek megszüntetése az adandó kármentesítéstől feltételeztetik, s máris nagy lett az ingerültség. Itt többé nem 300 000 arisztokrata, hanem 12 000 000-nyi nép érdeke forog fenn." Táncsics *Munkások Újsága* című lapjában jelent meg 1848. október 17-én egy levél, melyben ezeket olvashatjuk: „Bizony, mi még nem érezhettük a szabadságnak jótékonyságát, csak kóstoltuk valami részben, de még fogalmunk kevés van róla; jó hazafiak sem lehetünk még, mert hazánk eddig nem volt, noha magyarok vagyunk, de nemzet nem voltunk; tudja kend, mi volt a mi nevünk? Szegény, adózó, teherhordó nép."

Ugyancsak a *Munkások Újságá*-ban írták a siklósi választókerület tagjai: „De hogy kié ez a haza, vagy hogy mit tarthatunk magunkénak mi, kik Magyarország népei vagyunk? micsoda javadalmakban részesülünk? — arról, úgy látszik, kerülik kendtek a beszédet."

A szociális haladás követeléseit a legvilágosabban és legegyszerűbben a Petőfiék által szerkesztett 12 pont fejezi ki. E szociális követelések közül a legsúlyosabbakat nem rendezte a felelős magyar minisztérium, és vagy ha törvényileg rendezte is, sok esetben a gyakorlatban nem vitte keresztül. A közteherviselést nem hajtották végre, az úrbéri terheket nem szüntették meg általánosan, a sajtószabadságot nem valósították meg, a választójogot igen magas cenzushoz kötötték, katonáinkat kiengedték Olaszországba — harcolni az olasz szabadságharc ellen. A nemzeti függetlenségért folyó küzdelemnek el kellett buknia, mert az ország vezető rétegei nem értették meg a magyar történelmi múlt tanulságait és a jelen sürgető követeléseit.

Mint 1848-ban a nép, napjainkban is felismerték a tömegek — az ipari munkássággal az élükön —, hogy a magyarság létkérdése a mai Európában a függetlenség és a szabadság kérdése. Országunkban a munkásság ismerte fel legelsőnek ezeket a történelmi feladatokat, döntő módon hallatta szavát a magyar önállóság kérdésében, s rövid félév alatt a függetlenség és a szabadság jelszava az egész társadalmat áthatotta. De ugyanakkor, amikor a munkásság a függetlenségért és a szabadságért harcol, nem szűnik meg hangoztatni, hogy az önálló, minden kérdésben független, határozóképességgel rendelkező Magyarország csak úgy valósítható meg, ha a széles néptömegek megkapják mindazokat a gazdasági és politikai jogokat, amelyekhez számuknál, nemzetgazdasági, társadalmi és kulturális jelentőségüknél fogva történelmi jussuk van. A munkásság és a parasztság csak úgy harcolhat a nemzeti függetlenségért, ha a nemzet egyenjogú tagjának érzi magát.

Az a polgárság, amelyet a magyarság nemzeti érdekei vezetnek, s amely ma világosan felismeri, hogy helyesen felfogott osztályérdekei egybeesnek a nemzet egyetemes érdekeivel, igennel felelt a munkásság kezdeményezésére. Sőt, azt is helyesen meglátta — mint ahogy Szekfü Gyula *Magyar Nemzet*-beli egyik cikke bizonyítja —, hogy „a munkásság és a parasztság társadalmi felemelkedése a polgárság mellé" elválaszthatatlan a magyar szabadság kérdésétől.

Melyek azok a gazdasági és politikai jogok, amelyek nélkül megvalósíthatatlan a társadalmi átalakulás és ezzel a független, szabad Magyarország kivívása?

Első a magyar föld kérdése és ezzel a mezőgazdasági népesség felszabadulása. A magyar birtokmegoszlás ma is feudális jellegű: 1070 egyezer holdon felüli birtokkal rendelkező földtulajdonos kezében van

az ország földjének majdnem egyharmada, azaz kereken 5 millió katasztrális hold.

A nemzet egyetemes érdeke a földreform. De sokkal sürgetőbb a szegényparasztság és a kisparasztság szempontjából. A mezőgazdasági népesség 70 százaléka szegényparaszt, nincstelen földmunkás, gazdasági cseléd és törpebirtokos, további 12—13 százalék 5—10 kat. holdas kisparaszt, akiknek zöme majdnem olyan színvonalon él, mint a törpebirtokosok. Ezeknek a hatalmas tömegeknek gazdasági felszabadítása és az életképes kisbirtokok teremtése a cél. A nehéz mezőgazdasági munka helyettesítése a gépek munkájával, a hitel és az értékesítés megszervezése a szövetkezetek útján szorosan hozzátartoznak az agrárlakosság felszabadításához. Ennek előfeltétele viszont, hogy politikai jogokhoz jusson.

Az ipari munkásság önálló szervezkedésével erős politikai öntudatra tett szert. Ahhoz, hogy a munkásság valóban a magyarság nemzeti érdekeinek elsőrendű védelmezője lehessen, szükséges, hogy az a szervezett tömeg, amelyre minden igaz magyar szándék támaszkodhat, birtokában legyen a politikai és szabadságjogoknak: az általános, titkos választójognak, a szólásszabadságnak és a teljes kulturális szabadságnak.

A munkásság a múlt példáin okulva nem akar több történelmi katasztrófát. Se Mohácsot, sem nagymajtényi, sem pedig világosi fegyverletételt. Ki akarja vívni jogait, hogy biztosíthassa a nemzet életét. Ezért nemcsak a célt jelöli meg, de rámutat a megvalósulás egyetlen lehetséges útjára is: megadni a gazdasági és politikai jogokat azoknak a tömegeknek, amelyek a magyar függetlenség és szabadság biztosítékai.

Akik ezt az utat megkerülve akarnak harcolni a magyar függetlenségért, a valóságban nem ezért lépnek fel, csupán jelszavakat hangoztatnak.

A megoldatlan történelmi kérdések sürgetik a megoldást — s ha a munkássággal szövetkezett parasztság együtt küzd érte — ez meghozhatja az új márciust . . .

Az ipari munkásság mellett

(A *Népszava* 1942. március 15-i számából)

A világosi fegyverletétel után a magyar nép szociális követelései jó időre meghiúsultak. A Bach-korszak a legdrasztikusabb eszközökkel eltiporta a magyar nép szabadságát és szociális követeléseinek érvényesítését. A parasztság helyzetében nem hozott döntő változást a 67-es kiegyezés sem. Az osztrák ipari és banktőkével szövetségre lépett nagybirtokos osztály a magyar szegényparasztság szociális kívánságait a mezőgazdasági munkásokról és cselédekről alkotott hírhedt törvényekkel akarta megoldani. A felemelkedés minden lehetőségétől elzárt parasztmegek számára a menekülés egyetlen útjaként a kivándorlás maradt. 1911-ig közel 1 200 000 magyar hagyta el hazáját.

Ilyen gazdasági és társadalmi viszonyok között köszöntött be a századforduló, amikor a nagybirtok és az osztrák ipar korlátai között fejlődő gyáripar hatalmas eltolódásokat okozott a magyar társadalom összetételében. A városok lakossága szaporodott, az ipari munkásság száma nőttön-nőtt és a népi jogokért folyó küzdelem élére a munkásosztály került. A fokozódó szociális elégedetlenség az eddigi függetlenségi mozgalmakkal szemben a belső, népi felszabadulás jegyében folyt le. A századforduló fiatal értelmisége az ipari és a mezőgazdasági munkásságnak ebben a közös harcában már az új, modern, demokratikus európai Magyarország követelőjévé és harcosává lett.

Ettől az időtől kezdve a népi és a szociális felszabadulásért folytatott harc élén megszakítás nélkül az ipari munkásság halad. Ez az osztály most érkezett csak igazán oda, hogy a népi és a szociális felszabadulás megteremtésének követelésével az 1848-ban elsikkadt politikai jelszavakat új életre keltse. A parasztság, amely évszázados erőfeszítések és áldozatok árán sem tudta kivívni felszabadulását, most az ipari munkásság politikai célkitűzéseinek jegyében újult erővel indulhatott harcba. Nálunk is bebizonyosodott, hogy a tőkés társadalmi rendben az ipari munkásság politikai vezetése vagy támogatása nélkül egyetlen társadalmi osztály sem juthat közelebb céljai megvalósításához.

A múlt év nyarától kezdve a *Népszava* hasábjain megtárgyaltuk a munkás-paraszt szövetség kérdését. Az együttműködés a két dolgozó osztály között a legfontosabb nemzeti—népi kérdés kivívása érdekében jött létre: a nemzet függetlenségének és szabadságának hagyományos biztosításában. A dolgozó osztályok politikai érettségére mutatott, hogy

megértették a közös kiállás szükségességét, s teljes erővel vállalták a legnagyobb és legidőszerűbb sorskérdéseket. A dolgozó osztályok azonban azt is tudják, hogy a nemzeti függetlenség biztosításának kötelező parancsát nem teljesíthetik anélkül, hogy azt egybe ne kapcsolják a népi felszabadulással. Ehhez pedig csak a szociális követelések teljesítésén keresztül vezet az út. A XX. századra átmentett feudalizmus és a magyar szegénység évszázadok óta fennálló ellentétét végre fel kell oldani a földreformon keresztül a szociális és demokratikus Magyarország megteremtésével.

Az ipari munkásság régen tudatában van ennek, s az idők biztató jele, hogy az ébredező paraszttömegek is mind tisztábban látják ezt, s e történelmi felismerés alapján önként vállalják a feladatot, hogy az új Magyarország megteremtéséből számarányuknak és nemzetgazdasági szerepüknek megfelelő módon kivegyék a részüket.

Falusi levelek

(A *Népszava* 1942. december 25-i számából)

A független Magyarország és a népi demokrácia megvalósításának az ipari munkásság mellett a parasztság a leghatalmasabb bázisa. Számtalan cikkben kifejtettük már e lap hasábjain, hogy a parasztság megmozdulása nélkül az ipari munkásság erőfeszítése csak kudarc és bukás, jobb esetben tiszteletre méltó történelmi torzó, amelyből a kései utódok talán hitet és vigaszt merítenek. Kifejtettük, hogy a magyar jövő nemcsak a gyárak futószalagjain épül, hanem ott szunnyad és csírázik a mezőkön is, s a paraszti tömegek évszázados építő szenvedélyükkel készen állanak, hogy a népből nemzetet, a hazából boldog otthont, a földből kenyeret és a szellemi sötétség helyén kultúrát teremtsenek.

Érdekes és rendkívül tanulságos ebből a szempontból a *Szabad Szó* néhány legutóbbi számát figyelmesen átolvasni. A lap földmunkás és kisparaszt olvasói több levélben kifejtik, milyen nagy szükség van ma az erős paraszti szervezetek kiépítésére. Szervezkedést sürgetnek, mert látják, hogy a háború utáni nagy feladatokra már most fel kell készülni, a megoldást elő kell készíteni. Mostani munkájuktól függ, hogy milyen körülmények között kezdhetik el az újjáépítést.

Örvendetes jelenség ezeknek a paraszti vallomásoknak a megjelenése. A szegényparaszti és a kisparaszti rétegek olyan tisztán látják társadalmi helyzetüket, ahogyan azt életkörülményeik eléjük tárják, s abba az irányba fordítják tekintetüket, amerre sorsuk parancsolja. Osztályhelyzetüknek megfelelő egyedül helyes és természetes orientáció ez.

S mit mondanak, mit mutatnak ezek a levelek? Mindenekelőtt azt, hogy dolgozó paraszti rétegünk iskolázott és érett a nemzeti és népi feladatok megértésére, felkészült ezek vállalására és megoldására. Kilépett osztályérdekeinek egyoldalú szemléletéből, s a nemzeti és az osztályérdek helyes viszonyában vizsgálja magát, mai és jövőbeli szerepét. Úgy védi osztályának ügyét, hogy azzal a nemzet ellenállóképességét növeli, és úgy harcol a nemzeti célokért, hogy azzal a népi-szociális felszabadulás útját egyengeti. A nemzeti és népi érdekek egymást feltételező egységében látja maga és nemzete sorsát, életét és jövőjét.

Azt kell mondanunk, hogy kevés politikai gondolat futott be ennél diadalmasabb utat Magyarországon. Nem arról van itt szó, hányan bólintanak helyeslőleg elgondolásainkra, hanem egyre inkább arról, hogy hányan értik meg teljesen a parasztok soraiban is a nemzeti függetlenség és a népi felszabadulás igazi, mély történelmi egységét és jelentőségét. S kell-e magasabb fokú szellemi erőpróba annál, hogy parasztságunk kitűnően válaszol a történelem mai kérdéseire?

Érdemes közelebbről megnézni ezeket a megnyilatkozásokat. A célt talán Iharos Ferenc fogalmazta meg legtisztábban: „A szervezés nagy munkáját mindenképpen el kell végezni, mert fajtánk jövője, magyarságunk szabadsága, függetlensége, munkásságunk értelme, nyugodt családi életünk és a műveltség emelése nélkül üres ábránd marad." Veres Péter ugyane lap hasábjain a parasztság előtt álló feladatokkal kapcsolatban azt írja, hogy a többi rétegekben nagy érdeklődés, szeretet és jóakarat van a parasztság irányában, a parasztságnak azonban tudnia kell, hogy saját szellemi és társadalmi erőfeszítése nélkül senki sem tud rajta segíteni. Mi hozzátehetjük: még az ipari munkásság sem.

A parasztság lapjában megjelenő megállapításokból kitűnik, hogy a dolgozó parasztság helyesen látja a munkásság és a parasztság egymáshoz való viszonyát a társadalmi küzdelmekben. Ez az együttműködés azt jelenti, hogy külön-külön egyik osztály sem tudja a maga problémáit megoldani, együttesen azonban mindkettőjük, sőt az egész nemzeti közösség kérdéseit is nyugvópontra tudják hozni.

De van ezeknek a cikkeknek más tanulsága is. Az egyik írója,

Gerei Péter például így érvel: „A Parasztszövetség ne csak az olvasóköröket és a gazdagparasztok beszervezését tartsa fontosnak, gondoljon elsősorban a szegényparaszti rétegre, a földmunkásokra, kisbérlőkre. Mert köztük található meg a parasztság legértékesebb rétege, a vezetésre alkalmasak nagy része. Gondoljon az ifjúságra, akikre lehet építeni, s akik hajlandók is résztvenni a közös munkában. A Parasztszövetség ne legyen pislákoló szalmaláng, mint eddig még minden paraszti megmozdulás. Erőt kell gyűjteni, anyagi és szellemi erőt, felvenni a harcot s kivívni a parasztságot megillető jogokat." Ebből a gondolatból kiindulva aztán számosan sürgetik a Parasztszövetségen belül a szegényparaszti szakosztály felállítását.

A parasztság hangadó, öntudatos elemei tehát a parasztegység megteremtésén fáradoznak. Újabb örvendetes jel. Azt mutatja ez, hogy legöntudatosabb képviselőik saját gazdasági és kulturális felemelkedésüket is a nemzeti függetlenség és a széles nemzeti egység érdekeinek rendelik alá. Mint ahogy a nemzeti függetlenség védelmében az ipari munkásság együtt megy a társadalom többi haladó és építő rétegeivel, ugyanúgy a parasztság legöntudatosabb osztálya, a falusi szegénység együtt akar haladni a dolgozó parasztság többi részével a nemzet előtt álló önvédelmi és a parasztság előtt álló szociális és kulturális törekvések megvalósításában.

A parasztság nagy szellemi és politikai előrehaladottságát jelzi mindez, valamint az is, hogy egyesek a Parasztszövetségen belül kulturális munkaközösségek felállítását sürgetik. Sokan a parasztság megadóztatását javasolják ennek érdekében. Az ipari munkásság is így kezdte, az anyagi áldozatok vállalásával. Rajta sem segített senki. Neki is egyedül a saját szerény anyagi erejéből kellett érdekvédelmét, gazdasági és kulturális felemelkedését megszerveznie és biztosítania, hogy azután a munkásjóléti intézmények egész sorával tegye képessé magát a nagyobb, a nemzeti közösséget közvetlenül is érintő feladatok vállalására. Sőt, az ő esetükben még rosszabb volt a helyzet. Mert amíg az ipari munkásság mögött vagy mellett nem állt senki, addig a szervezkedő parasztság az ipari munkásság egész erejére, társadalmi és politikai tapasztalataira támaszkodhatik.

Az említett levelekből világosan kiderül, hogy a parasztságnak a Parasztszövetségben és a Kisgazdapártban tömörült része az ipari munkásság és a parasztság együttműködésének megteremtésén kívül egyre élesebben sürgeti a dolgozó parasztok egységét is a nemzeti független-

ség és a népi felszabadulás érdekében. A haladó értelmiség bátor kiállása mellett ez a legörvendetesebb jelenség napjainkban. Ha a szegényparaszti tábor kezdeményezésére a parasztegység és ezen túlmenően az ország demokratikus erőinek összefogása megvalósul, sem zivatar, sem árvíz nem moshatja ki lábunk alól a talajt, s az igazi népképviseleten felépülő, szociális, önálló Magyország megszületése — bizonyos.

Írók az eresz alatt

(A *Népszava* 1943. szeptember 12-i számából)

Fodor József *Népszava*-beli cikke is azt mutatja, hogy a népi irodalom elnevezésű szellemi irányzat hosszú idő múltán ismét buborékokat vet közéletünk felszínén. Kezdik előszedni íróinkat, s számonkérni tőlük: mit tettél, és még inkább, miért nem teljesítetted, amit elvégezni legfőbb kötelességed lett volna? Azok az írók, akik néhány esztendővel ezelőtt még társadalmi osztályokat és történelmi bűnöket idéztek a magyar nép ítélőszéke elé, most maguk vádlottakként állanak előttünk. A vádak hallatán természetesen tiltakoznak, s a nép iránti változatlan hűségükre hivatkoznak. Úgy szedik elő s mutogatják fel műveiket, mint mások anyakönyvi lapjaikat, hogy tisztaságukat igazolják. De a bírák nem egyformák. Van, aki azt mondja: a mű még nem minden, emberi magatartásodért is felelned kell. És van, aki már a műveket is elmarasztalja, s összbüntetés kiszabására törekszik.

Miért ez a kemény ítélkezés egy irodalmi irányzat fölött? Mi teszi ezt időszerűvé?

A válasz valóban nem tűr halasztást, mert a népi irodalom kérdése válaszút elé érkezett. Nem pusztán az írók miatt történt ez így, hanem a megváltozott ma és a kialakulófélben levő holnap tett fel nekik olyan kérdéseket, amelyekre válaszolniuk kell. S a feleletüktől függ: hogy megmaradnak-e a magyar élet ható, eleven tényezőinek, avagy pedig elsöpri őket az áradat, s ha műveiket a partra is veti, nem valami büszke jelzői lesznek annak, hogy egykoron éltek, alkottak ugyan, de elherdálták a nép beléjük helyezett hitét és bizalmát.

*

Az ipari munkásság nagy várakozással tekintett a népi írók felé, de ez — sajnos — kielégítetlen maradt. Akadt ugyan egy-kettő közülük, aki vállalta a nagy nemzeti feladat megoldását és a vele járó megpróbáltatásokat, de a többség az eresz alól figyelte a vihar kavargását, és sunyi szemmel leste, mikor és merről süt ki a nap. Mi nem is csodálkozunk ezen. Sokszor megállapítottuk már, hogy fellépésük óta lényegesen megváltozott az ország politikai és társadalmi képe, megváltozott az ő helyük és helyzetük, sőt ők maguk is. Mi volt ennek az oka, azt itt nem fejthetjük ki részletesen, ehelyett csak azt állapíthatjuk meg, hogy a változás külső jele az írók szétszóródásában mutatkozott meg. A hajdani egységes tábor részeire hullt, ízeire bomlott, s ki-ki magános harcosként forgatja fegyvereit. Sokan voltak, jutott hát belőlük a széles magyar politikai mezőny minden harcterére. Volt, aki nyakkendőtlen vászoningét megtartotta, de csizmája sarkát félretaposta, annyifelé ment el hirdetni az igét; volt, aki a fehér vászoninget nyíltan zöld pamutra cserélte ki; volt, aki a jobboldali zsurnalisztikában teremtett viharsarkot elfojtott indulatainak kitombolására; volt, aki a néphez való hűségét gyermekkori nyomasztó élményeinek állandó hangoztatásával bizonygatta. S végül: akadt olyan is, aki eljutott a legdöntőbb felismeréshez, ahhoz, hogy a néphez csak úgy lehetünk hívek, ha nem kívülről és távolról szemléljük küzdelmeit, ha nem a fizetett drukkerek módján biztatjuk, hanem résztveszünk mindennapos csatáiban, s a közös harc felemelő élményeivel termékenyítjük meg a nép, de önmagunk életét is.

Volt itt mindenre példa, s éppen ez az, ami a becsületes számvetésre késztet bennünket. Mert abból, hogy a népi írókat ma minden oldalról támadják, mi nem vonhatunk le olyan következtetéseket, hogy íme, ezek mégis következetes, hűséges és harcos emberek. A minden oldalról meginduló újult támadás ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítja. Azt, hogy ezen a fronton a hűség és a következetesség dolgában valami végzetesen nincs rendjén. 1937—1938-ban tudtuk, kik voltak a népi írók: kilétüket felfedték akkor megjelent és mindmáig legjobb munkáikban; állásfoglalásaikat leszögezték közösen szerkesztett lapjaikban; a jövőre vonatkozó elgondolásaikat összesűrítették közösen megfogalmazott programjaikban. Annakidején az ország és a nép döntő kérdéseiben határozott és többé-kevésbé egységes tábort alkottak; tudtuk, mit akarnak és miért szállnak harcba. Azóta azonban ez az egység felbomlott, s ma már felfedező útra kell indulnunk, hogy egy-egy írót a nagy politikai mezőny valamelyik bunkerében felfedezhessünk.

Valóban, ma nem tudni, hogy ki hol áll, hova tartozik és mit akar. Nem elégséges erre a kézenfekvő válasz, hogy ők mindig a néppel voltak és hűségük odatapasztotta őket osztályukhoz; mindig, minden körülmények között a népet követték. De még ha el is fogadjuk ezt az olcsó választ, rögtön adódik a másik kérdés: vajon a nép hű volt-e önmagához.* S különben is az-e az írók feladata, hogy a népet kiszolgálják, nem pedig az, hogy szolgálják? Vajon milyen hűségnek nevezhetjük azt az írói magatartást, amely a nép tévelygéseit a szellem fölényével és tekintélyével szembesíti, ahelyett, hogy a jövő nagy, széles útját világítaná meg előtte?

*

Az ilyen hűségű tábort ma már senki sem vállalja nyugodt lélekkel Magyarországon. A népiesek is érzik ezt, s például Veres Péter a „Népiség és szocializmus" című könyvében bevallja: „A népi írók, úgy látszik, mintha pártok közötti, illetve pártok fölötti szerepet játszanának, de ugyanakkor puszta létükért s népükért, főleg a parasztságért harcra kényszerülnek. Persze, a harchoz ők is tehetetlenek, se pénzük, se pártjuk, se tömegeik nincsenek. Emiatt partizánharcokra kényszerülnek. Ki itt, ki ott veti meg a sarkát. Ez tovább fokozza a zavart. Még a velük rokonszenvező tömegek sem tudják, hogy egy-egy adott esetben ki hol áll".

Ezért van az, hogy a szélsőjobboldal egyrészt támadja őket, mert jelszavaik radikálisak, másrészt szirénhangokkal csalogatja őket, mert magatartásuk magukban rejti a behódolás lehetőségét. A népiesek gondolkodásának ez a felemás volta, ez a „középúton" való lebegése arra vezet, hogy a reakciós szélsőjobboldal hol mint „baloldali demokratákat", „kollektivistákat" támadja őket, hol pedig számít rájuk, azonosítja magát elgondolásaikkal. „Szemlénk közben — írja Milotay István az *Új Magyarság*-ban a népi írókról megjelent cikksorozatának végén — lépten-nyomon visszatérő visszhangját, ismétlődését fedeztük fel saját régi igazságainknak, követeléseinknek." De ugyanez az oka annak is, hogy a baloldal viszont ingadozó magatartásuk miatt marasztalja el őket.

Mindez azonban nem izgatja különösebben a népieseket, s Veres Péter azzal tér fölötte napirendre, hogy „hiába húznak szét a népi írók, hiába vannak közöttük személyi és elvi ellentétek, a többi irányból jövő egyenletes és állandó nyomás megint csak egymáshoz kényszeríti őket".

* Ez a gondolatsor a szegényparasztságnak a nyilaskeresztes mozgalomban való — helyenként tömeges — részvételére vonatkozik.

Mintha bizony ezzel az egymáshoz kényszerítéssel minden el volna intézve! Sajnos, a kérdés nem ilyen egyszerű. A népi írókat a több irányból jövő támadások valóban „újra és újra együvé zavarják" ugyan, s amilyen mértékben kezdenek kikopni mindenünnen, olyan mértékben bújnak össze, mint a tisztásokról elriasztott vadak. Az egykori, az egész magyar életet felpezsdítő harcos kiállás mindinkább szektaszellemmé zsugorodik, amelynek egyetlen célja, hogy a csoport ellen intézett támadásokat kivédje. Ilyen alapon aztán az ő szemükben édeskeveset számít, hogy ki hol áll, milyen színű inget hord, s a politikai mezőny melyik oldalán gyakorolja a nép iránti hűségét, csak „népi" legyen. Sajátságos vérmítosz alakult ki közöttük, mely csak azt nézi, ki hol született, s bepréselhető-e a „népi" jelző fogalomkörébe.

Innen van azután, hogy a szocialista Darvas József Kovács kezét fogja, Kovács az Illyés Gyuláét, Illyés Gyula a Németh Lászlóét, Németh László a Kodolányiét, Kodolányi az Erdélyi Józsefét, Erdélyi József a Rajniss Ferencét, Rajniss Ferenc az Imrédy Béláét, Imrédy Béla a . . .

De ne folytassuk! Ha ezt látjuk, nagyon igaznak és talán még aktuálisabbnak érezzük Ady szavait, mint amikor leírta: „A »népies« értelmet változtatott Petőfi óta, a »népies« ma lett csakugyan s nagyon aktuális: a mai Magyarországnak immár kifakasztani való hályogproblémája."

A népi írók ma összefüggő láncot alkotnak a baloldaltól a szélsőjobboldalig. Hol itt a megállás, hol a választóvonal?

Kritikánk egyik célja, hogy ezt a láncot szétszakítsuk.

*

De más szempontoknak is van szerepük a „népi" kérdés megítélésében. Soraink elején azt mondottuk, hogy a népi irodalom válaszút elé érkezett: a mozgalomban rejlő belső ellentmondások a népi írók egyrészét a szélső jobboldaliak táborába vitték, másik részét a szervezett ipari munkásság közelébe hozták. E megállapítás két tétele látszólag ellentmond egymásnak. Ha a népi írók szétszóródtak, akkor már nyilván túl vannak az útkereszteződésen és ki-ki befutotta pályáját. Ami egyes képviselőit illeti, nagyjából ez is a helyzet. De túl az egyes írói sorsokon, a népi megmozdulás olyan irodalmi, társadalmi és politikai közvéleményt teremtett, amely még nem jutott túl a válságon. Sokan vannak, akik még ma sem tudják, mit kezdjenek a népi írók hagyatékaival. Ma-

gával az alkotóval talán már leszámoltak, átadták sorsának és az enyészetnek, de a régebben elhintett mag még csírázik bennük. A népi irodalom kérdése tehát, túl az egyes írói pártállásokon, általános elvi szempontból is mérlegre kívánkozik. Fontos ez a határozott elvi számvetés, mert a szélsőjobboldal ma sem tartja elveszett embernek a népieseket. Számít rájuk. És sajnos, meg kell állapítanunk, nem hiába. A népi irodalom napjainkban is tele van súlyos ellentmondásokkal, zűrzavarral, tévelygéssel, ködděl, a szélsőjobboldali ideológiával rokon elgondolásokkal. Ezt a ködöt kritikánkkal szintén fel akarjuk szakítani.

*

A helyes történelmi és társadalmi látás szempontjai mellett azonban még igen fontos gyakorlati követelmények is sürgetik e mozgalom lehetőleg pontos mérlegének elkészítését. Ezek között első helyen áll az ipari munkásság és a parasztság együttműködésének kérdése. Tudjuk, kedvező visszhangot keltett a parasztság soraiban is az ipari munkásságnak az a kezdeményezése, hogy a mai idők fergetegében széles demokratikus frontot építsen ki. A parasztság, ahol csak tudomást szerzett erről a kézfogásra irányuló ajánlatról, igyekezett beállni a sorba. Az összefogás a rendkívüli háborús viszonyok ellenére is erős, bátor és hitvalló tömegeket hozott össze. A magyar kibontakozás útja megnyílt. Új nép van kialakulóban, tudatos, bátor és szilárd, amely ismeri az életet, látja az utat és építi a jövőt.

Nagy feladat ez: új nemzet teremtése, s valóban csak új néppel lehet megvalósítani: a magyar demokrácia népeivel. Az ipari munkásság öt évtized szervezett harcának tapasztalataival, szívósan, elszánt akarattal vág e küzdelemnek, s a testvérosztály aggódásával és szeretetével fordul a parasztság felé. Fegyvere a harcban a legtündöklőbb: a tudás, az igazság és az őszinteség. Ezek jegyében, nem pedig a harag, a gyűlölet, a rosszindulat és az ellenséges szándék mérgezett nyilaival fordul a népi írók felé, akik ma még sok tekintetben megszállva tartják az ipari munkásság és a parasztság egymáshoz vezető útját.

Azokhoz szólunk, akik a nép ügye számára még nem vesztek el teljesen. Jöjjenek ki végre az eresz alól! A vihar ugyan még nem múlt el, de az elvégzendő feladatok annál sürgetőbbek.

Kritikánkkal elvi zavaraik rengetegéből kivezető utat kívántunk nyitni, amely úton járni — egyedül érdemes és lehetséges.

A falvak és városok békéje

(A „*Népszava*" 1943. december 25-i számából)

A polgári társadalmi rend felszabadulást hirdető jelszavai felébresztették a felszabadulás szándékát és az új élet határozott igényét a parasztságban is. Ahol a városi polgárság volt olyan erős, hogy a felvilágosodás tanait kivihette a falvakba, ott a falu élete és fejlődése egészen más feltételek között indult meg. A földesúri kötöttségek megszűnése, a földbirtok demokratikus felosztása, az ipar gyors és vakmerő fejlődése teljesen átalakította a mezőgazdaságot, megváltoztatta a vidék helyzetét, s döntően beleszólt a parasztság életébe.

*

A fejlődés azonban nem mindenütt haladt ebben a mederben. Sajnos, nálunk sem. 1848 kitermelte ugyan a polgári átalakulás szabadító jelszavait, de a szabadulás tényeit nem. A lassú reformfejlődés a bizonytalan 48-as kezdetek után iparunkat mégiscsak virágzásnak indította. Gyárnegyedek és ipari munkáshadseregek születtek, s velük új tényezők jelentek meg a politikai életben, új követelések a társadalmi és kulturális élet területein. A kultúra és a civilizáció vívmányai diadalmaskodtak, de csak helyenként, szigetenként, csak a városokban, a vidék pedig továbbra is megőrizte ősi intézményeit: a maradi termelési formákat, a jobbágyrendszer patriarkális viszonyait és a paraszti kultúra ősi világképeit. Modern, nyugati értelemben vett városaink már vannak, de falvaink az elmúlt évszázadok levegőjét őrzik.

A modern város és a régi falu, a nagyipari kapitalizmus és a jobbágyi viszonyokkal terhelt mezőgazdaság egymás mellé került. És a nagyipar egyelőre nem is változtatott ezen a helyzeten. Szükség volt az olcsó munkáskezekre, az Alföld nagy szegényparaszti tartalékerőire, de szükség volt rájuk mint fogyasztókra is. A falvak és a városok mindinkább távolodtak egymástól a termelési technikában, a termelés jövedelmezőségében, a társadalmi és kulturális színvonal tekintetében egyaránt. Ezek az ellentétek a függőségi viszonyt méginkább elmélyítették. A falusi lakosság bódultan indult a városok felé, hogy munkaerejét olcsón eladja. Azok pedig, akik megmaradtak a föld mellett, adófillér-eikből végül is azoknak a településeknek a virágzását segítették elő, amelyeknek magas házsorairól, kivilágított utcáiról, tükrös kávéházairól egy-egy városjárt embertől hallottak legendaszerű, félelmetes híreket.

A kapitalizmus hatása alatt kialakuló úgynevezett nemzeti közvélemény eleinte alig vett tudomást arról, hogy az ország agrárlakossága megállt a fejlődés útján. A liberalizmus korszakának közvéleménye örült az előrehaladásnak és ügyet sem vetett arra, ami stagnált, ami az elmaradottság sötét színeivel a nagyszerű hangulatot ronthatta volna. Inkább a határon túlra vetette tekintetét, a nyugati államok felé, ahol a magyarországinál sokkal tökéletesebb példákat csodálhattak. A számukra kedvező fejlődésnek ebben az önfeledt mámorában mitsem törődtek azzal, hogyan viaskodnak a magyarság milliói az Alföld sokezer községében nemcsak egy régi életformával, hanem most már az újnak is újabb és újabb áldozatokat követelő következményeivel. A szakadék a falu és a város között annyira kimélyült mindjárt a kiegyezés után, hogy újra és újra — szinte — tudományos kutatásokkal kellett feltárni a falu helyzetét: társadalmi, gazdasági és kulturális képét.

Az agrárszocialista mozgalmak a földrengés erejével hatottak a magyar uralkodó körökre, nem számítottak rájuk és kezdetben sejtelmük sem volt arról, milyen erők játszottak közre megindulásukban. Az okokat már ekkor is kiküldött állami bizottságoknak kellett tisztázniuk.

A harmincas évek gazdasági válsága idején is hasonló volt a helyzet. Igaz, ekkor már nem hivatalos helyzetfeltárók járták a falvakat, hanem lelkiismereti kényszer által hajtott írók és szociológusok, de ez a falu és a város közötti ellentéten mitsem változtatott. A földbirtokviszonyok demokratizálásának elmaradása, a nagybirtokrendszer uralkodó jellege, a kisbirtokrendszer kiöregedett termelési módja a mezőgazdasági lakosságot a többi osztállyal szemben hátrányos helyzetbe juttatta.

Az ellentétek tehát megvoltak és megvannak, s ezeket a mai társadalmi rend talaján nem is lehet feloldani. Ami azonban a jelenlegi körülmények között megoldhatatlan, az nagyon is megoldható egy új társadalmi rendben. A szocializmus ezeket a mai ellentéteket is békévé és harmóniává fogja feloldani. A mezőgazdaság gépesítése történelmileg már régen adott lehetőség, közel az az idő, amikor gyakorlatilag is azzá válik. Ha a nagybirtokrendszer nem állja többé útját a mezőgazdaság felvirágzásának, a kisbirtokosok a szövetkezeti rendszer segítségével elindulhatnak egy olyan mezőgazdasági kultúra felé, amely az ipari termelés minden eredményét a maga szolgálatába állítja, a munkaerőt felszabadítja, a parasztság termelési módszerét a szakszerűség szempontjai szerint a legmagasabb fokra emeli, a mezőgazdaságot az iparral,

a falut a várossal szerves kapcsolatba hozza, s a nemzeti, népi kultúrát is a magyar szellemi élet domináló elemévé teszi.

Ennek jelei már most tisztán megmutatkoznak. A magyarországi tőkés fejlődés kezdeti időszakában a paraszt elmenekült a szegénységet és csak örökös megpróbáltatást jelentő keskeny földparcellákról. Elmenekült a hazai és külföldi gyárvárosok kőrengetegeibe, később pedig, amikor ezek az utak járhatatlanokká váltak, a falujában tiltakozott eddigi életformája és életföltételei ellen. Ledobta paraszti ruházatát, igyekezett elfelejteni apáinak dalait és meséit, megváltoztatta szórakozását, erkölcsét. Mindezt a város hatása alatt, befolyása következtében tette. A falu termelési módja és uralkodó viszonyai ugyanazok voltak, mint évtizedekkel azelőtt, de világképe, életfelfogása és stílusa már megváltozott: a városéhoz, az új polgári rendéhez igazodott. A felépítmény ellentétbe került az alappal, a falu életrendje hadat üzent termelési rendjének. A falu ma már nemcsak a várossal viaskodik, de önmagával is. Polgári életfelfogás és szokások állanak szemben az elavult, múltszázadbeli termelési viszonyokkal; a községek népe menekülni akar eddigi életformájából, de köti, húzza és állandóan visszarántja a gazdasági alap.

*

A megoldáshoz, a két fő termelési ág, az ipar és a mezőgazdaság kibékítéséhez, ellentéteinek feloldásához a gazdasági és termelési rend megváltoztatásán keresztül juthatunk el. Jól látja ezt parasztságunk is. De azt is, hogy e problémák tisztán gazdasági eszközökkel nem oldhatók meg, szükség van a politikai hatóerők igénybevételére és kihasználására is. Látja, hogy saját erejére utalva nem oldhatja meg történelmi feladatait, mert a földreformért folyó küzdelem ma már elképzelhetetlen a kapitalizmus ellen folytatandó harc nélkül. A kapitalizmussal szemben pedig az ipari munkásság vette, veszi és veheti fel sikeresen a harcot. Így találkozik ma össze egy akaratban a két legnagyobb dolgozó és termelő osztály: az ipari munkásság és a parasztság.

A parasztság most is osztálytestvéréhez, az ipari munkásosztályhoz fordul, éppúgy, mint e társadalmi rend kialakulásának első esztendeiben. Akkor azonban a társadalmi felemelkedésért folytatandó küzdelem komoly vállalása elől elmenekült a városba — mai odafordulása viszont a szövetséges társ csatlakozása a mai viszonyok leggyökeresebb megváltoztatását igénylő osztályhoz. A parasztság ma nem azért fordul poli-

tikailag az ipari dolgozókhoz, hogy beolvadjon az ipari munkásságba, s számát szaporítsa, hanem, hogy a felszabadulni vágyó öntudatos tömegek létszámát növelje, s küzdelmét ellenállhatatlan politikai fronttá erősítse.

Megindult a harc a földért

(A *Szabad Nép* 1945. március 25-i számából)

Két nappal március 15-e után az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendkívüli minisztertanácson egyhangú lelkesedéssel megszavazta a földreform-rendeletet. A magyar szegényparasztság földért folytatott évszázados harca ezzel történelmi fordulóponthoz érkezett el.

A rendelet megszavazása a fiatal magyar demokrácia eddigi legnagyobb sikere. Az abban lefektetett elvek alapján végrehajtott földreform véglegesen felszámolja majd a feudális nagybirtokrendszert, biztosítja az ország demokratikus átalakulását és jövő fejlődését. A magyar demokrácia és nemzeti függetlenség szilárd alapjait rakja le azzal, hogy szétzúzza a magyar reakció évszázados intézményét, a magyar parasztság kiszipolyozóját és nagy nemzeti katasztrófáink felidézőjét: a nagybirtokrendszert. A gyors és gyökeres intézkedés a parasztság millióit állítja a demokrácia szolgálatába és teszi a magyar nép szabadságharcának, nemzeti függetlenségének elszánt harcosaivá.

A demokratikus népkormány a földreform-rendelet elfogadásával aláhúzta és első szakaszában végrehajtotta a magyar nép pártjainak azt a határozott követelését, amely már az Ideiglenes Nemzetgyűlés és Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásakor is ebben jelölte meg a magyar demokrácia legfőbb kérdését. Kihangsúlyozta ezzel, hogy a nagybirtokrendszer szétzúzása nélkül nem lehet a reakciót kiirtani, a hazaárulás és a nemzetgyilkosság további megismétlődését megakadályozni. A magyar demokrácia kivívása az új jobbágyfelszabadítást, nemzeti függetlenségünk biztosítása és nemzeti becsületünk visszaszerzése pedig a magyar nép új szabadságharcát követeli meg. S mindkettőnek legdöntőbb alapja a földreform!

A most elfogadott földreform-rendelet tehát a magyar nép demokráciáért és nemzeti függetlenségért folytatott küzdelmének óriási sikere.

Ugyanakkor azonban tudatában kell lenni annak, hogy a rendeletet csak a minisztertanácson fogadták el ilyen simán, de megszületését súlyos politikai összecsapások előzték meg. Mindannyian jól emlékszünk azokra a támadásokra, amelyeket a reakció intézett a készülő jogszabály ellen. Voltak, akik jobbról és voltak akik balról vitatták helyességét, s olyan „megoldásokat" ajánlottak, amelyek a földkérdést feltétlenül bukásra ítélték volna. A földreform-rendelet a reakció elleni kíméletlen harc, valamint a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai között felmerülő ellentétek kiküszöbölésére irányuló viaskodásokban született meg. A rendkívüli minisztertanács egyhangú határozata mindezeknek győzelmes befejezése volt.

A magyar nép földért folytatott harcának első szakasza ezzel sikeresen befejeződött. És valljuk meg: ez volt a könnyebb szakasza. A rendelet már megvan, de hátra van a megvalósítása. A végrehajtási utasítás is elkészült, a legrövidebb időn belül meg is jelenik, s ezzel megkezdődik a magyar nép földért folytatott harcának második — tegyük hozzá —, nehezebb és küzdelmesebb szakasza. A föld felosztása szintén elszánt összecsapás eredménye lesz, s ennek biztosítására mozgósítani kell a legszélesebb földmunkás- és parasztttömegeket.

Erre feltétlenül szükség is van! A reakció máris vad erőfeszítéseket tesz, hogy a végrehajtást megakadályozza, késleltesse, esetleg olyan anarchiát idézzen fel az országban, ami a fiatal magyar demokráciát hosszú időre visszavetné fejlődésében. Az sem kétséges, hogy ez az ellenállás még fokozódni fog. A fiatal magyar demokráciának az a kezdeti gyengesége és erélytelensége, hogy nem tudott mindjárt vasökölllel lesújtani a nép és az ország ellenségeire, a reakcióban olyan hitet keltett, hogy a magyar nép pártjai a földkérdésről is csak szónokolnak, de megoldásig nem jutnak el. A rendelet mégis megszületett, s ez a tény a reakció elszánt, halálos ellenállását váltja ki.

A kormány döntése megadja a lehetőségét annak, hogy a magyar nép szembeszálljon a reakció gyűlöletével, vakmerőségével, leszerelje és visszaverje támadásait, s a magyar nagybirtokos osztály és parasztság között dúló évszázados harcot ezúttal a parasztság javára döntse el.

A Magyar Kommunista Párt a magyar nép földért folyó harcának továbbra is az élén akar járni. Mozgósítja és szervezi a tömegeket. Tudja, hogy a földkérdés ma a párt és a magyar demokrácia legfőbb politikai kérdése, amelyre összpontosítani kell a párt főerejét. A Magyar Kommunista Párt összes városi és vidéki szervezeteinek vinnie,

sodornia kell magával az egész népet e feladat sikeres megoldásában. A rendelet elfogadásáért folyó küzdelemben a magyar nép demokratikus pártjai jártak elöl. A föld birtokbavételéért az egész népnek kell harcolnia.

A rendelet és a végrehajtási utasítás a magyar népnek erre meg is adja a lehetőséget.

Ez az első földreform-törvény a magyar nép történelmében, mely a végrehajtást alulról elindított népmozgalomra bízza. Ennek az átfogó mozgósításnak eszköze és szervezeti formája a minden községben és városban megalakítandó földigénylő bizottság. A népi, paraszti tömegmozgalom e harci szerveire nyomatékosan fel kell hívni a parasztság figyelmét. A végrehajtási utasítás megjelenése után csak abban az esetben lehet a földreformot késedelem nélkül végrehajtani, ha maguk az érdekeltek veszik kezükbe intézését. Az ország felszabadított területein tehát a parasztságnak azonnal meg kell alakítania a földigénylő bizottságokat. Tagjaik legyenek a demokratikus pártok legjobb, legöntudatosabb és legharcosabb képviselői, s rajtuk kívül döntő szerepet kell biztosítani a Földmunkás Szövetségnek is. A földigénylő bizottságoknak haladéktalanul össze kell állítaniok az igényjogosultak névsorát, össze kell írniok a község vagy város határában az igénybeveendő vagy elkobzandó földeket, s el kell készíteniök a felosztási tervet. Ha mindezek az előkészületek megtörténtek, az érdekelt parasztság nyomban és közvetlenül bekapcsolódhat — legdöntőbb problémájának, a földkérdésnek a megoldásába.

Ez azonban semmiképp sem volna elegendő. A leglényegesebb az, hogy jól kapcsolódjanak bele. Tisztán kell látniok, hogy a földosztás a magyar demokrácia megteremtéséért folyik, ugyanakkor azonban szerves része a nemzet függetlenségi és szabadságharcának. A rendeletet tehát ugyanazoknak a fontos nemzeti érdekeknek szem előtt tartásával kell végrehajtani, mint amelyeknek figyelembe vétele mellett létrejött. A földigénylő bizottságok élén tehát a parasztságnak politikailag erős, öntudatos és kemény harcosainak kell állniok, akik a reakciónak minden nyílt és burkolt támadását vissza tudják verni, s ugyanakkor a szegényparasztság esetleges ultraradikális követeléseit is a rendelet elgondolásainak keretei között tudják tartani.

A parasztság mozgósításának e harci szervei sok helyütt már működnek, másutt most alakulnak. A Magyar Kommunista Párt ezeknek szolgálatába állítja legjobb erőit, s minden erejével odahat, hogy a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front többi pártja szintén erre

összpontosítsa összes erejét. Meg kell lepni és le kell törni a reakciót. Lehetetlenné kell tenni készülő támadásait. A cél az, hogy egy hónapon belül az ország nagy részében a parasztság kezébe kerüljön a föld. Szabolcsban és Csongrádban még e hét folyamán leverik a parasztok az első cövekeket, birtokukba veszik a földet.

Az első lépést gyors iramban kell követnie a többinek. A Magyar Kommunista Párt feladata, hogy a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjaival közösen beleoltsa a magyar népbe az új jobbágyfelszabadítás tudatát, s a reakció elleni küzdelem könyörtelenségének, a szabadságjogok biztosításáért folyó harc elszántságának szellemét lángra lobbantsa. Ha ezt idejében megtesszük, a magyar nép még részese lesz az európai népek szabadságharcának, s ugyanakkor elindulhat más, döntő feladatainak megoldása felé is.

Achim L. András (1871—1911) — politikus, gazdálkodó Békés megyében. Az Alföldi Parasztpárt alapítója és vezetője. Kíméletlenül ostorozta a nagybirtokos és dzsentri politikát. Képviselő volt. 1911-ben meggyilkolták. — 61

Ady Endre (1877—1919) — költő. — 83, 108, 109, 130, 292

Andics Erzsébet (1902—) — Kossuth-díjas történész, akadémikus. 1918-ban kapcsolódott a kommunista mozgalomba. 1921-ben letartóztatták, elítélték. A szovjet kormány utóbb diplomáciai úton kiszabadította. A második világháború alatt a Szovjetunióban a hadifoglyok antifasiszta nevelésében vett részt. A felszabadulás után különböző párt- és állami funkciókat töltött be. — 216

Andor Gergely — kisbirtokos, a Vésztői Földmunkás Szakosztály vezetője volt. Az 1944 februárjában megtartott földmunkás kongresszus összehívásának egyik szorgalmazója. — 181

Andrásfi Gyula (1908—) — cipész. 1924 óta tagja a Kommunista Pártnak. 1942-ben letartóztatták mint a függetlenségi mozgalom harcosát. 1944-ben az újpesti partizánok egyik vezetője. A felszabadulás után különböző párt- és állami funkciókat tölt be. — 144, 255

Antal István (1896—) — ügyvéd, fasiszta politikus. 1942-től 1944. március 19-ig nemzetvédelmi propaganda miniszter. A német megszállás idején a Sztójay-kormány igazságügyi, valamint vallás- és közoktatásügyi minisztere. A felszabadulás után a népbíróság életfogytiglani fegyházra ítélte. — 142, 152

Antonescu, Ion (1882—1946) — román tábornok, fasiszta politikus. 1940

— *Jelmagyarázat: + — halálának időpontja ismeretlen, ? — későbbi sorsa ismeretlen.

szeptemberétől 1944. augusztus 23-ig Románia teljhatalmú diktátora. 1946-ban mint háborús főbűnöst halálra ítélték és kivégezték. — 232

Apponyi György, gróf (1898—) — nagybirtokos. Legitimista politikus, majd a Rassay-féle Polgári Szabadságpárt országgyűlési képviselője. Az angol—amerikai orientáció híve. Emiatt 1944-ben a német megszállók letartóztatták és Mauthausenbe deportálták. Jelenleg Nyugaton él. — 194

Apró Antal (1913—) — építőmunkás. 1929 óta vesz részt a munkásmozgalomban. 1931-ben lett a Kommunista Párt tagja. A harmincas években az Építőipari Szakszervezet Központi Vezetőségének, 1944 végén a Kommunista Párt Központi Bizottságának, majd a felszabadulás után Központi Vezetőségének tagja. 1948 és 1951 között a Szakszervezetek Tanácsának főtitkára. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese. — 146

Ascher Oszkár (1897—) — Kossuth-díjas színész, előadóművész. A Horthy-rendszer éveiben tartott munkás-kultúrelőadások, antifasiszta irodalmi estek egyik rendezője és állandó szereplője. A Déryné Színház (Állami Faluszínház) igazgatója. — 109

Badoglio, Pietro (1871—1956) — olasz tábornagy. 1933—1940 között a hadsereg vezérkari főnöke. Mussolini bukása után, 1943 júliusától 1944 júniusáig miniszterelnök. Kormánya a szövetséges hatalmakkal fegyverszünetet kötött, és 1943 októberében hadat üzent Németországnak. — 155

Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886—1944) — publicista, politikus. A húszas években a Gömbös—Eckhardt-féle fasiszta fajvédő csoport tagja. 1930 után a baloldali ellenzékhez közeledett, majd mint képviselő a Kisgazdapárthoz csatlakozott. A háború idején az antifasiszta ellenállási mozgalom polgári szárnyának egyik legkövetkezetesebb vezetője. 1944. március 19-én a német megszállók letartóztatták, október 15-én szabadult ki. A nyilas puccs után a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnöke lett. 1944. november 22-én újból letartóztatták. Hadbíróság elé állították, halálra ítélték és december 24-én Sopronkőhidán kivégezték. — 57, 72, 81, 91, 109, 114—116, 127, 130, 131, 149, 184, 186, 188, 189, 193, 202, 252, 253

Baky László (1898—1946) — csendőrőrnagy. A Nyilaskeresztes Párt tagja, a szélsőjobboldal egyik vezető alakja, a Sztójay-kormány belügyi államtitkára. Mint háborús bűnöst a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 220

Balogh Edgár (1906—) — publicista, író. Irodalmi tevékenységet Csehszlovákiában, majd Romániában folytat. A nemzeti összefogást sürgető írásait Magyarországon főleg a *Kelet Népe* és a *Magyar Nemzet* közölte. A felszabadulás után a romániai magyar nyelvű irodalom egyik ismert személyisége, egyetemi tanár. — 128

Bán Béla (1909—) — festőművész. A Szocialista Képzőművész Csoport tagja volt. 1942-ben részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. — 109

Bánki Zsuzsa (1921—) — Jászai-díjas színésznő. Érdemes művész. A második világháború alatt antifasiszta kultúrelőadásokon lépett fel. A Nemzeti Színház, majd a Vígszínház tagja. — 109

Barcs Sándor (1912—) — újságíró. A második világháború alatt a Kisgazdapárt Polgári Tagozatának tagja. A felszabadulás után fontos állami tisztségeket tölt be, az Elnöki Tanács tagja, országgyűlési képviselő, a Magyar Távirati Iroda vezérigazgatója. — 188

Bárdossy László (1890—1946) — fasiszta politikus. Külügyi szolgálatban állt. 1941 elején külügyminiszter, majd 1941 április—1942 március között miniszterelnök. Mint háborús bűnöst a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 85, 87, 90—92, 114, 119, 120, 123, 124, 139, 158

Bartha Károly (1884—) — tábornok. 1938 novemberétől 1942 szeptemberéig hadügyminiszter. Jelenleg Latin-Amerikában él. — 91

Bartók Béla (1881—1945) — zeneszerző. — 108

Basilides Mária (1888—1946) — operaénekesnő. A második világháború alatt rendszeresen fellépett munkás- és antifasiszta kultúrelőadásokon. Az Állami Operaház művésze volt. — 109

Békés-Glass Imre (1902—1944) — lakatos. 1925-ben a Magyarországi Szocialista Munkáspárt, 1927-ben a Kommunista Párt tagja lett. 1937-ben Párizsba költözött. A második világháború alatt egy fegyveres ellenállási csoport vezetőjeként fogta el a Gestapo. Halálra ítélték és kivégezték. — 217

Berda Ernő (1914—1961) — festőművész. A Szocialista Képzőművész Csoport tagja volt. 1942-ben részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. — 109

Beregffy Károly (1889—1946) — vezérezredes. Előbb a III. hadsereg vezetője, majd a Szálasi-kormány hadügyminisztere. Mint háborús bűnöst a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 242

Bernáth Aurél (1895—) — festőművész. Kossuth- és Munkácsy-díjas. Kiváló művész. 1942-ben részt vett a Történelmi Emlékbizottság munkájában. A Képzőművészeti Főiskola tanára. — 127, 131

Berzeviczy Gizella (1878—1954) — pedagógus. A Tanácsköztársaság megdöntése után elfogták és mint kommunistát elítélték. 1922-ben a Szovjetunió diplomáciai úton kiszabadította. A Szovjetunióban is a tanári pályán maradt. A második világháború alatt a magyar antifasiszta hadifogoly-iskolákban tanított. A felszabadulás után hazatért Magyarországra. — 216

Berzsenyi Dániel (1776—1836) — költő. — 108

Bethlen István, gróf (1874—1947) — nagybirtokos, politikus. 1919-ben az ellenforradalmi szervezkedés egyik vezetője. Jelentős szerepe volt a Horthy-rendszer konszolidálásában. 1921 áprilisától 1931 augusztusáig miniszterelnök, majd felsőházi tag. A második világháború időszakában az angolbarát irányzat fő képviselője. — 25, 57

Bokros-Biermann Dezső (1889—1965) — Kossuth-díjas szobrászművész. Részt vett 1942-ben a „Művészet a szabadságért" kiállításon. — 109

Borkanyuk, Aleksz (1901—1942) — a kárpát-ukrajnai kommunisták egyik vezetője. A harmincas években Csehszlovákiában parlamenti képviselő, Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagja. 1939-ben a Szovjetunióba emigrált. 1942-ben a kárpát-ukrajnai kommunista mozgalom újjászervezésére és a partizánharc megszervezésére visszatért. Elfogták, halálra ítélték és 1942. október 3-án Budapesten kivégezték. — 162, 216

Büchler József (1886—1958) — nyomdász, jobboldali szociáldemokrata politikus. 1925—1941 között a budapesti törvényhatósági bizottságban foglalt helyet. 1931-től 1935-ig országgyűlési képviselő. 1937-től 1946-ig a Szociáldemokrata Párt Központi Vezetőségének tagja. — 40

Chamberlain, Neville (1869—1940) — angol politikus. A Konzervatív Párt tagja. 1937 májusától 1940 májusáig miniszterelnök. A „benemavatkozási politika" hírhedt képviselője, a müncheni egyezmény szorgalmazója. — 89

Chorin — nagytőkés család, a magyar finánctőke egyik legjelentősebb képviselője. Főrészvényese volt a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt-nek, a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű Rt-nek, továbbá a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak. — 21

Churchill, Sir Winston (1874—1965) — angol politikus. A Konzervatív Párt vezéralakja. 1940 májusától 1945 júliusáig, majd 1951—1955 között miniszterelnök. — 156

Csokonai Vitéz Mihály (1773—1805) — költő. — 108

Csomóss Miklós — a második világháború végén alakult Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége címet viselő horthysta szervezet volt vezetője. — 231

Dancs József — a Parasztszövetség országos titkára volt. 1942. március 15-én a parasztság nevében koszorút helyezett el a Petőfi-szoborra. A Földmunkás Szakosztály létrehozását szorgalmazta. — 178

Darvas József (1912—) — Kossuth-díjas író. A harmincas években a falukutató írók balszárnyához tartozott, közvetlen kapcsolatban állt az illegális Kommunista Párttal. Tagja volt a Márciusi Frontnak. 1939-ben a Parasztpárt egyik alapítója. A munkás-paraszt szövetség megteremtésének és az antifasiszta függetlenségi erők összefogásának aktív harcosa. A felszabadulás óta jelentős állami és társadalmi funkciókat tölt be, több ízben miniszter volt. Az Írószövetség elnöke. — 64, 66, 101, 104, 109, 115, 127, 279, 292

Dékán István (1919—) — pincér. 1942 nyarán szovjet fogságba esett. Az antifasiszta hadifogoly-iskola elvégzése után Ukrajnában a szovjet partizánok soraiban harcolt, majd 1944 végén Magyarországon, Erdélyben az egyik magyar partizáncsoport vezetője. A felszabadulás után a fegyveres erőknél teljesített szolgálatot, majd kulturális területen dolgozik. — 249

Deméndi (Cserba) Lajos (1918—) — 1943-ban szovjet hadifogságba esett, az antifasiszta hadifogoly- és partizániskola elvégzése után Kárpát-Ukrajnában mint partizán harcolt. — 249

Demény Pál (1901—) — a húszas évek elejétől a Kommunista Párt ellen frakciós tevékenységet folytat, a párt illegalitása idején az egyik legveszélyesebb frakció vezetője volt. — 36, 250, 251

Derkovits Gyula (1894—1934) — festőművész. A munkásosztály festője, az illegális Kommunista Párt, valamint a Szocialista Képzőművész Csoport tagja. Életművéért a felszabadulás után Kossuth-díjjal tüntették ki. — 109

Dési-Huber István (1895—1944) — festőművész. Részt vett az illegális Kommunista Párt munkájában, a Szocialista Képzőművész Csoport tagja volt. Életművéért a felszabadulás után Kossuth-díjjal tüntették ki. — 109

Dessewffy Gyula, gróf (1909—) — újságíró, politikus. A Kisgazdapárt jobbszárnyának egyik vezetője, a *Kis Ujság* főszerkesztője volt. 1947-ben disszidált. Jelenleg Nyugaton él. — 127, 131, 228, 229

Dimitrov, Georgi (1882—1949) — nyomdász. A bolgár és a nemzetközi munkásmozgalom kimagasló vezetője. 1923-tól a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának tagja, majd 1935-től 1943-ig annak főtitkári tisztségét töltötte be. 1946-tól haláláig a Bolgár Kommunista Párt főtitkára és a Minisztertanács elnöke. — 18, 23, 44

Dobi István (1898—) — mezőgazdasági munkás. A második világháború előtt és alatt a Kisgazdapárt agrárproletár szárnyának volt vezetője. 1943-ban a Parasztszövetségen belül megalakult Földmunkás Szakosztály elnöke lett. A felszabadulás óta vezető állami és pártfunkciókat tölt be: államminiszter, földművelésügyi miniszter, a Minisztertanács elnöke volt. 1959-ben belépett a Magyar Szocialista Munkáspártba, majd a VII. kongresszuson a párt Központi Bizottságának tagjává választották. 1952-től az Elnöki Tanács elnöke. — 178, 181

Dollfuss, Engelbert (1892—1934) — osztrák államférfi, az osztrák Keresztényszocialista Párt egyik vezetője. 1931—1932-ben földművelésügyi miniszter. 1932—1934 között kancellár és külügyminiszter. 1934 februárjában véres terrorral leverte a bécsi munkásfelkelést. Az 1934 júliusi puccskísérlet során Hitler osztrák hívei meggyilkolták. — 268

Dózsa György (?—1514) — az 1514-es magyarországi parasztfelkelés vezére. — 61, 65, 103

Dreher — nagytőkés család, főrészvényesei voltak többek között a Dreher—Haggenmacher Textilművek Rt-nek, a Dreher—Maul Kakaó- és Csokoládégyár Rt-nek, a Dreher Antal Serfőzde Rt-nek, a Haggenmacher Kőbányai és Budafoki Sörgyárak Rt-nek, a Haggenmacher Műmalom Rt-nek. — 21

Eckhardt Tibor (1886—) — földbirtokos, politikus. A húszas évek elején az Ébredő Magyarok Egyesületének elnöke, a szélsőjobboldali Fajvédő Párt egyik alapítója. 1928-ban a Re-

víziós Liga igazgatója lett. Később csatlakozott a Kisgazdapárthoz. 1932-ben annak vezére lett. A második világháború elején Horthy megbízásából az Egyesült Államokba utazott. A háború alatt és után a jobboldali emigráció egyik vezéralakja. — 57—63, 100

Elek Tamás (1920—1944) — agrármérnök hallgató, Franciaországban fegyveresen harcolt a náci megszállók ellen. Elfogták és kivégezték. — 217

Engels Frigyes (1820—1895). — 151

Erdei Ferenc (1910—) — közgazdász, Kossuth-díjas akadémikus, író. A falukutató mozgalom és a Márciusi Front balszárnyához tartozott. A Parasztpárt egyik alapítója. A felszabadulás óta jelentős állami és társadalmi tisztségeket tölt be. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere, utóbb több ízben miniszter, képviselő. A Hazafias Népfront főtitkára. — 64, 66

Erdélyi József (1896—) — költő. A harmincas évekig a népi radikalizmus, később pedig a nacionalizmus, antiszemitizmus jellemezte költészetét. A harmincas évek végén és a háború alatt a szélsőjobboldali pártok szellemi képviselőjeként lépett fel. A felszabadulás után a népbíróság börtönbüntetésre ítélte. Ennek letöltése után újból irodalmi tevékenységet fejt ki. — 292

Esze Tamás (1666—1708) — a kuruc seregek ezredese. — 205, 206

Eszterházy hercegek — a felsőház örökös tagjai, az ország leggazdagabb földbirtokosai. — 21

Fábri József (1909—) — a keleti fronton hadifogságba került. A partizániskola elvégzése után, 1944 őszén Szlovákiába érkezett, s az itt harcoló Petőfi-partizáncsapat egyik parancsnoka lett. A felszabadulás után néphadseregünk tisztje, ezredes. — 248, 249

Fall Endre, dr. (1891—1954) — a Revíziós Liga ügyvezető igazgatója volt. — 231

Faraghó Gábor (1890—19.. +) — horthysta csendőr altábornagy, az 1944 szeptember végén Moszkvába küldött magyar fegyverszüneti delegáció vezetője. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagja. — 233

Farkas Aladár (1909—) — szobrászművész. A Szocialista Képzőművész Csoport egyik vezetője volt. 1942-ben részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. —109

Fehér György (1920—1944) — festőművész. A Szocialista Képzőművész Csoport tagja volt. 1942-ben részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. Ugyanebben az esztendőben behívták, büntetőszázaddal a frontra vitték, ahol mártírhalált halt. — 109

Fehér Lajos (1917—) — középiskolai tanár, újságíró. Részt vett a Márciusi Front szervezésében, majd a *Szabad Szó* munkatársa. 1942-ben lett a Kommunista Párt tagja. 1944 második felében egyik szervezője a fővárosban alakult kommunista fegyveres ellenállási csoportnak, majd a felszabadulás után a demokratikus rendőrségnek. 1946-tól 1955-ig újságíró. Az ellenforradalom után a Magyar Szocialista Munkáspárt Köz-

ponti Bizottságának és Politikai Bizottságának tagja. A Minisztertanács elnökhelyettese. — 249

Fehér Zsuzsa (1920—) — magántisztviselő, a Békepárt röpiratainak terjesztése miatt 1944-ben letartóztatták és elítélték. — 147

Féja Géza (1900—) — középiskolai tanár, író, publicista. A harmincas években a „népi írók" csoportjának vezető képviselője. A háború idején a *Magyarország* című kormánypárti lap publicistája. Jelenleg is irodalmi tevékenységet fejt ki. — 64

Fenyő Andor Endre (1904—) — Munkácsy-díjas festőművész. A Szocialista Képzőművész Csoport tagja volt. Részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. — 109

Ferenc József (1830—1916) — osztrák császár és magyar király. — 22

Festetich grófok — több tízezer hold tulajdonosai, a család tagjai közül többen országgyűlési képviselők voltak. — 21

Fjodorov, A. F. — szovjet partizán. A Nagy Honvédő Háború idején legendás partizánosztag-parancsnok, könyve magyarul is megjelent. — 217

Fodor József (1898—) — Kossuth-díjas író, 1919-ben vöröskatonaként harcolt. Az ellenforradalmi rendszer és a második világháború idején számos költeményében és írásában ostorozta a fasizmust. A felszabadulás után, 1945—1949 között az *Új Idők* szerkesztője, majd 1957-ben az Irodalmi Tanács tagja. — 289

Fodor Zoltán (1911—) — 1929-ben lépett az illegális Kommunista Párt soraiba. A nemzetközi brigád katonájaként Spanyolországban harcolt. 1939-ben a Szovjetunióba került. 1943-ban Magyarországra küldték a párttal való kapcsolat felvételére. Kapcsolatkeresés közben elfogták, internálták és Németországba hurcolták. A felszabadulás után főleg a külügy területén dolgozik. — 216

Földes Ferenc (1910—1943) — pedagógus. Egyetemi évei alatt került kapcsolatba a kommunista mozgalommal. A második világháború idején egyik szervezője az antifasiszta függetlenségi mozgalomnak. A Kommunista Párt propagandabizottságának tagja, a *Népszava* külső munkatársa volt. 1942-ben mint munkaszolgálatost büntetőszázaddal a keleti frontra vitték és ott mártírhalált halt. — 101, 127, 280

Földes László (1914—) — asztalosmunkás. 1937 óta tagja a Kommunista Pártnak. Aktívan részt vett a függetlenségi mozgalom szervezésében. 1942-ben letartóztatták és elítélték. 1944-ben az újpesti partizáncsapat parancsnoka. A felszabadulás óta fontos állami és pártfunkciókat tölt be. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának tagja, országgyűlési képviselő. Az Országos Erdészeti Főigazgatóság vezetője. — 255

Földes Pál (1900—) — textilmérnök, 1926-ban lett a Kommunista Párt tagja. 1940-ben a Szovjetunióba emigrált. A Nagy Honvédő Háborúban mint ejtőernyős partizán a németek által megszállt területen harcolt. A felszabadulás után a textiliparban és külügyi vonalon dolgozott. — 216

Franco, Francisco (Bahamonde) (1892—) — spanyol tábornok, 1936-ban a spanyol ellenforradalom egyik szervezője és vezetője. 1939 óta Spanyolország államfője, fasiszta diktátor. — 42

Fürst Sándor (1903—1932) — magántisztviselő. A húszas évek elejétől vett részt a munkásmozgalomban. 1926-ban lett az illegális Kommunista Párt tagja. 1929-ben a párt Titkárságának tagja. 1929-ben letartóztatták. Másfél évi börtönbüntetésének letöltése után ismét a Titkárság és a Központi Bizottság tagjaként dolgozott. 1932 július 15-én letartóztatták, statáriális bíróság elé állították, július 29-én halálra ítélték és kivégezték. — 30

Gaál Gábor (1893—1954) — újságíró, irodalomtörténész. A Kommunista Pártnak megalakulásakor lett tagja. A Tanácsköztársaság bukása után emigrációba kényszerült. A húszas évek közepétől Erdélyben élt, ahol a *Korunk* marxista folyóirat szerkesztője. A felszabadulás után a kolozsvári *Utunk* szerkesztője és egyetemi tanár. — 128

Gaál Gaszton (1883—1932) — földbirtokos. 1906-tól képviselő, az Egységes Párt tagja volt. Az 1930-ban alakult Kisgazdapártnak — haláláig a vezére. — 57

Gábor Miklós (1919—) — Kossuth-díjas, Érdemes Művész. A második világháború idején antifasiszta kultúrelőadásokon lépett fel. A Nemzeti Színház, majd a Madách Színház tagja. — 109

Gács László (1903—) — szövőmunkás. A húszas évek végétől vesz részt a kommunista mozgalomban. 1941-től 1943-ig a Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja. A felszabadulás óta fontos állami tisztségeket tölt be. Az Országos Takarékpénztár vezérigazgatója. A párt Központi Revíziós Bizottságának tagja. — 39, 83

Garami Ernő (1876—1935) — jobboldali szociáldemokrata politikus. A Tanácsköztársaság idején külföldön élt és aktívan részt vett a proletárdiktatúra elleni szervezkedésben. Hazatérése után a Peidl-kormány igazságügyminisztere lett. 1919 őszén ismét emigrált és rövid megszakítással külföldön élt. — 47

Gellért Endre (1914—1960) — rendező. Kétszeres Kossuth-díjas, Kiváló Művész. A második világháború alatt antifasiszta, háborúellenes munkáselőadásokon mint színész lépett fel. A felszabadulás után a Nemzeti Színház rendezője, illetve főrendezője. — 109

Gerei Péter — földmunkás, a *Szabad Szó* levelezője, a Parasztszövetség Földmunkás Szakosztálya létrehozásának és a parasztegység megteremtésének aktív harcosa. — 288

Gladkov, Fjodor Vasziljevics (1883—1958) — szovjet író. Regényeiben a szocializmust építő munkásosztály és elbeszéléseiben a Nagy Honvédő Háború heroikus küzdelmének állított művészi emléket. Legismertebb műve: a „Cement". — 79

Gobbi Hilda (1913—) — színész. Kossuth-díjas, Kiváló Művész. A Horthy-rendszer évei alatt rendszeresen fellépett a munkás- és antifasiszta kultúrelőadásokon. A Nemzeti, majd a József Attila Színház tagja. — 109

Goebbels, Joseph Paul (1897—1945) — fasiszta politikus. Hitler Nemzetiszocialista Pártjának egyik vezetője, 1933-tól propagandaminiszter. 1945 áprilisában öngyilkos lett. — 142, 154, 167

Goldmann György (1908—1945) — szobrászművész. A harmincas évektől vett részt a Kommunista Párt munkájában, a Szocialista Képzőművész Csoport egyik vezetője volt. 1942-ben letartóztatták és elítélték. 1945-ben a dachaui koncentrációs táborban halt mártírhalált. — 110

Gömbös Gyula (1886—1936) — vezérkari százados, fasiszta politikus. 1919-ben a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyi államtitkára. 1922-ben az Egységes Párt ügyvezető alelnöke volt, 1923-ban egyik alapítója lett a Fajvédő Pártnak. 1928-ban hadügyi államtitkár, 1929-től 1932-ig hadügyminiszter, 1932-től 1936-ig pedig a miniszterelnöki tisztet töltötte be. — 28, 58, 60, 249, 269

Göring, Hermann Wilhelm (1893—1946) — tábornagy. A német náci párt egyik vezetője. 1932-től a fasiszta birodalmi gyűlés elnöke, 1935-től porosz miniszterelnök és légügyi miniszter, majd birodalmi marsall. Mint háborús főbűnöst a nürnbergi perben halálra ítélték, de az ítélet végrehajtása előtt öngyilkos lett. — 179

Grassy József (1894—1945) — csendőrtiszt. Utóbb vezérőrnagy, az újvidéki vérengzés egyik szervezője, a 2. magyar hadsereg egyik parancsnoka. — 159

Haggenmacher — nagytőkés család, főrészvényesei voltak többek között a Dreher—Haggenmacher Textilművek Rt-nek, a Haggenmacher Kőbányai és Budafoki Sörgyárak Rt-nek, a Haggenmacher Műmalom Rt-nek. — 21

Hazai Jenő (1921—) — vasmunkás, 1938-tól tagja a Kommunista Pártnak. 1940-ben mint ifjúmunkást letartóztatták és elítélték. A felszabadulás után különböző állami és társadalmi vezető tisztségeket tölt be. — 146

Háy Károly László (1907—1961) — festőművész. A Szocialista Képzőművész Csoport egyik vezetője volt. 1942-ben részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. — 110

Haynau, Julius, Jakab, báró (1786—1853) — osztrák hadvezér. 1849 májusától a magyar szabadságharc elfojtására Magyarországra vezényelt osztrák csapatok főparancsnoka, a szabadsághősök ellen indított terrorhadjárat vezetője. — 253

Herczeg Ferenc (1863—1954) — író és politikus, a Revíziós Liga vezetője, az *Új Idők* főszerkesztője, felsőházi tag. — 231

Hitler (eredeti néven: *Schicklgruber*) *Adolf* (1889—1945) — a német fasiszták vezére. 1919-ben megszervezi a fasiszták pártját (Nemzetiszocialista Német Munkás Párt). 1923 novemberében eredménytelen államcsínyt kísérelt meg a weimari köztársaság megdöntésére. 1933. január 30-án birodalmi kancellár lett, 1945-ig Németország teljhatalmú diktátora volt. 1945. április 30-án — menekülve a felelősségre vonás elől, amely a német fasizmus szörnyű gaztetteiért

várt reá — öngyilkos lett. — 9, 27, 28, 35, 36, 42, 48—50, 59, 68, 69, 71, 84—88, 90—96, 110, 112, 114, 119, 121, 122, 131, 135, 136, 138, 139, 141, 146, 151, 153, 155, 158, 167, 169, 179, 180, 183, 185, 190, 199, 200—202, 206, 208, 218, 219, 221, 222, 232, 233, 247, 248, 251, 255, 260

Hont Erzsi (1901—1954) — operaénekes. A második világháború idején antifasiszta kultúrelőadásokon lépett fel. — 109

Hont Ferenc (1907—) — Kossuth-díjas színházi rendező. A húszas évek végétől tevékeny részese a Kommunista Párt által kezdeményezett kulturális mozgalomnak. Az 1941—1942-ben tartott antifasiszta előadássorozatok rendezője. A felszabadulás óta a magyar színművészeti élet egyik irányítója. Igazgatója volt a Madách Színháznak, a Színház és Filmművészeti Főiskolának. A Színháztudományi Intézet vezetője. — 108

Horthy Miklós (1868—1957) — 1920-tól 1944. október 15-ig Magyarország kormányzója. Portugáliában halt meg. — 7, 9, 20—22, 24, 25, 28, 29, 41, 55, 63, 85, 91, 95, 110, 121—123, 128, 130, 132, 136, 138, 141, 149, 170, 171, 185—187, 198—203, 222, 224, 231, 234—244, 251

Horthy Miklós, ifj. (1907—) — a kormányzó fia, követ. Az 1944. március 19-i német megszállás után a rendszer átmentésére alakult úgynevezett „kiugrási iroda" egyik vezetője volt. — 231, 232

Horváth Ferenc (1913—) — színész, Érdemes Művész, szavalóművész. A Horthy-rendszer éveiben munkás- és antifasiszta kultúrelőadások rendszeres szereplője volt. A Madách Színház tagja. — 109

Horváth Márton (1906—) — újságíró. Ifjú korában bekapcsolódott a Kommunista Párt tevékenységébe. 1942-ben az illegális *Szabad Nép* munkatársa. 1944 őszén a Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja. A felszabadulás után, 1956-ig, vezető párt- és állami funkciókat töltött be. — 98

Iharos Ferenc — földmunkás, a *Szabad Szó* levelezője, a Parasztszövetség Földmunkás Szakosztálya létrehozásának és a parasztegység megteremtésének aktív propagandistája. — 287

Iliás Ferenc (1918—1955) — tanító, újságíró. 1941-től a *Szabad Szó* munkatársa, a Parasztszövetség, majd a Földmunkás Szakosztály titkára volt, 1943-ban lett az illegális Kommunista Párt tagja. A felszabadulás után a *Szabad Föld* munkatársa. — 178

Illyés Gyula (1902—) — Kossuth-díjas költő, író. A harmincas évek második felében részt vett a „népi írók" mozgalmában. 1942-ben tagja a Történelmi Emlékbizottságnak, a *Nyugat* társszerkesztője, a *Válasz*, a *Magyar Csillag* szerkesztője volt. — 64, 127, 277, 292

Imrédy Béla (1891—1946) — fasiszta politikus. A Nemzeti Bank igazgatója, majd elnöke, Gömbös pénzügyminisztere volt. 1938 májusától 1939 februárjáig miniszterelnök. 1940-ben megalakította a Magyar Megújulás Pártját. 1944 nyarán a Sztójay-kormányban gazdasági csúcsminiszter. A népbíróság ítélete nyomán mint

háborús bűnöst kivégezték. — 58, 113, 168, 195, 231, 292

István, I. (Szent) (?—1038) — Árpádházi király. — 68

Jambrich Mihály (1921—) — géplakatos segéd. 1936-ban kapcsolódott be a forradalmi ifjúsági mozgalomba. 1944-ben a Budapesten harcoló „Laci" partizáncsoport vezetője. — 249

Jány Gusztáv (1883—1947) — vezérezredes. Hivatásos tiszt, a Voronyezsnél elpusztult 2. magyar hadsereg parancsnoka. Mint háborús bűnöst a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 159, 160

Jaross Andor (1886—1946) — újságíró, felvidéki képviselő, fasiszta politikus. 1938—1940 között a felvidéki ügyek tárcanélküli minisztere, majd a Sztójay-kormány belügyminisztere, a szélsőjobboldal egyik vezéralakja volt. Mint háborús bűnöst a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 209, 220

Joó Tibor, dr. (1901—1944) — történész. A harmincas években a Protestáns Irodalmi Társaság főtitkára. Az antifasiszta függetlenségi mozgalom polgári szárnyához tartozott. — 109, 127

Jordáky Lajos (1914—) — szociológus. A második világháború alatt a Szociáldemokrata Párt kolozsvári szervezetének egyik baloldali vezetője. A felszabadulás óta a Román Népköztársaságban egyetemi tanár. — 128

Józsa Béla (1890—1943) — építőmunkás. A Tanácsköztársaság bukása után Romániába emigrált. Erdélyben kapcsolódott be az illegális kommunista mozgalomba. A második világháború alatt tagja volt a Kommunista Párt Észak-Erdélyi Területi Bizottságának. 1943 őszén letartóztatták és Szamosfalván halálra kínozták. — 128, 196

József Attila (1905—1937) — költő. — 108, 109, 130

Juhász István (1902—1946) — csendőrnyomozó. A háború előtt és alatt a kommunistákkal szemben elkövetett kegyetlenkedései miatt a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 146, 147

B. Juhász Pál (1913—1942) — festő. A Szocialista Képzőművész Csoport tagja volt. 1942-ben részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. 1942-ben mint munkaszolgálatost a frontra vitték és ott elpusztították. — 110

Jurcsek Béla (1893—) — fasiszta politikus. 1943-ban közellátásügyi államtitkár, 1944. március 19-től augusztusig földművelésügyi miniszter volt, a nyilas kormányban pedig közellátásügyi miniszter. — 177

Kabók Lajos (1884—1944) — géplakatos. Jobboldali szociáldemokrata politikus. A Vasas Szakszervezet titkára, a Szociáldemokrata Párt vezetőségének tagja. A német fasizmus áldozata lett. — 208

Kádár János (1912—) — műszerész. 1931 óta a Kommunista Párt tagja, 1931-ben a Kommunista Ifjúmunkások Szövetsége Központi Bizottságának tagja. 1941-ben és 1942 elején a Kommunista Párt Budapesti Területi Bizottságában, 1942 májusától a Köz-

ponti Bizottságban tevékenykedett, majd 1943 elejétől a Központi Bizottság titkára. 1944 áprilisában letartóztatták, később megszökött fogságából és ismét bekapcsolódott az ellenállási mozgalom szervezésébe. A felszabadulás után a Kommunista Párt Központi Vezetőségének és Politikai Bizottságának tagja, 1946-tól a párt főtitkárhelyettese. 1951-ben koholt vádak alapján letartóztatták. Rehabilitálása után 1954-től ismét vezető tisztséget tölt be a pártban. 1956 novemberétől a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára, a Minisztertanács elnöke. — 152, 163, 166, 220

Kállay Miklós (1887—) — nagybirtokos. 1932—1935 között földművelésügyi miniszter, 1937 augusztusától az Országos Öntözésügyi Hivatal elnöke volt. 1942. március 7-től 1944. március 19-ig miniszterelnök. Jelenleg az Egyesült Államokban él, reakciós emigráns szervezetekben folytat politikai tevékenységet. — 24, 29, 72, 135—143, 149, 152, 158—161, 169—171, 173, 174, 180, 183, 191, 192, 195, 198, 201, 209, 222, 231, 232

Karácsony Sándor (1892—1944) — vasesztergályos. Szakszervezeti vezető volt, a Vasas Szakszervezet Esztergályos Szakosztályának titkára. 1944-ben a német fasiszták elhurcolták és meggyilkolták. — 208

Károlyi Mihály, gróf (1875—1955) — politikus, államférfi. Az 1918-as polgári demokratikus forradalom miniszterelnöke, majd a népköztársaság ideiglenes elnöke. A Tanácsköztársaság megdöntése után 1919-ben emigrált. A második világháború alatt Nyugaton szervezte a magyar antifasiszta erőket. Az 1944-ben alakult Londoni Magyar Tanács elnöke. 1946-ban hazatért. 1947-től 1949-ig párizsi követ, majd lemondott tisztségéről; élete utolsó éveit Franciaországban töltötte. — 218

Kárpáti Aurél (1884—1963) — Kossuth-díjas író, kritikus, főiskolai tanár. 1942-ben részt vett a Történelmi Emlékbizottság munkájában. — 127

Katona János (1907—) — bőripari munkás. A Bőripari Szakszervezet elnöke volt. Részt vett a Történelmi Emlékbizottság munkájában. 1942. március 15-én a munkásság nevében koszorút helyezett el a Petőfi-szoborra. A felszabadulás óta különböző szakszervezeti és diplomáciai tisztségeket tölt be. — 127, 131

Keitel, Wilhelm (1882—1946 — fasiszta tábornagy. 1938-tól 1945-ig a náci Wehrmacht vezérkari főnöke. Mint háborús bűnöst a nürnbergi nemzetközi bíróság halálra ítélte s kivégezték. — 119, 158

Kékkői Ferenc (1914—1946) — csendőrnyomozó. A háború előtt és alatt a kommunistákkal és antifasisztákkal szemben elkövetett kegyetlenkedései miatt a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 148

Kenessey Pongrácz — A háború idején nyugalmazott horthysta főispán volt. A Magyar Front Intéző Bizottsága az ő lakásán tartotta illegális üléseit és tárgyalásait. — 236

Kenéz István (1909—) — építőmunkás. 1930-tól tagja a pártnak. 1942-ben a függetlenségi mozgalomban való részvétele miatt letartóztatták és elítél-

ték. A felszabadulás után a fegyveres erőknél dolgozik. — 39, 146

Keresztes-Fischer Ferenc (1881—1948) — politikus. 1931-től 1935-ig, majd 1938-tól 1944 márciusáig belügyminiszter. Nyugatbarát politikai törekvése miatt a német megszállás után letartóztatták és németországi koncentrációs táborba hurcolták. — 106, 129, 150, 178, 182, 195, 196

Kéri Kálmán (1901—) — ezredes. A horthysta 1. magyar hadsereg vezérkari főnöke. — 238

Kilián György (1907—1943) — vasmunkás. 1928-ban lépett a Kommunista Ifjúmunkások Szövetségébe, 1931—1932-ben az ifjúmunkás szövetség Központi Bizottságának titkára, majd a Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja lett. 1939-ben a Szovjetunióba került. 1943-ban magyarországi partizán-bevetésre és a Kommunista Párttal való kapcsolat felvételére indult. Lengyel földön ugrott ki ejtőernyővel a repülőgépből, tűzharcban hősi halált halt. — 216

Kiss Ferenc — a Jugoszláviában harcoló Petőfi partizánbrigád hősi halált halt parancsnoka. — 217

Kiss János (1885—1944) — altábornagy. A nyilas puccs után megalakult Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottság katonai vezérkarának vezetője. 1944. november 22-én letartóztatták, december 9-én halálra ítélték és kivégezték. — 252, 253

Kodály Zoltán (1882—) — zeneszerző. — 108, 127

Kodolányi János (1899—) — író. A húszas években az ormánsági paraszti életről szóló írásai szocialista szemléletet tükröztek. A harmincas évek közepétől retrográd, nacionalista, harmadikutas nézeteket hirdetett, publicisztikájával a szélsőjobboldalt szolgálta. A felszabadulás után is hosszú ideig szemben állt a demokratikus és szocialista átalakulással. — 292

Kölcsey Ferenc (1790—1838) — költő. — 83

Koltói Anna (1891—1944) — vasmunkás, szakszervezeti vezető. A Vasas Szakszervezet nőbizottságának alapító tagja, a Vasmunkások Szövetségének tisztviselője volt. 1942-től a Szociáldemokrata Pártot képviselte a főváros törvényhatósági bizottságában. 1944 októberében a nyilasok meggyilkolták. — 208

Koncz Elek (1910—) — csendőrnyomozó. A háború alatt a letartóztatott kommunistákkal és antifasisztákkal szemben elkövetett kegyetlenkedései miatt a népbíróság életfogytiglani börtönre ítélte. — 147, 148

Kondor György (1921—1944) — festőművész. A Szocialista Képzőművész Csoport tagja volt. Részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. Mártírhalált halt. — 109

Kossa István (1904—1965) — villamoskalauz, 1923 óta tagja a pártnak. 1942 tavaszán büntető munkásszázaddal a frontra vitték, szovjet fogságba esett. Részt vett a hadifoglyok antifasiszta mozgalmában. A felszabadulás óta vezető párt-, szakszervezeti és állami funkciókat töltött be. Több ízben miniszter, a Szakszervezeti Tanács főtitkára, a párt Központi Bizottságának tagja, országgyűlési képviselő volt. — 249

Kossuth Lajos (1802—1894) — 14, 15, 102, 107, 116, 117, 130, 195, 203, 204, 281

Kovács Imre (1913—) — író, szociográfus. A harmincas évek második felében részt vett a „népi írók" mozgalmában és a Márciusi Front munkájában. A Parasztpárt egyik alapítója és vezetője, a *Szabad Szó* főszerkesztője volt, 1948-ban disszidált. Ma az Egyesült Államokban él, a reakciós politikai emigráció tevékeny képviselője. — 5, 64, 101—104, 127, 131, 229, 274—280

Kovács-Katona Jenő (1910—1944) — erdélyi kommunista újságíró, a *Korunk* egyik szerkesztője. — 128

Kovpak, Szidor (1887—) — szovjet partizán. A Nagy Honvédő Háborúban az egyik legnagyobb partizánosztag parancsnoka volt. — 217

Kristóffy József (1890—) — diplomata. 1911 óta különböző állami funkciókat töltött be. 1919-től 1946-ig külügyi szolgálatban állt. 1939—1941 között Magyarország moszkvai követe. — 90

Kulich Gyula (1914—1944) — szabósegéd, a harmincas évek elején kapcsolódott be a kommunista mozgalomba, 1938—1940 között a Szociáldemokrata Párt Országos Ifjúsági Bizottságának titkára volt. 1940 tavaszán letartóztatták és nyolc évi fegyházra ítélték. 1944 őszén Németországba hurcolták, a dachaui koncentrációs táborban halt meg. — 80

Kurucz D. István (1914—) — festőművész. A Szocialista Képzőművész Csoport tagja volt, 1942-ben részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. — 110

Lakatos Géza (1890—) — vezérezredes. Sztójay kormányát követően 1944 augusztus végétől október 15-ig miniszterelnök. — 222, 232, 233, 236, 239—241

Lázár Károly (1890—) — testőraltábornagy. A kormányzó testőrségének parancsnoka. — 236, 239

Lencsés János (1903—) — esztergályos. 1920 óta vett részt a szakszervezeti mozgalomban. A második világháborúban szovjet fogságba esett. Antifasiszta hadifogoly- és partizániskola elvégzése után 1944 őszén a Kárpát-Ukrajnában ledobott partizáncsoport egyik parancsnoka volt. — 249

Lenin, Vlagyimir Iljics (1870—1924) — 12, 88, 89, 130

Ligeti László (1914—) — kereskedelmi alkalmazott. 1931 óta tagja a pártnak. A függetlenségi mozgalomban való részvétele miatt 1942-ben letartóztatták, elítélték. A felszabadulás után szakszervezeti vezető. — 147

Madarász László (1811—1909) — az 1848-as szabadságharc előtt az ellenzéki párt balszárnyához tartozott. A szabadságharc egyik legradikálisabb vezetője, a Honvédelmi Bizottmány tagja, rendőrminiszter. A szabadságharc leverése után emigrált, távollétében halálra ítélték. Az Egyesült Államokban telepedett le. — 282

Major Tamás (1910—) — színművész, rendező. Kétszeres Kossuth-díjas, Kiváló Művész. A Nemzeti Színház

tagja. 1939-től részt vett a munkásmozgalomban. 1943-ban lett tagja a Kommunista Pártnak. A felszabadulás óta a magyar színjátszás egyik vezető személyisége. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának tagja. — 109

Malasits Géza (1874—1948) — lakatos, villanyszerelő, jobboldali szociáldemokrata politikus. A Szociáldemokrata Párt Központi Vezetőségének tagja, győri szakszervezeti titkár, országgyűlési képviselő. A német megszállás után a Gestapo letartóztatta, Németországba hurcolták. A tábor felszabadítása után tért haza. — 170

Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics (1898—) — a Szovjetunió marsallja; a hazánkat felszabadító 2. ukrán front parancsnoka. 1957 óta a Szovjetunió honvédelmi minisztere, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagja. — 248

Marosán György (1908—) — sütőmunkás. 1927-től a Szociáldemokrata Párt tagja. 1939-ben az Élelmezési Munkások Országos Szövetségének főtitkára lett. 1943-tól a Szociáldemokrata Párt titkára, a felszabadulás után főtitkárhelyettesévé választották. 1950-ben koholt vádak alapján letartóztatták és bebörtönözték. 1956-ban rehabilitálták. 1956-tól 1962-ig tagja a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának. Nyugdíjas. — 171

Marx Károly (1818—1883). — 151

Máté György (1913—) — újságíró, író. 1942-ben az illegális *Szabad Nép* sajtóelosztójaként letartóztatták és elítélték. A felszabadulás óta széles körű politikai és publicisztikai tevékenységet fejt ki, a *Szabad Nép*, a *Népszabadság* munkatársa. — 146

Mészáros László (1905—1938) — szobrász. A Szocialista Képzőművész Csoport tagja. 1937-ben a Szovjetunióba emigrált. Alkotásait bemutatták 1942-ben a „Művészet a szabadságért" kiállításon. — 110

Mihályfi Ernő (1898—) — újságíró. A háború alatt a *Független Magyarország* című baloldali lap főszerkesztője. 1942-ben tagja lett a Történelmi Emlékbizottságnak, majd a Kisgazdapárt Polgári Tagozatának. A felszabadulás óta különféle állami tisztségeket tölt be, az Elnöki Tanács tagja, a *Magyar Nemzet* főszerkesztője. — 127, 188

Miklós Béla, dálnoki (1890—1948) — vezérezredes. 1943-ban a kormányzó katonai irodájának főnöke, 1944-ben az 1. magyar hadsereg parancsnoka. 1944. október 16-án átállt a szovjet hadsereg oldalára. 1944 decemberétől 1945 őszéig az Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnöke. — 260

Millok Sándor (1887—1959) — jobboldali szociáldemokrata politikus. A Szociáldemokrata Párt Központi Vezetőségének tagja. 1941-től 1949. március 19-ig a *Népszava* felelős szerkesztője. 1944 őszén a fasiszták a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták. Hazatérése után államtitkár. 1948-ban pártja kizárta tagjai sorából, ekkor visszavonult a politikától. — 46

Milotay István (1883—1963) — fasiszta újságíró. A klerikális *Új Nemzedék*, majd a legitimista *Magyarság*, 1934-

től a fasiszta *Új Magyarság* főszerkesztője. Képviselő volt. 1944 végén Brazíliába emigrált, utóbb visszatért Európába, Münchenben halt meg. — 57, 107, 291

Mód Aladár, dr. (1908—) — történész, egyetemi tanár. 1932-ben kapcsolódott be a Kommunista Párt munkájába. A második világháború alatt a *Népszavá*-nál dolgozott, a Kommunista Párt propagandabizottságának tagja volt. A felszabadulás óta különböző állami és pártfunkciókat tölt be, tudományos tevékenységet fejt ki. — 101, 281

Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics (1890—) — politikus. 1930 és 1941 között a Szovjetunió Népbiztosai Tanácsának elnöke. 1939—1941 és 1953—1956 között a Szovjetunió külügyminisztere. — 90

Mónus Illés (1888—1944) — jobboldali szociáldemokrata politikus. A Szociáldemokrata Párt egyik vezetője, főideológusa volt. Egy időben a *Szocializmus* és a *Népszava* szerkesztője. A nyilasok meggyilkolták. — 40, 42, 43

Móricz Zsigmond (1879—1942) — író. — 109, 115

Münnich Ferenc, dr. (1886—) — jogász. A Kommunista Párt alapító tagja, a Tanácsköztársaság idején a magyar Vörös Hadsereg politikai biztosa. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált. A Spanyolországban harcoló nemzetközi brigád egyik parancsnoka. A Nagy Honvédő Háború idején a Szovjet Hadsereg soraiban küzdött. A felszabadulás óta vezető párt- és állami tisztségeket tölt be. 1958-tól 1961-ig a Minisztertanács elnöke. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának tagja, országgyűlési képviselő, államminiszter. — 31

Mussolini, Benito (1883—1945) — az olasz fasiszta párt vezére, diktátor. 1922-től 1943. július 25-ig miniszterelnök, 1943 szeptemberétől az Észak-Olaszországban megalakított fasiszta ellenkormány elnöke. 1945 áprilisában az olasz partizánok elfogták, halálra ítélték és kivégezték. — 35, 59, 155, 171, 180, 188

Nagy Ferenc (1903—) — politikus. Az 1930-ban létrejött Kisgazdapárt egyik alapító tagja, vezetője. 1941-től a Parasztszövetség elnöke volt. 1946—1947-ben miniszterelnök. 1947-ben részese volt a népi demokrácia elleni ellenforradalmi összeesküvésnek, s annak leleplezése után, 1947-ben az Egyesült Államokba disszidált. A reakciós emigráns szervezetek egyik vezetője. — 57, 106, 127, 130, 177

Nagy István (1904—) — asztalosmunkás, író. A második világháború idején aktívan részt vett a magyar antifasiszta függetlenségi mozgalomban, többek között mint a Történelmi Emlékbizottság tagja. A Román Népköztársaságban él, képviselő, a szellemi élet, a romániai magyar nyelvű irodalom jelentős alakja. — 127, 128

Nagy Jenő (1898—1944) — vezérkari ezredes. Tagja a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottság katonai vezérkarának. 1944 november végén a nyilasok elfogták, halálra ítélték és december 9-én kivégezték. — 252, 253

Nagy Vilmos, nagybaconi (1884—) — vezérezredes. 1942 szeptemberétől

1943 júniusáig hadügyminiszter. A nyilasok 1944. november 16-án letartóztatták, Ausztriába hurcolták. 1945 áprilisában tért haza. — 158

Németh László (1901—) — Kossuth-díjas író. A Nyugat köréhez tartozott. A harmincas évek közepén vezető kritikusa és ideológusa a „népi írók" mozgalmának, annak jobbszárnyához tartozott. Harmadikutas, nacionalista nézetei, kispolgári, társadalmi programja jelentős értelmiségi rétegekre hatott. Harmadikutas, nacionalista nézetei a felszabadulás után írott műveiben is tükröződtek. 1957 óta politikai nézeteiben és írásaiban a szocialista társadalmi rend elfogadása s a szocializmus eszméihez való közeledés mutatkozik. — 292

Németi Ernőné — a harmincas évek végétől vett részt a munkásmozgalomban. A háború alatt letartóztatták, elítélték. — 148

Nógrádi Sándor (1894—) — vasmunkás. A Kommunista Párt alapító tagja. A második világháború alatt egyike a magyar hadifoglyok antifasiszta nevelőinek. 1944-ben a kijevi magyar partizániskola, majd 1944 végén a salgótarjáni szénmedencében működő partizáncsoport parancsnoka. A felszabadulás óta vezető párt-, állami és katonai funkciókat tölt be, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Ellenőrző Bizottságának elnöke. — 248

Ortutay Gyula (1910—) — etnográfus, egyetemi tanár, akadémikus. A harmincas években tagja volt a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma nevezetű baloldali értelmiségi csoportnak, majd a Kisgazdapárt 1943-ban megalakult Polgári Tagozatának. A felszabadulás után országgyűlési képviselő, miniszter, s más vezető állami és társadalmi funkciókat töltött be. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat elnöke. — 188

Osztapenko I. A. — a szovjet hadsereg kapitánya. A német fasiszták 1944. december 29-én mint parlamentert orvul meggyilkolták. — 255

Ősz Szabó János (1920—1944) — földmunkás. A háború kitörése után a Vajdaságban szervezte a kommunista mozgalmat. Letartóztatták, halálra ítélték. Utóbb kegyelmet kapott, s 1942-ben büntetőszázaddal a frontra vitték. Szovjet fogságba esett. Részt vett a magyar hadifoglyok antifasiszta mozgalmában. 1944 őszén mint partizán a Szőnyi-csoport politikai biztosaként érkezett Magyarországra. Tűzharcban esett el. — 249

Padányi Mihály (1916—) — mérnök. 1938-ban kapcsolódott be a Márciusi Front munkájába. 1944 második felében az illegális Kommunista Párt tagja lett. A „Marót" partizáncsoport vezetője. A felszabadulás után mérnökként vezető beosztásokban dolgozik, trőszt-igazgató. — 249

Pálffy Fidél, gróf (1895—) — fasiszta politikus. 1919-ben egyike a szegedi ellenforradalmároknak. 1932-ben a Dunántúlon megindította a nemzetiszocialista szervezkedést. Az Egységes Magyar Nemzetiszocialista Párt elnöke volt. 1944 októberében a nyilas kormány földművelésügyi minisztere lett. — 113, 201

Pálffy György (1909—1949) — vezérkari tiszt. 1943-ban a Kisgazdapárt Polgári Tagozatának tagja. 1944-ben — már korábban is kapcsolatban volt

a kommunistákkal —, a Kommunista Párt tagja lett. A párt katonai bizottságának egyik vezetőjeként a fegyveres ellenállás szervezője és irányítója volt. A felszabadulás után a néphadsereg szervezője, honvédelmi miniszterhelyettes. 1948-ban a Magyar Dolgozók Pártja Központi Bizottságába választották. 1949-ben koholt vádak alapján letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték. — 219

Pallavicini Alfonz Károly, őrgróf (1883—) — nagybirtokos, a főrendiház tagja, 1919-ben tevékeny részt vett az ellenforradalmi szervezkedésben. — 21, 262

Panfjorov, Fjodor Ivanovics (1896—1960) — szovjet író. Kétszeres Állami-díjas. Nagyszabású regényciklusokban a szovjet falu életének nagy fordulatát ábrázolta. — 79

Papp Lajos (1906—) — kőfaragó munkás. 1927-től a Kommunista Párt tagja. 1933-tól 1936-ig az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék Központi Tanácsának vezetője, 1936—1939 között a Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja. A második világháború alatt a franciaországi magyar ellenállási mozgalom egyik vezetője. A felszabadulás óta különböző vezető párt- és állami tisztségeket tölt be. — 217

Pardi István — földműves. A Parasztszövetség Vésztői Földmunkás Szakosztályának vezetője. — 181

Parragi György (1902—1963) — Kossuth-díjas újságíró. *A Magyar Nemzet* alapításától főmunkatársa. Tagja volt a Történelmi Emlékbizottságnak. A német megszállók letartóztatták és a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták. A felszabadulás után politikai és publicisztikai tevékenységet fejtett ki. — 109, 127

Pataki László (1908—) — szerszámkészítő. 1927-ben Romániában kapcsolódott be a kommunista mozgalomba. 1942-ben Budapestre jött. 1943-ban mint a Békepárt nyomdászát letartóztatták, halálra ítélték, majd az ítéletet életfogytiglani fegyházra változtatták. A felszabadulás óta diplomáciai tevékenységet folytat. — 196

Pátzay Pál (1896—) — szobrászművész, Kossuth-díjas, Kiváló Művész. 1942-ben részt vett a Történelmi Emlékbizottság munkájában. Ő készítette a közismert Petőfi-jelvényt. A Képzőművészeti Főiskola tanára. — 127, 128

Pécsi János (1922—) — vasmunkás. Mint kommunista ifjúmunkást 1943-ban letartóztatták, elítélték. A felszabadulás óta ifjúsági mozgalmi és állami vonalon vezető beosztásokban dolgozik. — 148

Perényi Zsigmond, báró (1870—) — politikus, koronaőr. Felsőházi tag. Tisza István belügyi államtitkára. 1919-ben az ellenforradalom egyik vezetője, utóbb a Friedrich-kormány belügyminisztere. 1927—1933-ban egységes párti képviselő. 1939-ben Kárpát-Ukrajna kormánybiztosa volt. — 21

Pethő Sándor (1885—1940) — tanár, publicista, történetíró, lapszerkesztő. A „szellemi honvédelem" és a „birodalmi gondolat" egyik főideológusa. Több napilap vezetője volt. Az általa alapított *Magyar Nemzet* főszerkesztője. — 67—72

Petőfi Sándor (1823—1849) — költő. — 14, 15, 109, 130, 292

Peyer Károly (1881—1956) — géplakatos, jobboldali szociáldemokrata politikus, országgyűlési képviselő. Az ellenforradalmi rendszer idején a jobboldali szociáldemokraták vezéralakja, a Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagja, a Szakszervezeti Tanács főtitkára. A német megszállást követően a Gestapo letartóztatta és Németországba hurcolta. A felszabadulás után is megmaradt a munkásegység legfőbb ellenzőjének. Jobboldali magatartása miatt 1947-ben kizárták a Szociáldemokrata Pártból és a Polgári Demokrata Pártba lépett. 1948-ban az Egyesült Államokba disszidált. — 40, 49, 50, 53, 71, 72, 98, 129, 130, 134, 174, 194, 208

Pfeiffer Zoltán (1900—) — ügyvéd, politikus. A Független Kisgazdapárt jobbszárnyához tartozott, 1946-ban új fasiszta pártot alapított. 1947-ben disszidált. — 228—229

Pius, XII. (Pacelli Augénio) (1876—1958) — 1939—1958 között pápa. Konzervativizmusáról, a tengelyhatalmak iránti rokonszenvéről volt közismert. — 198

Propper Sándor (1876—1956) — kárpipitos, jobboldali szociáldemokrata politikus. Az ellenforradalmi rendszer alatt a *Népszava* munkatársa, majd helyettes szerkesztője. — 40

Rahn, Rudolf — fasiszta német diplomata. A második világháború idején Németország római nagykövete. — 240

Rajk László — (1909—1949) — tanár. 1931-ben lett tagja a Kommunista Pártnak. Tagja, majd vezetője az Építőipari Szakszervezet kommunista frakciójának. Egyik irányítója az 1935-ös nagy építőmunkássztrájknak. 1937—1938-ban Spanyolországban a nemzetközi brigádban harcolt. 1939-ben Franciaországban internálták. 1941-ben hazatért, elfogták és elítélték. 1944 őszén szabadult. 1944 szeptemberétől a Kommunista Párt Központi Bizottságának titkára. 1944 novemberében ismét letartóztatták, Németországba hurcolták. 1945 májusában hazatért, a Kommunista Párt Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának tagja. Belügy-, utóbb külügyminiszter. 1949-ben koholt vádak alapján letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték. — 31, 223, 225, 230, 236

Rajniss Ferenc (1893—1946) — újságíró, szélsőjobboldali politikus. 1935-től országgyűlési képviselő. 1944-ben a nyilas kormányzótanács tagja, vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1946-ban mint háborús bűnöst a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 292

Rákóczi Ferenc, II. (1676—1735) — 248

Rákosi Mátyás (1892—) — politikus. A Kommunista Párt egyik alapító tagja, a Tanácsköztársaság idején népbiztos volt. 1921—1924 között az emigrációban a Kommunista Internacionálé egyik titkára. 1924—1925-ben részt vett az illegális Kommunista Párt újjászervezésében, 1925 szeptemberében letartóztatták, majd súlyos fegyházbüntetésre ítélték. 1940-ben a szovjet kormány közbenjárására kiszabadult és a Szovjetunióba távozott. A második világháború alatt az ott élő magyar kommunista emigráció vezetője. 1945-től 1953-ig a Kommunista Párt Központi Vezetőségének főtitkára, 1953-tól 1956-ig első titkára volt. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1956

júliusi plenáris ülése — az állami és pártvezetésben elkövetett súlyos hibái miatt — leváltotta pártfunkcióiból, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1962 augusztusában a törvénysértések miatt kizárta a pártból. — 80

Ránki Roxi József (1909—1953) — festő. A Szocialista Képzőművész Csoport tagjaként 1942-ben részt vett a „Művészet a szabadságért" kiállításon. — 110

Rékai Miklós (1918—) — 1943-ban katonaként szovjet fogságba került. Az antifasiszta hadifogoly- és partizániskola elvégzése után 1944 őszén a Kárpát-Ukrajnában harcoló egyik csoportban küzd a szabadságért. A felszabadulás után főleg a fegyveres erőknél dolgozik. — 249

Révai József (1898—1959) — tisztviselő, politikus, publicista. A Kommunista Párt egyik alapító tagja. 1919-ben a *Vörös Újság* munkatársa. A Tanácsköztársaság megdöntése után Bécsbe emigrált. A második világháború idején a Szovjetunióban élő magyar kommunista emigráció egyik vezetője. A felszabadulás után különböző állami és párttisztségeket töltött be, a *Szabad Nép* főszerkesztője, miniszter, tagja a Kommunista Párt Központi Vezetőségének, 1953-ig a Politikai Bizottságnak is. 1957 májusában beválasztották a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságába. — 83, 100, 101, 171, 175

Rezi Károly (1909—1942) — szövőmunkás. 1931-től az illegális kommunista ifjúmunkás mozgalomban vett részt. 1933-tól a Kommunista Párt tagja. Az újpesti baloldali szakszervezeti mozgalom egyik vezetője. 1942 április végén letartóztatták és halálra kínozták. — 144

Ribbentrop, Joachim von (1893—1946) — náci diplomata. 1938-tól 1945-ig birodalmi külügyminiszter volt. Mint háborús főbűnöst Nürnbergben halálra ítélték és kivégezték. — 119, 158

Roosevelt, Franklin Delano (1882—1945) — ügyvéd, amerikai demokrata párti államférfi. 1932-től 1945-ig az Egyesült Államok elnöke. — 156

Rosenberg, Alfred (1893—1946) — a Német Nemzetiszocialista Párt egyik vezéralakja, 1921-től a *Völkischer Beobachter* főszerkesztője. Hitler hatalomra jutása után a náci párt Külpolitikai Hivatalának vezetője, 1934-től a világnézeti nevelés birodalmi biztosa. 1941-től a megszállt keleti területek főkormányzója. Mint háborús főbűnöst halálra ítélték és kivégezték. — 27

Rózsa Ferenc (1906—1942) — építészmérnök. A harmincas évek elején kapcsolódott be a kommunista mozgalomba. 1935-ben a Kommunista Ifjúmunkás Szövetség egyik vezetője lett. 1938-ban megbízást kapott a Kommunista Párt újjászervezésére. 1941-től a Kommunista Párt Központi Bizottságának és Titkárságának tagja. 1942-ben az illegális *Szabad Nép*-et szerkesztette. 1942 májusában letartóztatták, 1942. június 13-án a vallatás során elszenvedett kínzásokba belehalt. — 38, 39, 83, 124, 125, 141, 145, 148, 149, 151, 216

Rózsa Richárd (1904—1943) — vegyészmérnök. A húszas évek második felétől az illegális Kommunista Párt tagja, 1928-ban a Kommunista Ifjúmunkás Szövetség Titkárságának tag-

ja. 1934—1935-ben a párt vidéki szervezkedésének egyik vezetője. 1935-ben másodszor letartóztatták és elítélték, 1939-ben a Szovjetunióba emigrált. 1943-ban Varsó közelében lengyel földön, mint partizán halt hősi halált. — 216

Rudas László (1885—1950) — Kossuth-díjas filozófus, egyetemi tanár, akadémikus. A Kommunista Párt egyik alapító tagja, a *Vörös Újság* főszerkesztője. A Tanácsköztársaság megdöntése után emigrált. 1922-től a Szovjetunióban élt, a moszkvai Marx—Engels—Lenin Intézet munkatársa lett. A második világháború idején a nemzetközi antifasiszta iskola előadója. A felszabadulás után hazatért. A Pártfőiskola igazgatója, majd a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektora. Több ideológiai, filozófiai mű szerzője. — 216

Ságvári Endre (1913—1944) — köztisztviselő. 1937-ben vezetője az Országos Ifjúsági Bizottság VII. kerületi csoportjának. 1938-tól tagja a Kommunista Pártnak. 1940-től 1942 tavaszáig az Országos Ifjúsági Bizottság titkára. 1944-ben szerkesztője lett a Békepárt *Béke és Szabadság* című illegális lapjának. 1944. július 27-én Budán a csendőrnyomozókkal vívott tűzharcban halt hősi halált. — 38, 219, 221

Sallai Imre (1896—1932) — az első világháború idején részt vett az antimilitarista mozgalomban. A Tanácsköztársaság idején a Belügyi Népbiztosság vezető munkatársa. Az első proletárdiktatúra megdöntése után Ausztriába, majd a Szovjetunióba emigrált. 1928-ban illegális pártmunkára hazatér, 1929—1931 között ismét a Szovjetunióban tartózkodik. 1931-ben újra hazatér, s mint a Titkárság tagja dolgozott. 1932. július 15-én letartóztatták, a statáriális bíróság halálra ítélte és július 29-én kivégezték. — 30

Schönherz Zoltán (1905—1942) — vegyészmérnök. A csehszlovák kommunista ifjúsági mozgalom magyar csoportjának egyik vezetője. Dél-Szlovákia Magyarországhoz csatolása után Kassán és környékén szervezte a kommunista mozgalmat. 1941-től a Kommunista Párt Központi Bizottságának és Titkárságának tagja volt, részt vett az illegális *Szabad Nép* szerkesztésében. 1942 júliusában letartóztatták és halálra ítélték. 1942. október 9-én kivégezték. — 83, 124, 141, 145, 146, 148, 149, 151

Skolnik József (1906—) — munkás. A húszas évektől vett részt a csehszlovák kommunista mozgalomban. 1942 januárjától a Kommunista Párt Központi Bizottságának és Titkárságának tagja. 1942 decemberben letartóztatták. A felszabadulás után törvénytelenül meghurcolták. 1956 után, nyugdíjba vonulásáig, ismét aktív pártmunkás. — 83, 152

Solohov, Mihail Alekszandrovics (1905—) — Lenin-díjas szovjet író. A szovjet próza és századunk európai irodalmának kiemelkedő alakja. A „Csendes Don", a „Feltört ugar", az „Emberi sors" szerzője. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának és a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagja. — 79

Sólyom László (1909—1950) — katonatiszt. A Szovjetunió elleni hadüzenet után kilépett a hadseregből. Az Egyesült Izzóban került kapcsolatba az illegális kommunista mozgalommal. 1944 őszén a párt Katonai Bizottságá-

nak lett tagja. A felszabadulás után budapesti rendőrfőkapitány, majd a néphadsereg tábornoka. 1950-ben koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték. — 219

Sombor-Schweinitzer József (1891—?) — rendőrfőtanácsos. A harmincas évek elejétől a német megszállásig a budapesti rendőrfőkapitányság politikai rendészeti osztályának vezetője, a kommunistaellenes rendőrterror egyik irányítója. A német megszállás után a Gestapo — angolszász politikai beállítottsága miatt — letartóztatta. A felszabadulás után Nyugaton maradt és az amerikaiak szolgálatába szegődött. — 133

Somogyi Miklós (1896—) — építőmunkás. A húszas évek közepétől az Építőipari Szakszervezet egyik vezetője, majd elnöke. 1942-ben tagja lett a Történelmi Emlékbizottságnak. 1944 végén az építőmunkások fegyveres ellenállását szervezte. A felszabadulás óta vezető párt- és szakszervezeti tisztségeket tölt be. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának tagja, a Szakszervezetek Országos Tanácsának elnöke. — 127, 131

Soós Géza — az 1944-ben alakult rendszermentő horthysta Magyar Függetlenségi Mozgalom vezetője volt. — 231

Steinmetz Miklós (1913—1944) — a szovjet hadsereg magyar származású kapitánya. Családja 1919-ben a fehérterror elől Latin-Amerikába emigrált, majd 1932-ben a Szovjetunióban telepedett le. A 2. ukrán hadseregcsoport harcosa, részt vett Magyarország felszabadításában. A hitleristák 1944. december 29-én mint parlamentert, Vecsés határában orvul meggyilkolták. — 255

Sugár Andor (1903—1944) — festőművész. A Szocialista Képzőművész Csoport tagjaként részt vett 1942-ben a „Művészet a szabadságért" kiállításon. Mint munkaszolgálatos halt meg. — 110

Szabó István (1913—) — festőművész. A Szocialista Képzőművész Csoport tagja volt. Részt vett 1942-ben a „Művészet a szabadságért" kiállításon. — 110

Szabó Iván, nagyatádi (1863—1924) — Somogy megyei jómódú paraszt. 1909-ben a Kisgazdapárt megalapítója. A Tanácsköztársaság leverésétől haláláig — kis megszakításokkal — földművelésügyi miniszter. Nevéhez fűződik a hírhedt Bethlen—Nagyatádi kézfogás. — 57

Szabó Pál (1893—) — Kossuth-díjas író. A harmincas években a „népi írók" balszárnyához tartozott, egyik alapítója a Parasztpártnak. A *Kelet Népe*, a *Szabad Szó* szerkesztője volt. A felszabadulás után is aktívan részt vesz a politikai életben, országgyűlési képviselő. A Hazafias Népfront Országos Tanácsának alelnöke. — 66

Szabó Zoltán (1912—) — író, szociográfus. Falukutató könyvei révén lett ismertté. A harmincas években a „népi írók" csoportjához tartozott. 1949-ben disszidált, azóta Angliában, Franciaországban él. — 64, 67

Szakasits Árpád (1888—) — újságíró. 1903 óta vesz részt a munkásmozga-

lomban. 1939-től 1942 augusztusáig a Szociáldemokrata Párt főtitkára, 1939-től 1944. március 19-ig a *Népszava* főszerkesztője volt. A Szociáldemokrata Párt vezetőségén belül a baloldalhoz tartozott, s a második világháború alatt annak vezetője. 1944 őszén a Magyar Front Intéző Bizottságának elnöke. A felszabadulás után ismét a Szociáldemokrata Párt főtitkára. A két munkáspárt egyesülése után a párt elnöke. 1950-ben koholt vádak alapján letartóztatták, később rehabilitálták. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának tagja, országgyűlési képviselő. Az Országos Béketanács elnöke; a Magyar Újságírók Országos Szövetségének elnöke. — 55, 98, 116, 127, 134, 163, 164, 173, 207, 225, 229, 236

Szálasi Ferenc (1897—1946) — nyugalmazott vezérkari őrnagy. A Nyilaskeresztes Párt, a hungarista mozgalom vezetője. Horthy 1944. október 16-án miniszterelnökké nevezte ki s átadta neki az államfő jogait is. 1946-ban mint háborús főbűnöst a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 206, 239, 240—242, 260

Szalontai György — az 1697-ben kitört hegyaljai jobbágyfelkelés egyik vezetője. — 205

Szalvai Mihály (1899—1955) — A Kommunista Párt egyik alapító tagja. A Tanácsköztársaság megdöntése után elítélték, de megszökött a börtönből. Emigrációban dolgozott tovább. A spanyol polgárháború idején a nemzetközi brigád egyik parancsnoka, Csapajev fedőnéven. A szabadságharc leverése után a franciák internálták, majd kiszabadulva a Szovjetunióba utazott. A Nagy Honvédő Háború idején a Szovjet Hadseregben harcolt. A felszabadulás után hazatért. Haláláig magas katonai tisztségeket töltött be, altábornagy volt. — 31

Szeder Ferenc (1881—1952) — mezőgazdasági munkás, jobboldali szociáldemokrata politikus. 1942—1944 között a Szociáldemokrata Párt főtitkára, a felszabadulás után főtitkárhelyettese volt. A két munkáspárt egyesülésének meggyőződéses ellenzője. Törvénysértések idején letartóztatták, s utóbb a börtönben halt meg. — 134

Szekeres Sándor (1906—+) — szabósegéd. A harmincas években a csehszlovákiai kommunista mozgalomban dolgozott. 1941-ben rövid ideig Magyarországon a Kommunista Párt Központi Bizottságának és Titkárságának tagja. 1943-ban letartóztatták, halálra ítélték. Az ítéletet életfogytiglani börtönre változtatták. — 83, 196

Szekfű Gyula (1883—1955) — történész, egyetemi tanár, akadémikus. A szellemtörténeti irányzat fő képviselője. A második világháború alatt közösséget vállalt az antifasiszta függetlenségi mozgalommal, részt vett a Történelmi Emlékbizottság munkájában. A felszabadulás után moszkvai magyar követ, illetve nagykövet, majd az Elnöki Tanács tagja volt. — 115, 116, 127, 128, 149, 280, 283

Szentiványi Domokos, dr. (1898—) 1944-ben a Horthy-féle „kiugrási iroda" vezetője volt. 1947-ben részt vett a Magyar Közösség nevű ellenforradalmi szervezet népi demokrácia ellenes összeesküvésében. — 231, 233, 235, 242

Szijj Bálint (1868—19..+) — nagy-

gazda, az 1930-ban létrejött Kisgazdapárt egyik alapító tagja, elnöke. 1926-ig országgyűlési képviselő, 1927-től a felsőház örökös tagja volt. — 57

Szilágyi Sándor (1883—1944) — tanár, újságíró, a háború előtt Szidor álnéven a *Magyar Nemzet* főmunkatársa volt. A fasiszták ölték meg. — 47

Szirmai Hédi (1918—) — a harmincas évek végétől részt vett az ifjúmunkás mozgalomban. A Békepárt nyomdásza volt, 1943-ban letartóztatták. Halálra ítélték, utóbb az ítéletet 15 évi börtönbüntetésre változtatták. — 196

Szőllősi Jenő (1893—1946) — gyógyszerész, nyilaskeresztes politikus. 1944 októberében a nyilas kormány miniszterelnök-helyettese. A népbíróság mint háborús bűnöst halálra ítélte és kivégezték. — 242

Szombathelyi Ferenc (1884—1947) — vezérezredes. 1941 őszétől 1944. március 22-ig a honvédvezérkar főnöke. A felszabadulás után mint az újvidéki vérengzésekért felelős háborús bűnöst Jugoszlávia kikérte és bíróság elé állították, halálra ítélték és kivégezték. — 149

Szőnyi István (1894—1960) — festőművész, Kossuth-díjas, Érdemes Művész. 1942-ben részt vett a Történelmi Emlékbizottság munkájában. A Képzőművészeti Főiskola tanára volt. — 127

Szőnyi Márton (1918—1944) zászlós, mint repülőtiszt esett szovjet fogságba. Részt vett a hadifoglyok antifasiszta munkájában. Partizánként Ukrajnában és Lengyelországban harcolt. 1944 őszén az egyik magyar partizáncsoport vezetőjeként Magyarországra jött. A Bükk hegységben halt hősi halált.

Szőnyi Tibor (1903—1949) — orvos. 1930 óta tagja az illegális Kommunista Pártnak. A második világháború alatt Svájcban élt, a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom szervezője, egyik megteremtője és vezetője volt a svájci Magyar Nemzeti Frontnak. A felszabadulás után hazatért és pártvonalon dolgozott. 1949-ben koholt vádak alapján elítélték és kivégezték. — 218

Sztálin, Ioszif Visszárionovics (1879—1953). — 156, 171

Sztójay Döme (1883—1946) — fasiszta diplomata. Külügyi szolgálatban állt. 1936-tól 1944-ig berlini magyar követ. A német megszállás alatt 1944. március 22-től augusztus 24-ig miniszterelnök. 1946-ban mint háborús főbűnöst a népbíróság halálra ítélte és kivégeztette. — 209, 222, 241

Szvatkó Pál (1901—1959) — újságíró, 1924-től 1938-ig a *Prágai Magyar Hírlap*, 1939-től 1944-ig a *Magyarország* című félhivatalos kormánylap főszerkesztője volt. 1956-ban a Német Szövetségi Köztársaságban élt, s Münchenben halt meg. — 168

Tamás Aladár (1899—) — író, költő. Alapítója, majd szerkesztője a marxista *100*%-nak és az *Új Föld* című folyóiratnak. 1936-ban emigrált. A második világháború alatt Mexikóban élt, ahol *Szabad Magyarság* címmel antifasiszta folyóiratot adott ki. 1946-ban tért haza. A felszabadulás után írói tevékenysége mellett különféle párt- és állami vezető beosztásokban dolgozik. — 218

Tamás Imre — a második világháború alatt fegyverrel harcolt Franciaországban a szabadságért. Mártírhalált halt. — 217

Táncsics Mihály (1799—1884). — 14, 15, 107, 108, 130, 282

Tarcsay Vilmos (1901—1944) — vezérkari százados. A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottság katonai vezérkarának tagja. 1944 november végén a nyilasok letartóztatták, majd halálra ítélték és kivégezték. — 252, 253

Teleki Géza, gróf (1911—) — földbirtokos, egyetemi tanár. Tagja volt az 1944 szeptemberében Moszkvába küldött fegyverszüneti küldöttségnek. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány vallás- és közoktatásügyi miniszteri tisztségét töltötte be. — 233

Teleki Pál, gróf (1879—1941) — nagybirtokos, egyetemi tanár, politikus. A horthysta rendszer egyik vezető alakja. 1919-ben a szegedi ellenforradalmi kormány külügyminisztere. 1920—1921-ben és 1939—1941-ben miniszterelnök. 1941. április 3-án öngyilkos lett. — 85, 87

Thököly Imre (1657—1705). — 206

Tildy Zoltán (1889—1961) — református lelkész, politikus. Az 1930-ban létrejött Kisgazdapárt alapító tagja, a harmincas évek végétől ügyvezető elnöke. 1944-ben csatlakozott a Magyar Fronthoz. 1945 novemberétől miniszterelnök, 1946—1948 között a köztársasági elnöki tisztet töltötte be. 1956 októberében aktív szerepet játszott az ellenforradalmi lázadásban. — 57, 127, 207, 228, 229, 236

Tito, Joszip Broz (1892—) — műszerész, politikus, államférfi. A második világháború alatt a jugoszláv népi felszabadító hadsereg és a partizáncsoportok főparancsnoka volt. A Jugoszláv Kommunisták Szövetsége Központi Bizottságának főtitkára, a Jugoszláv Szocialista Szövetséges Köztársaság elnöke. — 74, 211, 218, 220

Tolnai Gábor (1910—) — irodalomtörténetíró, egyetemi tanár, akadémikus. 1943-ban a Kisgazdapárt polgári tagozatának tagjaként tevékenykedett. A felszabadulás után külügyi, majd különböző kulturális tisztségeket töltött be; 1957—1962 között a *Kortárs* irodalmi folyóiratot szerkesztette. — 188

Tonhauser Pál (1909—) — bányász. Fiatal korától a csehszlovákiai munkásmozgalomban vett részt. 1942-ben Magyarországon tagja lett a Kommunista Párt Központi Bizottságának. 1943 őszén letartóztatták, a bíróság halálra ítélte, az ítéletet később életfogytiglani börtönre változtatták. A felszabadulás óta Csehszlovákiában vezető párt- és állami tisztségeket tölt be. — 196

Ullmann György — báró, bankár. A Magyar Általános Hitelbank Ügyvezető igazgatója, Ganz és Tsa Villamossági, Gép-, Vagon- és Hajógyár Rt. igazgatósági tagja volt. — 21

Uszta Gyula (1914—) — erdész. A második világháború idején átállt a szovjet csapatok oldalára, 1943 óta tagja a Kommunista Pártnak. Részt vett az ukrajnai partizánharcokban, 1944-ben a Kárpát-Ukrajnában működő „Rákóczi" partizánegység szervezője és parancsnoka volt. A felszabadulás óta vezető párt-, állami- és katonai tiszt-

ségeket tölt be, altábornagy. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának tagja. — 248

Varga István — a spanyol szabadságharc idején a nemzetközi brigádban harcolt. 1944-ben Jugoszláviában szervezője és egyik vezetője a Petőfi partizánbrigádnak. — 217

Varga Vera — a második világháború éveiben a francia ellenállók soraiban harcolt. Mártírhalált halt. — 217

Vattay Antal (1891—) — altábornagy, a kormányzó katonai irodájának főnöke volt. — 238

Veesenmayer, Edmund (1904—) — német fasiszta politikus, egyetemi tanár. 1944. március 18-tól Németország budapesti követe és teljhatalmú megbízottja, a német megszállás és a nyilas „hatalomátvétel" előkészítője. A nürnbergi bíróság húsz évre ítélte, de három év után szabadlábra helyezték. Jelenleg Nyugat-Németországban egyetemi tanár. — 240

Veres Péter (1897—) — Kossuth-díjas író. Balmazújvárosi parasztemberből lett a toll munkása. A harmincas években a „népi írók" csoportjához és a Márciusi Fronthoz tartozott. A Parasztpárt alapító tagja. 1942-ben részt vett a Történelmi Emlékbizottságban. A felszabadulás után több ízben miniszter, országgyűlési képviselő. — 66, 127, 287, 291

Vida Jenő (1872—19 . . +) — felsőházi tag. A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. elnöke, vezérigazgatója. Többi között a Magyar Általános Hitelbank igazgatósági tagja volt. — 21

Visontai Ilona (1912—) — 1931-ben lett a Kommunista Párt tagja. A második világháború alatt a Szovjetunióban élt, a szovjet partizánok soraiban harcolt. 1943-ban Magyarországra küldték a párttal való kapcsolatok felvételére. Elfogták, internálták. A felszabadulás után párt- és tömegszervezeti vezető. — 216

Vörös János (1891—) — vezérezredes. 1944 áprilisától októberéig vezérkari főnök. 1944 októberében átállt a Vörös Hadsereg oldalára. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere volt. — 236, 238

Wayand Tibor — detektívfelügyelő. A háború előtt és alatt a letartóztatott kommunistákkal és antifasisztákkal szemben elkövetett kegyetlenkedései miatt a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. — 148

Werth Henrik (1881—?) — hivatásos katona. 1919-ben a „nemzeti hadsereg" fővezérségénél szolgált. 1931 óta altábornagy. 1938-tól 1941 őszéig a honvédség vezérkari főnöke. Mint háborús főbűnöst a felszabadulás után távollétében halálra ítélték. — 85

Weiss Manfréd, báró (1857—1922) — a magyarországi finánccoligarchia egyik vezető alakja. Alapítója a Weiss Manfréd Acél- és Fémművek Rt-nek, az Alumínium Művek Rt-nek, az Első Magyar Konzervgyár és Ércárugyár Rt-nek, a Repülőgép és Motor Rt-nek, továbbá főrészvényese a Rimamuránvi és Salgótarjáni Vasmű Rt-nek, a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak stb. — 21

Weisshaus Aladár (1887—1963) — a húszas évek elején lett a Kommunista Párt tagja. Később frakciós tevékeny-

sége miatt kizárták a pártból. A húszas évek második felétől az egyik pártellenes frakció vezetője volt. — 36

Weisz János (1902—1942) — vasmunkás, a húszas évektől vett részt a forradalmi munkásmozgalomban. A második világháború alatt a Francia Kommunista Párt magyar csoportjának vezetője. 1942-ben a fasiszták meggyilkolták. — 217

Weisz Pál — a második világháború alatt fegyverrel harcolt a francia ellenállók oldalán. A nácik elfogták és kivégezték. — 217

Zalka Máté (1896—1937) — a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő harcosa, katona és író. Az orosz polgárháborúban a magyar vörösgárdista egységek, majd a nemzetközi ezred parancsnoka. 1936—1937-ben Lukács Pál tábornok néven a spanyol földön harcoló nemzetközi brigád katonai vezetője. 1937. június 11-én Huescánál hősi halált halt. — 31

Zgyerka János (1903—) — bányász. 1944 végén és 1945 elején a Pilis-Bakony környékén harcoló bányász partizáncsoport irányítója. 1945—1950 között a Bányász Szakszervezet főtitkára, 1958-tól elnöke. — 249

TARTALOM

ELŐSZÓ 5

I. fejezet

ANTIFASISZTA ERŐK ÉS NÉPFRONT-POLITIKA MAGYARORSZÁGON A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTT 17

1. A Kommunista Internacionálé útmutatása a népfront-politikában. Az antifasiszta népfront-politika előfeltételei 17
2. A Horthy-rendszer mint a fasizmus magyar válfaja. A magyar fasizmus sajátosságai 20
3. A Kommunisták Magyarországi Pártjának küzdelme a népfront megteremtéséért. A *Dolgozók Lapja* lerakja az antifasiszta népfront-politika alapjait 30
4. A munkásosztály legális tömegszervezetei: a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek. A peyeri politikai vezetés. A Szociáldemokrata Párt vezetőinek helytelen állásfoglalása a fasizmus kérdésében 39
5. A Szociáldemokrata Párt vezetőségének álláspontja az antifasiszta népfront kérdésében. A *Népszava* és a *Magyar Nemzet* vitája. A jobboldali szociáldemokraták népfront-elméletének gyakorlati következménye a bel- és külpolitikában 43
6. Az 1939. évi választások és a Szociáldemokrata Párt 50
7. A Független Kisgazdapárt vezetőinek népfrontellenes bel- és külpolitikája 56
8. Az antifasiszta népfront kialakulásának új tényezője: a szegényparaszti törekvéseknek hangot adó „népi írók" és a Márciusi Front 63
9. A „szellemi honvédelem". A „birodalmi gondolat" mint a magyar imperializmus megnyilvánulása. Pethőék „kézfogása" az ipari munkássággal 67
10. A népfront különböző típusai 72

11. Harc a munkásegységért. A jobboldali szociáldemokraták nézeteinek leleplezése. A Kommunisták Magyarországi Pártja a munkásosztály élén — a munkásosztály a nemzeti szabadságharc vezetője 76

II. fejezet

A MAGYAR FÜGGETLENSÉGI MOZGALOM A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉTŐL MAGYARORSZÁG NÉMET MEGSZÁLLÁSÁIG 84

1. A hitleri Németország megtámadja a Szovjetuniót. A második világháború jellege. A Horthy-rendszer háborúba dönti az országot 84
2. A Kommunisták Magyarországi Pártjának 1941. évi programja. A párt és a munkásosztály előtt álló feladatok. Kapcsolat a kommunisták és a baloldali szociáldemokraták között 93
3. A munkás-paraszt szövetség elvi alapjai. A kommunista és „népi írók" vitája. A munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség részvétele az antifasiszta függetlenségi mozgalomban 99
4. Tömegtüntetések a háború ellen. A munkásság kulturális szerveinek tömegagitációs tevékenysége. A Kossuth rádió 107
5. Változások a pártok egymáshoz való viszonyában. Kül- és belpolitikai tényezők hatása az ellenzéki pártok állásfoglalására 113
6. A *Népszava* 1941-es karácsonyi száma. A munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség első közös fellépése 115
7. Hitler első veresége a keleti fronton. Politikai válság kialakulása Magyarországon. A Kommunisták Magyarországi Pártjának harca a Bárdossy-kormány ellen. Megjelenik a *Szabad Nép* 119
8. A Magyar Történelmi Emlékbizottság. Az 1942. március 15-i tüntetés és tanulságai 126
9. A politikai válság reakciós megoldása. A Kállay-kormány hintapolitikája 135
10. Törekvés a „nemzeti egység" felülről való létrehozására. Készülődés a május 1-i tömegtüntetésre. A Kállay-kormány irtóhadjárata a kommunisták ellen. Rózsa Ferenc és Schönherz Zoltán mártírhalála 141
11. A fordulat éve a második világháborúban. A magyar ipari munkásság és a parasztság helyzete. A 2. magyar hadsereg pusztulása. A nemzetiségi elnyomás fokozódása 153
12. A Kommunisták Magyarországi Pártjának névváltoztatása. A Békepárt 163
13. A magyar uralkodó körök tervei a kapitalista rendszer átmentésére. Kállayék tárgyalásai az angolszászokkal 167
14. A Szociáldemokrata Párt politikája a fordulat esztendejében. A jobboldal megerősíti befolyását a pártvezetésben 170
15. Vita a parasztegységről. A Parasztszövetség Országos Földmunkás Szakosztályának megalakulása. A Békepárt agitációs és propagandamunkája a falvakban. A Független Kisgazdapárt szervezkedése 175
16. A Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt szövetsége. Megalakul a Kisgazdapárt Polgári Tagozata. Bajcsy-Zsilinszky Endre memoranduma 186

17. A magyar reakció „védekező háborúja". A Békepárt memoranduma. Az ellenzéki pártok a kormány háborús politikájáról. Terrorhullám a baloldali erők ellen. A reakció jobb- és baloldali erőtartaléka 191

III. fejezet

MAGYARORSZÁG NÉMET MEGSZÁLLÁSA 199

1. 1944. március 19. A Békepárt ellenállásra szólítja fel a magyar népet 199
2. A Magyar Front megalakulása. Kiáltvány a magyar nemzethez 206
3. A Kossuth rádió a nemzeti ellenállás szervezéséről. A Külföldi Bizottság partizáncsoportokat szervez. A külföldi magyarság részvétele a fasizmus elleni harcban 213
4. A fegyveres ellenállás előkészítése. Újabb terrorhullám a magyar nép ellen. Ságvári Endre mártírhalála. A Lakatos-kormány 219
5. A Kommunista Párt. A két munkáspárt akcióegysége. A Nemzeti Parasztpárt felvétele a Magyar Frontba. A Magyar Front Intéző Bizottsága 222
6. Újabb legális illúziók. A „kiugrási iroda". A reakció új jelszava: Erdély védelme. A Magyar Front memorandumai 231
7. 1944. október 15-e. Horthy és a magyar uralkodó osztályok felelőssége. A Kommunista Párt „nyílt levele" 237
8. Partizánharcok Magyarországon. Harc Budapest megmentéséért. Bajcsy-Zsilinszky Endrének és a fegyveres ellenállás katonai vezérkarának letartóztatása. A főváros felszabadulása 247
9. A Kommunista Párt kilépése az illegalitásból. A népi demokratikus forradalom kibontakozása. A demokratikus kormányszervek megalakulása. Új államiságunk születése 258

FÜGGELÉK 265

A népi arcvonal (A *Tovább* 1938. évi április—májusi számából) 267
Őszinte szavak egy mozgalomról (A *Népszava* 1941. április 13-i számából) 272
Sorsközösség — sorskérdés (A *Népszava* 1941. augusztus 3-i számából) 274
Út és cél (A *Népszava* 1941. augusztus 24-i számából) 279
A felemelkedés útján (A „Petőfi útján" című kiadványból; 1942) 281
Az ipari munkásság mellett (A *Népszava* 1942. március 15-i számából) 285
Falusi levelek (A *Népszava* 1942. december 25-i számából) 286
Írók az eresz alatt (A *Népszava* 1943. szeptember 12-i számából) 289
A falvak és városok békéje (A *Népszava* 1943. december 25-i számából) 294
Megindult a harc a földért (A *Szabad Nép* 1945. március 25-i számából) 297

NÉVMUTATÓ 301

FELELŐS KIADÓ A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA
SZERKESZTETTE: TELEKI ÉVA
A BORÍTÓ, A KÖTÉSTERV ÉS A TIPOGRÁFIA SOPRONI BÉLA MUNKÁJA
MŰSZAKI VEZETŐ: SZÉCSI ANDOR
KÉPSZERKESZTŐ: FÁBRI MAGDA
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: GYENES L. GYÖRGY
A SZEDÉST 1965. I. 23-ÁN KEZDTÉK MEG. MEGJELENT 1965. V. 12-ÉN,
5300 PÉLDÁNYBAN
TERJEDELME 20,75 (A/5) ÍV + 1,25 ÍV MELLÉKLET

PL–67–K–6568

65.0381 ATHENAEUM NYOMDA, BUDAPEST
FELELŐS VEZETŐ: SOPRONI BÉLA IGAZGATÓ